

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE
BIBLIOTHECA THRACOLOGICA
XXXI

M. KAŠUBA, V. HAHEU, O. LEVIȚKI

VESTIGII TRACO-GETICE
PE NISTRUL MIJLOCIU

BUCUREȘTI 2000

G. D. Smirnov

G. D. Smirnov
(1903-1978)

**VESTIGII TRACO-GETICE
PE NISTRUL MIJLOCIU**

**THRACO-GETIC VESTIGES
ON THE MIDDLE DNIESTER**

Redactor de carte:
Daniela Ecaterina
Roman

Comenzile și corespondența:
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE
Schitu Măgureanu 1
70626 București 1
ROMÂNIA

Editat: Vavila Edinf SRL
Tipărit: Semne' 94 SRL
ISBN: 973-8155-05-3

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE
BIBLIOTHECA THRACOLOGICA
XXXI

M. KAŠUBA, V. HAHEU, O. LEVIȚKI

VESTIGII TRACO-GETICE
PE NISTRUL MIJLOCIU

BUCUREȘTI 2000

SUMAR

Introducere	7
Capitolul I	
Cadrul geografic, istoricul cercetărilor siturilor traco-getice din regiune; istoriografia problemei.	9
Capitolul II	
Repertoriul siturilor traco-getice cercetate.	21
II.1 Hligeni II - "La Șanț" (Hligeni V)	21
II.2 Solonceni- "Hlinaja"	33
II.3 Ofatinți	41
II.4 Alcedar- "La Cordon"	49
II.5 Mateuți- "La Bașne"	64
II.6 Mateuți (așezarea fortificată)	69
II.7 Mateuți (tezaurul)	75
II.8 Saharna Mare	76
II.9 Saharna Mică	84
Capitolul III	
Analiza sistemelor de fortificare din zona sudică a Nistrului Mijlociu. .89	
Tabel sinoptic. Caracteristicile de bază ale așezărilor traco-getice fortificate din zona Nistrului Mijlociu	99
Capitolul IV	
Interpretare cultural-cronologică a materialelor.	101
Concluzii	115
Lista siturilor traco-getice din zona de sud a Nistrului Mijlociu.	119
Bibliografie	131
Abrevieri	145
Summary	147
Explanation of the plates	155
Ilustrația	159

Contents

Introduction	7
Chapter I.	
Geographical frame, the historiography on the investigations of Thraco-Getic sites in the area	9
Chapter II.	
The repertory of the investigated Thraco-Getic sites	21
II.1 Hlingeni-"La Șanț" (Hlingeni V)	21
II.2 Solonceni-"Hlinaja"	33
II.3 Ofatiți	41
II.4 Alcedar-"La Cordon"	49
II.5 Mateuți-"La Bașne"	64
II.6 Mateuți (fortified site)	69
II.7 Mateuți (treasure)	75
II.8 Saharna Mare	76
II.9 Saharna Mica	84
Chapter III.	
The analysis of the fortification systems in the southern area of Middle Dniester	89
Synoptic table. Fundamental specific features of the fortified Thraco-Getic sites in the area of Middle Dniester	99
Chapter IV.	
Cultural and chronological interpretation of the archaeological materials	101
Conclusions	115
Annex I	
The list of the Thraco-Getic sites in the southern area of Middle Dniester	119
Bibliography	131
Abbreviations	145
Summary	147
List of illustrations	155
Illustrations	159

Introducere

Actualitatea și importanța publicării vechilor colecții de materiale arheologice precum și determinarea cultural-cronologică a siturilor deja publicate este evidentă, aceasta însemnând nu numai completarea vechii baze de informații ci și detalierea situației cultural-istorice a diferitelor perioade de pe un anumit teritoriu, și în special din interfluviul pruto-nistrean.

Toate acestea se referă, în mare măsură, la perioada de la mijlocul mileniului I î.Ch., când culturile Hallstatt-ului sunt înlocuite de cultura Latène.

Problemelor generale de istorie, celor ale apariției și evoluției culturii getice cât și a rolului jucat de aceasta în lumea barbară din Europa de sud-est, îi sunt consacrate un număr impunător de lucrări în literatura de specialitate (Pârvan, 1926; Meljukova, 1958, p. 5-103; 1979; Fedorov, 1960; Zlatkovskaja, Poļevoj, 1969; Niculiță, 1977; 1987; Lăpușnean, 1979; Vulpe, 1970; Alexandrescu, 1976, p. 117-126; Crișan, 1969; Moscalu, 1983; Tkačuk, 1994, p. 215-256; Arnăut, Maniu, 1996 și alții)

Însă, chiar dacă avem un număr impresionant de lucrări dedicate acestei culturi, multe din aspectele istorice nu au fost elucidate pe deplin. Mai mult chiar, rămân deschise probleme "globale" cum ar fi: geneza culturii, cronologia și periodizarea. Nu este clară nici soarta istorică a purtătorilor culturii getice (care reprezintă prin "coincidență" pe cei mai îndepărtați strămoși ai poporului nostru).

În legătură cu problema culturii getice din Moldova, s-a creat o situație neobișnuită: pe de o parte, un număr mare de monumente, a căror cifră se apropie de cinci sute cu un număr impresionant de studii și cărți dedicate diferitelor probleme ale istoriei geților, pe de altă parte, evidenta lipsă a unor lucrări de valoare și numărul mare de lucrări generale în care se prezintă sumar și uneori superficial, într-o formă foarte scurtă, caracteristica materialelor, multe dintre ele fiind descoperite cu o jumătate de secol, în urmă. În anii cincizeci, cu ocazia expedițiilor lui Gh. D. Smirnov, T. S. Passek, Gh. B. Fedorov și A. I. Meljukova, au fost identificate majoritatea monumentelor de la mijlocul mileniului I î.Ch., ce se concentrează în general în partea sudică a Nistrului Mijlociu. Mai târziu, la mijlocul anilor '80, în această zonă, au fost efectuate o serie de cercetări arheologice de către O. Leviški, V. Haheu, M. Kašuba, N. Gol'ceva, ale căror rezultate au fost publicate parțial.

Autorii acestei lucrări au ales teritoriul Nistrului Mijlociu, nu întâmplător. După cum este bine cunoscut, spațiul dintre Carpați și Nistru, a jucat, pe parcursul multor secole, rolul de zonă de contact, a cărei trăsătură esențială a fost dezvoltarea dinamică a proceselor etnice, culturale și sociale (Dergacev, 1992, p. 26-31). Cu precădere, zona Nistrului Mijlociu, pe parcursul primei jumătăți a mileniului I

î.Ch., a fost un centru culturogenetic, impulsurile acestuia dând tonul dezvoltării culturale a zonelor de silvostepă dintre fluviile Nipru-Nistru-Prut.

Prima atestare a acestui centru o avem în a doua jumătate a sec. X î.Ch., când, apărută în spațiul pruto-nistrean, cultura Saharna a "dinamitat" dezvoltarea cultural-istorică a regiunii. Urmărilor acestei "explozii" au dus la dispariția culturii Chișinău-Corlăteni și la schimbări substanțiale în cadrul culturii Gáva-Holigrad (când în locul așezărilor deschise își fac apariția așezările fortificate), și are loc transformarea culturii Belogradovka în Černyj Les II (Kašuba, 1992, p. 35-36). Toate acestea au reprezentat propriu-zis, începutul primei epoci a fierului pe Nistrul Mijlociu (Kašuba, 1998).

Rezerva de "energie cinetică" a acestei explozii a fost suficientă și pentru etapa următoare, care revine perioadei de la mijlocul celei de a doua jumătăți a sec. VIII î.Ch. În zona sudică a Nistrului Mijlociu, cultura Saharna cu aportul impulsurilor externe, se transformă în cultura Basarabi-Șoldănești, fapt ce este bine documentat prin complexele mixte a culturilor Saharna și Șoldănești din așezarea fortificată de la Hligeni II (Kashuba, 1996, p. 396-397). În regiunea nordică a Nistrului Mijlociu se constată și o evoluție a culturii Černyj Les II în etapa Jabotin, care are aici o trăsătură hallstattană evidențiată, de exemplu așezarea de la Neporotova (Krušel'nic'ka, 1985, p. 105-129) și așezarea fortificată de la Rudcovețk (Gușal, 1987, p. 20-21).

În sfârșit, un ultim eveniment în acest centru cultural a fost geneza culturii getice timpurii în a doua jumătate și la sfârșitul sec. VII î.Ch. Contactele și influențele reciproce din zona Nistrului Mijlociu, între populația Padoliei de vest, a regiunii de la est de Nistru (partea ucraniană) și a zonei de silvostepă pruto-nistrean au fost de lungă durată (cu scoaterea în evidență a legăturilor culturii Saharna cu Černyj Les) și destul de strânse dar jucând rolul de catalizator, "factorul scitic" a contribuit, la formarea culturii getice timpurii.

Reiese din aceste afirmații că, autorii au apelat la materialele arheologice păstrate ce provin din zona de sud a Nistrului Mijlociu, și pot fi folosite în calitatea lor de "realități arheologice", în special pentru cultura getică timpurie. În total, în zona de sud a Nistrului Mijlociu, sunt cunoscute 81 de monumente traco-getice: 18 așezări fortificate, 61 de așezări deschise, 1 mormânt și un tezaur (vezi anexa).

Lucrarea de față este dedicată publicării complete a materialelor colecțiilor din anii '50 cât și materialelor obținute în urma cercetărilor făcute de autori la mijlocul anilor '80; de asemenea, și situației cultural-istorice din zona de sud a Nistrului Mijlociu în perioada hallstattană târzie și getică.

CAPITOLUL I

Cadrul geografic. Istoricul cercetărilor siturilor traco-gețice din regiune. Istoriografia problemei.

Cadrul geografic al zonei de sud a Nistrului Mijlociu.

În dezvoltarea tuturor epocilor istorice, în egală măsură pentru toate teritoriile, este deseori esențial rolul pe care l-au jucat condițiile geografice și naturale. Acest fapt, însă, nu se limita exclusiv la anumite ocupații ale uneia sau alteia dintre comunități, triburi ori grupe de triburi, pentru a dobândi, ca exemplu, resurse pentru existență. Factorii climaterici joacă un rol important în alegerea locului de așezare. În primul rând, aceasta se referă la așezările fortificate (locuri greu accesibile, existența surselor de apă etc.)

Înainte de elucidarea uneia sau alteia dintre problemele istorice, este primordial să se facă o prezentare a condițiilor geografice și naturale ale spațiului specific unei comunități. Pentru traco-geți, ca și pentru alți reprezentanți ai lumii barbare preistorice din Europa de sud-est, această legătură reciprocă nu a fost o excepție. Marea majoritate a monumentelor gețice din regiune sunt amplasate pe locuri înalte, greu accesibile (Niculiță, 1987, p. 40).

Republica Moldova, în întregime, ocupă partea sud-vestică a câmpiei Europei de Est și reprezintă, în sine, un podiș deluros. Zona ce ne interesează pe noi, care în mare este delimitată de fluviul Nistru și râul Răut, reprezintă fâșia meridională a Podișului Nistrean, cu înălțimi absolute între 250-347 m. Acesta este puternic și adânc segmentat de o rețea de ape și văi (Râmbu, 1982, p. 12). Tot în partea de nord-est a regiunii, în stânga Nistrului, intră ramificațiile muntoase sud-vestice ale Podișului Podolian cu înălțimi absolute între 220-275 m (Râmbu, 1982, p. 14). Între zonele limită ale podișului dintre Nistru și Răut, sunt răspândite lanțuri de înălțimi despărțite de cumpăna apelor. Această formă văluroasă despărțită de ape, reliefată, foarte clar, reprezintă, în plan, forma unui evantai. Văile Nistrului și afluenții săi de mai sus de râul Bâc, se caracterizează prin râpe puternic erodate, întretăiate dar și abrupte sau înclinate în pantă. O caracteristică a lor este faptul că, ele se dezvoltă în roci sedimentare compacte (var, marnă, gresie, șist). Aceasta a contribuit la formarea unor văi de forma unor canioane cu pante stâncoase. Pantele sunt abrupte (20-30°) și uneori stâncoase, foarte abrupte de 40-70° (Râmbu, 1982, p. 33, 46). Până la satul Ofatinți, Nistrul curge printr-o vale îngustă de forma unui canion cu maluri abrupte, stâncoase și râpe întretăiate (Râmbu, 1985, p. 29).

Câmpia silvostepică dintre Nistru și Răut, ca și cea silvostepică din Kamenca, este întretăiată de o rețea de râulețe mici, afluenți ai Nistrului. Printre

aceștia se numără râulețele Ciorna, Dobrușa, Sagala, Cogâlnic, Beloč și Stoejeni (Râmbu, 1982, p. 91; 1985, p. 20). Prezența unor râuri mai mari și mai mici a contribuit la o dezvoltare multilaterală a comunităților omenești în această regiune.

Nu în ultimul rând, așezarea geografică a regiunii a determinat o climă continental-temperată, atât de favorabilă activității omului (Râmbu, 1982, p. 14).

Încheind caracterizarea geografică a silvostepii zonei Nistrului Mijlociu, vom face descrierea acestor teritorii după datele din anii '50 aparținând lui T. S. Passek.

Tipice pentru configurația geografică a zonei din preajma Nistrului sunt dealurile înalte. Imensul platou al malului este tăiat de râpe și vâlcele adânci care crează un sistem destul de dezvoltat. Pe platoul înălțimilor, pe alocuri, s-au păstrat porțiuni împădurite cu stejar, tei, arțar, fag. Valea Nistrului, pe toată întinderea sa de la Râbnița pînă la Dubăsari, este destul de îngustă și are meandre. În locurile unde valea se lărgiște sunt sectoare cu relief formate din terase amplasate deasupra luncii inundabile.

Puternica și adâncă împărțire a înălțimilor spațiului dintre Nistru și Răut - constituind văi și vâlcele adânci, apărate de vânturi - crează condiții favorabile de locuire a acestora, de către om. Coastele văilor și vechilor vâlcele sunt acoperite de un strat gros de pământ argilo-nisipos, de pământ cenușos sau cernoziom care a contribuit la crearea de condiții prielnice pentru dezvoltarea agriculturii, încă din vremurile vechi (Passek, 1952, p. 20-21).

Istoricul cercetărilor monumentelor traco-getice din regiune

Până la mijlocul anilor '40 ai sec. XX, teritoriul de silvostepă dintre Nistrul Mijlociu și Prut a rămas, practic, necercetat din punct de vedere, arheologic. În perioada de până la revoluție, în literatura arheologică națională existau informații destul de sumare, iar multe fapte pur și simplu au fost uitate. Apelând la lucrurile care conțin pasaje despre cercetările de teren de până la revoluție (Rafalovič, Chetaru, 1966, p. 93-112; Serova, Iarovoj, 1987, p. 5-7; Cebotarenko, Iarovoj, Tel'nov, 1989, p. 5-8; Chetaru, 1992, p. 4-26; 1994), constatăm că cercetările arheologice în bazinul Nistrului, în acea perioadă au fost efectuate în mod inegal și selectiv.

De la mijlocul sec. XIX, atenția principală a fost acordată cartografierii și descrierii celor mai mari tumuli și grupe de tumuli, în zona Nistrului de Jos. Astfel, în anii 1898-1910, soții I. Ja. și L. P. Stempkovskii, au efectuat cercetări de amploare în peste 400 de tumuli din apropierea orașului Tiraspol și satele din împrejurimi.

Basarabia și județul Tiraspol (gubernia Herson); intrau în sfera de interes și cercetare a membrilor asociației de istorie și antichități din Odessa. Astfel, pe parcursul anilor, pe aceste teritorii au fost T. Olofsen, N. Muzarkevič, N. Nadeždin,

V. I. Grigorovič și A. P. Čirkov, P. O. Buračkov, V. Ja. Jastrebov și F. Brun. O parte din zona de silvostepă a Nistrului, ce ne interesează pe noi, nu a fost inclusă în programul de periegeze; N. Nadeždin nu a cercetat mai sus de satul Peresecina, județul Orhei. În anul 1884 la Odessa, a avut loc al VI-lea congres arheologic, la care, alături de cunoscuți arheologi ruși, au luat parte și arheologi amatori din Chișinău, Bălți, Ungheni, acest fapt contribuind la stimularea cercetărilor arheologice din Basarabia.

În 1901, preotul E. Sicins'kij a întocmit o hartă a guberniei Podolia, unde au fost consemnate mai multe monumente și descoperiri din stânga Nistrului Mijlociu, teritoriul din aval de actualul oraș Iampol nu a fost, însă, cuprins (Sicins'kij, 1901, p. 274-355).

Interesul față de arheologie în Basarabia, a crescut și s-a consolidat în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, când apar o serie de organizații ce își fixează ca obiectiv cercetarea trecutului îndepărtat al acestui ținut. Tot acum, apar primele colecții particulare de antichități. Un loc special în acest proces l-a avut I. C. Sorocean și "Muzeul de antichități al Pontului Scitic". La ora actuală avem doar informații sumare despre colecțiile muzeului, care, la fel ca și biblioteca, au fost pierdute în întregime după trecerea în neființă a fondatorului acestora (Chetraru, 1992, p. 12-17; idem, 1994, p. 46-82).

Mai trebuie amintite Comisia științifică pentru arhive a guberniei Basarabia și muzeul de pe lângă ea, cât și Asociația arheologică-bisericească din orașul Chișinău (Trudy BGUA, 1900; Otčet o sostojanii..., 1916). Însă această Asociație, lipsită practic de surse financiare, dar și de forțe științifice, a fost sortită unei existențe efemere. Investigațiile arheologice s-au rezumat la periegeze arheologice nesemnificative și mici cercetări de teren. Fondurile principale ale Asociației arheologico-bisericești se compuneau, preponderent, din veniturile bisericii. Nu cunoaștem aproape nimic despre activitatea Asociației cercetătorilor zonei Nistrului din orașul Soroca (Ustav..., 1912).

Situația ar fi putut să se schimbe în anul 1913, când de arheologie a început să se ocupe Asociația cercetătorilor naturii și a iubitorilor cunoștințelor naturii din Basarabia, care avea o secție ce se ocupa de cercetarea arheologică a ținutului. Odată cu primul război mondial, cercetările arheologice din bazinul Nistrului au fost amânate pentru mult timp.

De cercetările arheologice din Basarabia din anii 20-40, s-au ocupat N. N. Moroșan (sfera principală de interese a acestuia fiind descoperirea de vestigii din perioada comunei primitive timpurii) și T. Poručik, care au efectuat cercetări în raioanele centrale ale Basarabiei.

Colecția de materiale descoperită în aceste situri arheologice, a fost expusă în Muzeul de Istorie și Etnografie din Chișinău. Noi nu dispunem, însă, de informații despre siturile arheologice din prima epocă a fierului din Basarabia, tezaurele

și descoperirile întâmplătoare fiind corelate de cercetători, cu epoca bronzului (Istoriya Rumynii, 1960).

Astfel, se poate constata că monumentele arheologice din prima epocă a fierului din Moldova au fost descoperite și cercetate după anul 1945. Istoricul cercetării acestora începe încă de la mijlocul anilor '40. Se remarcă trei etape principale ale căror limite sunt jalonate de efectuarea de cercetări arheologice importante ori de apariția unor lucrări generale de sinteză pe această temă.

Etapa I, cuprinde perioada de la mijlocul anilor '40 până la începutul anilor '50. De la mijlocul anilor '40, obiectivul Institutului de istorie, limbă și literatură al Academiei de Științe a URSS, filiala Moldova, era acela de a organiza cercetări arheologice în Moldova. Expediția Institutului din anii 1946-50, sub conducerea lui Gh. D. Smirnov, a efectuat periegeze și săpături arheologice în zona cursului mijlociu al Nistrului.

Prima explorare a zonei, de la nord de orașul Chișinău, cuprindea traseul Chișinău-Criuleni-Dubăsari-Ofatinți-Râbnița-Rezina-Saharna-Grădiștea Horodiște-Orhei-Trebujeni-Chișinău. Atunci, pentru prima dată, au fost descoperite, descrise și cercetate 11 așezări fortificate și mai mult de 10 așezări deschise, interpretate, la acea vreme, ca fiind "scitice" (Smirnov, 1949, p. 189-202). Tot atunci, în anii 1946-47, Gh. D. Smirnov, a cercetat așezările fortificate Saharna Mare și Saharna Mică de asemenea și așezarea Dealul Mânăstirii din apropierea satului Saharna, raionul Rezina.

De la sfârșitul anilor '40 și pe parcursul anilor '50, cercetările extinse din bazinul Nistrului, au fost efectuate de expedițiile I I K M al A Ș din URSS-detașamentul Tripolian și I A al A Ș al RSSU, sub conducerea lui S. M. Bibikov, iar ulterior de T. S. Passek. Alături de studierea descoperirilor ce aparțineau vestigiilor primitive timpurii, au fost cercetate și monumente din prima epocă a fierului. În anul 1947 au fost efectuate periegeze pe malul drept al Nistrului, în raioanele Rezina și Orhei, în împrejurimile satelor Solonceni, Stohnaja, Echimăuți, Saharna și lângă Horodca de pe râul Botna (Passek, 1949, p. 65-67; 1954, p. 76-77). În anii 1948-49, s-au efectuat periegeze ample pe malul drept al Nistrului, ce au cuprins raioanele Hotin și Kel'meneck, regiunea Cernăuți (Ucraina), cât și pe o fâșie îngustă de pe malul drept al Nistrului până la satul Mereșovka (raionul Otaci, R. Moldova). În urma acestor cercetări de suprafață au fost descoperite 112 monumente arheologice din diferite epoci, printre care și cele de "epocă scitică" (Passek, 1950, p. 40-42; 1951, p. 51-63).

Începând cu anul 1950, pe teritoriul Moldovei își încep lucrările expediția arheologică moldovenească a IIKM al AȘ din URSS și FM a AȘ din URSS, sub directa conducere a T. S. Passek, iar mai târziu expediția arheologică pruto-nistriană a IA al AȘ din URSS și al AȘ. din RSSM de sub conducerea lui Gh. B. Fedorov. Toate aceste expediții au pus bazele cercetărilor arheologice sistematice a

monumentelor arheologice cu vestigii ale comunei primitive, a perioadei slave și Evului Mediu.

În anii 1952-54, lucrările colectivelor Expediției moldovenești au fost efectuate în zona de silvostepă din regiunea Nistrului Mijlociu (raioanele Rezina și Râbnița) pe ambele maluri ale fluviului Nistru de la Cămenca în jos pe cursul apei până la Dubăsari (Passek, 1954, p. 76-77).

Detășamentul Colectivul "scitic", condus de A. I. Meljukova, ce făcea parte din aceeași expediție, a efectuat cercetări arheologice în așezarea Solonceni-Hlinaja, raionul Rezina (Meljukova, 1954, p. 59-68; 1955, p. 51-64), în fortificația de la Ofatinți, raionul Râbnița (Meljukova, 1954, p. 65-68; 1955, p. 64-69).

O serie întregă de monumente ce aparțin primei epoci a fierului (așezările fortificate de la Alcedar-"La Cordon", Curătura, Mateuți, Țareuca, Rașcov și altele) au fost descoperite în urma cercetării așezărilor deschise și celor fortificate, de origine slavă aflate în această regiune (Fedorov, 1957, p. 247, 254 294, 295, 302). În așezările de la Alcedar și Curătura au fost trasate mici sondaje (Fedorov, 1952).

În 1952, în același timp cu cercetarea tumulilor de la Alcedar efectuate de R. L. Rozenfel'dt, la 0,5 km. sud-est de acestea, pe unul din promontoriile văii, a fost investigată o așezare. În stratul de cultură au fost găsite vârfuri de săgeți din bronz cu dulie și două aripioare, ceramică și podoabe ce se datează în sec. VII-VI î.Ch. (Rozenfel'dt, 1955, p. 124).

În urma cercetărilor de suprafață, efectuate de V. I. Markevič în bazinul inferior al râului Ciorna în anii 1953-54, au fost scoase la iveală 18 așezări, 3 așezări fortificate și trei necropole de "epocă scitică" (Markevič, 1955, p. 19-141, 143).

În 1954, lângă satul Mateuți a fost descoperit, de către inginerul agronom Celpan, un tezaur de podoabe din perioada scitică, compus dintr-un inel de aur și două din argint, la care se adaugă două brățări și un torques de argint (Nudel'man, Rikman, 1956, p. 129-131, fig. I, 1-4).

Etapa a II-a a cercetărilor în regiunea ce ne preocupă, coincide cu perioada anilor '60-începutul anilor '70, când au fost descoperite noi monumente arheologice, punctele date fiind trecute pe harta arheologică a siturilor din prima epocă a fierului (Lăpușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974).

O așezare și o necropolă din prima epocă a fierului au fost descoperite în urma perieghzelor arheologice efectuate de I. Hâncu și V. Lăpușnean în apropierea satului Mateuți. Obiectivele au fost datate în sec. VIII-VII î.Ch. (Lăpușnean, 1969, p. 128-133, fig. I, 1-6).

În 1961, în așezarea fortificată de la Mateuți, au fost efectuate cercetări arheologice de către o echipă a expediției pruto-nistrene a IA al AȘ din URSS și al AȘ din RSSM de sub conducerea lui T. D. Zlatkovskaja. În partea de sud-vest a așezării a fost trasată secțiunea III-a ce a tăiat valul și șanțul, fapt ce a permis, ca pe

baza datelor stratigrafice, să se pună problema perioadei construcției sistemelor de fortificație a acestei așezări (Zlatkovskaja, 1965, p. 220-225).

Etapa a III-a a cercetărilor în regiunea ce ne interesează, revine sfârșitului anilor '80-mijlocul anilor '90. Astfel, în anii 1986-87, datorită construcțiilor la magistrala de gaz "Ananev-Bogorodcean", colaboratorii expedițiilor arheologice din nordul Moldovei de sub conducerea lui O. Levițki au efectuat periegeze și cercetări de suprafață în raioanele Rezina și Șoldănești. Tot atunci s-au făcut cercetări arheologice de amploare în așezarea de la Mateuți-"La Bașne" (Kașuba, 1989, p. 59-60; idem, p. 63-65), dar și în așezarea fortificată de la Alcedar-"La Cordon" (Haheu, 1987a, p. 167-168; idem, 1996, p. 9; idem, 1998, p. 11-135). Tot atunci au fost întreprinse mici cercetări arheologice în așezarea de la Alcedar-Odaia (Haheu, 1997, p. 1)

În anii 1989-90, expediția arheologică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei, sub conducerea lui N. V. Gol'țeva, a cercetat așezarea fortificată de la Hligeni II-"La Șanț", însă, din păcate, în acest sit nu a fost cercetat sistemul de fortificare (Gol'țeva, Kașuba, 1995).

O altă expediție a Muzeului Național de Istorie a Moldovei, sub conducerea lui A. Levinschi și E. Usataja a efectuat, în 1993, cercetări de verificare în microzona satului Saharna (Usataja, Levinschi, 1994). Rezultatele acestor cercetări au confirmat cu mici excepții, caracteristica cultural-cronologică a monumentelor din zonă, surprinsă de Gh. D. Smirnov încă de la mijlocul anilor '40 (Smirnov, 1949, p. 194-202).

În sfârșit, în anul 1993, O. Levițki și V. Haheu au revăzut și cercetat vizual, în acțiunea de inventariere a monumentelor arheologice din R. Moldova, toate monumentele din zona Nistrului Mijlociu. Pe lângă unele precizări de detaliu, caracteristica monumentelor ca și întreaga imagine în general, nu a suferit mari modificări (vezi, anexa, pl. I-III).

La finele acestui subcapitol, trebuie să precizăm că în pofida informațiilor existente, cât și a rezultatelor obținute, nivelul cercetărilor arheologice de teren este insuficient. Până la ora actuală, cercetătorii, în general, operează cu informații ce au o vechime de 50 de ani. Astfel, necesitatea de a scoate la iveală noi materiale, este evidentă.

Principalele probleme ale istoriografiei

Pentru monumentele traco-getice ale zonei de sud a Nistrului Mijlociu, nu se poate vorbi despre lucrări elaborate pe această temă până în perioada de după război (mijlocul anilor '40). Totodată, "lipsesc" izvoarele scrise antice. Astfel că, în situația creată, singurele izvoare de bază sunt cele arheologice.

Paradoxal, fondul principal de izvoare arheologice de pe acest teritoriu (identificarea monumentelor, cercetări arheologice), a fost obținut, în general, pe parcursul primului deceniu de după al doilea război mondial. Această activitate este legată, evident în principal, de venirea după război, în Moldova a arheologului kievean Gh D. Smirnov.

În anii 1946-47, au fost descoperite de către acesta, majoritatea monumentelor traco-getice din zona Nistrului Mijlociu. Tot G. D. Smirnov, a efectuat cercetări arheologice sistematice în așezările fortificate de la Saharna Mare și Saharna Mică, cât și în așezarea Dealul Mânăstirii. Din păcate, toate materialele au fost publicate destul de sumar, iar cele nepublicate la ora actuală sunt practic pierdute pentru știință, cauza fiind insuficienta documentare (în afară de materialele ce sunt incluse în capitolul al II-lea a lucrării). Inițial, Gh. D. Smirnov a interpretat materialele descoperite ca fiind "scitice" (Smirnov, 1949, p. 194-202; idem, 1949a, p. 93-96). Tot sciiilor le erau atribuite cea mai mare parte a monumentelor arheologice similare, de către marea majoritate a cercetătorilor (Passek, 1949, p. 57-68; Fedorov, 1952; Markevič, 1955, p. 139-141).

Doar după cercetările întreprinse de A. I. Meljukova în anul 1952, în așezarea fortificată de la Ofatiți, apartenența etnică "scitică" a acestor monumente arheologice a fost pusă, pentru prima dată, sub semnul întrebării. Dacă pentru sec. VII-VI î.Ch. în cadrul ceramicii, există asemănări cu vestigiile din silvostepa ucraineană din dreapta Niprului, atunci, după sec. al VI-lea î.Ch., această asemănare dispare. Mai mult chiar, A. I. Meljukova, a arătat că pentru această perioadă, au fost găsite vestigii apropiate de cele din monumentele culturii tracice din regiunea carpato-dunăreană (Meljukova, 1955, p. 67-70; idem, 1958, p. 100-101). Având în vedere zona Nistrului Mijlociu, A. I. Meljukova constata în 1958, că pe teritoriul Moldovei în sec. VII-III î.Ch., cel mai probabil a existat o cultură specială diferită de cea din stepa scitică, care avea doar câteva trăsături comune cu culturile din zona de silvostepă a Ucrainei (Meljukova, 1958, p. 52). Pe viitor, toți cercetătorii indică monumentele arheologice din silvostepa Moldovei din sec. IV-III î.Ch., ca fiind traco-getice ori getice.

Tot atunci, A. I. Meljukova a expus problema graniței dintre scii și geți. Aceeași autoare considera că pentru sec. IV-III î.Ch., monumentele examinate "nu puteau fi propriu-zis scitice și nici nu puteau să se afle cu acestea în relații reciproce permanente și de lungă durată" (Meljukova, 1955, p. 69). De pericolul crescând al sciiilor, A. I. Meljukova leagă și apariția, în sec. al IV-lea î.Ch., a așezărilor fortificate getice (Meljukova, 1958, p. 100).

În 1969, A. I. Meljukova dedică un studiu special problemei legate de granița dintre scii și geți. Bazându-se pe informațiile izvoarelor scrise cât și a celor arheologice, autoarea a ajuns la concluzia că în sec. VI-V î. Ch., hotarul dintre acestea "nu putea să fie mai la vest de Prut și probabil că era chiar pe Nistru. În

sec. IV-III î.Ch., hotarul fiind pe fluviul Nistru" (Meljukova, 1969, p. 79; idem, 1979, p. 236). Opinia cercetătorului A. I. Meljukova, a fost imprecis citată în lucrarea monografică a lui S. I. Andruh, unde pe baza acesteia, se afirmă că "sciții au ocupat spații pustii întinse de la vest de Nistru". Mai mult decât atât, citarea inexactă a afirmațiilor A. I. Meljukova, a făcut ca S. I. Andruh să afirme, în continuare, că "... în sec. VI-V î.Ch., hotarul de vest dintre sciți și geți a fost râul Prut, iar în secolele IV-III î.Ch., fluviul Nistru" (Andruh, 1995, p. 4). Luând în considerație materialul arheologic din ultimii ani, ultima autoare citată, formulează opinia privitoare la "necesitatea revizuirii situației graniței de vest a sciților și înglobarea stepei Bugeacului de până la Prut și Dunăre în aria de locuire permanentă a triburilor scitice de la hotarul sec. VI-V î.Ch. și până la începutul sec. al III-lea î.Ch., din aceleași considerente ale dezvoltării istorice ce sunt caracteristice pentru întreaga "Sciție" (Andruh, 1995, p. 4; idem, 1997, p. 1-4; idem, 1998, p. 3-5).

K. K. Marčenko și M. Jul. Vahtina, bazându-se pe ultimele descoperiri de vestigii scitice timpurii din nordul Dobrogei, au emis ipoteza potrivit căreia în sec. al VII-lea - începutul sec. al VI-lea î.Ch., s-a format o uniune barbară condusă de aristocrația scitică care controla stepele istro-pontice până la Bugul de Jos (Marčenko, Vahtina, 1997, p. 179-185).

Suntem nevoiți a constata că una din problemele istoriografice rămasă nerezolvată în legătură cu monumentele traco-getice din zona de sud a Nistrului Mijlociu, este cea legată de hotarul dintre sciți și geți. Trebuie remarcat că se conturează tendința ce consideră ca granița de vest a Sciției, în sec. VII-V î.Ch., râul Prut, cursul de Jos al Dunării, în aria de locuire a sciților din epoca arhaică fiind inclusă zona de nord a Dobrogei. Nu avem intenția specială de a elucida problema hotarelor, dar apelăm la anumite situații concrete.

Este adevărat că, pentru steпа Bugeacului până la ora actuală nu sunt semnalate monumente "tipice" ale culturii getice. Pe de altă parte, în imediata apropiere a zonei din stânga Prutului și Dunării sunt o serie de monumente traco-getice: Cociula (Agulnikov, 1996, p. 117-122; idem, 1996a, p. 175-179), Lărguța, Gotești, Cooara III, Zârnești (Lăpușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 67-68). Menționăm de asemenea, descoperirile din zona marilor lacuri ale Dunării de Jos (Meljukova, 1979, fig. 29), cât și necropolele de la Giurgiulești-"Vadul Boului" (Arnăut, 1998, p. 22), Giurgiulești-"Râpa Chiței" materiale inedite și Giurgiulești-"Stâna lui Mocanu" (V. Haheu, O. Levițki, săpăturile din 1997, materiale inedite).

În opinia noastră, însăși enumerarea monumentelor sus-amintite (această listă nefiind epuizată), dovedește convingător prezența traco-geților în regiunea dintre Nistru-Prut-Dunăre, încă din perioada hallstattiană târzie. Astfel, asupra acestei regiuni nu pot fi răspândite aceleași legi ale dezvoltării istorice ce sunt

caracteristice Sciției din zona Mării Negre, unde situația cultural-istorică era cu totul alta. În altă ordine de idei, trebuie spus că problema graniței dintre sciți și geți este legată direct de siturile traco-getice de pe Nistrul Mijlociu, în egală măsură ca și cele din zona Nistrului de Jos (Meljukov, 1979, p. 236). În special, aceasta se referă la așezările fortificate.

A doua problemă mult discutată în istoriografie, este aceea a perioadei apariției așezărilor fortificate în zona de silvostepă a spațiului dintre Prut și Nistru, în general, și a celor din zona sudică a Nistrului Mijlociu, în particular.

În pofida faptului că majoritatea așezărilor fortificate din zona Nistrului Mijlociu sunt cu mai multe straturi, ele au fost atribuite, tradițional, perioadei getice din sec. IV-III î.Ch. (Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 35-60; Lăpușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 41-45). Problema apariției așezărilor fortificate în Moldova nu este nouă, deși în literatura de specialitate a fost pusă de curând (Haheu, 1996, p. 202-203; idem, 1997, p. 59-61).

Ocupându-se de istoria tracilor din Moldova, V. L. Lăpușnean considera că "toate așezările descoperite nu aveau sisteme de fortificație. Nu sunt cunoscute fortificații nici între Carpați și Prut" (Lăpușnean, 1979, p. 28). Încă din anul 1971, A. Florescu scria despre fortificațiile traco-getice (hallstattiene) din Moldova de la vest de Prut (Florescu, 1971, p. 103-116). În zona est-carpatică este bine cunoscută existența fortificațiilor tracice (hallstattiene) (Popovici, Ursulescu, 1983, p. 25-32; Florescu, Florescu, 1983, p. 72-93; László, 1985, p. 6). Recent au fost publicate materialele cercetărilor din fortificația Pocreaca-Cetățue (jud. Iași) ce se încadrează în epoca hallstattiană timpurie (cultura Cozia) (Iconomu, 1996, p. 21-55 notele 4, 5). Tot pentru aceeași perioadă în Moldova din dreapta Prutului sunt cunoscute fortificațiile de la Brad (Ursachi, 1995, p. 22) și Vânători (Brudiu, 1991, p. 232).

Pentru stânga Dunării de Jos pot fi amintite așezările fortificate de la Orlova/Cartal (Golovko, Bondari. Zaginajlo, 1965, p. 68-80) și Novosel'skoe/ (Satul Nou) (Brujako, Ghizer, 1990, p. 113-121; Brujako, Gizer, Oistrah, 1990, p.152-153; Brujako, Novițkij, 1997, p. 112-168). În codrii Tigheciului din Moldova, a fost descoperită așezarea fortificată de la Cociulia din aceeași perioadă (Agul'nikov, 1996, p. 117-122). În sfârșit, în toate așezările fortificate din zona sudică a Nistrului Mijlociu, încă din perioada descoperirii acestora în anii 1946-47, a fost semnalat orizontul cultural Saharna-Solonceni (Smimov, 1949, p. 192-195). Această situație a fost confirmată și de cercetările ulterioare efectuate în această zonă (Golțeva, 1995, p. 183-189; Golțeva, Kașuba, 1994, p. 165-168; 1995, p. 7-31; Ustaja, Levinschi, 1993; Haheu, 1998, p. 111-135).

Se poate constata că așezările fortificate din prima jumătate a mileniului I î.Ch. sunt destul de bine reprezentate în regiunea dintre Carpați și Nistru. Este unanim acceptat că una din cauzele apariției fortificațiilor traco-getice din regiune (în rând cu altele) este legată de apariția "elementului" etnic destabilizator extern.

Totodată, trebuie să se aibă în vedere că dacă în perioada precedentă aici nu sunt semnalate fortificații, atunci este oportun să presupunem, că a avut loc un oarecare eveniment ("ceva s-a întâmplat"). Astfel două întrebări istoriografice, despre care am vorbit până acum, dau naștere celei de-a treia, "fundamentale", ce se referă la istoria etnoculturală a regiunii de la mijlocul mileniului I î.Ch.: ce populație locuia în sec. VI-V î. Ch., în zona de silvostepă a Moldovei. Această comunitate putea fi tracă sau poate că lipsea în totalitate, iar în zonă era prezent un oarecare "context cultural scitic"? Și în sfârșit, cultura getică din silvostepa Moldovei este una locală sau străină (venită)?

Pentru perioada ce ne interesează pe noi și pentru teritoriile examinate, V. Pârvan vorbea despre expansiunea cimereano-scitică spre vest (Pârvan, 1926, p. 2-39). Al. Vulpe, analizând perioada hallstattiană târzie, scria despre perioada de după cultura Basarabi, ca despre un monolit distrus de o lovitură puternică exercitată de călăreții estici (Vulpe, 1970, p. 202-203).

Trebuie precizat că, în ultimul timp, numărul vestigiilor scitice timpurii, descoperite în zona de silvostepă a Moldovei, a crescut substanțial (Levițki, Demčenko, 1995, p. 41-52; Haheu, Bikbaev, 1998, p. 160-162). Primele descinderi ale sciților în regiunea Nistrului Mijlociu au avut loc către mijlocul sec. al VII-lea î.Ch. (Smirnova, 1993, p. 108), iar pe teritoriul de silvostepă al Moldovei, după părerea lui O. Levițki și T. Demčenko, în a doua jumătate a sec. VII î.Ch. (Levițki, Demčenko, 1995, p. 41-52). Dacă luăm în considerație faptul că este vorba de pătrunderea sciților în zona de silvostepă, atunci aceste date corespund imaginii generale a înaintării sciților timpurii pentru nordul Mării Negre, în general (Murzin, 1984, p. 11-47, 93; idem, 1990, p. 66-78; Alexeev, 1996; Skoryj, 1996, p. 20-34).

Pe de altă parte, dacă admitem că așezările fortificate de pe cursul mijlociu al Nistrului au apărut într-o perioadă mai timpurie, prescitică, nu este exclus ca ridicarea acestora să fie legată de pericolul venit din partea călăreților cimierieni, ale căror prezență încetează pe acest teritoriu către mijlocul sec. al VII-lea î.Ch., odată cu expansiunea sciților (Levițki, 1994, p. 188-191). Începând de la mijlocul - a doua jumătate a sec. VII-lea î.Ch., pe teritoriul amintit sunt cunoscute o serie de vestigii scitice timpurii: 4 (5) complexe funerare și 18 descoperiri izolate (Levițki, Dumčenko, 1995, p. 51). În sec. al VI-lea î.Ch., numărul vestigiilor scitice crește numeric (Mihăilescu-Bârliba, Untaru, 1971; Bârliba, 1976, p. 109-116; Haheu, Bikbaev, 1998, p. 160-162).

În ultimul timp, în literatura de specialitate, se face insistent încercarea de a evidenția pentru sec. VI-V î.Ch. existența unui "sincretism cultural geto-scitic" (Tkačuk, 1994; Brujako, Tkačuk, 1994, p. 28-30; Meljukova, 1992, p. 58; Andruh, 1995, p. 4). O astfel de situație se propune și pentru zona de silvostepă, în plus chiar, într-o prezentare originală: "...se activează dialogul scito-tracic ce a dus la introducerea în contextul cultural scitic a elementelor trace, în primul rând în

ceramică (orizontul Pârjolteni-Dănceni...de la sfârșitul sec. al V-lea î.Ch.); totodată, s-a tulburat dialogul dintre sciți și traci. Expansiunea odrisilor în zona Dunării de Jos a constituit probabil acea lovitură, care a obligat o parte din geții Dobrogei să se miște spre nord și să ocupe zonele de silvostepă ale Basarabiei și Moldovei" (Brujako, Tkačuk, 1994, p. 30). Chiar dacă această schemă, are o anume însemnătate în explicarea ritmurilor etno-culturale din regiune, ea suferă, totuși, de o anume superficialitate.

În legătură cu "factorul scitic", trebuie să adăugăm doar un mic detaliu omis până în prezent și anume că, pe teritoriul de silvostepă al Moldovei sciții-nomazi nu pătrundeau din stepele nord-pontice direct ci de pe teritoriul de silvostepă din dreapta Niprului. Acolo, în sec. al VII-lea și începutul sec. al VI-lea î.Ch., s-a format o uniune de păstori și agricultori în frunte cu aristocrația militar-nomadă scitică. S. A. Skoryj, sublinia faptul că sciții veniți (în componența acestei uniuni) în procesul de "găsire a noii patrii" s-au opus restului lumii nomade (Skoryj, 1997, p. 68-69). Prin urmare, cei ce au ajuns în zona de silvostepă a Moldovei nu mai erau "sciți puri", purtători ai culturii nomade. Acest fapt, bineînțeles că a lăsat o amprentă asupra caracterului vestigiilor scitice timpurii din regiune, unde, practic, lipsește ritul funerar tipic iraniienilor nomazi (în comparație cu zona de silvostepă din dreapta Niprului). De aceea, nu putem vorbi despre un "context cultural scitic" pentru zona de silvostepă a Moldovei la mijlocul mileniului I î.Ch. Mai mult decât atât, credem că "dialogul traco-scitic" a putut avea loc nu mai devreme de sec. al VI-lea î.Ch., adică în perioada înfloririi Sciției clasice pe de o parte, și înflorirea culturii getice tipice, din regiune, pe de altă parte.

După opinia lui I. Brujako și M. Tkačiuk, rezultă clar că tracii lipsesc ca atare din zona de silvostepă a Moldovei până către sfârșitul sec. al V-lea (Brujako, Tkačuk, 1994, p. 30). Dar să vedem care sunt realitățile arheologice din silvostepa Moldovei, la ora actuală?! Deși pentru I. Brujako și M. Tkačuk, rămâne neclară datarea așezărilor fortificate de la Stâncești, Butuceni și cea de la Alcedar-"La Cordon" la sfârșitul sec. al VI-lea î.Ch..." (Brujako, Tkačuk, 1944, p. 28), siturile arheologice traco-getice din sec. VI-V î.Ch., sunt destul de convingător documentate în zona de silvostepă a regiunii dintre Carpați și Nistru (Niculiță, 1987, p. 18-82, harta I; Haheu, 1997). Numărul mic al acestora (în jur de 30), se datorează dificultăților care apar în separarea cronologică a siturilor nesimultane. În această situație, pentru atribuirea etno-cronologică a siturilor este la fel de importantă totalitatea particularităților, cât și ceramica locală modelată cu mâna.

În primul caz, noi avem posibilitatea să obținem date cronologice certe, iar în cel de-al doilea, să dăm acestora o oarecare coloratură etnică.

În cazul culturii getice (timpurii), indicatorii cronologici de bază sunt, în principal, "negetici" ci scitici (armament, piese de harnașament, podobe) și grecești (ceramică pictată, amforele și monedele). Pentru monumentele de la mijlocul

mileniului î.Ch., din zona de sud a Nistrului Mijlociu, se poate constata existența ceramicii locale lucrată cu mâna și lipsa indicatorilor cronologici, ca atare.

De aceea, autorii, într-un mod minuțios, dau o clasificare acestei ceramicii locale lucrată cu mâna din regiunea sus-amintită și presupun că materialele analizate au o legătură directă cu toate cele trei probleme existente în istoriografie. Opinia autorilor este detaliat lămurită în capitolele următoare acestei lucrări.

Capitolul II

Repertoriul siturilor traco-getice cercetate

II.1 Așezarea fortificată de la Hligeni II-"La Șanț" și așezarea Hligeni V, satul Hligeni, județul Orhei (Markevič, 1955, p. 131-155; Golțeva, 1979, p. 485; idem, 1979a; idem, 1980 p. 402; idem, 1980a; idem, 1990; idem, 1992, p. 183-189; Golțeva, Kasuba, 1991, p. 150-151; idem, 1994, p. 165-168; idem, 1995).

Așezarea fortificată este amplasată pe terasa stângă superioară a văii adânci și înguste a râului Ciorna (afluentul drept al Nistrului). Ea se află în marginea de sud-vest a satului Hligeni, pe un promontoriu înalt ce are o formă aproximativ triunghiulară, formată de canionul adânc al râului Ciorna și de un râuleț fără nume ce se varsă în acesta. În sus, locul, poartă numele "La Șanț". În plan, fortificația este triunghiulară și are o suprafață de 12 ha. Din două părți așezarea este apărată de povârnișurile abrupte, probabil escarpate. Din partea accesibilă ce duce spre așezare, a fost ridicat un val, a cărui înălțime actuală, atinge 3-5 m. În partea exterioară a valului, se află șanțul adânc până la 4 m. Orientarea valului este din direcția nord-est spre sud-vest. Valul și șanțul sunt întrerupte în partea de vest de intrarea în fortificație. De la intrare, în direcția de est a fortificației, se poate urmări o porțiune, probabil de drum (?), pavată cu piatră. La nord-vest de intrare, după șanț, se află o movilă înaltă de până la 3-3,5 m și un diametru de 8-10 m; în jurul ei, este un șanț mic. La suprafața movilei se întâlnesc bucăți mici de piatră calcaroasă și fragmente ceramice aparținând diferitelor epoci. O asemenea construcție din piatră a fost cercetată de Gh. D. Smirnov în așezarea fortificată de la Saharna Mică.

Imediat la vest de așezarea fortificată, se află așezarea cu multe straturi - Hligeni V, care după suprafață depășește de câteva ori dimensiunile așezării fortificate (Fedorov, Cebotarenko, 1974, p. 60). Așezarea este situată la 300 m spre vest de satul Hligeni, mai sus de izvorul "La Roșă", în stânga drumului Hligeni-Lipcenii. Dinspre sud, așezarea este limitată de malul abrupt a canionului râului Ciorna, a cărei suprafață în direcția nord-est - sud-vest, se înclină ușor spre malul abrupt. În partea de vest, așezarea suprapune parțial situl tripolian Hligeni I etapa B I (Markevič, 1973, p. 117).

Monumentele arheologice din împrejurimile satului Hligeni au fost cercetate, pentru prima dată, de către V. I. Markevič în urma periegezelor și investigațiilor din anii 1953-54, în bazinul de jos al râului Ciorna (Markevič, 1955, p. 1131-145). S-a remarcat că, așezarea tripoliană de la Hligeni-"La Roșă", era parțial suprapusă de una din perioada scitică. Ultima, este mărginită în partea sa estică de fortificația rusă veche de la Hligeni, pe al cărei teritoriu s-au găsit fragmente

ceramice, inclusiv scitice (Markevič, op. cit. p. 131, 139, 143). La sfârșitul anilor '60, monumentele arheologice din împrejurimile satului Hligeni au fost cercetate de expediția arheologică pruto-nistreană condusă de Gh. B. Fedorov.

Fortificația a fost desemnată ca monumentul Hligeni II, iar așezarea deschisă ca Hligeni V (Fedorov, 1957, p. 295; Fedorov, Cebotarenko, 1974, p. 5-7, 58-60, 85-88).

În urma întocmirii hărții monumentelor arheologice din prima epocă a fierului de pe teritoriul Moldovei, așezarea fortificată de la Hligeni II-"La Șanț", a fost atribuită siturilor fortificate getice de tip circular, iar ridicarea sistemelor de fortificare datată în secolele IV-III î.Ch. (Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 53; Lăpușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 33-34).

Cercetările sistematice ale monumentelor arheologice din împrejurimile satului Hligeni, au început din anul 1978 când expediția AȘ din RSSM de sub conducerea lui N. V. Golțeva, a efectuat săpături arheologice în așezarea de la Hligeni V (Golțeva, 1979, p. 485; idem, 1979a; idem, 1980, p. 402; idem, 1980a).

În anul 1979, în așezare, a întreprins cercetări, de asemenea, expediția comună a I. A. al A. Ș. din URSS și al A.Ș. din RSSM sub conducerea lui A. I. Meljukova și N. L. Serova (Meljukova, 1980, p. 77). În anii 1989-90, cercetările arheologice au fost realizate în așezarea fortificată Hligeni II, de către expediția arheologică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei condusă de N. V. Golțeva (Golțeva, 1990, idem, 1992; idem, 1995, p. 183-189; Golțeva, Kașuba, 1991, p. 150-151; idem, 1994, p. 165-168; 1995). Cercetările de la Hligeni V, au afectat o suprafață totală de 1241,3 m². Suprafața I (de bază) de 1226,3 m², a fost făcută în partea de jos a așezării, la est de drumul de țară Hligeni-Lipcenii. Secțiunea II-a, cu o suprafață totală de 16 m² a fost trasată la câțiva metri spre vest de la izvorul "La Roșă", pe malul abrupt, unde, în pământul alunecat, au fost identificate urmele unui semibordei slav (Golțeva, Kașuba, p. 6, pl. V).

Stratul de cultură din așezarea de la Hligeni V, avea între 70-90 cm adâncime. Acesta era compus din cernoziom arabil de 20-25 cm și de un cernoziom compact care de la adâncimea de 30-60 cm, trecea treptat, într-un pământ argilोनisipos gri-închis. Sterilul, se evidenția printr-un lut de culoare galben-deschis, ce avea în componența sa mici pietricele calcaroase.

În așezarea fortificată de la Hligeni II, la o distanță de 60 m sud-est de la intrare, a fost efectuată săpătura numărul I, pe o suprafață de 570 m² (pl. IV). Stratul de cultură de la Hligeni II varia în sectorul cercetat între 60 și 120 cm.

Morfologic, acest strat era format dintr-un cernoziom cu multă cenușă în el, arat pe o adâncime de 30-70 cm. De la adâncimea de 80-120 cm se putea urmări un strat subțire argilोनisipos. În ceea ce privește pământul viu, acesta este identic cu cel din așezare.

Stratul de cultură al siturilor arheologice Hligeni II și Hligeni V, nu se diviza stratigrafic, iar stratigrafia orizontală nu se putea urmări din cauza amestecului, cât și prezenței unui număr mare de materiale arheologice ce aparțineau diferitelor culturi. Pe baza materialelor din complexe închise, cât și a observațiilor stratigrafice, în cazurile în care construcțiile mai târzii le suprapuneau pe cele mai timpurii, dar și pe baza materialului tipologic și a inventarului pieselor din stratul de cultură, s-a stabilit că pe suprafețele cercetate sunt prezente șapte niveluri cultural-cronologice (straturile de cultură în fortificație și așezarea sunt practic identice). Dintre acestea, se remarcă orizontul hallstattian târziu (sfârșitul sec. al VII-lea - sec. al V-lea î.Ch.), cât și orizontul culturii getice din a doua jumătate a sec. V-prima jumătate a sec. al III-lea î.Ch.

Orizontul hallstattian târziu din așezarea fortificată de la Hligeni II și așezarea de la Hligeni V, sunt reprezentate de șapte construcții și de ceramică compusă din 1131 de fragmente (6,5% din ceramica primei epoci a fierului (pl. IV-IX).

Construcțiile orizontului hallstattian târziu, sunt reprezentate de gropi menajere, în plan rotunde (mai rar ovale), cilindrice sau în formă de clopot în profil și fund orizontal. Diametrul gurii varia în medie între 40-120 cm (pl. IV, gropile nr. 12, 42, 47).

Ceramica orizontului hallstattian târziu poate fi împărțită, convențional, în ceramică de uz comun și fină. Clasificarea categoriilor ceramice (de uz comun și fină) pentru toate monumentele examinate este realizată în baza tipologiei stabilite pentru situl Hligeni II- La Șanț (v. Gol'țeva, Kașuba 1995). Aceasta este modelată din lut, nisip și adausuri organice. Vasele sunt mai rudimentare în comparație cu cele hallstattiene timpurii; pasta este mult mai grosieră iar lustrul de o calitate inferioară. Suprafața ceramicii de uz comun este de culoare gri-portocalie ori grimaronie, rareori fiind și lustruită. Suprafața ceramicii fine este, de culoare gri-deschis și lustruită. Ceramica de uz comun este reprezentată de oale de câteva tipuri.

Tipul I este reprezentat de oale neprofilate de formă ușor tronconică, aproape cilindrică cu buza puțin evidențiată a cărei margine este rotunjită ori tăiată oblic. Pereții sunt drepecți iar fundul este slab profilat. Unele vase de acest tip, cu buza tăiată oblic, au pereții foarte groși (pl. V, 1,7). Vasele erau prevăzute cu apucători de formă aproape dreptunghiulară sau segmentată. O parte din vasele tipului I au o ornamentare tipic "scitică" deseori amintind canelurile înguste ori brăurile alveolate pe margine, uneori în combinație cu perforații (pl. V, 2, 3).

Tipul II este reprezentat de oale în formă de butoiăș, cu buza puțin invazată a cărei margine este tăiată oblic. Astfel de oale erau, de obicei, prevăzute cu butoni aplatizați, folosiți ca mânere, care aveau o formă dreptunghiulară sau segmentată și erau amplasați în partea superioară a corpului (pl. V, 4; VIII, 6).

Tipul III este reprezentat de un număr mare de vase slab profilate (pl. VI, 4, VIII, 5). Pentru acestea, sunt caracteristice buza ușor evazată cu marginea rotunjită ori ușor ascuțită, gâtul concav, umerii înclinați și corpul rotunjit. Partea de jos, este puțin bombată ori tronconică. Ornamentele caracteristice vaselor tipului al III-lea, sunt alveolele pe marginea buzei, în combinație cu perforații (pl. VI, 2, 6), ori brăuri alveolate pe margini sau umeri de asemenea în combinație cu perforare. Pe un fragment aparținând unui vas de tipul al III-lea, perforațiile sunt imediat sub buza acestora fiind combinate cu alveole. Ornamentul se află în partea superioară a corpului vasului (pl. VI, 4), iar pe alt fragment, alveolele se combină cu mici împunsături care, pe partea exterioară formează mici proeminențe (pl. VI, 3).

A fost descoperită și partea inferioară a unui vas de tipul al III-lea, cu brâu alveolat, sub care suprafața vasului era acoperită cu striuri verticale făcute cu măturicea (pl. VI, 8). Unul din vasele tipului al III-lea, a fost ornamentat cu perforații sub buză și butoni trapezoidali, tipic "tracici" (probabil au fost câteva amplasate simetric) pe corp (pl. VIII, 5).

Tipul al IV-lea, este reprezentat de un număr mai mic de vase la care abia se profilează buza, a cărei margine este de obicei rotunjită și scurtă, gâtul neevdențiindu-se, iar corpul slab arcuit (pl. V, 5, 8). Vasele acestui tip puteau fi ornamentate pe corp cu alveole, brăuri alveolate ori apucători de formă trapezoidală sau dreptunghiulară.

Ceramica fină de masă este reprezentată de vase bitronconice (chiupuri), căni, străchini, cât și de vase cu pereții drepți sau filiați. Pentru vasele bitronconice (chiupuri), din cauză că sunt foarte fragmentate, nu pot fi stabilite tipurile, însă numărul mare de pereți de vase de culoare cenușie, lustruite, indică apartenența lor la această categorie de vase. Menționăm fragmentul de la corpul unui astfel de vas ornamentat cu două aplicații oblice în relief (pl. VIII, 1).

Cănille sunt reprezentate și ele, de un număr nu prea mare de fragmente, dar foarte expresive. În tipul I, se încadrează cănițele destul de mici. Marginea lor este rotunjită ori tăiată oblic, corpul semisferic, fundul rotunjit, uneori având forma unui umbo neexpresiv. Astfel de căni au o toartă plată, supraînălțată (pl. IX, 10).

Tipul II este reprezentat de căni relativ adâncite cu un profil în formă de S (pl. IX, 1, 9). Un exemplar al acestui tip este ornamentat pe corp cu caneluri verticale (pl. IX, 1, 7).

Străchinile orizontului hallstattian târziu de la Hligeni II, sunt foarte diverse și reprezintă o parte însemnată a ceramicii fine. Tipului I îi pot fi atribuite străchinile tronconice (tip fructiere) cu marginea buzei tăiată drept ori oblic, bine pronunțată și cu peretele vertical care, ușor, se îndoaie spre interior. La acestea, diametrul gurii este mult mai mare ca cel al fundului. De obicei, aceste străchini au un fund înalt de formă tronconică (pl. IX, 1, 4, 5, 14). Un exemplar de străchină este ornamentat cu două aplicații scurte și oblice în relief, executate arhaic (pl. VIII, 7).

Tipul al II-lea este reprezentat de străchini de dimensiuni mai mici, de formă tronconică sau emisferică, ce au buza evazată și marginea interioară nu prea mare (pl. VIII, 2; IX, 1, 8, 12, 13). Marginea rotunjită a acestui tip de străchini poate fi sesizată și din exterior (pl. VIII, 2; IX, 1, 13).

Tipului al III-lea, îi aparțin străchinile emisferice, cu buza invazată, marginea rotunjită, tăiată oblic ori ascuțită (pl. IX, 1, 2). Buza acestora poate fi mai îngroșată, astfel, din partea exterioară se formează o treaptă orizontală, rotunjită (pl. IX). Un exemplar din străchinile tipului al III-lea, este dotat cu perforații caracteristice și exemplarelor scitice (pl. IX, 6).

Tipul al IV-lea, este reprezentat de străchini adânci de formă tronconică cu marginea tăiată drept (pl. IX, 3).

O categorie aparte a ceramicii fine, o alcătuiesc vasele adânci ușor tronconice (aproape cilindrice), cu buza neevidențiată sau foarte puțin conturată a căror margine poate fi rotunjită ori tăiată drept (pl. VIII, 4-6). Un exemplar din această categorie are ornamentul specific "scitic", și anume, perforațiile sub marginea buzei (pl. VI, 1).

Vasele profilate reprezintă, la fel, o categorie aparte a ceramicii fine hallstatiene târzii, de la Hligeni. Vasele menționate, au buza scurtă ușor evazată, gâtul foarte scurt, umerii înclinați, iar corpul rotunjit. Câteva exemplare de vase de acest tip erau prevăzute cu perforații "scitice" sub marginea buzei (pl. VII, 2, 3, 7).

Analizând complexul ceramic hallstattan târziu de la Hligeni, semnalăm caracterul hibrid al acestuia.

Vasele cu pereții drepți de tipul I, cât și cele de tipul al II-lea în formă de butoiș, sunt principalele forme de vase de uz comun din perioada hallstattană timpurie și mijlocie din cadrul siturilor arheologice din spațiul carpato-dunărean. Ele sunt reprezentate atât în cadrul culturilor hallstattului canelat Gáva-Holigrad (Smirnova, 1969, p. 16-25; idem, 1976, p. 18-34; Kemenczei, 1982, p. 275-285; László, 1985; idem, 1994, p. 48-104) și Chișinău-Corlăteni (Smirnova, 1990, p. 2128; László, 1994, p. 105-141; Levițki, 1990; 1994, p. 79-108), cât și în aria monumentelor hallstattului ornamentat de tip Pšeničevo, Babadag II și Ostrov-Cozia-Saharna (Meljukova, 1982, p. 3-12; idem, 1989, p. 20-23; Gol'ceva, Kašuba, 1995, p. 20-21; Morintz, 1964, p. 115-117; idem, 1987, p. 61-69; László, 1972, p. 215-222; idem, 1989, p. 123-127; Hänsel, 1976, p. 122-164).

În cadrul culturii hallstatiene mijlocii Basarabi-Șoldănești, aceste tipuri de vase sunt de asemenea reprezentate într-un număr foarte mare (Meljukova, 1958, p. 57-73; idem, 1961, p. 46-50; Lapușnean, 1979, p. 76-88; Gol'țeva, Kašuba, 1995; p. 34; Vulpe, 1965, p. 105-132; Gumă, 1983, p. 65-88; 1993, p. 224-227).

În perioada prescitică, "hotarul" dintre vasele cu pereții drepți și cele în formă de lăea (profilate) trecea pe Nistru (Smirnova, 1980, p. 139; 1998, p. 73). În perioada scitică se schimbă situația în zona Nistrului, astfel că vasele în formă de

borcan ocupă un loc durabil printre ceramica de uz comun (Smirnova, 1961, p. 99; idem, 1996, p. 73-74; idem, 1998, p. 42; Ganina, 1965, p. 107-109, 112; 1984, p. 70-71), alcătuind în perioada hallstattiană târzie (la începutul sec. al V-lea î.Ch.), o majoritate vizibilă.

Vasele cu pereți drepți și cele în formă de borcan, au în general, un caracter hallstattian. Prezența lor printre ceramica de uz comun hallstattiană târzie de la Hligeni, se leagă, evident, de tradiția acelei perioade, iar ornamentarea tipic "scitică" pe unele exemplare, reprezintă un argument în plus la aceasta.

Dimpotrivă, vasele puțin profilate de tipul al III-lea, sunt caracteristice nu numai pentru monumentele timpurii scitice din sec. VII-VI î.Ch., din silvostepa Nistrului și Podoliei (Meljukova, 1958, p. 33-38; Ganina, 1965, p. 107-115; idem, 1984, p. 70-73; Smirnova, 1981, p. 50-54; Arheologija Prikarpat'ja... 1990, p. 151-157), dar și zonelor din dreapta și stânga regiunii Bugului (Smirnova 1961, p. 97-99; Idem, 1996, p. 73, 74) și Niprului (Kovpanenko, Bessonova Skoryj, 1989, p. 50, 75-77; Šramko, 1983, p. 76-81; idem, 1987, p. 107-113). Brăurile alveolate în combinație cu perforațiile, sunt considerate ca fiind o ornametare arhaică pentru perioada scitică care odată cu începutul-mijlocul sec. al V-lea î.Ch., încetează de a mai fi folosită (Smirnova, 1981, p. 50-54; Šramko, 1983, p. 81; Kovpanenko, Bessonova, Skoryj, 1989, p. 75-77). La Hligeni, astfel de vase au fost descoperite inclusiv în complexele închise, alături de alte tipuri de ceramică "timpurie", astfel că acestea trebuie să se dateze nu mai târziu de începutul/mijlocul sec. al V-lea î.Ch. În ceea ce privește partea inferioară a vasului, a cărui suprafață era ornametată cu striuri, acesta își găsește analogii în ceramica de uz comun scitică a grupului Lejnic din Volynija și grupul Čerepin-Lagodovsk din nord-estul Subcarpaților, unde această tehnică este un mod caracteristic de prelucrare a suprafeței oalelor (Pamjatki gal'stats'kogo..., 1993, p. 144-216, fig. 77, 1, 3; 81, 1; 105, 13-15).

Vasele de tipul IV ce sunt slab profilate, își găsesc unele prototipuri în cultura hallstattiană timpurie Saharna (Meljukova, 1958, p. 79-81; Gol'țeva, Kašuba; 1995, p. 20-21) și cultura hallstattiană mijlocie Basarabi-Șoldănești (Meljukova, 1958, p. 57, 63, Gumă, 1993, p. 225-227). Pe de altă parte, ele probabil apar în complexele hallstattiene târzii sub influența acelor forme scitice pentru care sunt caracteristice buza ușor evazată, iar umerii, bombați.

Cănille joase (tipul I), își găsesc analogii în cultura scitică timpurie din zona Nistrului și Podoliei (Ganina, 1965, p. 109, 112-113, 1984, p. 72-73; Arheologija Prikarpat'ja... 1990, p. 151-153), în zona Bugului (Smirnova, 1961, p. 94; 1996, p. 77-79), dar au și prototipuri în faza târzie a culturii Čeznyj Les (Smirnova, Kašuba, 1988, p. 22-23; Krušel'nica, 1985, p. 105-119). Pe de altă parte, în cultura Černyj Les din zona Nistrului Mijlociu, faza târzie, astfel de vase apar sub influența culturii Vysock, unde ele alcătuiesc unul din tipurile definitorii ale acestei categorii (Krušel'nica, 1965, p. 122-135, p. 27-38).

Astfel, aceste căni pot fi o variantă "locală" Cernyj Les-scitică timpurie a formelor hallstattiene timpurii.

Analogii în perioada hallstattiană, au și cănila cu corpul adânc și caneluri verticale, dar și cele, tronconice. Acestea reprezintă tipurile caracteristice ale ceramicii fine din cadrul culturii Ferigele, a căror graniță cronologică inferioară revine sec. al VII-lea î.Ch. (Vulpe, 1967, p. 37-58; idem, 1977, p. 81-111; idem, 1978, p. 93-122).

Aplicațiile oblice, în relief, de pe una din stăchini reprezintă un mod arhaic de ornamentare. Acest tip de ornament, este tipic pentru străchinile din cadrul culturii Saharna (a doua jumătate a sec. IX - prima jumătate a sec. al VIII-lea î.Ch.) (Kašuba, Gol'țeva, 1991, p. 203-204, fig. 5, 6; Gol'țeva, Kašuba, 1995, p. 23), dar este cunoscut și pe străchinile culturii hallstattiene mijlocii Basarabi-Șoldănești (Lapușnean, 1979, p. 85-87; Gol'țeva, Kašuba, 1995, p. 35; Gumă, 1993, p. 225-227). Ca analogii timpurii, trebuie amintite și aplicațiile verticale în relief dublate, de pe străchinile din faza târzie a culturii Černyj Les din zona Nistrului (Smirnova, 1983, p. 66; Smirnova, Kašuba, 1988, p. 22).

Pentru străchinile tipului al II-lea, de dimensiuni mai mici de formă tronconică sau emisferică și buza evazată cu marginea nu prea mare, se pot găsi analogii în cultura hallstattiană mijlocie Basarabi-Șoldănești (Meljukova, 1958, p. 57, 60, 66, 72; Lapușnean, 1979, p. 85-87; Gol'țeva, Kašuba, 1995, p. 35; Gumă, 1993, p. 225-227), Ferigele (Vulpe, 1967, p. 37-44), numai că, prin comparație, în cadrul acesteia, vasele sunt mai masive, de regulă, ornamentate.

Vasele adânci de formă tronconică apar mai degrabă ca imitație ale celor de bucătărie cu pereții drepecți, însă pasta acestora și modul de prelucrare a suprafeței lor sunt caracteristice pentru ceramica fină. Ca analogii mai îndepărtate, pot fi amintite vasele tronconice precum și străchinile foarte adânci din etapa târzie a culturii Vysock (Arheologia Prikarpat'ja..., 1990, p. 115-118; Krušelnic'ka, 1985, p. 71-81; Bandrivskij, 1994, p. 45-75, 97-112).

Vasele profilate reprezintă o prelucrare "hallstattiană" a tipurilor scitice, fapt confirmat și de ornamentul tipic "scitic" al perforațiilor de sub buză. Morfologic, aceste vase sunt apropiate de formele profilate ale ceramicii scitice, iar pasta din care sunt lucrate cât și caracterul prelucrării suprafeței acestora, sunt tipice pentru ceramica hallstattiană fină.

Astfel, analiza detaliată a complexului ceramic hallstattian târziu de la Hligeni, confirmă inițiala hibriditate culturală, adică îmbinarea organică a trăsăturilor hallstattiene (convențional tracice) cu cele scitice. Aceasta nu este, însă, o îmbinare mecanică a unor indicii separate caracteristice numai pentru complexe hallstattiene ori scitice. Aici este vorba de o îmbinare organică a diferitelor particularități în aceleași categorii (tipuri) de artefacte, în special, ceramică. Spre deosebire de opinia exprimată (Gol'țeva, Kašuba, 1995, p. 38), noi considerăm că antichitățile hallstattiene târzii de la

Hligeni (Hligeni II și Hligeni V), constituie un orizont cultural-cronologic unitar care poate fi datat în a doua jumătate a sec. VII/ începutul (mijlocul) sec. V î.Ch.

Orizontul cultural getic de la Hligeni este reprezentat de 18 construcții, o colecție ceramică compusă din 2146 de fragmente (12,3 % din ceramica primei epoci a fierului din sit) și 22 de descoperiri individuale (pl. IV, X-XIII).

Construcțiile orizontului getic de la Hligeni, sunt reprezentate de gropi menajere de formă rotundă (mai rar ovale) în plan, cilindrice ori tronconice, în secțiune, cu fundul orizontal sau rotunjit. Diametrul gurii acestora, oscilează între 85-210 cm, iar cel al fundului între 115-260 cm, adâncimile fiind între 30-140 cm. Locuințe getice în cadrul sitului nu au fost descoperite (pl. IV).

Ceramica orizontului getic este reprezentată de 100 de fragmente de import, șapte fragmente ceramice cenușii lucrate la roată și ceramică locală într-un număr de 2039 de fragmente.

Ceramicii de import îi aparțin 94 de fragmente de pereți de amfore grecești, dintre care cele roșiaticice reprezintă 63% (61, cele de culoare galbenă deschisă), 25 % (25) iar amforele cu angobă deschisă la culoare 9% (9). Dintre fragmentele determinabile, trebuie să amintim toarta unei amfore de culoare roșiatică. În partea superioară este o ștampilă în formă de roată, împărțită cruciform, în patru sectoare. În două din sectoare se citesc literele "O" și "E" cât și "M". În partea de jos se mai remarcă o literă care din cauza neclarității nu poate fi citită (pl. X, 10). Ștampilele în formă de "roată" provin din centrele grecești Amphipolis și Akantos și se datează în a doua jumătate a sec. IV î.Ch. (Amperar, Garlan, 1992, p. 18-19)

Printre ceramica de import se află și cinci fragmente ce provin de la vase cu firnis negru. Trei dintre acestea, un fragment de buză, unul de perete și al treilea de la fundul inelar al unui vas înalt (pl. X, 5, 12), au firnisul de proastă calitate. Fundul inelar nu este prea înalt și poate fi de la un Kantharos din a doua jumătate a sec. IV-lea-sec. III î.Ch. Alte două fragmente (de la un lekiphos), de culoare gălbui-portocalie și firnis de calitate bună, sunt reprezentate de gâtul înalt (diametrul 7,5 cm.) cu buza îngroșată ușor îndoită, cât și de fragmentul de corp (diametrul 9 cm) cu toartă ovală, în locul de curbură.

Ceramica lucrată la roată este foarte puțină la număr fiind reprezentată de partea inferioară îngustată a unui vas de formă tronconică (pl. XIII, 2), cât și de o ceașcă cu buza îndoită și marginea rotunjită din partea inferioară, la care se adaugă câteva fragmente de pereți.

Ceramica locală, modelată cu mâna, este reprezentată de oale, vase bitronconice (chiupuri) de provizii, străchini, căni, cești, capace și vase miniaturale.

Oalele prezintă vase de patru tipuri:

Tipul I este constituit de un număr nu prea mare de vase de formă tronconică, cu marginea buzei tăiată drept sau oblic și cu gâtul larg. Acestea, în special, sunt ornamentate cu apucători masive.

Tipul al II-lea, cel mai numeros, este reprezentat de vasele în formă de butoiaș, cu buza ușor invazată, marginea tăiată drept sau oblic. Corpul acestor vase este rotunjit. Vasele erau ornamentate cu un șir de creștături oblice de multe ori în combinație cu proeminențe-apucători rudimentare, de formă aproape dreptunghiulară ori segmentată (pl. XI, 5). Vasele de acest tip erau rareori ornamentate cu apucători masive combinate cu brâuri alveolate rudimentare dispuse vertical ori orizontal (pl. XI, 1, 6, 8). Brăurile alveolate formează uneori "ghirlande" pe corp și partea inferioară a vaselor.

Tipului III îi aparțin vasele cu gâtul în formă de pâlnie, buza dreaptă ori puțin evazată. Gâtul este cilindric ori tronconic, iar umerii înclinați. Diametrul maxim al corpului revine părții de mijloc ori la al treilea sfert al înălțimii (pl. XI, 9). Ornamentarea cu brâuri alveolate a vaselor de la Hligeni nu este cunoscută. În schimb, există câteva exemplare cu apucători segmentoidale (pl. XI, 4). O variantă a vaselor de tipul III, îl reprezintă vasele cu gâtul destul de înalt și cu marginea buzei tăiată drept (tab. XI, 7).

Tipul IV este alcătuit din vase nu prea mari, buza ușor evazată și gâtul abia evidențiat, iar umerii puțin înclinați. Astfel de vase erau ornamentate destul de rar în comparație cu cele din primele trei tipuri. Pe unul din exemplare, avem o proeminență cilindrică, masivă, în combinație cu un brâu alveolat care era așezat în poziție oblică (pl. XI, 2).

Vasele bitronconice (chiupurile) cu buza evazată a căror margine este tăiată drept, au gâtul nu prea înalt și concav, umerii ușor înclinați, iar corpul, rotunjit. Umerii erau ornamentați cu proeminențe lipite, nu prea înalte sau dimpotrivă, masive, de formă cilindrică (pl. XII, 4, 7). Umerii acestor vase pot fi foarte înclinați (pl. XII, 5). O variantă a acestor vase sunt și exemplarele cu buza ușor fațetată în interior, iar gâtul cilindric (pl. XII, 5). Suprafața acestor vase este tot timpul lustruită.

Dintre fragmentele ceramice getice lustruite de la Hligeni, trebuie amintite cele două ce provin de la vase (pl. VIII, 3, 40).

Străchinile descoperite la Hligeni sunt multe ca număr și diferite ca formă. Tipului I îi aparțin străchinile de formă tronconică cu marginile tăiate drept sau oblic, care au peretele vasului rotunjit ori puternic profilat și care formează un perete vertical ori îndoit în interior (pl. XIII, 7, 8). Străchinile acestui tip erau înzestrate cu tortițe orizontale semicirculare ori figurate și aveau un orificiu sau o perforație verticală nu prea mare (pl. XIII, 6). Tipul II este reprezentat de străchinile semisferice cu buza invazată, a căror margine este tăiată oblic sau este rotunjită. Un exemplar de acest tip are un ornament arhaic format dintr-o pereche de brâuri alveolate pe margine (pl. XIII, 5).

Tipul III este atribuit străchinilor de formă tronconică cu buza evazată, a căror margine este rotunjită ori tăiată drept, iar peretele bine evidențiat (pl. XIII, 4).

Printre fragmentele ceramice lustruite de la Hligeni, sunt câteva cești semisferice cu buza invazată și marginea rotunjită (pl. XII, 1).

De remarcat că, pentru vasele lustruite, avem un număr nu prea mare de căni adânci. Buza acestora este ușor evazată, gâtul relativ înalt și concav, iar corpul propriu-zis rotunjit (pl. XII, 2, 3, 6).

Prin câteva fragmente sunt reprezentate și capacele în formă de disc ce au diametrul de 16-18 cm și o grosime de 1,5-2 cm.

În repertoriul ceramicii orizontului getic de la Hligeni, se află și cinci vase miniaturale. Trei vâscioare repetă forma oalelor de tipul II, unul din ele fiind cu pereții foarte groși (pl. X, 9, 15, 16). Altul, este străchinuța de formă tronconică (pl. X, 11). De la o ceșcuță nu prea mare s-a păstrat partea inferioară cu fundul bine evidențiat (pl. X, 8). Partea inferioară a unei astfel de ceșcuțe a fost descoperită și în așezarea de la Mateuți - "La Bașne" (vezi capitolul 2.5).

Obiectele individuale din orizontul getic de la Hligeni sunt reprezentate de unelte de muncă cât și de o figurină antropomorfă. Printre acestea se remarcă obiecte din lut, piatră, os și fier (pl. X).

Obiectelor din lut le aparțin și 7 fusaiole-întregi și fragmentare, greutăți, două cerculețe, o jumătate de sferă, un cilindru, o figurină antropomorfă și o piesă pentru lustruit ceramica (pl. X, 1-4, 6, 7, 13-14, 19-20).

Fusaiolele au o formă rotundă în plan și bitronconică în secțiune (la trei exemplare), sferică la un exemplar și discoidală la celelalte trei. Fusaiolele bitronconice cu baza bine pronunțată au o \bar{I} . medie = 3,2-4,4 cm, iar d.m. de 3-3,4 cm, iar cel al orificiului de 1-1,3 cm (pl. XI, 6.13, 14). Înălțimea fusaiolei sferice este practic egal cu d. 1,7 x 2,3 cm, d.o. fiind de 0,4 cm (pl. X, 1). Fusaiolele discoidale au fost descoperite în stare fragmentară, una dintre ele având d. de 5,5 cm, gr. de 1,5 cm iar d.o. de 0,8 cm (pl. X, 7).

Greutatea de formă aproape dreptunghiulară are un orificiu transversal. Dimensiunile părții păstrate sunt de 9,6 x 6 x 3,6 cm iar diametrul orificiului este de 1,4 cm (pl. X, 20). Sfera din lut are diametrul de 3,1 cm (pl. X, 2). Cilindrul a fost modelat dintr-o pastă, suprafața lui este arsă, iar dimensiunile acestuia, sunt de 9,5 x 6 cm.

Pentru confecționarea celor două cerculețe cât și a lustruitoarelor, au fost folosite fragmente de amfore grecești. Cerculețele au diametrul de 5,1 și 2,3 x 1,8 cm și au fost confecționați din pereții unei amfore de culoare deschisă (pl. X, 3). Lustruitoarea are o formă dreptunghiulară și dimensiunile de 8,5 x 4 x 2,2 cm (pl. X, 19).

Figurina antropomorfă (din așezarea de la Hligeni V), reprezintă în sine figurina unui om cu capul bine evidențiat și cu mâinile și picioarele "întinse" (pl. X, 4). Figurina a fost modelată dintr-un lut de culoare gri-închisă, cu șamotă și nisip în componența sa, iar suprafața a fost foarte bine netezită. Statuetele antropomorfe identice sunt cunoscute în așezările getice din interfluviul Prut-

Nistru cât și din regiunea Carpato-Dunăreană, în general. Figurina antropomorfa de la Hligeni - este un exemplar tipic, de plastică de cult, pentru cultura getică (vezi capitolul 2.5). De remarcat că o serie numeroasă de statuete antropomorfe, cu mâinile și picioarele întinse, a fost descoperită în așezarea fortificată scitică de la Bel'sk din stânga Niprului (Șramko, 1987, p. 63, 130, fig. 24, 7-10, 15, 62).

Piese din piatră sunt reprezentate de șase fragmente de cutii. Ele sunt făcute din plăci plate de gresie microgranuloasă, cu una sau două părți-lucrative. La acestea, se adaugă fragmentul din calcar cu o singură parte lucrativă. Dimensiunile medii sunt de 4-14,5 x 7,7-13 x 2-4,5 cm.

Obiectele din os sunt reprezentate de o unealtă și mânerul de la un cuțit din fier. Unealta a fost făcută din osul unei vite cornute mici, unul din capete fiind rupt. Lângă epifiză a fost dată o gaură dar care nu străpunge tot osul. Toată suprafața uneltei are urme de lustruire creată în urma folosinței a acesteia. Lungimea păstrată este de 12,6 cm (pl. X, 17).

De la cuțitul din fier s-a păstrat doar mânerul din os, cu ornament circular. Mânerul din os se compune din două plăcuțe de formă trapezoidale prelungă, prinse cu două nituri din fier, în prezent, puternic corodate. De precizat că s-a păstrat foarte bine doar o singură plăcuță care în secțiune este plat ovală. Capătul îngust al mânerului este decorat cu șase rânduri de ornament circular, fiecare rând fiind compus din trei cercuri cu un punct în centru. Dimensiunile plăcuțelor sunt de 9,9 x 1,3 -1,8 cm, iar grosimea de 0,5 cm (pl. X, 18). Analogie apropiată cu exemplarul din Hligeni II-“La Șanț”, este în orizontul getic de la Saharna Mare. Analogiile prezentate (vezi capitolul 2.8), permit datarea unor astfel de piese în limitele sec. V-IV î.Ch.

Analiza ceramicii și a pieselor din orizontul getic de la Hligeni II -“La Șanț”, indică că materialele de aici își găsesc analogii apropiate nu numai printre complexe getice din spațiul dintre Prut și Nistru dar și în toată regiunea Carpato-dunăreană (Crișan, 1968, p. 11-21; Moscalu, 1983, p. 12-158, Niculiță, 1987, p. 83-125).

Oalele de tipul I și II, au un caracter general hallstattian, și persistă încă din hallstattul timpuriu la cel târziu, la ele putându-se urmări doar unele schimbări în stilul de ornamentare. În perioada “getică”, brăul alveolat devine mai masiv și mai rudimentar, el fiind amplasat pe vase nu numai orizontal, dar și oblic, vertical, sau formează “ghirlande” (de precizat că această tendință se remarcă încă din perioada hallstattiană târzie). Apucătoarele de pe vasele getice sunt de asemenea mai masive și rudimentare, predominând ca forme cele dreptunghiulare și segmentate. Pe oalele getice de tipul I și II, se întâlnește deseori ornamentul format dintr-un șir de alveole sau creștături oblice.

Tipul III de vase are o coloratură, oarecum, “scitică”. Oalele cu gâtul drept și cu gâtul în formă de pâlnie sunt atribuite, de majoritatea cercetătorilor, tipurilor de

ceramică răspândite în silvostepă și stepă pe parcursul sec. VI-III î.Ch. (Meljukova, 1975, p. 23-57; Šramko, 1983, p. 76-81; Gavriljuk, 1980, p. 17-30, Otreško, 1982, p. 75-90; Kovpanenko, Bessonova, Skoryj, 1989, p. 50-51, 75-77; Ohotnikov, 1990, p. 57 etc.).

Trebuie precizat, însă, că la Hligeni, astfel de vase nu erau ornamentate cu brăuri alveolate.

Vasele de tipul IV au prototipuri în complexele ceramice hallstattiene târzii (în special oalele de tipul IV, de la Hligeni), ele apărând aici sub influența atât a formelor hallstattiene cât și scitice.

Vasele din categoria ceramicii fine prezintă o formă caracteristic hallstattană la Hligeni II "La Șanț". Astfel de vase au un aspect arhaic, iar morfologic ele sunt apropiate de cele din cultura Ferigele (Vulpe, 1967, p. 47-58).

Străchinile getice au, evident, prototipuri hallstattiene și prezintă o categorie tradițională a ceramicii fine, hallstattiene. De remarcat ornamentarea arhaică formată dintr-o pereche de brăuri care se găsește pe strachina de tipul II, cu analogii încă din perioada hallstattană timpurie și mijlocie.

Comparativ "timpurii" (cu prototipuri încă în perioada hallstattană mijlocie), pot fi considerate străchinile tipului IV, care au o formă tronconică și buza evazată. După părerea lui I. T. Niculiță, torțile orizontale apar la străchini nu mai timpurii de sec. V î.Ch. (Niculiță, 1987, p. 50), probabil, imitând formele grecești sau unele elemente separate a acestora. Cămile cu corp adâncit au și ele la rândul lor prototipuri hallstattiene.

La finalul caracterizării vestigiilor orizontului getic de la Hligeni, trebuie să subliniem că acesta poate fi atribuit perioadei de existență a culturii getice din spațiul dintre Prut și Nistru. Perioada tradițională a culturii getice din regiune, e integrată în sec. IV-III î.Ch. Analiza detaliată a complexului ceramic getic de la Hligeni (conținând o pondere semnificativă de ceramică lustruită) și analogiile descrise, permit stabilirea datei cronologice inferioare, în sec. al V-lea î.Ch., probabil a doua jumătate a acestuia. Granița cronologică superioară a monumentelor getice din interfluviul pruto-nistrean, după ultimile precizări se plasează în prima jumătate a sec. al III-lea î.Ch. (Eremenko, 1997, p. 67-70; Ščukin, 1994, p. 113 sqq).

Astfel, orizontul getic de la Hligeni II-"La Șanț", se datează în a doua jumătate a secolului V-prima jumătate a sec. III î.Ch.

Referitor la materialele așezării fortificate de la Hligeni II-"La Șanț", autorii propun cu maximă precauție o continuitate cultural-cronologică a complexelor din cadrul acestui monument din perioada timpurie a primei epoci a fierului din sec. IX î.Ch., până în prima jumătate a sec. III î.Ch. (Gol'țeva, Kašuba, 1995, p. 7-44, 63-64). Continuitatea vieții în așezare în sec. IX-VII î.Ch. (orizonturile culturilor Saharna și Basarabi-Șoldănești), nu a ridicat îndoieli, iar perioada de la sfârșitul sec. VII - sec. V î.Ch., rămânea oarecum neclară. Analiza detaliată a vestigiilor

sec. VII-V î.Ch., cât și a materialelor getice, au permis o precizare a datării și locului acestui monument printre celelalte complexe din prima epocă a fierului din regiune.

Astfel, la Hligeni se află unul din monumentele din zona Nistrului Mijlociu ce are o continuitate cultural-cronologică a complexelor din sec. IX î.Ch., până în prima jumătate a sec. III î.Ch.

II.2 Așezarea Solonceni-“Hlinaja”-satul Solonceni, județul Orhei (Passek, 1952, p. 59-78, Meljukova, 1954, p. 59-65; 1954a, p. 74-114; 1955, p. 67-69; 1958, p. 90-97).

Este o așezarea deschisă, amplasată în partea sud-vestică a unui promontoriu format de două râpe adânci. Se află la 3 km spre vest, de satul Solonceni în locul “Hlinaja”. Înălțimea promontoriului față de fundul celor două râpe, pe care curg două râulețe ce se revarsă în râul Hlinaja, este de 56 m. Promontoriul reprezintă, în sine, o înălțime întărită natural. Trebuie precizat că suprafața monumentului a fost, anual, arată (pl. XIV, 11).

Pentru prima dată, o explorare arheologică a împrejurimilor satului Solonceni a fost efectuată în anul 1947, de către cercetătorii expediției tripoliene a I. I. C. M al A.Ș. din URSS condusă de T. S. Passek în urma periegezelor făcute pe malul drept al Nistrului (Passek, 1949, p. 57-68). Alături de monumentele arheologice ce aparțin diferitelor epoci a fost descoperită și așezarea din perioada scitică de la Solonceni-Hlinaja (în acea perioadă, așezarea era atribuită cultural și cronologic, siturilor din prima epocă a fierului de pe teritoriul Moldovei). În anii 1952-1953, așezarea de la Solonceni-“Hlinaja” a fost cercetată de colectivul expediției arheologice a I. I. C. M. și F. M. al A.Ș. a URSS condus de A. I. Meljukova (Passek, 1952, p. 59-78; Meljukova, 1954, p. 59-65; 1954a, p. 74-114; 1955, p. 67-69).

Așezarea a fost cercetată printr-o secțiune și 10 casete, suprafața totală însumând 900 m². În 1952, au fost trasate secțiunea și casele I-III, toate în partea centrală a promontoriului. În anul următor, au fost cercetate casele I-VII în partea sudică și sud-vestică a sitului (pl. XIV, 11).

Stratul de cultură al așezării are o grosime de 55-70 cm. Morfologic, el era format dintr-un cernoziom care de la adâncimea de 35-40 cm trecea treptat într-un pământ gri-închis argilo-nisipos. Sterilul se evidențiază printr-un lut de culoare gri-gălbui (Passek, 1952, p. 59-60, 65-66; Meljukova, 1954a, p. 75-76, 80, 84, 90, 97, 99).

Stratul de cultură nu se diferențiază stratigrafic. Autorul săpăturii, A. I. Meljukova, a stabilit, pe baza materialelor din complexe închise, a tipologiei ceramicii și a inventarului pieselor din stratul cultural, existența a două nivele de cultură, evidențind două perioade de locuire. Perioada timpurie a sec. VII-VI î.Ch.

(probabil chiar sfârșitul sec. VIII î.Ch), ce aparține culturii Saharna-Solonceni (datare a culturii Saharna acceptată și folosită în acea perioadă) și perioada târzie, sec. IV-III î.Ch., ce aparține culturii getice. Trebuie precizat că materialele timpurii erau considerabil, preponderente. Vestigiile din a doua perioadă de existență a așezării au fost majoritare în casele I-III din anul 1952 și I-II, VII din anul 1953 (Meljukova, 1954a, p. 104-105; 1955, p. 67). A. I. Meljukova considera că deși straturile timpurii și târzii nu se pot deosebi stratigrafic, este greu de vorbit de o continuitate a vieții în așezare pe parcursul sec. VII-III î.Ch. În opinia cercetătoarei menționate în sec. VI î.Ch., viața în așezare a încetat și a reînceput doar în a doua jumătate - sfârșitul sec. IV î.Ch. (Meljukova, 1954a, p. 75, 104).

La ora actuală s-au păstrat materiale importante ce provin din săpăturile anilor 1952-1953 din așezarea de la Solonceni-Hlinaja, acestea fiind compuse din 15 vase întregi, o colecție de 3993 de fragmente ceramice și 52 de obiecte individuale. Analiza comparativă cultural-tipologică a materialelor păstrate, confruntate cu datele rapoartelor de săpătură (Passek, 1952, p. 59-78, Meljukova, 1954a, p. 74-114), au permis constatarea potrivit căreia pe suprafețele cercetate ale așezării erau prezente obiecte ce aparțineau celor patru orizonturi cultural-cronologice succesive: de la sfârșitul sec. X până în sec. III î.Ch. (cultura Saharna, cultura Basarabi-Șoldănești, orizontul hallstattian târziu și getic). În continuare, ne vom referi la orizonturile ce ne interesează pe noi și anume la cel hallstattian târziu din sec. VII - mijlocul sec. V î.Ch. și cel al culturii getice de la sfârșitul sec. V - sec. III î.Ch.

Orizontul hallstattian târziu din așezarea de la Solonceni-“Hlinaja”, este reprezentat de 6 construcții descoperite în caseta I din 1952 și din casele II, IV-VI din 1953. Colecția ceramică este compusă din 335 de fragmente (8,3% din totalul ceramicii) la care se adaugă o psalie (pl. XIV, 2-4, 6, 8, 11, XV, XVI, 2, 7, 11-13, 15-17).

Construcțiile orizontului hallstattian târziu din așezare sunt reprezentate de gropi menajere rotunde ori ovale în plan, cilindrice în secțiune și cu fund orizontal. Dimensiunile acestora variază între diametrele 120-250 x 100-190 cm, 170 cm și o adâncime de 26-110 cm. În groapa nr. 2 a casei V din 1953, a fost descoperită o psalie cu două găuri (pl. XVI, 2).

Ceramica orizontului hallstattian târziu de la Solonceni-“Hlinaja”, se împarte în ceramică de uz comună și fină. Aceasta este modelată din lut având ca degresant șamotă, nisip și adausuri organice. Suprafața ceramicii de uz comun este de culoare gri-maronie ori gri-portocalie fiind netezită, uneori chiar lustruită. Suprafața ceramicii fine, în schimb, este de culoare gri lustruită. Trebuie precizat că lustrul este de o calitate mai proastă (în comparație cu cel de pe ceramica din perioada hallstattiană timpurie și mijlocie), fiind fără luciu și chiar mat.

Ceramicii de bucătărie îi pot fi atribuite câteva tipuri de oale.

Tipul I este reprezentat de oalele neprofilate ce au o formă tronconică (aproape cilindrică) cu baza neevidențiată. Marginea buzei este rotunjită ori tăiată drept, pereții vaselor fiind drepecți (pl. XV, 7-9). Câteva fragmente de oale aparținând acestui tip aveau un ornament tipic "scitic" compus din perforații sub marginea buzei (pl. XV, 7, 8).

Într-o cantitate mult mai mică sunt reprezentate oalele de tipul al II-lea în formă de butoiăș ce au buza ușor invazată, iar pereții bombați (reliefați). Ornamentele caracteristice acestor vase sunt proeminențele-apucători ce au o formă triunghiulară sau segmentată.

Oalele profilate de tipul III sunt reprezentate de un număr foarte mare de exemplare. Ele au buza ușor îndoită, gâtul concav și umerii înclinați (pl. XV, 12). Ornamentul caracteristic de pe vasele tipului III, sunt șirul de alveole și brâul alveolat, așezate în partea superioară a vasului. Unul din vasele tipului III este decorat într-o tehnică tipic "scitică": două brâuri alveolate pe marginea buzei și pe gât (pl. XV, 11).

Doar prin câteva fragmente sunt reprezentate vasele tipului IV, a căror buză abia se evidențiază și a căror margine, de obicei, este rotunjită, gâtul neevidențiat și corpul ușor segmentat. Unul din exemplarele acestui tip este decorat cu două șiruri de alveole pe marginea buzei și umerii vasului (pl. XV, 14).

Ceramica fină a orizontului hallstattian târziu de la Solonceni-"Hlinaja", este reprezentată de vase bitronconice (chiupuri), căni, străchini cât și de vase adânci cu pereții drepecți sau profilați.

Din cauza fragmentării lor puternice, tipurile vaselor bitronconice (chiupuri) nu pot fi stabilite, însă cantitatea semnificativă de pereți gri-lustruiți, aparțin indiscutabil, acestei categorii de ceramică.

Cănilile sunt reprezentate de un număr nu prea mare de fragmente, dintre care se evidențiază două tipuri.

Tipul I îl alcătuiesc cănilile cu corpul relativ scund. Marginea buzei este tăiată oblic, iar corpul este semisferic. Cănilile erau prevăzute cu o toartă supraînălțată plată (pl. XIV, 15).

Tipului II îi aparțin cănilile ce au un corp adânc și profilul în formă de S; unul din exemplarele de căni ale acestui tip are buza dreaptă rotunjită, gâtul înalt, tronconic, corpul semisferic la care se adaugă o toartă lată plată (pl. XVI, 16). Dintre vasele cu ceșcuța adâncă, amintim și fragmentul ce are buza îngroșată și puternic evazată (pl. XV, 5).

Străchinile orizontului hallstattian târziu din așezare, sunt destul de numeroase evidențindu-se patru tipuri de bază.

Tipul I este alcătuit de străchinile-fructieră cu formă tronconică, cu marginea tăiată drept ori oblic cu coasta bine pronunțată ce formează peretele vertical care este înclinat ușor în interior. Aceste străchini sunt prevăzute cu fund înalt, tubular, de formă tronconică gol în interior (pl. XV, 1, 4, 15).

Tipul II este reprezentat de străchinile de formă tronconică sau semisferică ce au buza evazată. Marginea este, de obicei, rotunjită, iar coasta vasului evidențiată, formând uneori chiar un perete vertical (pl. XV, 2-3, 6, 10).

Au fost descoperite și un număr nu prea mare de străchini de tipul III, ce au formă semisferică și buza invazată. Marginea este rotunjită sau tăiată oblic. La Solonceni-“Hlinaja”, străchinile tipului III sunt reprezentate în general de vase de dimensiuni nu prea mari și medii (pl. XVI, 7, 11). Un interes deosebit îl reprezintă o străchină mică, formată din trei ceșcuțe de tipul “solniță”, care este în plan de forma unui triunghi echilateral cu laturile de 14 cm. Ceșcuțele sunt semisferice cu marginea buzei rotunjită și fundul plan. Înălțimea străchinuței, diametrul buzelor și al fundului sunt de câte 7 cm (pl. XVI, 12).

Câteva fragmente de străchini aparțin tipului IV, de formă tronconică destul de adânci cu marginea tăiată oblic (pl. XVI, 17). Străchinile tipului IV (forma arhaică) sunt cunoscute și în orizontul hallstattian târziu de la Hligeni II-“La Șanț”, din aceeași microzonă examinată de noi (vezi capitolul 2.1).

O categorie aparte a ceramicii fine, o formează vasele adânci, tronconice (aproape cilindrice) cu buza neevidențiată, marginea rotunjită ori tăiată drept și pereții drepți (pl. XV, 13). Vasele ce aparțin acestei categorii au fost descoperite în orizontul hallstattian târziu de la Hligeni II -“La Șanț” și în așezarea fortificată de la Ofatinți (vezi capitolele 2.1 și 2.3).

Orizontului hallstattian târziu al așezării, îi aparține și o ceșcuță miniaturală de formă tronconică cu buza rotunjită și ușor evazată, cu o canelură orizontală lată de 1 cm sub buză. Partea inferioară a vasului este îngustată, fundul este lat și neregulat. $\hat{I} = 5,5$ cm, d.gât. și corpului este de 8 cm, iar baza = 6,5 cm (pl. XVI, 13).

Printre descoperirile individuale din orizontul hallstattian târziu al așezării Solonceni-Hlinaja, face parte o psalia cu două perforații (pl. XVI, 2).

Psalia este din corn și are două orificii rotunde. Este curbată, are unul din capete îngustat, în secțiune este aproximativ triunghiulară. $L = 9,5$ cm iar în secțiune dimensiunile sunt de 2,1 x 1 cm și d.o. de 0,7-0,8 cm (pl. XVI, 2). A. I. Meljukova, autoarea săpăturii a atribuit psalia perioadei a doua de viață din așezarea de la Solonceni-“Hlinaja”, adică în sec. IV-III î.Ch. Autoarea mai menționa, că după formă și materialul din care este lucrată, psalia este apropiată de exemplarele timpurii și preciza că, după existența celor două orificii, aparține tipului de psalii cu doar două orificii, care în nordul Mării Negre au început să fie folosite din a doua jumătate a sec. VI - sec. V î.Ch., în urma schimbărilor intervenite la harnașamentul calului (Meljukova, 1954a, p. 113-114). Piesa a fost descoperită într-un complex închis (grupa N 2, suprafața V din 1953). Materialul ceramic fiind atipic, A. I. Meljukova nu a putut să precizeze (la nivelul de cunoștințe științifice din acea vreme), în ce perioadă se încadrează (Meljukova 1954a, p. 114). Analiza ceramicii din groapa nr. 2, indică încadrarea psaliei în orizontul hallstattian târziu, deși nu

cunoaștem analogii directe pentru această piesă. Astfel, nu ne rămâne decât să constatăm, alături de A. I. Meljukova, că psalia trebuie atribuită perioadei când a avut loc schimbarea hamurilor scitice în nordul Mării Negre, atunci când au început să fie folosite psaliile cu două orificii. Luând în considerație ultimile cercetări și precizări privind evidențierea perioadei arhaice și clasice ale culturii sciților, ce sunt legate de două valuri deosebite ale nomazilor (Alexeev, 1996, p. 28-33), această perioadă a schimbării hamurilor poate fi datată la mijlocul și respectiv sfârșitul sec. V î.Ch. Foarte probabil că în această perioadă se încadrează și psalia de la Solonceni-Hlinaja.

Complexul hallstattian târziu de la Solonceni-Hlinaja, ca și cel din cadrul altor situri ale microzonei examinate de noi (Hlinaja II-“La Șanț”, Ofatinți), are un aspect cultural hibrid, în el îmbinându-se organic tipurile hallstattiene (tracice) și scitice.

De aspectul tipic hallstattian, noi legăm și oalele tipului I și II care sunt și forme caracteristice pentru culturile din perioada hallstattiană timpurie și mijlocie din spațiul carpato-dunărean, cât și în întreg complexul ceramicii fine: vasele bitronconice, ceștile de tipul II și străchinile.

Cănille cu corp adânc în formă de S și străchinile cu aspect de fructieră, sunt tipuri caracteristice ale ceramicii fine din cadrul culturii Ferigele, ale cărei limită cronologică inferioară se încadrează în sec. VII î.Ch. (Vulpe, 1967, p. 37-58, 1977, p. 81-111; 1978, p. 93-122). Străchinile tipului II cu buza evazată, au la fel, prototipuri hallstattiene în cadrul culturii Basarabi-Șoldănești, precum și în cadrul culturii Ferigele, unde astfel de străchini sunt de mărimi mai mari, adeseori fiind ornamentate.

De aspectul scitic prezent în complexul hallstattian târziu de la Solonceni-“Hlinaja”, noi legăm și oalele tipului III, cănille tipului I, cât și străchinile adânci de tipul IV. Vasele slab profilate cu buza evazată, sunt o formă tipică a ceramicii de uz comun în cadrul siturilor scitice timpurii din silvostepa interfluviilor Nipru - Bugul de sud - Nistru, în sec. VII-VI î.Ch. (vezi capitolul 2.1).

În inventarul ceramic al orizontului hallstattian târziu din așezare, nu este cunoscut ornamentul arhaic (combinarea dintre perforații sub buză și brăuri alveolate pe umerii vaselor). În schimb, sunt exemplare de oale de tipul I cu perforații sub marginea buzei, și brăuri orizontale pe vas. Credem că oalele tipului III de la Solonceni-“Hlinaja”, pot fi atribuite în întregime perioadei arhaice mijlocii și târzii din sec. VI-mijlocul sec. V î.Ch.

Cănille scunde au analogii în cadrul monumentelor scitice timpurii din zona Nistrului și Podoliei (Ganina, 1965, p. 109, 112, 113; 1984, p. 72-73; Arheologija Prikarpat'ja... p. 190, 151-153), dar își găsesc și prototipuri Černyi (Smirnova, Kasuba, 1988, p. 22-23; Kruseln'nic'ka, 1985, p. 105-119). În cultura Černyi Les târzie de pe Nistrul Mijlociu, vasele de acest tip apar sub influența culturii Vysock.

De altfel, pe Nistrul Mijlociu acest tip este reprezentat preponderent în varianta nistreană a culturii Černyi Les târzie (Smirmova, Kasuba, 1988, p. 22-23). Pe teritoriul Moldovei, în special în microzona de pe Nistru, studiată de noi, după datele lui M. Kašuba, cămile de acest tip cu adâncimea mică apar pentru prima dată în faza târzie de tip Saharna a culturii hallstattiene timpurii (la hotarele sec. IX-VIII - prima jumătate a sec. VIII î.Ch.), de asemenea sub influența culturii Černyi Les târzie. Astfel că, aceste cești sunt o transformare Černyi Les-scitică timpurie a modelelor Vysock, care trebuie să aparțină zonei Solonceni-“Hlinaja” datate în sec. VII-VI î.Ch.

Străchinile tronconice sunt o formă arhaică a ceramicii ce au prototipuri în situurile culturilor Belgradovka și Černyi Les timpurie din zona Niprului și Nistrului. Astfel de străchini sunt cunoscute în cultura Černyi Les târzie de pe Nistrul Mijlociu prin intermediul căreia pătrund în complexul ceramic hallstattian timpuriu al culturii Saharna. Pe de altă parte, se pot aminti și străchinile adânci din mormintele în “cutii” ale etapei târzii (sec. VIII-VII î.Ch.) a culturii Vysock (Bandrivs’kij, 1994, p. 45-75, 97-112). Analogiile menționate ne arată că astfel de străchini urmează a fi datate nu mai târziu de secolul VII î.Ch.

Analiza detaliată a complexului ceramic hallstattian târziu din așezarea de la Solonceni-Hlinaja, ne permite să-l datăm în a doua jumătate a sec. VII-mijlocul sec. V î.Ch.

Orizontul getic din așezarea de la Solonceni-“Hlinaja”, este reprezentat de o locuință adâncită (semibordei), 8 construcții descoperite în casele III / 1952 și III-VII / 1953, o colecție formată din 866 de fragmente ceramice (21,7% din totalul ceramicii), trei fusaiole, un vârf de săgeată de bronz și un topor din fier (pl. XIV, 1, 5, 7, 9-11; XVI, 1, 3-6; XVII, XVIII). A. I. Meljukova, autoarea săpăturilor, a făcut o caracterizare generală a materialelor getice din așezarea de la Solonceni-“Hlinaja”, într-o serie de articole (Meljukova, 1955, p. 67-69; 1958, p. 90-97), noi urmărind doar să facem unele completări și precizări.

Semibordeiul (groapa nr. 1 din suprafața II / 1953), de formă ovală neregulată, avea dimensiunile de 340 x 260 cm, pe axa orientată în direcția nord-vest-sud-est (pl. XIV, 8).

Stratigrafia umpluturii construcției permite evidențierea a două perioade ale exploatării ei. Până la adâncimea de 95-105 cm, umplutura gropii era reprezentată de un cernoziom cenușos cu rămășițe de la instalația de încălzire, fragmente ceramice (inclusiv getice), la care se adaugă toporul din fier. Mai jos, conținutul umpluturii se schimbă brusc (Meljukova, 1954a, p. 77-78).

Astfel, în a doua perioadă de exploatare (cea getică), acest complex reprezenta un semibordei cu pereții verticali ce avea adâncimea de 92-105 cm. Locuința era încălzită de o instalație staționară. Resturile ei, au fost descoperite în partea centrală și nordică a locuinței (pl. XIV, 8). De la instalația de încălzire s-au păstrat

pietre netede calcaroase, a căror concentrare principală avea dimensiunile de 70 x 50 cm, cât și fragmente mari de lipitură unele având amprentele nuielelor pe una din părți. Acestea se aflau în umplutura locuinței și în stratul de cultură de lângă aceasta. Se pare că instalația de încălzire reprezenta un cuptor cu boltă. Corpul lui a fost ridicat pe o podină din pietre, iar bolta din lut pe o carcasă de nuiele. În partea sudică a locuinței de adâncimea de 92 cm, a fost descoperit un topor-"sapă" (motyga în literatura de limbă rusă) de fier (pl. XVI, 6). Locuința nu este de dimensiuni mari, suprafața totală a ei fiind în jur de 9 m².

Alte construcții ale orizontului getic de la Solonceni-"Hlinaja", sunt reprezentate de gropi menajere de formă rotundă (mai rar ovală), în plan și cilindrice sau tronconice în secțiune. Diametrul acestora, la o adâncime ce variază între 20-80 cm (150) cm, este de la 100-150 cm (pl. XIV, 1, 5, 7, 9, 10).

Ceramica orizontului getic este reprezentată prin cea de import (21 de fragmente) și cea locală modelată cu mâna (856 de fragmente).

Ceramica de import este reprezentată de amfore de sec. IV-III î.Ch. Toate fragmentele de amfore, inclusiv picioarele și torțile, sunt puțin expresive, iar după clasificarea lui I. B. Zeest, acestea aparțin amforelor elenistice. Centrele de unde au fost aduse acestea nu pot fi precizate (Passek, 1952, p. 75).

Ceramica locală modelată cu mâna din orizontul getic de la Solonceni-"Hlinaja", este reprezentată de oale, vase bitronconice (chiupuri), ulcioare, vase cu ciup de scurgere, străchini și capace în formă de disc.

De un număr mai mic sunt reprezentate oalele tronconice de tipul I, ce au buza rotunjită ori tăiată oblic, gâtul larg și pereții drepți (pl. XVII, 2).

Marea majoritate a oalelor de la Solonceni-"Hlinaja", ca și cele din cadrul altor situri din microzona examinată de noi, sunt reprezentate de oalele închise de tipul II în formă de butoi cu buza ușor invazată. Marginea este rotunjită ori tăiată oblic (pl. XVIII, 5-9). Acestea sunt prevăzute cu brâu alveolat uneori în combinație cu butoni de formă rotundă, aproape dreptunghiulară ori segmentată și, cu apucători triunghiulare sau figurate (pl. XVII, 5-8). Un vas de tipul II este decorat cu brâu alveolat orizontal în combinație cu două brâuri alveolate verticale și butoni dreptunghiulari (pl. XVII, 9).

În așezare sunt cunoscute și oale profilate de tipul III, cu gâtul în formă de pâlnie cu deschizătură largă, buză dreaptă ori evazată, gâtul de formă cilindrică ori conusoidală evidențiată, iar umerii înclinați. Oalele tipului III aveau un șir de alveole uneori în asociere cu mânere segmentoidale și mai rar cu brâuri alveolate (Passek, 1952; Meljukova, 1954a).

În colecția de ceramică getică de la Solonceni-"Hlinaja" nu au fost întâlnite oale de tipul IV.

Vasele bitronconice (chiupurile) sunt reprezentate de tipul clasic (pl. XVII, 3, XVIII, 8), cât și de cele cu buza dreaptă, a căror margine este rotunjită, gâtul

înalt și cilindric iar corpul rotunjit. Ele de asemenea, erau prevăzute cu apucători dreptunghiulare (pl. XVIII, 7). Amintim aici și fragmentul de la un vas cu buza lată, puternic răsfântă în exterior a cărui margine este rotunjită (pl. XVIII, 3).

De vasele lustruite getice de la Solonceni-“Hlinaja” ține și fragmentul de buză de la un ulcior cu proeminențe figurate pe toartă (pl. XVIII, 1), cât și un fragment de vas cu un plisc-ciup de scurgere sub margine (pl. XVIII, 4).

Străchinile orizontului getic de la Solonceni-“Hlinaja” sunt de mai multe tipuri:

Tipul I este reprezentat de străchini tronconice cu marginea tăiată oblic, cu coasta pronunțată ce formează un perete vertical ori îndoit în interior. Pe corp, unele vase sunt prevăzute cu torți figurate orizontal, alte străchini au o deschizătură transversală (pl. XVIII, 5).

La Solonceni-“Hlinaja” au fost descoperite și străchini de tipul II ce au o formă emisferică, iar buza îngroșată și invazată (pl. XVIII, 2).

Tipul III îl formează străchinile de dimensiuni mijlocii, de formă tronconică cu buza evazată, marginea rotunjită ori tăiată drept. Corpul vasului, în schimb, este bine pronunțat, deseori formând un perete vertical (pl. XVI, 8-10, 14).

Dintre descoperirile individuale din orizontul getic de la Solonceni-Hlinaja, s-au păstrat trei fusaiole de lut, un vârf de săgeată de bronz și un topor-“sapă” din fier. Fusaiolele au o formă rotundă în plan și bitronconică, sau discoidală în secțiune. Fusaiolele bitronconice cu două baze bine evidențiate au o înălțime de 1,6 și 2,4 cm, diametrul bazelor 1,9 și 2,7 cm iar diametrul total de 3,5 x 4,2 cm, și cel al orificiilor de 0,8 cm (pl. XVI, 3, 4). Fusaiola discoidală diametrul maxim de 3,4 cm, o grosime de 0,9 cm și un diametru al orificiilor de 0,5 cm (pl. XVI, 5).

Vârful de săgeată de bronz descoperit în așezarea de la Solonceni-“Hlinaja”, este un tip reprezentat de trei muchii cu formă piramidală de proporții alungite și prevăzut cu dulie.

Lungimea vârfului de săgeată este de 2,6 cm (pl. XVI, 1). După clasificarea A. I. Meljukova, vârful aparține tipurilor 2 și 3 ale grupei cronologice nr. 4, ce se datează la mijlocul sec. III î.Ch. (Meljukova, 1964, p. 17, 25-28).

Toporul “sapă” din fier are partea activă dreaptă, plană și lată de 5,5 cm. Partea superioară este ușor îngustată și servea pentru montarea mânerului având și două borduri cu o lățime de până la 1-1,5 cm și o lungime păstrată de 4 cm. Lungimea totală a toporului este în jur de 8,5 cm (pl. XVI, 6). Toporul se datează în sec. IV-III î.Ch., fapt ce este confirmat și de o mare serie de astfel de piese de la Bunești (Bazarcuc, 1983), ori de cele descoperite în siturile dacice târzii (Glodariu, Iaroslavschi, 1979, fig. 40-42). Ca analogii timpurii din perioada prescitică pot fi amintite piesele din bronz descoperite pe teritoriul de silvostepă din dreapta Niprului unde acestea sunt considerate “sape” (Terenožkin, 1961, p. 146).

Analiza colecției ceramicii, cât și a obiectelor individuale din orizontul getic al așezării de la Solonceni-“Hlinaja”, ne arată că acestea se încadrează, fără dubii, în aria vestigiilor getice din regiunea carpato-dunăreană și pot fi datate în sec. IV-III î.Ch. (Moscalu, 1983, p. 12-158; Niculiță, 1987, p. 83-125).

Așa cum am mai subliniat, pentru alte situri getice din microzona examinată de noi, o parte a tipurilor și categoriilor ceramice au un caracter general hallstattian (convențional “tracic”), fiind forme tipice ale ceramicii de uz comun și fină hallstatiene, din regiunea carpato-dunăreană. Alte forme ceramice, au dimpotrivă, un aspect scitic pronunțat.

De precizat că hotarul cronologic inferior al orizontului getic de la Solonceni-“Hlinaja”, poate fi coborât până în a doua jumătate-sfârșitul sec. V î.Ch. fapt ce se leagă de specificul de formare și dezvoltare ale vestigiilor getice din zona de sud a Nistrului Mijlociu (vezi, capitolul IV). De aceea, orizontul getic al așezării Solonceni-“Hlinaja” poate fi datat în limitele sfârșitului sec. V-III î.Ch.

Stratigrafia cultural-cronologică a așezării Solonceni-“Hlinaja” permite, în acest stadiu al cercetărilor, să afirmăm o locuire continuă între sfârșitul sec. X și până în sec. III î.Ch. Astfel, pentru zona de sud a Nistrului Mijlociu, Solonceni-“Hlinaja” se remarcă un sit pluristratigrafic în care este atestată succesiunea ne-întreruptă a tuturor formațiunilor culturale din epoca fierului timpuriu (sf. sec. X - sec. III î.Ch.).

II.3 Așezarea fortificată de la Ofatinți, Transnistria (Smirnov, 1949, p. 192-193; Passek, 1952, p. 78-86; Meljukova, 1954, p. 65-68; 1955, p. 64-67; 1958, p. 90-96).

Așezarea fortificată este amplasată pe malul stâng al Nistrului la o altitudine de 100-120 m față de nivelul fluviului și la o distanță de 2 km în amonte de nord-vest a satului (vis-à-vis de Liceul agricol din satul Saharina de pe malul drept) sau la 1 km spre nord de satul Ofatinți. Așezarea fortificată are o formă aproape ovală, suprafața atingând 4000 m². Din trei părți, așezarea este apărată de un val și un șanț în formă de potcoavă, a patra latură, cea vestică, fiind apărată natural de malul abrupt al Nistrului. Înălțimea valului de la nivelul actual de călcare este nu cu mult mai mare de 1 m. În fața valului din partea exterioară se află șanțul ce are o lățime de 6-7 cm și o adâncime de 2 m. Pe teritoriul așezării fortificate sunt multe construcții defensive din timpul celui de-al doilea război mondial.

Așezarea forificată de la Ofatinți, a fost descoperită și pentru prima dată cercetată de Gh. D. Smirnov în anul 1946, în urma investigațiilor arheologice în zona de la nord de Chișinău. El a stabilit parametrii sitului și a făcut o descriere a stratului de cultură și a materialului arheologic pe care le-a atribuit perioadei scitice (Smirnov, 1949, p. 192-193). În anul 1952, în așezarea fortificată de la Ofatinți, au fost efectuate cercetări arheologice de către echipa scitică a expediției

moldovenești a I. I. C. M. al AȘ din URSS condusă A. I. Meljukova (Passek, 1952, p. 78-86; Meljukova, 1954, p. 65-68; 1955p. 64-67; 1958, p. 90-96).

Odată cu întocmirea hărții siturilor din prima epocă a fierului de pe teritoriul Moldovei obiectivul de la Ofatinți a fost atribuit așezărilor fortificate getice în formă de potcoavă, ridicarea elementelor de fortificare fiind datată în sec. IV-III î.Ch. (Zlatkovskaja, Plevoj, 1969, p. 46-47, 63; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 44-45).

Așezarea fortificată de la Ofatinți a fost cercetată în urma efectuării a trei secțiuni în suprafața totală de 188 m².

Caseta I, cu o suprafață de 60 m² a fost trasată în partea sud-vestică a fortificației; caseta II de 92 m² în partea estică, iar suprafața a III-a cu dimensiunile de 18 x 2 m a tăiat valul și șanțul.

Stratul de cultură al monumentului era de 40-50 cm fiind alcătuit dintr-un cernoziom, care, de la adâncimea de 30 cm, trecea treptat într-un pământ argilono-sipos cenușiu. Pământul viu se evidenția printr-un lut de culoare gri-gălbuie (Passek, 1952, p. 78-81). A. I. Meljukova a remarcat că stratul de cultură al așezării era sărac în vestigii, piese din metal nefiind deloc descoperite (Meljukova, 1954, p. 65).

Cercetările din suprafața a III-a, ne permit să tragem următoarea concluzie privind caracterul sistemului de fortificare al așezării: valul a fost format prin îngrămădirea de cernoziom amestecat cu lut.

În umplutura valului, au fost găsite concentrări nu prea mari de cenușă cu bucăți de lipitură cât și fragmente ceramice (preponderent hallstattiene târzii, judecând după fragmente păstrate). Sub talpa valului, pe suprafața antică în două locuri, au fost găsite concentrații de cenușă cu bucăți de lipitură. Înălțimea valului de la nivelul antic de călcare a alcătuit un total de 1,4 m.

Șanțul este lat de până la 7 m și destul de adâncit, în pământ atingând adâncimea de 2,65 m de la nivelul antic de călcare. În secțiune, șanțul are o formă tronconică, pereții nefiind drepecți ci prezentând trepte. Fundul, în schimb, este orizontal. Pereții în trepte protejau probabil șanțul de alunecare. Umplutura șanțului era din cernoziom și pământ ce s-a scurs din val.

O trăsătură caracteristică a sistemului de fortificare a așezării de la Ofatinți este lipsa oricăror altor elemente de apărare în afară de val și șanț.

Caracterizând ceramica descoperită în urma cercetărilor din așezarea fortificată de la Ofatinți, A. I. Meljukova considera că aceasta este tipică pentru monumentele din sec. IV-III î.Ch. cunoscute pe teritoriul Moldovei, cele mai multe asemănări având-o cu ceramica din așezările fortificate de la Butuceni și Saharna Mică (Meljukova, 1955, p. 67).

Până la ora actuală, s-a păstrat o cantitate nu prea mare, dar expresivă, de materiale arheologice formată din 5 vase, 4 fusaiole și o colecție ceramică de 283

de fragmente. Analiza lor permite să tragem concluzia existenței a două straturi arheologice, adică a două orizonturi cultural-cronologice diferite, unul hallstattian târziu din sec. VI-mijlocul sec. V î.Ch., și al doilea aparținând culturii getice de la mijlocul-sfârșitul sec. V-sec. III î.Ch.

Orizontul hallstattian târziu din așezarea fortificată de la Ofatinți este reprezentat de două vase și 130 de fragmente ceramice la care se adaugă o fusaiolă (pl. XIX, XX).

Ceramica orizontului hallstattian târziu se împarte în categoriile de uz comun și fină. Ceramica este confecționată din lut având ca degresant nisip și șamotă. Suprafața ceramicii de uz comun este de culoare gri-gălbuie și portocalie, netezită, uneori lustruită. Suprafața ceramicii fine este de culoare cenușie (în cantități nu prea mari, chiar neagră) și este tot timpul lustruită. Calitatea lustrului este mai proastă decât pe vasele din perioada hallstattiană timpurie și mijlocie, acesta fiind mat. Ceramicii de uz comun îi pot fi atribuite câteva tipuri de oale.

În stratul de cultură erau prezente oale neprofilate de tipul I de formă tronconică aproape cilindrică, cu buza neevidențiată și marginea rotunjită, tăiată drept sau oblic (Passek, 1954, p. 83-84; Meljukova, 1955, p. 65).

Tipul II este reprezentat de oalele închise, în formă de butoiaș, cu marginea tăiată drept sau oblic cu buza ușor invazată cu pereții rotunjiți bine reliefăți (pl. XIX, 5). Astfel de oale sunt dotate cu proeminențe-apucători de formă aproape triunghiulară sau segmentată, mai rar ornamentate cu șiruri de alveole (pl. XIX, 1, 7, 8).

Într-un număr foarte mare sânt prezente oalele, slab profilate, de tipul III. Acestea se caracterizează printr-o evazare ușoară a buzei a cărei margine este rotunjită ori puțin ascuțită, gâtul concav, umerii înclinați iar corpul rotunjit. Ornamentul caracteristic de pe vasele tipului III este brâul alveolat pe umeri sau partea superioară a corpului (pl. XIX, 2, 4, 6), dar și șirul de alveole (pl. XIX, 1). Câteva fragmente de oale de tipul III sunt decorate de alveole ori brâuri alveolate în combinație cu proeminențe-apucători triunghiulare, tipic tracice (pl. XIX, 1, 3). Printre fragmentele de oale păstrate de tipul III (17ex.), nu au fost găsite exemplare ornamentate cu împunsături sub marginea buzei. Despre prezența unor astfel de vase în stratul cultural al așezării fortificate, ne vorbește ornamentarea specifică a unor fragmente cât și compoziția pastei (pl. XIX, 4).

Într-un număr nesemnificativ sunt reprezentate vasele tipului IV, cu buze scurte abia evidențiate, a căror margine este tăiată drept ori în unele cazuri este rotunjită, gâtul neevidențiat, iar corpul ușor segmentat curbat (pl. XIX, 9).

Ceramica fină este reprezentată prin vase bitronconice (chiupuri) ulcioare, căni, străchini și vase adânci cu pereții drepți.

Vasele bitronconice (chiupurile) sunt foarte fragmentare. De la ele s-a păstrat un număr foarte mic de fragmente și de aceea este foarte greu să avem o imagine asupra tuturor vaselor, din această categorie, ce au existat în așezare. Cert este că, o

cantitate semnificativă de pereți de culoare gri și negru lustruiți aparțin acestei categorii ceramice. Printre exemplarele de vase-chiup păstrate întregi se află și un vas de dimensiuni nu prea mari, descoperit în partea sud-vestică a așezării fortificate (suprafața I, adâncimea 50 cm). Vasul are buza ușor evazată, marginea tăiată drept, gâtul înalt concav, umerii drepți, corpul scund și fundul lat și plat. La mijloc (pe linia diametrului maxim), corpul este turtit în așa fel încât două muchii netede formează o fâșie orizontală de 2-3 cm. Vasul este asimetric și modelat dintr-un lut bine amestecat având ca degresant, șamotă și nisip. Suprafața este de culoare cenușie și cenușie-portocalie pătată, minușios netezită și lustruită. \hat{I} = 13,6 cm, a gâtului de 5,5 cm, d.g. = 9,5 cm, d.m. al corpului 11,7 cm, iar d.f. = 6,5 cm (pl. XX, 6).

Existența în complexul ceramic hallstattian târziu de la Ofatinți a ulcioarelor, este marcată și de descoperirea unui vas întreg în partea estică a monumentului. Ulciorul are buza evazată, marginea este ascuțită, gâtul evidențiat și cilindric, umerii lin rotunjiți, corpul bitronconic, fundul drept și bine evidențiat. Locul dintre gât și corp este marcat de o canelură îngustă, orizontală. Vasul a fost dotat cu o toartă (ruptă în antichitate), ce unea marginea buzei cu umărul. Toarta în secțiune este dreptunghiulară având 1,6 x 1,4 cm. Ulciorul a fost modelat dintr-un lut bine amestecat cu adăug de șamotă și nisip fin. Suprafața ulciurului are culoare gri-portocalie iar în unele locuri e pătată. \hat{I} = 2,2 cm, cea a gâtului de 3,5 cm, d.g. = 7 cm, cel maxim al corpului de 9,6 cm, iar d.f. = 5,5 cm (pl. XX, 3). Cănilor le aparține un număr nu prea mare de fragmente de tipul al II-lea. Acestea sânt mai adânci, cu profilul în formă de S.

Străchinile, așa cum remarca A. I. Meljukova, în stratul de cultură de la Ofatinți sunt reprezentate de un număr foarte mare de fragmente (Meljukova, 1955, p. 65, 67).

În colecția ceramică a orizontului hallstattian târziu, sunt vase de tipul I ce reprezintă străchini cu aspect de fructieră de formă tronconică, cu marginea tăiată drept sau oblic, cu coasta bine pronunțată și cu perețele vertical ușor invazate. Astfel de străchini, de obicei sunt prevăzute cu un picior inelar înalt, de formă tronconică (pl. XX, 5, 7).

La Ofatinți au fost descoperite și străchini de tipul III ce au formă semisferică cu buza invazată, marginea tăiată oblic, rotunjită și ușor ascuțită (pl. XX, 4).

O categorie aparte a ceramicii fine o reprezintă vasele adânci tronconice (aproape cilindrice) cu buza neevidențiată, marginea rotunjită și pereții drepți (pl. XX, 2). Vasele acestui tip se găsesc atât în complexul hallstattian târziu din așezarea fortificată de la Hligeni II-„La Șanț”, cât și în cel din așezarea de la Solonceni-„Hlinaja”.

Dintre descoperirile individuale ale orizontului hallstattian târziu de la Ofatinți s-a păstrat o fusaiolă bitronconică cu bazele slab reliefate. Pe linia

diametrului maxim se află două muchii netezite ce formează o bandă orizontală de 0,6 cm lățime. Fusaiola este modelată dintr-un lut bine amestecat cu adausuri de șamotă și nisip fin. Suprafața fusaiolei are o culoare gri-portocalie, minuțios netezită și lustruită. \hat{I} = 2,8 cm, d.baze= 1 și 1,2 cm, d.o.= 0,8 cm, iar cel maxim de 3,2 cm (pl. XX, 1).

Complexul ceramic hallstattian târziu de la Ofatinți, ca și a celorlalte monumente din microregiunea examinată, se caracterizează printr-o cultură inițială hibridă unde organic se îmbină trăsăturile hallstattiene ("tracice") și cele scitice (scitice timpurii din silvostepă).

Vasele cu pereții drepți și cele în formă de butoiăș (tipurile I și II), sunt tipuri general hallstattiene bine cunoscute în cadrul monumentelor hallstattiene timpurii și mijlocii ale culturilor spațiului carpațo-dunărean (vezi analogiile capitolului 2.1).

Vasele slab profilate de tipul al III-lea sunt în sec. VIII-VI î.Ch., forma principală a ceramicii scitice timpurii din monumentele de silvostepă ale bazinelor Niprului, Bugului de sud și Nistrului. Dacă prezența ornamentelor arhaice de la Ofatinți (combinarea perforațiilor de sub buză cu brăul alveolat pe umeri) pe oalele acestui tip poate fi pusă la îndoială, se pune sub semnul întrebării și datarea sitului în a doua jumătate a sec. VIII î.Ch.

În același timp, exemplarele pe care le avem la dispoziția noastră, se datează incontestabil în perioada arhaică mijlocie și târzie, adică în sec. VI - mijlocul sec. V î.Ch.

Tot complexul ceramicii fine al acestui orizont de la Ofatinți (vasele bitronconice (chiupurile) de provizii, cănila adânci, străchinile-fructiere), are analogii și prototipuri hallstattiene (vezi analogiile capitolelor 2.1 și 2.4). Străchinile cu aspect de fructieră, sunt în sec. VII-VI î.Ch. un tip caracteristic al ceramicii fine din cadrul culturii Ferigele (Vulpe 1977, p. 81-111; 1978, p. 93-122).

Cum s-a mai remarcat, vasele tronconice cu pereții drepți apar cel mai probabil ca imitație a vaselor fine de tipul I.

Datarea cultural-cronologică a orizontului hallstattian de la Ofatinți, se bazează exclusiv pe analogiile complexului ceramic al monumentului. Deși reperele cronologice (în primul rând piese de inventar) lipsesc, iar analogiile aduse au adeseori un caracter general, în opinia noastră acest orizont de la Ofatinți se încadrează în limitele sec. VI (hôtarele secolelor VII-VI) - prima jumătate a sec. V î.Ch.

Orizontul culturii getice de la Ofatinți este reprezentat de o locuință de suprafață, trei vetre, o platformă pietruită, două gropi menajere, trei vase, trei fusaiole și o colecție ceramică compusă din 153 de fragmente (pl. XXI-XXIII).

Locuința de suprafață a fost descoperită în partea estică a așezării fortificate (suprafața II). Este vorba de o construcție cu o încăpere de formă dreptunghiulară cu pereții construiți din nuiete împletite și lipiți cu lut. De la pereții locuinței s-au

păstrat puține fragmente de lipitură, cu urmele nuielilor pe una din părți, cât și pietre calcaroase de dimensiuni mijlocii. Concentrarea cea mai mare de pietre a fost urmărită în partea sudică a complexului. Suprafața totală a locuinței era în jur de 36 m² (pl. XXI).

Locuința avea două instalații de încălzire. În partea nord-estică a locuinței se afla un cuptor cu boltă de la care ni s-au păstrat vatra, resturile de la boltă sub forma unei margini de lut cu o lățime de 15-20 cm și un număr foarte mare de fragmente de lut ars. Vatra, ce avea o formă neregulată cu diametrul de 80-85 cm, a fost construită dintr-un număr mare de pietre calcaroase plate mici, care au fost acoperite de un strat gros de lut amestecat cu nisip. La o distanță de 40 cm spre vest de cuptor se afla un fragment mare de la o râșniță din piatră. În partea vestică a locuinței era o vatră de forma rotundă, construită din lut bătătorit, direct pe pământ.

Pe suprafața ocupată de locuință, a fost descoperită o cantitate însemnată de ceramică (pl. XXI, 5-8; XXIII, 2, 3, 10), câteva fusaiole (pl. XXIII, 2) și oase de animale.

Vatra unui cuptor cu boltă sau urmele unei vetre simple de formă rotundă cu diametrul de 80-100 cm, a fost descoperită și în partea sud-vestică a așezării fortificate (suprafața I). Tot acolo au fost surprinse și urmele unei platforme pietruite de formă rotundă ce avea dimensiunile de 160 x 140 cm. Platforma era formată din pietre calcaroase neprelucrate de diferite dimensiuni. Pe această platformă a fost făcut de mai multe ori focul, fapt ce este confirmat de urmele de ardere de pe pietre, cât și de pământul ars de sub ele. Platforme identice au fost descoperite în așezarea de la Mateuți-“La Bașne” (vezi capitolul 2.5).

Cele două gropi menajere ce aparțin orizontului getic au o formă ovală în plan și cilindrică în secțiune, fundul fiind orizontal. Dimensiunile acestor gropi sunt de 130 x 100 cm, la o adâncime de 60-70 cm.

Ceramica orizontului getic de la Ofatinți este reprezentată de cea de import (9 fragmente) și cea locală modelată cu mâna (144 fragmente).

Ceramicii de import îi aparțin 9 fragmente de pereți de amfore databile în sec. IV-III î.Ch (centre neidentificate).

Ceramica locală, modelată cu mâna, este reprezentată de oale, vase bitronconice (chiupuri), ulcioare, străchini, capace în formă de disc și vase miniaturale.

În așezarea fortificată de la Ofatinți au fost descoperite câteva tipuri de oale.

Tipul I este reprezentat de oalele în formă de trunchi de con cu marginea buzei tăiată drept sau oblic și cu gâtul lat.

Tipul II, principal, este cel reprezentat de oalele închise în formă de butoiăș cu buza ușor invazată, marginea tăiată drept, iar corpul rotunjit. Oalele acestui tip se decorau cu un șir de alveole și proeminențe-apucători rudimentare de formă

segmentată ori aproape dreptunghiulară. Deseori, aceste elemente de ornamentare erau întâlnite la un singur vas (pl. XXII, 3, 7, 9).

Doar două exemplare ale oalelor de tipul II au fost decorate cu proeminențe-apucători masive de formă dreptunghiulară în combinație cu brăuri alveolate orizontale și verticale (pl. XXII, 2). În schimb, nu au fost descoperite brăuri alveolate în formă de ghirlandă (Passek, 1952, p. 84).

Un vas întreg de tipul al II-lea a fost prevăzut cu patru apucători așezate simetric în partea de jos a corpului (Meljukova, 1955, p. 65-67, fig. 15, 2; 1958, p. 91-95, fig. 31, 3). Dimensiuni: L= 11,2 cm, d.b.= 12 cm, d.m.= 14 cm, d.f.= 7,4 cm (pl. XXII, 9).

Tipul al III-lea este format de oalele profilate deschise cu gâtul în formă de pâlnie, buza dreaptă ori evazată, gâtul evidențiat cilindric sau în formă de con, iar umerii înclinați (pl. XXII, 4). Oalele acestui tip erau ornamentate pe umeri cu apucători segmentoidale, uneori în combinație cu un șir de alveole în formă de sămânță (pl. XXII, 1).

În așezare au fost descoperite și oale de tipul IV ce au buza abia evidențiată și umerii puțin înclinați. Astfel de vase erau ornamentate mult mai rar decât oalele tipului I-III, de regulă ele erau prevăzute cu proeminențe cilindrice masive (pl. XXII, 8).

Vasele ciup au buza lin evazată, marginea este tăiată drept, iar gâtul este neevidențiat și umerii drepti. În partea interioară buza acestor vase are o margine rotunjită. De regulă aceste vase erau ornamentate cu niște butoni cilindrici nu prea înalți (pl. XXIII, 8, 10).

Existența ulcioarelor în complexul ceramic getic de la Ofatinți, este confirmată de descoperirea unui vas întreg din această categorie (Meljukova, 1955, p. 65-67, fig. 15, 1; 1958, p. 94-95, fig. 31, 2). Ulciorul are buza scurtă și ușor evazată, gâtul concav, corpul sferic, iar fundul drept. Vasul este prevăzut cu o toartă ce unea marginea buzei cu partea superioară a corpului. Înălțimea păstrată a vasului este de 10,2 cm, d.b.= 7,4 cm, d.m. 10,2 cm, d.f.= 5,2 cm (pl. XXIII, 9).

Străchinile din colecția ceramică păstrată a orizontului getic din așezarea fortificată de la Ofatinți, sunt reprezentate de două tipuri. Tipul I îl formează străchinile tronconice cu buza tăiată drept sau oblic, care au coasta rotunjită ori puternic evidențiată în partea exterioară, formând un perete vertical ori îndoit în interior (pl. XXIII, 5, 6). A. I. Meljukova considera că mânerile-apucători semicirculare sau mânerile-urechiușă sunt destul de obișnuite pe corpul străchinilor acestui tip (Meljukova, 1954, p. 67).

În așezare au fost descoperite și străchini semisferice de tipul II ce au buza invazată, marginea este rotunjită ori tăiată oblic (pl. XXIII, 6).

În stratul de cultură al așezării fortificate a fost găsită și o străchină tronconică nu prea mare cu marginea îngroșată și tăiată drept, iar fundul ușor

evidențiat (Meljukova, 1958, p. 94-95, fig. 31,10). Dimensiuni: \hat{i} . = 4,7 cm, d.m. = 9,4 cm, d.f. = 5,7 cm (pl. XXIII, 7).

Prin câteva exemplare fragmentate sunt reprezentate și capacele în formă de disc, cu diametrul de 20-22 cm, groase de 1,5-1,7 cm (pl. XXII, 5). În cadrul ceramicii getice de la Ofatinți se găsește și un vas miniatural descoperit în locuința de suprafață. Vâsciorul are buza ușor invazată, marginea este tăiată oblic și este ornamentat cu proeminențe-apucători dreptunghiulare așezate simetric pe corp, repetând forma oalelor tipului II (pl. XXIII, 3).

Descoperirile individuale din orizontul getic al așezării fortificate sunt reprezentate de trei fusaiole (pl. XXIII, 1, 2, 4).

Fusaiolele au o formă rotundă, iar în secțiune un exemplar este elipsoidal, iar celelalte două bitronconice.

Fusaiola elipsoidală are dimensiunile de 2 x 3,8 cm și diametrul orificiului de 0,9 cm (pl. XXIII, 4). Cele bitronconice, ce au bazele bine evidențiate, au \hat{i} = de 2,5 și 2,9 cm, d.f. = 1,5 și 1,6 cm, cel total de 3,2 și 4,1 cm, iar d.o. = 0,8 cm (pl. XXIII, 1-2).

Analiza complexului ceramic al orizontului getic de la Ofatinți, demonstrează apropierea lui de vestigiilor getice din spațiul carpato-dunărean, în general (Moscalu, 1983, p. 12-158; Niculiță, p. 83-125). O parte a tipurilor și categoriilor de vase au un caracter general hallstattian fiind forme caracteristice ale ceramicii de uz comun și fine, hallstattiene (oalele de tipul I și II, vasele chiup, ulcioarele și străchinile). Oalele de tipul al III-lea cu gâtul în formă de pâlnie reprezintă o formă a ceramicii scitice.

Orizontul getic de la Ofatinți, poate fi raportat la perioada de existență a culturii getice din spațiul dintre Prut și Nistru din sec. IV-III î.Ch. Analiza complexului ceramic getic din așezare nu ne permite încadrarea mai devreme a hotarului cronologic inferior până în a doua jumătate - sfârșitul sec. V î.Ch. Trebuie precizat, însă, că ceramica getică păstrată nu reflectă într-o măsură completă toate tipurile ceramice ce au existat în sec. IV-III î.Ch. în așezarea fortificată de la Ofatinți.

Pe de altă parte, datarea orizontului getic de la Ofatinți poate fi încadrată în limitele cronologice ale monumentelor getice din microzona examinată de noi (vezi capitolele II, IV), fapt ce permite ca hotarul cronologic inferior al orizontului getic de la Ofatinți să fie stabilit în a doua jumătate - sfârșitul sec. V î.Ch.

Cert este că așezarea fortificată de la Ofatinți conține două nivele, având o continuitate cultural-cronologică a complexelor din sec. VI (hotarul sec. VII-VI) și până în sec. III î.Ch., inclusiv. Descoperirile de ceramică hallstattiană, îndeosebi în mantaua și la baza valului, confirmă faptul că ridicarea sistemelor de fortificare a sitului corespunde cu perioada existenței culturii getice din a doua jumătate a sec. V - sec. III î.Ch.

II.4 Așezarea fortificată Alcedar-“La Cordon” / satul Alcedar, județul Orhei (Haheu, 1987; 1987a, p. 1167-168; 1988)

Așezarea este amplasată pe coasta înaltă a unei râpi adânci din locul “Hligeni”. Aceasta se află la o distanță de 1,5 km sud-vest de satul Alcedar și 0,8 km spre vest de drumul de țară Mateuți-Alcedar. Toată suprafața monumentului este acoperită de pădure. De-a lungul așezării, pe axa vest-est, trece o țevă a gazoductului magistral Ananev-Bogorodcan.

Așezarea de la Alcedar-“La Cordon”, reprezintă probabil acea așezare fortificată ce a fost cercetată la începutul anilor '50 de către Gh. B. Fedorov. Așezarea fortificată avea o formă aproape ovală cu lungimea axei orientată în direcția vest-est cu dimensiunile de 63 x 57 m. Valul așezării fortificate era unul circular având o înălțime de 0,5 m. Din partea exterioară, valul era înconjurat de un șanț cu o adâncime de 1 m și o lățime de 5-6 m (Fedorov, 1952, p. 16-17). La ora actuală, din cauza creșterii și extinderii pădurii, sistemele de fortificare ale așezării nu au putut fi identificate.

Monumentul a fost descoperit și pentru prima dată cercetat în anul 1950 de către expediția pruto-nistreană aflată sub conducerea lui G. B. Fedorov. Cu ocazie, pentru a preciza apartenența culturală a așezării fortificate, s-a trasat o mică secțiune de verificare de 1,5 x 1,5 m la o distanță de 20 m sud-vest de val în partea nord-estică a sitului. Materialul recoltat din această mică secțiune aparținea primei epoci a fierului, cât și culturii ruse vechi (Fedorov 1952, p. 16-17). În anii 1986-1987 au fost efectuate săpături de salvare de către detașamentul getic (conduse de V. P. Haheu), al expediției arheologice nord-moldovenești.

Monumentul arheologic de la Alcedar-“La Cordon” a fost cercetat printr-o săpătură efectuată pe o suprafață totală de 1260 m². Săpătura I a fost efectuată pe locul unde la suprafață se observau mai multe pete de cenușă (bogate cu urme și vestigii culturale). Ea a fost ulterior extinsă. Pe lângă aceasta, în secțiunea țevii de gaz ce a distrus stratul de cultură al sitului, au fost cercetate parțial construcțiile ce s-au mai păstrat (pl. XXIV-XXVI).

Stratul de cultură a fost distrus parțial și de smulgerea copacilor și de trasarea tranșeei pentru conducta de gaz, astfel, partea superioară a fost afectată pe o grosime de 15-20 cm. Stratul de cultură păstrat atingea 40-55 cm, grosimea inițială fiind de 60-75 cm. Morfologic, stratul de cultură nu este la fel în diferitele porțiuni ale suprafeței cercetate. În partea estică a suprafeței I, el era format dintr-un cernoziom gri-deschis, slab impregnat de cenușă, care trecea treptat într-un pământ argilo-nisipos de culoare gri-deschis. În partea vestică a suprafeței cercetate, stratul de cultură era compus dintr-un cernoziom cu adausuri de cenușă și cărbune de lemn, care trecea treptat într-un pământ argilo-nisipos de culoare gri-deschis. Acestuia îi urma sterilul, reprezentat printr-un lut de culoare galben-deschis.

Stratul de cultură al așezării de la Alcedar-“La Cordon”, nu se împărțea stratigrafic. Însă pe baza tipologiei materialului, a fost stabilită existența, în așezare, a mai multor nivele culturale. Pe suprafața cercetată a fost constatată existența a patru orizonturi cultural-cronologice. De remarcat că dominația absolută o dețin materialele culturii tracice (convențional “getic”) din a doua jumătate - sfârșitul sec. VI-IV î.Ch. Acestei perioade îi aparțin toate construcțiile descoperite, cât și 97,8 % din totalul colecției ceramice, la care se adaugă majoritatea absolută a inventarului de piese.

Prelucrarea materialelor orizontului tracic de la Alcedar-“La Cordon” și confruntarea acestora cu datele observațiilor de pe teren cât și cu caracterul stratului cultural din partea estică a săpăturii I, ar permite să presupunem că în cadrul sitului, alături de obiectivele gospodărești caracteristice (locuințe, construcții gospodărești și de încălzire), este prezent un cenușar ce este un loc de cult bine conturat. În partea estică a suprafeței cercetate nr. I, unde se și afla cenușarul, au fost descoperite, în cea mai mare parte, vasele miniaturale și alte piese votive, cât și un număr semnificativ de silexuri și pietre pentru praștie (pl. XXIV). În partea estică a suprafeței I, a fost descoperit și un fragment de la un vas de provizii cu un relief ce reprezintă coarne de berbec (pl. XXIX, 9). Toate acestea ne permit să presupunem că în așezare a existat un loc de cult special unde se efectuau anumite ritualuri.

Șanțulețul descoperit în partea centrală a suprafeței I, despărțea probabil cenușarul de construcțiile gospodărești. Șanțulețul era orientat în direcția nord-est-sud-vest, lungimea lui fiind surprinsă și urmărită pe o distanță de 10-11 m, lățimea fiind de 0,32-0,4 m. În secțiune, șanțul avea o formă tronconică și o adâncime de 0,2 m (pl. XXIV). În umplutura șanțului au fost descoperite fragmente ceramice, un cuțit și un inel din fier (pl. XXXV, 18; XXXVII, 9).

Folosirea șanțurilor pentru delimitarea spațiului ritual este larg cunoscută în acțiunile sacrale și magice ale populațiilor antice din nordul Mării Negre. Vom aminti aici, șanțulețele ce despart cenușarul culturii hallstattiene timpurii Saharna din așezarea fortificată de la Hligeni II-“La Șanț” (Gol’țeva, Kasuba, 1995, p. 15). O trăsătură distinctivă a arhitecturii tumulare scitice, este șanțulețul circular. Construcția lui este condiționată de organizarea spațiului din afara tumului (Ol’hovskij, 1993, p. 73-74). În sfârșit, apariția șanțulețelor la sarmați, este legată de realizarea aceleiași funcții de delimitare a spațiului ritual (Simonevenco, 1991, p. 212-213). De aceea, suntem îndreptățiți să considerăm că șanțulețul descoperit în așezarea de la Alcedar-“La Cordon”, delimita cenușarul.

Este necesar să precizăm că materialele descoperite în cenușar, cât și cele ce provin din construcții și stratul de cultură de pe întreaga suprafață cercetată nr. I, sunt sincrone, omogene, ele alcătuind un orizont cultural-cronologic tracic (convențional “getic”), al culturii din a doua jumătate - sfârșitul sec. VI-IV î.Ch. De

aceea, în descrierea materialelor, acestea sunt prezentate ca aparținând culturii tracice în general.

Orizontul culturii tracice (convențional “getice”) de la Alcedar-“La Cordon”, este alcătuit dintr-o locuință de suprafață, trei locuințe adâncite (semibordei), o vatră, 15 gropi și 25 de vase ceramice întregi (între care 22 de vase miniaturale) plus o colecție ceramică compusă din 14.400 de fragmente și 200 de piese individuale (pl. XXV-XXXVII).

Locuința de suprafață a fost descoperită în partea vestică a suprafeței I, la adâncimea de 0,2-0,3 m de la nivelul actual de călcare. Aceasta este reprezentată de o construcție cu o singură încăpere de formă aproape dreptunghiulară. Pereții erau construiți din nuiiele împletite și lipite cu lut, fundamentul fiind din piatră. Pe lungime, locuința era orientată pe direcția vest-est. De la pereții din lut s-au păstrat fragmente de lut ars, care pe una din părți erau netezite, iar pe cealaltă aveau urmele nuielilor cu un diametru de la 1-2 cm până la 8-10 cm. În partea nordică a locuinței, fundamentul din piatră s-a păstrat “in situ”. Acesta era format din pietre calcaroase de dimensiuni nu prea mari (15 x 10 x 4-6 cm) legate între ele cu lut. L. fundamentului care s-a păstrat era de 6,4 m, l. de 0,4-0,6m, iar $I=0,4$ m. Podina era din lut bătătorit. Dimensiunile locuinței erau de 7,8 x 7m, suprafața totală fiind în jur de 55 m² (pl. XXIV; XXV, 8).

Locuința era încălzită de o instalație reprezentată de o vatră de tip deschis (d.= 118 cm, iar gr. de 5-12 cm), amplasată în partea centrală a construcției. În interiorul locuinței intra și o groapă rotundă cu pereții oblici spre fundul gropii (d.= 120 cm, iar ad.= 65 cm). Este posibil ca această groapă (descoperită în colțul nord-vestic), să fi servit și pentru încălzirea locuinței fapt confirmat de puternicile urme de ardere de pe fundul pereților. De altfel, în urma cercetării gropii, în umplutura acesteia, nu au fost descoperite materiale arheologice. Pentru încălzirea locuinței s-au folosit și instalații de încălzire mobile, fapt confirmat de descoperirea a două fragmente de vatră portativă.

Pe suprafața ocupată de resturile locuinței, au fost descoperite 549 de fragmente ceramice, un fragment de fusaiolă, o mărgică de sticlă (pl. XXXV, 3), 12 unelte din piatră și cremene (pl. XXXVI, 1, 2, 8, 9), cât și o seceră din fier (pl. XXXVII, 13). Locuințele adâncite, descoperite în așezarea Alcedar-“La Cordon”, sunt de un singur tip. Ele au o formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite și lungimea orientată pe axa nord-sud. Pereții acestor locuințe erau verticali, podeaua situată orizontal și bine bătătorită. Locuințele menționate aveau dimensiuni relativ mici, suprafața lor variind între 14-21 m² (pl. XXIV; XXVI, 10-12). Semibordeiul nr. 1 a fost cercetat în șanțul conductei de gaz. Acesta avea o formă dreptunghiulară neregulată cu dimensiunile de 4,7 x 4 m și o adâncime de 1,2 m. În colțul nord-estic au fost fixate patru trepte ce aveau o lățime și înălțime de 0,3 m. Locuința era încălzită de o instalație staționară amplasată în partea sud-estică unde

au fost găsite urmele podinei vetrei sub forma unei arsuri cenușoase cu un diametru de 50 cm și o grosime de 3-4 cm. La o distanță de 0,25 cm nord-vest de vatră a fost descoperită o groapă de formă rotundă (diametrul 70 cm, adâncimea 30 cm) cu pereții ușor oblici și rotunjiți spre bază. Umplutura gropii era formată dintr-un cernoziom cenușos cu amestec de cărbune de lemn (pl. XXVI, 12).

În umplutura semibordeiului au fost descoperite 230 de fragmente ceramice, două mărgele, una din lut și alta din sticlă (pl. XXXV, 2, 4, 12), cât și o plăcuță rețușată din silex (pl. XXXVI, 7).

Semibordeiul nr. 2 a fost descoperit în partea estică a suprafeței II, în locul așezării cenușarului. Dimensiunile semibordeiului erau de 4,6 x 3 m, adâncimea fiind de 0,5 m. De remarcat că nu au fost găsite urme ale instalației de încălzire. Probabil locuința era încălzită cu ajutorul unor vetre portative - instalații ce puteau fi mutate dintr-un loc în altul de la care s-au păstrat două fragmente. Două fragmente de astfel de piese au fost descoperite în umplutura semibordeiului (pl. XXVI, 11). În umplutura semibordeiului nr. 2, au fost descoperite 54 de fragmente ceramice, două cerculețe modelate din pereți de vase, o greutate (pl. XXXVII, 6), și două turte (pl. XXXV, 20, 22).

Semibordeiul nr. 3 a fost descoperit în partea vestică a suprafeței I, la o distanță de 5-6 m nord-est de locuința de suprafață. Dimensiunile locuinței erau de 5 x 4,2 m iar adâncimea de 0,22 m. În interiorul locuinței se aflau și gropi două rotunde ca formă. Groapa din centrul locuinței avea pereții ușor oblici și rotunjiți spre fund, diametrul de 70-75 cm, iar adâncimea de 20 cm. Ea era umplută cu un cernoziom cenușos cu amestec de cărbune de lemn servind pentru vatră. Probabil că locuința era încălzită de o instalație de încălzire portativă care era pusă în centrul acesteia. Groapa a doua avea un diametru de 88-100 cm și o adâncime de 38 cm și se afla în colțul nord-vestic al semibordeiului (pl. XXVI, 10). În umplutura semibordeiului nr. 3 au fost descoperite 327 de fragmente ceramice, două vase miniaturale (pl. XXXIII, 1, 5), 5 fusaiole întregi și fragmentare (pl. XXXIV, 13, 14), cât și unelte din piatră și silex (pl. XXXVI, 10, 14).

Construcțiile orizontului tracic de la Alcedar-“La Cordon” mai sunt reprezentate și de gropi menajere de diferite tipuri (pl. XXV, 1, 7; XXVI, 1-9). Tipului I îi aparțin gropile de formă rotundă (mai rar ovală), în plan și în formă de clopot, în secțiune. Fundul acestor gropi este drept și orizontal sau curbat cu 5-10 cm, în centru. Diametrul varia în partea superioară a acestora, între 93-150 cm, iar adâncimea oscila și ea, între 80-135 cm (pl. XXV, 1, 4, 6-7).

O variantă a tipului I, sunt gropile cu pereții încovoiați, (în partea superioară se îngustează ușor), iar apoi pereții se lărgesc spre fund (pl. XXV, 4). Tipul al II-lea este reprezentat de gropile rotunjite (ovale) în plan și cilindrice în secțiune, al căror fund este orizontal sau ușor rotunjit. D. este cuprins între 80-95 cm, iar ad. oscilează între 90-140 cm (pl. XXVI, 3, 5-9). Tipului al III-lea îi aparține gropile

rotunde în plan, a căror pereți sunt ușor oblici și rotunjiți în apropierea fundului. D. este între 65-80 cm, iar ad. de 20-35 cm (pl. XXVI, 1, 2). O variantă a tipului III sunt gropile cu o trecere bruscă de la pereții oblici la fundul orizontal (pl. XXVI, 4). Tipul IV este reprezentat de gropile ce au în plan o formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite. Pereții acestor gropi sunt verticali, uneori sunt un pic oblici spre fundul orizontal. Aveau dimensiunile de 120 x 50 cm, 110 x 42 cm, 104 x 80 cm la o adâncime de 25-40 cm (pl. XXV, 2, 3, 5).

Ceramica orizontului tracic de la Alcedar-“La Cordon” este compusă din cea de import (8 fragmente), un fragment de vas cenușiu lucrat la roată la care se adaugă ceramica locală modelată cu mâna (14.391 de fragmente). Ceramicii de import îi aparțin 6 fragmente de pereți și un fragment de buză cu o parte a torții, toate provenind de la amfore grecești (pl. XXX, 15). Centrele din care provin aceste amfore sunt Thasos, Sinope și Heracleia Pontica. Trebuie amintit că a fost descoperită și o lustruitoare făcută din piciorul unei amfore sinopiene (pl. XXXVII, 10).

După particularitățile tehnologice și funcționale, ceramica locală modelată cu mâna din orizontul tracic al monumentului, poate fi împărțită în ceramică de uz comun și fină. Se mai remarcă însă și o serie mare de ceramică miniaturală. Ceramica de uz comun reprezintă 61,6% (8861 de fragmente), iar cea fină, doar 38,4% (5530 de fragmente).

Ceramica de uz comun este modelată dintr-o pastă de lut de calitate inferioară având ca degresanți șamotă și nisip. Suprafața este netezită și mai rar lustruită, culoarea ei fiind gri-maronie cu multe pete, deseori. Este reprezentată de oale, capace în formă de disc, tigăi și strecurători (pl. XXVII, XXVIII).

Tipul I îl alcătuiesc oalele tronconice (aproape cilindrice) cu marginea buzei tăiată oblic (care uneori poate fi subțiat) și gâtul larg. Oalele acestui tip erau ornamentate cu brâuri alveolate, crestate ori șiruri de alveole apăsată cu degetul (pl. XXVII, 6, 10).

Tipul al II-lea este cel definitoriu fiind reprezentat de oalele închise în formă de butoiș cu buza ușor invazată, marginea rotunjită și tăiată drept sau oblic. Corpul acestora este rotunjit, iar fundul ușor evidențiat (pl. XXVII, 1, 4, 5, 8, 9, 11; XXVIII, 11). Erau ornamentate cu proeminențe-apucători executate brut, de formă aproape dreptunghiulară sau triunghiulară (pl. XXVII, 9), ori cu brâuri alveolate (pl. XXVII, 4, 8). Nu rareori apucătorile erau combinate cu brâuri alveolate (pl. XXVII, 11). O variantă a oalelor de tipul II sunt vasele închise, cu buza puternic invazată, corpul biconic, slab pronunțat. Erau ornamentate cu brâuri alveolate, care, deseori formau ghirlande pe corpul vasului (pl. XXVII, 2, 3, 7).

În stratul de cultură al monumentului au fost descoperite și oale profilate - de tip deschis. Subliniem aici doar următoarele particularități ale acestora: vasele de tipul al III-lea, cunoscute ca fiind specifice pentru orizontul hallstattian târziu al monumentelor

din microzona examinată de noi – sunt oale slab profilate cu buza ușor evazată, marginea rotunjită ori ușor ascuțită, cu gâtul concav, umerii înclinați și corpul rotunjit. Ornamentele caracteristice pe aceste oale sunt: brăul alveolat ori șirul de alveole. Câteva fragmente ale acestui tip au fost decorate cu alveole pe buză și cu un șir de alveole pe umerii acestuia în combinație cu proeminențe-apucători aproape dreptunghiulare, tipic “tracice” (pl. XXVIII, 10). De remarcat că printre oalele acestui tip nu a fost descoperit nici un exemplar cu perforații sub marginea buzei.

Printre oalele profilate sunt cunoscute și vase de tipul III caracteristice pentru orizontul getic din microzona examinată de noi. Aceste oale au gâtul în formă de pâlnie, buza evazată, gâtul cilindric evidențiat sau în formă de con, ele fiind decorate cu proeminențe-apucători, nu rareori în combinație cu un șir de alveole (pl. XXVIII, 5, 9). O variantă a acestui tip sunt vasele cu gâtul drept și cilindric iar umerii puternic înclinați. Nu rareori pe gât erau ornamentate cu un șir de alveole (pl. XXVIII, 6).

În așezare au fost descoperite și oale de tipul IV, cunoscute atât în orizonturile hallstattiene, cât și cele getice ale siturilor, din microzona examinată de noi. Aceste vase au buza nu prea mare ușor evazată, a căror margine este ascuțită ori tăiată drept. Gâtul puțin arcuit abia se evidențiază, iar umerii sunt ușor înclinați (pl. XXVIII, 7, 12). Vasele acestui tip erau ornamentate mult mai rar decât cele de alte tipuri. De regulă, ornamentul consta din proeminențe-suport de formă aproape triunghiulară sau cilindrică.

În colecția ceramică a orizontului tracic de la Alcedar – “La Cordon”, sunt și fragmente de capace în formă de disc și probabil, tigăi. Capacele au d. de 18-22 cm și o gr. de 1,2-1,5 cm, iar marginea tăiată oblic sau drept, poate fi și rotunjită (pl. XXVIII, 1, 2). Unul din capacele nu prea mari (d. 9 cm) era prevăzut pe margine cu 6 orificii mici dispuse simetric (pl. XXVIII, 8). Spre deosebire de discuri, tigăile au marginea mai înaltă cu 1,5-2 cm (pl. XXVIII, 3).

Strecurătorile sunt vase nu prea mari de formă tronconică (aproape cilindrică), cu buza ușor îndoită și rotunjită. Pe toată suprafața ele sunt găurite. Diametrul la gură este în medie de 10-12 cm, iar grosimea pereților de 1 cm (pl. XXVIII, 4).

Ceramica fină a orizontului tracic de la Alcedar – “La Cordon” a fost modelată dintr-o pastă bine frământată având ca degresanți, nisip și bucăți mici de șamotă. Suprafața ei este minuțios netezită și lustruită. De remarcat că predomină lustrul mat de culoare cenușie și cenușiu-închis, dar un procent substanțial îl formează vasele lustruite de culoare neagră. Printre ceramica de masă se evidențiază vasele bitronconice, ulcioarele, cănilé, străchinile și ceștile (pl. XXIX-XXXII).

Vasele bitronconice sunt reprezentate de câteva tipuri care nu s-au întâlnit anterior. Au fost găsite vase cunoscute în monumentele getice de tipul cu buza

evazată, marginea rotunjită sau tăiată drept, gâtul nu prea înalt și concav, iar umerii reliefați (pl. XXIX, 6).

Tipul II este format de vasele tronconice cu buza evazată ce formează o margine plană, gâtul fiind neevidențiat, iar corpul abia rotunjit. De obicei, aceste vase erau înzestrate în partea superioară a corpului cu butoni nu prea înalți de formă cilindrică sau tronconică (pl. XXIX, 4, 7).

Tipul al III-lea este reprezentat de vasele cu buza alungită și puternic evazată, marginea rotunjită, gâtul concav, umerii slab reliefați iar corpul rotunjit. Unele exemplare sunt decorate cu ornament specific pentru oale și anume, brăul neted ori cu impresiuni alveolare pe umerii vasului (pl. XXIX, 5, 8).

Dintre ornamentele vaselor de provizii trebuie să amintim butonul decorat cu un semn incizat în formă de cruce (pl. XXIX, 2), brăul neted împărțit prin creștături oblice în combinație cu o proeminență rotundă (pl. XXIX, 3), cât și reprezentarea stilizată în relief a unui cap de berbec cu două coarne buclate (pl. XXIX, 9).

Prezența în colecția ceramică a ulcioarelor este documentată prin fragmentele de găhuri și torți. Se evidențiază vasele cu buza evazată, marginea tăiată drept, iar gâtul înalt și concav (pl. XXX, 5, 8, 13). Tipului II îi aparțin vasele cu buza rotunjită ori ușor îngroșată, cu gâtul tronconic ori cilindric și corpul rotunjit (pl. XXX, 14). Dintre acestea trebuie amintit și vasul cu gâtul tronconic a cărei margine a buzei prezintă o bordură în partea interioară a buzei (pl. XXX, 9).

Toate tipurile de ulcioare erau înzestrate cu torți ce uneau marginea buzei cu umerii. Torțile erau ovale în secțiune, îngroșate ori aproape dreptunghiulare. Câteva torți erau decorate pe margini și centru cu niște brăuri netede, iar altele cu câteva linii incizate (pl. XXX, 6).

Străchinile reprezintă categoria principală a ceramicii fine din cadrul așezării. Acestea erau compuse din diferite tipuri, parte din ele nemaifăcându-se în așezările microzonei examinate de noi.

Tipului I îi aparțin străchinile tronconice cu marginea buzei tăiată drept ori oblic, peretele vasului puternic pronunțat ori rotunjit la exterior, formând o margine verticală ori îndoită în interior. Fundul acestor străchini prezintă o mică margine (pl. XXXI, 6, 11). Câteva străchini aveau pe zona curbată mai multe tortițe semicirculare plate cu un orificiu mare (pl. XXXI, 4). Un exemplar a fost ornamentat cu trei brăuri "arhaice", continue, ce pornesc de la marginea buzei și merg până la muchia vasului (pl. XXXI, 3); iar al doilea cu o pereche de brăuri de tip feston și scurte (pl. XXXI, 2). O altă străchină era dotată cu o pereche de proeminențe orizontale (pl. XXXI, 7).

O variantă a străchinilor de tipul I, sunt vasele la care marginea buzei este ascuțită și ușor răsfrântă formând o suprafață netedă, ori ușor înclinată (pl. XXXI, 8, 10; XXXII, 4, 8, 9). Un exemplar de astfel de străchini a fost înzestrat cu apucători plate perforate (pl. XXXI, 5).

Tipul II este reprezentat de străchinile de formă tronconică sau semisferică de dimensiuni nu prea mari care au marginea buzei răsfrântă în exterior formând o curbă în partea interioară (pl. XXXI, 1).

Tipului al III-lea îi aparțin străchinile ce au o formă semisferică cu buza invazată, marginea ușor ascuțită, rotunjită ori tăiată oblic (pl. XXXII, 5-7). Nu au fost descoperite însă străchini de tipul al III-lea a căror buză este îngroșată din exterior, dar se cunosc câteva exemplare al căror umăr este puternic pronunțat (pl. XXXII, 1).

Tipul IV este reprezentat de străchinile tronconice ce au marginea buzei tăiată drept. Un exemplar de strachină de tipul IV a fost ornamentat cu o pereche de brăuri verticale în relief (pl. XXXI, 9).

Cel de-al cincilea tip (castroane), este reprezentat de străchinile tronconice (aproape cilindrice) foarte joase, cu marginea buzei tăiată drept dar și ușor îngroșată. Pereții sunt drepti și ușor rotunjiți la bază (pl. XXXII, 2). Un exemplar al acestui tip de strachină a fost ornamentat în partea inferioară a corpului cu un brâu alveolat (pl. XXXII, 10).

Tipului VI îi aparțin străchinile joase de formă semisferică ori cilindrică, cu marginea buzei răsfrântă spre exterior, rotunjită, formând o suprafață plană. Pereții acestora sunt verticali din partea exterioară având un profil rotunjit și proeminent (pl. XXXII, 3, 11, 12).

Ceștile descoperite au corpul adâncit, iar profilul este în formă de S. Câteva exemplare au fost înzestrate cu torți supraînălțate. Un exemplar (ceșcuță) avea o tortiță de formă aproape dreptunghiulară cu trei proeminențe orizontale așezate simetric (pl. XXX, 3). O grupă relativ mare o formează ceștile negre lustruite ce au mânerul torsionat rotund în secțiune (pl. XXX, 7, 11).

Prezența cănilor în complexul ceramic de la Alcedar-“La Cordon”, este documentată de fragmente de tortițe (pl. XXX, 1,2), cât și de un vas întreg. Cana are buza evazată, marginea este ușor ascuțită, gâtul este înalt și concav, iar corpul scund, rotunjit. Fundul este evidențiat cu diametrul relativ mare. Cana este prevăzută cu o toartă aproape dreptunghiulară în secțiune, ce uinea marginea buzei cu diametrul maxim al corpului (pl. XXX, 10).

Dintre tipurile mai rare ale ceramicii fine de la Alcedar-“La Cordon”, trebuie amintite fragmentele de străchini tronconice adânci ce au partea superioară, convexă (pl. XXX, 12).

O caracteristică a sitului de la Alcedar-“La Cordon”, este numărul mare de vase miniaturale (34 exemplare), descoperite preponderent în locul cenușarului. Vasele sunt modelate dintr-o pastă bine amestecată având ca degresanți nisip și bucăți mici de șamotă. Suprafața acestor vase este îngrijit netezită.

Vasele miniaturale repetă morfologic forma vaselor de uz comun și fină. Acestea sunt vase cu pereții drepti sau de formă tronconică ornamentate cu proeminențe-apucători și șiruri de alveole în formă de sămânță. Uneori, pereții

acestor vase miniaturale sunt foarte groși (pl. XXXIII, 6, 8, 14, 15, 18, 19, 25). Dintre oale, trebuie să amintim exemplarul cu buza răstrântă în exterior, gâtul concav, corpul tronconic și adânc, iar fundul neevidențiat și, comparativ, lat.

Vasul este ornamentat pe umeri cu brâu crestă. În jumătatea inferioară a vasului se află patru proeminențe-apucători, diametral opuse (pl. XXXIII, 28).

Pintre vasele miniaturale sunt multe străchini-țeșcuțe tronconice și semi-sferice (pl. XXXIII, 2-4, 9-13, 16, 17, 21, 24, 26, 27). Amintim aici și vasul ce are forma unei străchini de tipul I, decorată sub buză cu patru butoni cilindrici dispuși diametral simetric (pl. XXXIII, 22).

O varietate a ceramicii miniaturale sunt văscioarele ce au fund inelar (pl. XXXIII, 7, 20), ori picior tronconic evidențiat (pl. XXXIII, 1, 5, 23). Dintre acestea trebuie amintit un văscior înalt de formă ovală alungită cu buza dreaptă și scurtă, corpul puțin arcuit și bombat, iar fundul tronconic inelar (pl. XXXIII, 23).

Vasele miniaturale ce repetă forma ceramicii de uz comun și fine au fost descoperite în toate siturile din prima epocă a fierului inclusiv a culturii getice, cercetate arheologic.

Însă, o cantitate semnificativă de astfel de ceramică miniaturală a fost descoperită doar la Alcedar-“La Cordon”. Această circumstanță este legată de existența cenușarului, unde vasele miniaturale puteau fi folosite la efectuarea unor acțiuni rituale specifice.

Obiectele individuale ale orizontului tracic de la Alcedar-“La Cordon”, sunt reprezentate de piese de uz gospodăresc, unelte, podoabe sau piese votive. Ele sunt din lut, cremene, piatră, os, corn, sticlă, argint și fier (pl. XXXIV-XXXVII).

Piesele din lut sunt variate și multe la număr fiind reprezentate de 63 de fusaiole, 9 discuri făcute din pereți de vase, un mosor, două greutateți, două lustruitoare, cinci mărgelile, două pandantive cât și 14 piese votive (pl. XXXIV, XXXV, 8-13, 17, 20-31; XXXVII, 1, 3, 6, 10, 11).

Fusaiolele sunt modelate din lut având ca degresanți șamotă, nisip și rareori ceramică pisată. Suprafața este de la una rudimentară și grunțuroasă la una bine netezită și lustruită, de culoare variind între galben-portocaliu și negru-cenușiu. În plan, fusaiolele au o formă rotunjită, iar în secțiune 23 de exemplare bitronconice, 26 discoidale, iar 10 sferice.

Fusaiolele bitronconice au bazele bine evidențiate, și pot fi horizontale sau paralele una față de alta, ori oblice sau adâncite. Dimensiunile medii ale acestora sunt: \hat{I} = 2,3-3,5 cm, d = 2,6-3,8 cm, $d.o.$ = 0,7-0,8 cm (pl. XXXIV, 1, 3-4, 8, 12, 13, 16). La fusaiolele acestui tip, înălțimea este predominant mai mică decât diametrul în cazul a 18 exemplare, iar pentru 5 fusaiole înălțimea este egală cu diametrul. Una dintre ele a fost ornamentată cu cinci caneluri verticale (pl. XXXIV, 3). O variantă a acestui tip sunt exemplarele în formă de butoiș (în secțiune) cu un profil arcuit, iar corpul bombat (pl. XXXIV, 17).

Într-un număr mare sunt reprezentate fusaiiolele discoidale, cu baza orizontală, concavă sau convexă, cu marginile rotunjite sau tăiate drept, uneori spre margini, îngustându-se. După dimensiuni, fusaiiolele discoidale cuprind exemplare a căror \hat{I} = 1-2 cm, d.m. = 4,4-6 cm, iar d.o. = 0,7 cm. Exemplarele mai mari au o \hat{I} = 2-3 cm, d.m. = 6-8 cm, iar cel al d.o. = 0,8-1,2 cm (pl. XXXIV-10, 1, 18, 19).

Înălțimea fusaiiolelor sferice este, de regulă, mai mică decât diametrul. Dimensiunile medii sunt: \hat{I} = 2-2,7 cm, d.m. = 2,6-3,3 cm, d.o. = 0,5-0,7 cm (pl. XXXIV, 2, 15). Una din fusaiiole este aproape dreptunghiulară, fiind ornamentată cu incizii verticale (pl. XXXIV, 5).

Discurile făcute din pereții vaselor modelate cu mâna au d. mediu 1,2-4 cm și o gr. de 0,9-1-2 cm (pl. XXXIV, 6, 7, 9, 11). Dintre acestea trebuie să amintim exemplarul cu d. de 5,4 cm lucrat din pereții unei amfore de culoare roșiatică. Astfel de discuri, executate din pereții vaselor, sunt descoperiri frecvente în siturile de la sfârșitul sec. VII-sec. VI î.Ch., în bazinul râului Vorshla (Pokrovs'ka, Petrenko, Kovpanenko, 1971, p. 94-108).

Pieselor din lut le aparține și fragmentul de mosor cu bazele orizontale și orificiul alungit. Lungimea păstrată este de 2,5 cm (pl. XXXVII, 1). Una din greutatea este de formă tronconică cu bazele bine evidențiate și orificiu prelung. \hat{I} este de 2,6 cm, d. baze de 2 și 3,3 cm, iar d.o. de 0,4-0,5 cm (pl. XXXVII, 3). O a doua greutate este de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, orificiu transversal la unul din capete. Dimensiunile acesteia sunt de 7 x 3,4 x 2,5 cm, d.o. fiind de 0,6 cm (pl. XXXVII, 6).

Pieselor din lut li se adaugă două lustruitoare ce sunt legate direct de producția ceramică. Pentru confecționarea uneia dintre ele a fost folosit piciorul unei amfore sinopiene, piesa în sine fiind puternic uzată pe toate părțile (pl. XXXVII, 10). A doua lustruitoare are o formă rotunjită cu partea lucrativă îngroșată și puternic uzată. D. este de 4 cm iar gr. de 1-1,3 cm (pl. XXXVII, 11). Într-un studiu dedicat acestei categorii de piese, M. Babeș, a ajuns la concluzia că ele erau calapoade folosite la confecționarea vaselor. Autorul citat subliniază că astfel de piese sunt caracteristice doar pentru perioada de după sec. al II-lea î.Ch. (Babeș, 1980, p. 27, 30). Nerespingând concluziile cercetătorului citat, rămâne totuși neclar cum, de exemplu, pe o suprafață netedă cu dimensiunile de 8 x 13 cm se poate obține un perete de vas rotunjit. Desigur, ipoteza lui M. Babeș este originală, însă, ridică semne de întrebare. În ceea ce privește piesa de la Alcedar-"La Cordon" este greu de stabilit menirea sa, fiind probabil ca aceasta să fi fost lustruitoare. Un argument în plus în sprijinul afirmației că astfel de obiecte apar mult mai de timpuriu și puteau fi folosite în calitate de lustruitoare sunt acele piese rotunde din lut din cadrul culturii hallstattiene timpurii Saharna descoperite la Hlijeni-II (Golțeva, Kašuba, 1995, p. 26-27).

Podoabelor din lut le aparțin mărgelile și pandantivele de diferite forme. Mărgelile sunt sferice ca formă, diametrul lor fiind de 1,2-1,7 cm, iar cel al orificiilor de 0,3-0,4 cm (pl. XXXV, 8-10). Celelalte două au o formă cilindrică (pl. XXXV, 12) și tronconică. Ultima mărgelă, din cele două enumerate, prezintă pe una din părțile netede, ornament haotic - 11 puncte incizate. În secțiune, aceasta este aproape dreptunghiulară cu un orificiu prelung, lg. fiind de 1,5 cm, d.o. de 0,8 cm, dimensiunile în secțiune fiind de 1,4 x 0,8 cm (pl. XXXV, 11).

Pandativul de formă aproape trapezoidală cu colțurile rotunjite este făcut din peretele unei amfore de culoare roșie și are dimensiunile de 2,3 x 2,1 x 1 cm, d.o. fiind de 0,2 cm (pl. XXXV, 17). O piesă identică a fost descoperită și în așezarea de la Solonceni-"Hlinaja" (Meljukova, 1958, p. 81, fig. 28, 2). Pandativul al doilea în formă de inimioară are o lg. de 1,8 cm și un d.o. de 0,2 cm (pl. XXXV, 13).

În stratul de cultură de la Alcedar-"La Cordon", cu precădere în locul cenușarului, au fost decoperite diferite piese votive ce serveau la executarea anumite practici rituale (pl. XXXV, 20-31).

Printre piesele votive predomină turtele și bilele (7 ex.), preponderent de formă rotundă, ovală sau rotundă în secțiune. Diametrul lor mediu este cuprins între 2,3 și 3,5 cm, iar gr. între 0,7-1,4 cm (pl. XXXV, 20-23, 29-31). Trebuie amintite și trei obiecte de formă ovală și conică alungite cu capetele îngustate, rotunjite ori tăiate drept. Una din piese are o lg. de 4,5 cm este aproape dreptunghiulară în secțiune, cu dimensiunile de 1,5 x 0,8 cm. Celelalte două, cu lg. de 6 și 4,2 cm, sunt rotunde în secțiune având 0,8-1,9 cm și 1,4-1,8 cm (pl. XXXV, 26, 27). Au fost descoperite și două modele de roțițe de formă discoidală. Una dintre acestea are bazele din ambele părți puternic reliefate, diametrul de 4 cm, lungimea de 3 cm, bazele de 1,5 x 1 cm, iar diametrul orificiilor de 0,8 cm (pl. XXXV, 24). Roțița a doua este de dimensiuni mai mari având diametrul de 5,2 cm și o bază puternic ieșită în afară. Lg. ei este de 3,2 cm, d.o. de 0,5-0,6 cm, iar b. de 2,5 x 2 cm (pl. XXXV, 25).

Analogiile care intervin în cazul turtelor din lut, sunt cunoscute multor culturi arheologice, acestea fiind din plin reprezentate în așezarea fortificată de la Bel'sk (Šramko, 1987, p. 137-141, fig. 65, 1, 2). Un interes deosebit printre piesele votive, îl reprezintă obiectul ce este interpretat de noi ca fiind un suport de opaif. Piesa are o formă conică (partea superioară nu s-a păstrat) pe margini fiind înzestrat cu 4 orificii așezate simetric (s-au păstrat două).

Înălțimea care s-a păstrat în cazul suportului, este de 3,1 cm, d.b. fiind de 7 cm, iar d.o. de 0,4-0,5 cm (pl. XXXV, 28). Analogii pentru această piesă nu sunt cunoscute.

Obiectele din silex și piatră sunt diverse și multe la număr ele fiind reprezentate de 36 de pietre și de praștie și percutoare, 25 de piese pentru pisat, câteva

râșnițe, 7 cutii și 2 pisăloage, cât și podoabe, dintre care se remarcă un pandantiv (pl. XXXV, 14, XXXVI). O parte dintre piesele din silex sunt de dimensiuni mai mici (pl. XXXVI, 1-4) și pot fi interpretate ca pietre de praștie, având o formă rotunjită.

Ultimile sunt larg cunoscute în siturile scitice din nordul Mării Negre (Blavatskij, 1947, p. 89-93). Trebuie amintit că piesele din silex au fost descoperite în general în locul de amplasare al cenușarului (pl. XXXIV).

Pentru pisăloage s-au folosit pietre de râu și șist de culoare cenușiu-roz și cafeniu-roz, dar uneori și granit. Forma acestora era oval neregulată, aproape dreptunghiulară sau în alte cazuri triunghiulară, altele erau prevăzute cu mai multe colțuri. Aceste obiecte de obicei au o parte orizontală, pentru întrebuințare, cu suprafața uzată (pl. XXXVI, 12, 16). Pentru râșnițe se foloseau plăci de calcar sau granit. Râșnițele au o formă dreptunghiulară și o parte lucrativă. Una dintre ele avea marginile rotunjite iar suprafața lucrătoare concavă, dimensiunile fiind de 29 x 25 x 5 cm (pl. XXXVI, 5).

În cadrul sitului au fost descoperite și cutii de formă neregulată aproape patulateră până la dreptunghiulară. Acestea sunt preponderent făcute din șist cenușiu și au dimensiunile medii de 4,2-9,6 x 4,2-7 x 1,4-1,8 cm (pl. XXXVI, 11, 17).

Pisăloagele din piatră au partea lucrătoare netedă, una din ele având o formă cu mai multe colțuri, iar cea de-a doua cilindrică, lărgindu-se spre partea lucrătoare. Lg. păstrată este de 3,3 cm, iar d. este de 5 cm (pl. XXXVI, 6).

Podoabelor din piatră îi aparțin un pandantiv în formă de inimioară din calcar ce are o lungime de 1,9 cm și diametrul de 0,3 cm (pl. XXXV, 14), cât și o piesă ovală în curs de prelucrare ce are o lg. de 2,8 cm (pl. XXXVI, 6).

Piesele din os sunt puține la număr fiind reprezentate de patru obiecte: un tub pentru ace și trei pandantive confecționate din dinți de animale (pl. XXXV, 15-16; XXVII, 2, 4, 5, 12).

O piesă de tipul "patinelor" este confecționată din osul unei vite cornute mari. Una din părți, alungită, are un lustru rezultat de pe urma folosirii îndelungate. Lg. este de 9 cm.

Străpungătoarele erau confecționate din os tubular (preponderent al animalelor cornute mici). Lg. uneia dintre ele este de 7 cm (pl. XXXVII, 4). Cea de-a doua străpungătoare este ușor îndoită și are un mic orificiu pentru atârnare. Lungimea acesteia este de 9 cm, iar d.o. de 0,2 cm (pl. XXXVII, 5).

Un interes deosebit îl prezintă cuțitul lucrat din osul tubular al unui animal cornut mare. Are spatul curbat, cu mânerul lat evidențiat și lama dreaptă. În secțiune, acesta este triunghiular, dimensiunile lui fiind: lg. 11,2 cm, lg. mânerului 4,2 m, lț. mânerului 2,3-2,7 cm, lț. maximă a lamei 2,8 cm (pl. XXXVII, 2). Trebuie remarcat că astfel de cuțite din os nu sunt caracteristice pentru culturile hallstattiene și cea getică din regiune, deși cuțitele răzuitoare din oasele de animale

au fost larg utilizate în cadrul culturii Noua (Florescu, 1991, p. 292-293; fig. 120, 3, 121, 6). În acest sens poate fi amintită și o analogie indirectă din cadrul culturii Sabatinovka unde este cunoscută o piesă din os tubular cu o linie orizontală scobită folosită ca mâner al unui bici (Sarfudinova, 1982, p. 140, pl. 57, 1, 2).

Tubul pentru păstrarea acelor are o formă alungită, cilindrică. Este confecționată dintr-un os tubular de la o vită cornută mică. Suprafața piesei este lustruită, iar unul din capete este ornamentat cu două incizii circulare adâncite. Cel de-al doilea capăt a fost găsit rupt, astfel că lg. păstrată a piesei este de 6,3 cm, d. de 1,2-1,4 cm (pl. XXXVII, 2).

Dintre podoabele din os semnalăm cele trei pândantive făcute din dinții unui câine, dintr-un cerb, și al unui mistreț. Toate au câte un orificiu nu prea mare, cu diametrul de 3,5 cm (pl. XXXV, 15, 16).

Obiectele din sticlă sunt reprezentate exclusiv de mărgelile cilindrice de diferite mărimi, de culoare albastră (2 ex.) și violet-deschisă (1 ex.) (pl. XXX, 1, 2, 4). Trei mărgelile de dimensiuni mai mari sunt de tipul cu ochi. Una dintre ele este din sticlă albastră mată, ochiul fiind format dintr-un cerc de culoare albă-mată (pl. XXXV). După clasificarea lui E. M. Alexeeva, mărgica aparține tipului 42 și se datează în sec. IV î.Ch. Mărgeaua a doua, de asemenea, este din sticlă albastră mată dar are 9 ochi formați de discuri albastre pe un fond alb. Astfel de mărgelile au o circulație largă în timp și se datează în sec. V-III î.Ch. (Alexeeva, 1975, p. 68, pl. 15, 11). Cea de-a treia mărgea este confecționată dintr-o sticlă galbenă mată și are 6 ochi albaștri pe un disc alb. Dimensiunile acesteia sunt de 1,2 x 0,7 cm, diametrul orificiului fiind de 0,6 cm (pl. XXXV). După clasificarea lui A. M. Alexeeva, astfel de mărgelile se datează în sec. V î.Ch. (Alexeeva, 1975, p. 64, pl. 16, 50).

Dintre podoabe, trebuie amintită și scoica cu orificiu pentru atârnare (pl. XXXV, 6).

În stratul de cultură de la Alcedar - "La Cordon", a fost descoperită o aplică din argint de la căpăstrul unui cal. Are o formă rotundă, cu reprezentarea unei rozete cu opt petale, iar în partea interioară are o urechiușă pentru prindere. D. plăcuței este de 4 cm, gr. de 0,4 cm, iar d.o. de 1 x 0,5 cm (pl. XXXV, 7). Printre analogii putem aminti piesa din aur din complexul de la mijlocul/sfertul al treilea al sec. VII, î.Ch. din necropola de la Krasnoznansenk (Stravropolie) (Petrenko, 1983, p. 44). Trebuie precizat că lipsește o clasificare a aplicelor cu rozetă cu petale, dar se consideră că exemplarele din argint sunt încadrate mai târziu decât cele din bronz. Dintre exemplarele de argint amintim plăcuța cu aspectul unei rozete cu nouă petale de la Tolstaja Magila (Stepi....1982, pl. 39, 19).

Dintre descoperirile recente cu un asemenea depozit de piese, amintim exemplarul din tumulul 2 de la Ljubotinsk, care fiind asemănător cu piesele de același tip de la Kelermes se poate data în ultimul sfert a sec. VII a.Chr. (Bandurovskij, Bujnov, Degtjar' 1998, p. 148).

S. V. Mahortyh în lucrarea sa monografică dedicată cimerienilor se referă de asemenea la piese asemănătoare ca aplice-rozete de romaniță cu 8 petale făcute din bronz placat cu aur, descoperite în zona de silvostepă din dreapta Niprului (reg. Cerkasy). Pentru acestea, autorul găsește analogii printre vestigiile asiriene din timpul domniei lui Sargon II (ultimul sfert a sec. VIII a. Chr.), când cimerienii apar în Orient (Mahortyh 1997, p. 14-15; fig. 5).

Tipologic, piesele descrise de autorii citați și descoperirea de la Alcedar sunt identice, fapt ce ne face să credem că aplica descoperită de noi este destul de timpurie.

Obiectele din fier sunt reprezentate de o seceră, trei cuțițe și două verigi (pl. XXXV, 18, 19; XXXVIII, 7-9, 13).

Cuțițele din fier au mânere bine păstrate, lamele fiind drepte și triunghiulare în secțiune. La două din cuțițe, spatele este drept, iar lama este situată în unghi față de mâner. Lg. este de 9, respectiv 7 cm, din care lg. lamei este de 6 și 5 cm, lț. max. a lamelor fiind de 1,3 - 1,4 cm (pl. XXXVII, 7,9). Cuțițul al treilea are spatele curbat. Lg. păstrată este de 7,4 cm, din care cea a lamei, 5 cm și lț. maximă de 1,5 cm (XXXVII, 8).

Secera are o formă arcuită de proporții considerabile și triunghiulară în secțiune. Mânerul bine evidențiat se termină la capăt într-un cârlig, iar lama este înzestrată cu dințișori mici. Lg. este de 15,2 cm, din care lama are 12,2 cm, lț. max. fiind de 1,5 cm (pl. XXXVII, 13).

Cuțițele cu spatele curbat și lama dreaptă sunt larg răspândite în lumea tracogetică (Niculiță, 1977, p. 90-91), cea scitică (Mel'jukova, 1964, p. 36), cât și în siturile dacice din sec. II î.Ch.-I d.Ch. (Glodariu, Iaroslavschi, 1979, p. 119, fig. 66).

Secerile din fier cu capătul mânerului terminat în cârlig sunt cunoscute la Bunești (Bazarciuc, 1980, p. 255, fig. 7; 1983, p. 63, fig. 1, 5), Hansca (Niculiță, 1977, p. 91-92), Poiana (Vulpe, 1951, p. 208), cât și perioada mai târzie în siturile dacice de la Bâta Doamnei (Gostar, 1966, p. 20), Căpâlna (Glodariu, Moga, 1989, p. 98) și Tilișca (Lupu, 1989, p. 71, pl. 15, 9). Verigile sunt confecționate din sârmă rotundă fiind împletite (răsucite, în spirală). Una dintre ele are o urechiușă plată la un capăt, cea de-a doua fiind ruptă în vechime. Diametrul este de 4,2 cm, cel al secțiunii sârmei de 0,2 - 0,3 cm (pl. XXXV, 19). Veriga a doua are capetele îngroșate și unite. Diametrul acesteia este de 2,5 cm, iar cel al secțiunii sârmei de 0,4 cm (pl. XXXV, 18).

Locuințele de suprafață cu fundament din piatră au fost cercetate la Ofatinți (Mel'jukova, 1955, p. 64), Pivdennoe (Salniokov, 1966, p. 184), Hansca-"Căprăria" și Hansca-"Pidașca" (Niculiță, 1985, p. 101; Rikman, Niculiță, 1985, p. 118), Nadlimanskoe (Dzis-Rajko, 1966, p. 164-172). În opinia unor cercetători astfel de construcții își au originea în lumea grecească (Niculiță, 1987, p. 96-101).

Larg răspândite sunt și bordeiele adâncite. Unul dintre ele, de formă ovală, a fost cercetat în așezarea de la Pivdennoe complexul D (Salnikov, 1966, p. 192). În unele dintre cazuri au fost înzestrate cu trepte: Băiceni (László, 1969, p. 67). În partea sudică a locuinței adâncite nr. II, au fost descoperite resturi de lipituri ce probabil dovedesc existența unor construcții exterioare suplimentare; astfel de locuințe au fost descoperite la Bunești (în jur de 30) (Bazarciuc, 1980, p. 63; 1983, p. 249), Cernica (Moscalu, 1973, p. 291-293) și Hansca - "Pidașca" (Niculiță, 1974, p. 104-106, fig. 5, 12).

Studiind complexul ceramic al sitului, trebuie să determinăm locul acesteia în cadrul vestigiilor hallstattiene târzii și getice din zona examinată de noi.

Oalele tipului I și II au un caracter general hallstattian și sunt tipuri ce străbat perioada Hallstattul timpuriu la cel târziu (vezi capitolul 2.1).

În complexul ceramic al sitului sunt prezente oalele slab profilate, tipice pentru monumentele scitice timpurii din zona Nistrului și Podoliei (Mel'jukova, 1958m, p. 33-38; Ganina, 1965, p. 107-115; 1984, 1958, p. 33-38; Ganina, 1965, p. 107-115; 1984, p. 70-73), zona Bugului, (Smirnova, 1961, p. 97-99; 1996, p. 73-74), cât și din stânga și dreapta Niprului (Kovpanenko, Bessonova, Skoryj, 1989, p. 75-77; Šramko, 1983, p. 76-81; 1987, p. 107-113 sqq). De pe oalele acestui tip de la Alcedar-"La Cordon" lipsește ornamentația arhaică (combinarea perforațiilor de sub buză cu brăul alveolat pe umeri) și ceea ce pune sub semnul întrebării datarea acestor vase în sec. al VII-lea î.Ch. De remarcat însă că oalele pe care le avem din acest sit se datează fără îndoială în perioada arhaică mijlocie și târzie, adică în sec. VI - mijlocul sec. V î.Ch.

Pe de altă parte, în complexul ceramic al sitului sunt oale profilate cu gâtul în formă de pâlnie larg răspândite în mediul getic. Astfel de oale poartă și o trăsătură "scitică" fiind un tip larg răspândit în silvostepa din nordul Mării Negre în sec. VI-III î.Ch. (Mel'jukova, 1975, p. 14-23, Šramko, 1983, p. 76-81; Gavriljuk, 1980, p. 17-30; Gavriljuk, Otreško, 1982, p. 75-90 etc.).

Ceramica fină de la Alcedar-"La Cordon" este mult mai variată și specifică, în comparație cu ceramica lustruită din microzona examinată de noi.

Găsim vase de provizii la care, sub linia diametrului maxim prezintă apucători, iar în partea superioară a vasului sunt ornamentate cu butoni de formă rotundă ce au analogii la Butuceni (Niculiță, 1987, p. 25, fig. 24), Bunești (Bazarciuc, 1983, p. 250, fig. 8), cât și în cadrul siturilor din zona Dunării de Jos (Simion, 1977, p. 53, fig. VII, v.).

Străchinile de tipul I și II sunt ornamentate cu aplicații verticale în relief, tehnică arhaică de decor. Astfel de ornament este caracteristic pentru străchinile culturii hallstattiene timpurii Saharna (Kašuba, Gol'jeva, 1991, p. 203, fig. 5, 6; Gol'jeva, Kašuba, 1995, p. 23). Aplicațiile verticale în relief cât și proeminențele orizontale de formă aproape triunghiulară sau dreptunghiulară (ca cele de pe

strachina de tipul I) sunt cunoscute și pe străchinile culturii Černolessk, faza târzie din zona Nistrului Mijlociu (Smirmova, Kašuba, 1988, p. 22).

Cert este că analiza complexului ceramic de la Alcedar-"La Cordon" ne arată că el ocupă un loc special și se încadrează în limitele cronologice din a doua jumătate - sfârșitul sec. VI- sec. IV î.Ch.

Analiza inventarului pieselor confirmă această încadrare. Ele nu par să se dateze și în prima jumătate a sec. III î.Ch. Având în vedere datarea culturii getice din zona de jos a Nistrului Mijlociu, hotarul cronologic superior trebuie dus până la începutul sau prima jumătate a sec. III î.Ch.

Situl arheologic de la Alcedar-"La Cordon" ocupă un loc special între vestigiile hallstattiene târzii din sec. VI - prima jumătate a sec. V î.Ch., și cultura sec. V. î.Ch. - prima jumătate a sec. III î.Ch., din microzona examinată de noi. Studiarea materialelor din acest sit permite interpretarea lor ca fiind de origine tracică din a doua jumătate - sfârșitul sec. VI - începutul (prima jumătate) a sec. III î.Ch.

II.5. Așezarea Mateuți-"La Bașne" - satul Mateuți, județul Orhei (Kašuba, 1987; 1989, p. 59-60; 1989a, p. 63-65).

Amplasată pe un promontoriu nu prea mare, format de o râpă puțin adâncă și orientată spre sud-est, așezarea se află la 2,5 - 3 km nord-vest de sat în locul "La Bașne".

Promontoriul reprezintă în sine o înălțime apărută natural. Dimensiunile așezării sunt de 1000 x 800 m, iar suprafața acesteia a fost supusă, mulți ani la rând, aratului.

Vizibile pe suprafața sitului, petele rotunde puțin cenușoase, aparțin orizontului hallstattian timpuriu al culturii Sahrna.

Primele cercetări arheologice ale împrejurimilor satului Mateuți, au fost întreprinse la începutul anilor '50 de către colaboratorii Expediției Pruto-Nistrene condusă de Gh. B. Fedorov, când a fost descoperită și parțial cercetată, așezarea fortificată getică de la Mateuți (Zlatkovskaja, 1965, p. 220-225; Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 39-45). În anul 1954 nu departe de sat, a fost descoperit cunoscutul tezaur de podoabe din aur și argint din sec. IV-III î.Ch. (Nudel'man, Rikman, 1956, p. 129-133; vezi mai jos, capitolul 2.7).

Așezarea Mateuți-"La Bașne" a fost descoperită în 1986 de către cercetătorii expediției arheologice nord-moldonești O. Levički, V. Cavruc, M. Kašuba. Situl a fost cercetat de colectivul de la Mateuți al acestei expediții de sub conducerea lui M. Kašuba (Kašuba, 1987; 1989, p. 59-60).

Așezarea a fost cercetată prin efectuarea a două secțiuni cu o suprafață totală de 812 m². Acestea au fost trasate pe locurile unde se fixau petele de cenușă. Secțiunea nr.1, cu o suprafață totală de 344 m², a fost efectuată în partea sudică a

promontoriului. La o distanță de 26 m spre sud de secțiunea nr. 1, în tranșea făcută pentru conducta de gaz, care a distrus stratul de cultură al sitului, au fost cercetate parțial construcțiile ce s-au mai păstrat. Secțiunea nr. 2, cu o suprafață de 468 m², a fost trasată la o distanță de 27 m vest de prima.

Stratul de cultură al așezării, era de 60-80 cm, el fiind format dintr-un cernoziom gri, ușor saturat cu cenușă, arat la o adâncime pe 20-25 cm. De la adâncimea de 40-50 cm, cernoziomul trecea, treptat, într-un pământ argilo-nisipos de culoare gri-deschis pre-steril, pământul viu fiind reprezentat printr-un lut de culoare, galben-portocalie.

Stratul de cultură al așezării de la Mateuți nu se diviza stratigrafic. Dar, pe baza materialelor din complexe închise, cât și a tipologiei materialelor din strat, a fost stabilită existența mai multor nivele de cultură. Pe suprafața cercetată a fost constatată existența a trei orizonturi cultural-cronologice ce aparțin primei epoci a fierului. Astfel, pe lângă nivelul hallstattian timpuriu al culturii Saharna și cel al culturii hallstattiene mijlocii Basarabi-Șoldănești, există și un orizont al culturii getice.

Orizontul culturii getice de la Mateuți-"La Bașne" este reprezentat de două platforme de piatră, zece construcții amplasate în partea nordică și nord-vestică a secțiunii I și a tranșeei conductei de gaz. La acestea se adaugă o colecție de 2360 de fragmente ceramice (22% din totalul ceramicii din așezare) plus 20 de descoperiri individuale (pl. XXXVIII-XL).

Cele două platforme pavate cu piatră se aflau la o distanță de doi metri una de alta fiind descoperite în partea estică a secțiunii I. Una dintre ele, de formă ovală, avea dimensiunile de 50 x 45 cm, fiind construite din plăcuțe de calcar netede și nu prea mari, așezate strâns lipite una de alta. Cea de-a doua, amplasată la doi metri sud de prima, avea dimensiunile de 70 x 55 cm, fiind construită din pietre netede de calcar de diferite dimensiuni. Pe ambele platforme s-a făcut focul, astfel că pe pietre erau urme intense de arsură, iar pământul de sub ele era și el ars (pl. XXXVII). O platformă identică a fost descoperită și în așezarea fortificată de la Ofatinți (v. cap. 2.3).

Construcțiile orizontului getic de la Mateuți-"La Bașne" sunt reprezentate de gropi menajere ce au o formă rotunjită în plan și de clopot în secțiune, fundul fiind orizontal. Diametrul în partea superioară era între 100-160 cm, iar cel al fundului între 120-200 cm, adâncimile variind între 45-100 cm. Locuințe getice, însă, nu s-au descoperit (pl. XXXVII).

Ceramica orizontului getic de la Mateuți-"La bașne", este reprezentată prin cea de import (45 de fragmente) și cea locală modelată cu mâna (2315 de fragmente).

Ceramicii de import îi aparțin 45 de fragmente de amfore grecești din sec. IV-III î.Ch (centrele nu au fost stabilite). Dintre acestea cele de culoare roșie

reprezintă 79%, cele de culoare galbenă deschisă, 8,45, iar amforele cu angobă deschisă la culoare reprezintă 12,6%. Trebuie precizat că nu au fost descoperite fragmente de amfore care s-ar fi putut determina.

Ceramica locală lucrată cu mâna este reprezentată prin oale, vase bitronconice, străchini, cești, capace în formă de disc și fragmente de vase miniaturale (pl. XXXIX; XL).

În așezarea de la Mateuți-"La Bașne" au fost descoperite oale tronconice de tipul I cu marginea buzei tăiată drept sau oblic și cu gâtul larg. Aceste oale erau ornamentate cu un șir de alveole (pl. XXXIX, 4). Pe unul din exemplarele acestui tip, marginea buzei era ornamentată cu alveole, iar corpul cu o aplicație verticală în relief (pl. XXXIX, 3).

Marea majoritate a oalelor getice din așezare sunt reprezentate de cele de tipul al II-lea în formă de butoișă, cu buza ușor invazată și marginea tăiată oblic. Aceste oale sunt decorate cu un șir de alveole în formă de sămânță, deseori în combinație cu proeminențe-apucători de formă dreptunghiulară sau segmentată (pl. XXXIX, 6, 8), dar și în combinație cu brâuri alveolate orizontale și verticale (pl. XXXIX, 5).

Tipul al III-lea îl alcătuiesc oalele profilate cu gâtul în formă de pâlnie, la care buza este dreaptă ori răsfrântă în exterior. Gâtul bine evidențiat este cilindric ori în formă de con, iar umerii înclinați (pl. XXXIX, 2).

Într-o cantitate nu prea mare se întâlnesc în așezare și oalele de tipul al IV-lea, ce au buza puțin răsfrântă în exterior, gâtul abia evidențiat, iar umerii puțin înclinați.

Vasele de provizii din așezarea de la Mateuți-"La Bașne", nu au forme diverse. Acestea sunt reprezentate de exemplarele ce au buza evazată, marginea rotunjită ori tăiată drept, gâtul nu prea înalt și concav, umerii ușor înclinați, iar corpul bombat. Înspre partea interioară a buzei se profilează o margine (muchie) rotunjită (pl. XXXIX, 9).

În cadrul ceramicii lustruite a orizontului getic trebuie amintit fragmentul ce aparține gâtului înalt și concav al unui ulcior (pl. XL, 23), cât și fragmentul unei torți (pl. XL, 21).

Străchinile orizontului getic de la Mateuți-"La Bașne" nu sunt multe la număr. Ele aparțin, preponderent, tipului I, fiind tronconice, cu marginea buzei tăiată drept sau oblic, cu profilul rotunjit și bine evidențiat din exterior, formând o buză verticală ori ușor îndoită în interior (pl. XXXIX, 10, 11). O particularitate este lipsa străchinilor de tipul I ce erau înzestrate cu apucători orizontale semicirculare ori figurate.

Tipul al II-lea este documentat prin străchinile semisferice cu buza ușor invazată, marginea rotunjită, ascuțită și tasată. În așezare, exemplarele de acest tip sunt de dimensiuni medii, nu prea mari (pl. XL, 22, 24).

Dintre străchinile tipului III, de formă tronconică, ce au buza răsfrântă în exterior, cu marginea tăiată drept ori rotunjită, iar umărul vasului rotunjit formând un profil vertical, trebuie amintită strachina de dimensiuni reduse descoperită într-un complex închis, decorată cu un ornament "arhaic", format din două perechi de proeminențe rotunjite fixate pe marginea buzei (pl. XL, 25).

Ceștile puține la număr, sunt de mărimi nu prea mari și cu corpul adânc. Buza acestora este ușor evazată și rotunjită, gâtul concav slab evidențiat, iar corpul este sferic (pl. XL, 8).

Printre fragmentele ceramice de la Mateuți-"La Bașne", se remarcă și 30 de fragmente de capace în formă de disc ce au un d. de 20-24 cm și o grosime de 1-1,6 cm (pl. XXXIX, 1, 7).

Dintre miniaturi trebuie remarcată o oală mică în formă de butoiăș, ce are o Î. de 3,5 cm și d.g. de 2,4 cm, iar d.f. de 2,3 cm (pl. XL, 3) /un vas mai mic, asemănător, a fost descoperit în orizontul getic de la Hligeni II-"La Șanț", v. cap. 2.1/ și partea de la fundul unei străchinuțe cu pereți groși a cărei Î. este de 2,5 cm, d.m. de 4,5 cm iar d.f. de 2,7 cm (pl. XL, 17).

Descoperirile de obiecte individuale getice de la Mateuți-"La bașne" sunt reprezentate de cele cu o destinație uzuală și de producție cum ar fi podoabele, un vârf de săgeată și trei figurine antropomorfe (pl. XL, XLI). Între ele, apar piese din lut, sticlă și bronz.

Obiectelor din lut li se atribuie 13 fusaiole (întregi și fragmentare), o zurnuitoare (sunătoare), un pandantiv și trei figurine antropomorfe (pl. XL, 4-6, 9-16, 18-20; XLI, 11, 14, 21).

Fusaiolele au o formă rotunjită în plan, iar în secțiune 6 sunt bitronconice, 3 sferoidale și 4 discoidale. Fusaiolele bitronconice au bazele bine evidențiate și o Î. ce variază între 3,5 - 4,2 cm, iar d.m. între 1,5 - 1,7 cm, d.o. fiind între 0,9 - 1 cm (pl. XL, 10-13, 16, 20). Una dintre ele este bitronconică rotunjită cu bazele bine evidențiate și înguste având o Î. de 3 cm, d.m. de 3,3 cm, iar d.or. de 0,8 cm (pl. XL, 11).

Înălțimea fusaiolelor sferice este identică sau puțin mai mare decât diametrul, dimensiunile lor fiind între 3,2-3,6 cm d.or. de 0,8-0,9 cm (pl. XL, 14, 15, 18). În schimb, fusaiolele discoidale au d. cuprins între 4,5 - 5 cm, iar d.or. între 1-1,3 cm (pl. XL, 5-6, 19, 26).

Din zurnuitoare s-a păstrat un fragment cu lg. 2,5 cm cu d. de 0,6 cm (pl. XL, 4) de culoare cenușiu-maronie și este îngrijit netezită. O piesă identică celei de la Mateuți-"La Bașne", a fost descoperită în așezarea getică de la Hansca (Arnăut, Naniu, 1996, p. 112, pl. XXXVIII, 4).

Pandantivul este de formă conică, în secțiune fiind rotund, prevăzut cu un orificiu transversal. Lg. este de 2,33 cm, d.max.de 1,5 cm, cel al or. de 0,3 cm (pl. XL, 9).

Mărgica descoperită este de culoare albastru închis și are o formă de butoiăș cu un orificiu nu prea mare, longitudinal. Lg. păstrată este de 2,4 cm, d. max. de 1,3 cm, iar cel al d.or. de 0,5 cm (pl. XL, 2).

Vârful de săgeată din bronz este de tipul cu trei aripioare cu vârful piramidal ascuțit, cu adâncituri pe aripioare și cu un manșon relativ lung. Capetele aripioarelor sunt tăiate sub un unghi ascuțit spre manșon formând niște spini. Probabil că aripioarele ajungeau până la mijlocul manșonului. Lg. vârfului de săgeată este de 3,5 cm, înălțimea manșonului fiind 0,9 cm (pl. XL, 1).

În ceea ce privește figurinele antropomorfe descoperite în așezare (pl. XLI, 11, 14, 21), trebuie menționat că autorul săpăturilor le-a atribuit orizontului hallstattian timpuriu al culturii Saharna respectiv sec. IX-mijlocul sec. VIII î.Ch. (Kašuba, 1989a, p. 64), însă a remarcat și precizat că figurinele au fost realizate într-o manieră stilistică diferită față de exemplarele cunoscute în cadrul siturilor acestei culturi. Precizările făcute în tipologia ceramicii din complexele închise, cât și a celei din stratul de cultură al așezării Mateuți-"La Bașne", au permis revizuirea apartenenței culturale a complexului în care au fost descoperite două dintre figurine (a treia a fost găsită în stratul de cultură). Astfel, groapa nr. 14 în care au fost găsite, aparține exclusiv orizontului getic al sitului.

Analiza stilistică detaliată a figurinelor de la Mateuți ne arată pe de altă parte, asemănarea lor tipologică cu figurinele antropomorfe getice nu numai din spațiul dintre Prut și Nistru (Niculiță, 1987, p. 171, pl. 56), dar și din întreaga regiune carpato-dunăreană (Sârbu, 1987, p. 359-380; 1993, p. 58-70, 110-122, fig. 37-38, 40, 42, 52). Analogii identice pentru figurinele de la Mateuți în plastica antropomorfă getică nu sunt, dar asemănarea lor tipologică este evidentă (pl. XLI). În plastica antropomorfă getică, detalierea înfățișării figurii se realizează cu metode plastice cum ar fi împunsăturile și ciupitul (ca și pe figurinele de la Mateuți). Mai mult, sunt cunoscute figurine cu orificii transversale ori longitudinale ca și pe exemplarele de la Mateuți (pl. XLI, 3, 4, 16, 17, 19, 22).

Pe de altă parte, este cert că statuetele antropomorfe sahariene din așezările de la Țahnăuți, Solonceni-"Hlinaja" și Alcedar III sunt executate într-o altă manieră stilistică la care detalierea figurii este efectuată cu ajutorul ornamentării geometrice (împunsături și linii incizate), fiind bine redate elementele îmbrăcăminții, părul dar nu și fața, ca în cazul celor getice, inclusiv cele de la Mateuți (Mel'nikovskaja, 1954, p. 71, fig. 33, 1-7; Meljukova, 1958, p. 83, fig. 28, 8). În general, figurinele antropomorfe sahariene, sunt apropiate tipologic de cele ale culturii Gâva-Holigrad, formând alături de acestea, o grupă stilistic unitară a plasticii antropomorfe de cult din perioada hallstattiană timpurie (sec. XII-IX î.Ch.) (Vasiliev, Aldea, Ciugudean, 1991, p. 69-70, 224, fig. 28, 12-14, 17; Maleev, 1992, p. 13-24; Boroffka, 1994, p. 75-78; László, 1995, p. 13-24).

Concluzionăm că, figurinele antropomorfe de la Mateuți aparțin orizontului getic și se încadrează în cercul plasticii de cult getic din regiunea carpato-dunăreană.

Analiza ceramicii și a inventarului celorlalte piese din orizontul getic al așezării de la Mateuți-"La Bașne" ne arată apropierea lor de complexe getice din interfluviul pruto-nistrean și de cele din regiunea carpato-dunăreană în general (Niculiță, 1987, p. 83-125; Moscalu, 1983, p. 12-158).

Așa cum am mai precizat pentru alte monumente getice din microzona examinată de noi, unele categorii și tipuri de vase ceramice au un caracter general hallstattian fiind tipuri ceramice care "străbat" perioada de la hallstatt-ul timpuriu până la cel târziu (oalele de tipul I și II), ori sunt categorii tradiționale ale ceramicii fine hallstattiene (vasele de provizii, ulcioarele, străchinile, ceștile). De remarcat că pe o strachinuță relativ "timpurie" de tipul al II-lea (cu prototipuri încă în complexe hallstattiene mijlocii), avem un ornament arhaic format dintr-o pereche de proeminențe rotunjite orizontal pe marginea buzei (analogii în capitolul 2.1). Mai trebuie spus că o parte a ceramicii getice din așezare, are o coloratură scitică, și aici, în primul rând, trebuiesc amintite oalele de tipul al III-lea ce au gâtul în formă de pâlnie, dar probabil și oalele slab profilate de tipul al IV-lea. O particularitate a complexului ceramic getic de la Mateuți-"La bașne" este numărul semnificativ în cadrul acestuia al ceramicii lustruite, la fel ca și în orizontul getic al sitului de la Hligeni II-"La Șanț" (cap. 2.1).

Stabilind limitele cronologice ale orizontului getic din cadrul sitului trebuie precizat că analogiile pentru complexul ceramic permit datarea acestui orizont în perioada existenței culturii getice în spațiul dintre Prut și Nistru din sec. IV – III î.Ch.

Hotarul cronologic inferior al orizontului getic de la Mateuți-"La Bașne", poate fi precizat de datarea vârfului de săgeată de bronz care reprezintă un reper cronologic. Cert este că acest vârf de săgeată cu trei aripioare ce are capul ascuțit și piramidal, iar manșonul relativ lung, aparține, după clasificarea A. I. Meljukova, tipului 4, variantele 4-6, din a III-a grupă cronologică ce se datează la mijlocul sec. V – începutul sec. IV î.Ch. (Meljukova, 1964, p. 23-25, 28, pl. 8).

Conform precizărilor lui S. V. Polin, această grupă nu depășește limitele sec. V î.Ch. (Polin, 1987, p. 32). Acest fapt permite mutarea limitei cronologice inferioare ale orizontului getic din așezare în a doua jumătate a sec. V î.Ch.

Astfel, orizontul cultural-cronologic getic al așezării Mateuți-"La Bașne" se datează în a doua jumătate a sec. V – sec. III î.Ch.

II.6. Așezarea fortificată de la Mateuți-satul Mateuți, județul Orhei (Zlatkovskaja, 1965, p. 220-225; Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 39-45, 53).

Fortificația de la Mateuți este amplasată pe partea dreaptă a văii unui râuleț fără nume ce se varsă în râul Ciorna (afluentul drept al Nistrului), la 3,5 km nord-

vest de satul Mateuți. Situl se află în pădure. Fortificația are o formă aproape ovală cu o lungime a axei orientată în direcția nord-est-sud-vest și având dimensiunile, (incluzând lățimea șanțului), de 95 x 80.

Valul fortificației are înălțimea de la nivelul actual de călcare de 1,5 m iar lățimea tălpilor valului este de 10-12 m. Din partea exterioară valul este înconjurat de un șanț cu o lățime de 7-8 m și o adâncime de 1,6 m. În ceea ce privește intrarea în fortificație, probabil că aceasta se afla în partea estică unde a fost surprinsă o bruscă scădere a înălțimii valului (pl. LXII).

Fortificația de la Mateuți a fost descoperită în anul 1952 în urma periegezelor expediției arheologice pruto-nistrene condusă de Gh. B. Fedorov. În același an, în sectoare diferite ale sitului, au fost trasate trei secțiuni de verificare și sondare ce au scos la iveală materiale arheologice din prima epocă a fierului, aparținând culturii Saharna, la care se adaugă cele ale culturii getice. În anul 1961, detașamentul getic al expediției pruto-nistrene a IA al AȘ din URSS și al AȘ din RSSM de sub conducerea lui T. D. Zlatkovskaja, a efectuat cercetări arheologice pe suprafața fortificației (Zlatkovskaja, 1965, p. 220-2250).

În urma cartografierii fortificațiilor din interfluviul pruto-nistrean și alcătuirea hărții siturilor din prima epocă a fierului de pe teritoriul Moldovei, fortificația de la Mateuți a fost atribuită așezărilor fortificate getice de tip circular, ridicarea sistemelor de fortificare fiind datată în sec. IV-III î.Ch. (Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 39-45, 53; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 42).

Fortificația de la Mateuți a fost cercetată prin efectuarea a trei secțiuni, suprafața totală a acestora, împreună cu secțiunile de sondare, alcătuind 156 m². Caseta nr. I cu o suprafață totală de 62 m² a fost amplasată în partea nord-vestică a fortificației la poalele valului. Secțiunea nr. II cu o suprafață de 20 m² a fost săpată în partea centrală a sitului. În schimb, secțiunea a III-a, cu dimensiunile de 22 x 2 m, a tăiat valul și șanțul în partea sud-vestică a fortificației (pl. XLII - XLIV). Grosimea stratului de cultură era de 60-80 cm. Morfologic, era format dintr-un cernoziom, saturat la maxim cu resturi arheologice la adâncimea de 20-40 cm. Mai jos, este un strat argilo-nisipos de culoare maroniu-închis urmat de solul viu reprezentat de un lut de culoare puternic roșcată (Zlatkovskaja, 1965, p. 220; Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 41).

Cercetarea efectuată prin secțiunea nr. III, i-a permis T. D. Zlatkovskaja, să facă unele concluzii referitoare la sistemul de fortificare al sitului. Valul era format din mai multe straturi succesive de cernoziom, pământ argilo-nisipos și lut. Suprafața valului era acoperită cu un strat subțire (10-15 cm) de cernoziom. Imediat sub acest strat urma un strat puternic de cernoziom, gros de 40-50 cm, alunecat spre piciorul valului până la 90-140 cm.

Sub stratul de cernoziom era un strat de pământ argilo-nisipos de culoare maro-închis cu o grosime de 20-60 cm. Imediat sub stratul argilo-nisipos în partea

exterioară a terasamentului (partea sudică) se află un strat de lut sub care se observau două straturi de cernoziom, grosimea totală fiind de 75 cm. În partea interioară, sub stratul de pământ argilo-nisipos, urma un nivel consistent de lut cu o grosime de 85 cm ce avea în componența sa un număr mare de pigmenți de calcar fapt ce-i dădea stratului o nuanță albicioasă. În partea interioară a valului, direct pe stratul cernoziomului îngropat, s-au surprins urmele construcțiilor din lemn arse, inclusiv a patru stâlpi cu un diametru de 10-20 cm. Tot în cernoziomul îngropat, la o adâncime de peste 135 cm, a fost identificată groapa unui stâlp cu un d. de 55 cm și o ad. de 70 cm. Pe lângă toate acestea trebuie spus că sub întreaga talpă a valului era un strat de cernoziom a cărui grosime măsura între 40 și 60 cm și în care au fost descoperite fragmente ceramice lucrate cu mâna (pl. XLIII).

Șanțul fortificației cu o lățime de 7 m și o adâncime de 1,6 m a fost săpat în solul viu. În secțiune, șanțul are o formă tronconică având și trepte. Peretele dinspre exterior era vertical până la adâncime de 1 m, unde era o treaptă. Peretele interior era ușor înclinat coborând lin spre fund, formând trei trepte. În opinia cercetătoarei T. D. Zlatkovskaja treptele au apărut în urma extragerii de pământ pentru umplerea peretelui de apărare; de aceea, în jurul fortificației s-a format șanțul. Umplutura șanțului era dintr-un pământ amestecat (cernoziom, pământ argilo-nisipos, lut) care a ajuns în șanț în urma distrugerii valului (pl. XLIII).

Cert este că sistemul de fortificare reconstituit ar arăta sub forma unui perete circular cu o grosime de 3 m. Acest perete era format din două rânduri de stâlpi verticali împlețiți cu nuiele între care s-a pus lut cu adaosuri calcaroase și pământ argilo-nisipos. Peretele din partea exterioară era acoperit cu un strat de pământ ce îl apăra de foc iar acesta se prezenta ars în partea interioară.

Materialele arheologice din săpăturile de la Mateuți, la ora actuală nu mai există. În schimb la dispoziția noastră stau două mici studii ale autoarei săpăturii T. D. Zlatkovskaja, pe baza cărora se fac descrierile (Zlatkovskaja, 1965, p. 220-225 Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 39-45, 53).

Orizontul getic al fortificației de la Mateuți este reprezentat de o locuință de suprafață, o vatră, platforme din piatră, câteva gropi menajere, o colecție ceramică și 15 descoperiri de obiecte individuale (pl. XLIV-XLVI).

Urmele locuinței de suprafață au fost descoperite în partea vestică a fortificației (săpăturile I și II). Probabil că locuința reprezenta în sine o construcție cu o singură încăpere, cu pereții împlețiți din nuiele lipite cu lut și fundament de piatră. De la pereții locuinței s-au păstrat fragmente mari de lipitură arsă cu urmele nuielelor pe una din părți. Concentrarea cea mai mare de fragmente din pereții dărâmați, a fost surprinsă la adâncimea de 20-40 cm (pl. XLIV). Fundamentul de piatră a fost observat în suprafață nr. II, el având forma unei fășii din pietre de calcar așezate în două rânduri pe o lungime de 210 cm și lățime de 45-50 cm. Autoarea săpăturii, T. D. Zlatkovskaja, a presupus că locuința avea în plan o formă

dreptunghiulară (Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 39). Locuința era încălzită de o vatră construită pe o platformă din piatră amplasată pe suprafața ocupată de urmele locuinței. Platforma, de formă rotundă, cu un diametru de 80 cm, era construită din pietre de calcar neprelucrat, dar netede, ce aveau pe ele urme de arsură și cenușă peste care era un strat de cărbune de lemn ars (pl. XLIV).

A doua platformă din piatră, de formă rotundă cu un diametru de 180 cm, care la fel, era construită din pietre de calcar neprelucrate dar netede, a fost descoperită în secțiunea nr. III (pl. XLIII).

Gropile menajere ale orizontului getic de la Mateuți sunt rotunde sau ovale în plan și cilindrice sau în formă de clopot în secțiune. Dimensiunile acestora variază între 40-120 cm cu o adâncime cuprinsă între 20-160 cm (pl. XLIV). Descoperirile de zgură de fier în stratul de cultură în partea nord-estică a secțiunea nr. I), nu departe de urmele cuptorului, au permis autoarei săpăturii să presupună că, în fortificație exista o producție metalurgică.

Analiza stratului de cultură din suprafețele I-III, i-au permis, T. D. Zlatkovskaja, să conchidă că porțiunea din partea interioară de-a lungul valului fortificației, a avut construcții mult mai numeroase. Unele locuințe se aflau foarte aproape s-au chiar lipite de partea interioară a peretelui valului. Astfel, în unele cazuri, acesta servea și ca perete din spatele locuinței (Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 39).

Ceramica orizontului getic de la Mateuți este reprezentată de cea de import și cea locală, modelată cu mâna.

Ceramicii de import îi aparțin 6 fragmente de pereți de amfore din sec. IV-III î.Ch. provenite din Thasos și Heracleia.

Ceramica locală modelată cu mâna este reprezentată de oale, vase bitronconice, ulcioare, străchini, capace în formă de disc și vase miniaturale.

În legătură cu oalele, se evidențiază mai multe tipuri.

Tipul I este reprezentat de vase tronconice cu marginea tăiată drept sau oblic, cu gâtul larg și pereții drepți. Astfel de oale erau ornamentate cu proeminente-apucători de formă aproape dreptunghiulară sau segmentoidală ori cu un șir de alveole (pl. XLVII, 9, 15).

În stratul de cultură al fortificației au fost descoperite și oale de tipul al II-lea în formă de butoiș ce au buza ușor invazată. Oalele acestui tip erau de obicei ornamentate cu brăuri alveolate, proeminente-apucători dreptunghiulare, rotunjite sau segmentoidale (pl. VLV, 1, 7; XLVI, 13, 14, 16).

Prezența, în stratul cultural al fortificației a oalelor profilate de tipul al III-lea ce au gâtul în formă de pâlnie, este dovedită de fragmentele de pereți ornamentate cu băuri alveolate și au o compoziție a pastei specifice tipului III (pl. XL, 2, 5; XLVI, 17).

La fel ca în celelalte situri și la Mateuți, vasele bitronconice nu au putut fi reconstruite. Însă, pereții înzestrați cu butoni cilindrici (inclusiv cu concavități pe mijloc), aparțin fără nici un dubiu acestei categorii de ceramică (pl. XLV, 4; XLVI, 11).

Existența în orizontul getic al ulcioarelor este dovedită de descoperirile de torți (pl. XLVI, 10), una dintre ele având marginile rotunjite pe ambele părți (pl. XLV, 3). De altfel, un fragment identic de astfel de toartă a fost descoperit și în nivelul getic al așezării Mateuți-"La Bașne", ce se află nu departe de fortificație (v. capitolul 2.5).

În ceea ce privește tipurile de străchini, se remarcă cele de tipul I, ce au o formă tronconică, marginea verticală sau îndoită spre interior (pl. XLV, 8). Prin câteva exemplare sunt reprezentate și capacele în formă de disc cu un diametru de 20-22 cm și o grosime de până la 1,7 cm. Marginea unuia dintre capace era ornamentată cu incizii oblice (pl. XLV, 6).

În complexul ceramic getic avem și o străchinuță miniaturală de formă semisferică cu marginea buzei rotunjită și partea dinspre fund bine profilată. Î. păstrată este de 2,7 cm, d.m. fiind de 4,4 cm, iar d.f. de 2,8 cm (pl. XLVI, 8).

Descoperirile individuale din orizontul getic al fortificației de la Mateuți, sunt reprezentate de obiecte cu o destinație uzuală și de producție, podoabe, piese votive, arme (pl. XLVI, 1-7, 12).

Piesele din lut sunt reprezentate de două fusiole, un pandantiv și fragmentele a două statuete (pl. XLVI).

Fusaiiolele, de formă rotunjită în plan și bitronconice în secțiune, cu ambele baze bine evidențiate, au Î. de 2,8 și 3,9 cm, d.b. de 1,7 și 1,2 cm, iar d.m. de 3,6 cm, și d.or. de 0,8-0,9 cm (pl. XLVI, 6, 7).

Pandantivul-amuletă, are o formă ovală alungită și rotundă în secțiune. Unul din capete este turtit și împărțit în două proeminențe nu prea mari (coadă de pește?). În celălalt capăt, acesta are un orificiu transversal. Lg. pandantivului este de 2,7 cm iar gr. de 1 cm (pl. XLVI, 2). Un pandantiv din lut de formă ovală cu un mic orificiu transversal, a fost descoperit în nivelul getic al așezării de la Mateuți - "La Bașne" (v. capitolul 2.5).

Fragmentele statuetelor din lut sunt reprezentate de partea superioară a unei figurine antropomorfe cu ochi executați prin împunsături ovale și nas executat prin ciupitură (pl. XLVI), cât și de capul de bufniță cu urechile prezentate artistic, ochii formați prin împunsături cu degetul, iar ciocul în formă de apucătură de clește. De remarcat că și partea din spate a capului are aspectul unei ciupituri (pl. XLVI, 3). Aceste figurine au analogii perfecte printre piesele de cult din lut ale culturii getice din regiunea carpato-dunăreană (pl. XLI). Remarcăm maniera stilistică identică cât și caracterul de a interpreta chipurile antropomorfe și zoomorfe (Niculiță, 1987, p. 171-172, pl. 56; Sârbu, 1983, p. 87-120; 1993, p. 58-70).

Obiectele din silex sunt reprezentate de cinci gratuare (pl. XLVI, 12). Autoarea săpăturii, T. D. Zlatkovskaja, a atribuit aceste piese epocii neolitice (Zlatkovskaja, 1965, p. 224). Însă trebuie precizat că în fortificația de la Mateuți nu se găsesc urmele unei așezări din perioada neolitică. Mai mult decât atât, aceste piese au fost descoperite în stratul de cultură, astfel că aparțin orizontului getic al sitului. Pentru zona Nistrului în general, este caracteristică folosirea îndelungată a silexurilor și totodată, în perioada primei epoci a fierului, descoperirile de diferite piese din silex, inclusiv a celor ce se foloseau ca gratuare. Acestea sunt caracteristice culturii hallstattiene timpurii Saharna (Golțeva, Kašuba, 1995, p. 27). Sunt cunoscute și în siturile getice mai târzii și am aminti aici seria de obiecte de silex din așezarea tracică (convențional "getică") de la Alcedar-"La Cordon" (v. capitolul 2.4). Credem că piesele din silex de la Mateuți aparțin orizontului getic al fortificației.

Piese din metal sunt reprezentate de o placă și o verigă din fier, cât și de un vârf de săgeată din bronz (pl. XLVI, 1, 5).

Placa este îngustă și ușor îndoită la mijloc. Veriga este torsionată cu capetele suprapuse, neunite, fiind făcută dintr-o sârmă rotundă în secțiune, cu un diametru de 4 mm și de 2 cm (pl. XLVI, 1).

Vârful de săgeată din bronz cu trei aripioare are proporții alungite, cu dulie lungă ieșită în afară. Marginile aripioarelor sunt tăiate în unghi ascuțit și reprezintă niște spini. Lungimea vârfului de săgeată este de 3 cm, iar lungimea duliei este de 0,6 cm (pl. XLVI, 5). După clasificarea lui A. I. Meljukova, vârful aparține tipului 8, variantele 1-3 din cea de-a treia grupă cronologică, date la mijlocul sec. V î.Ch. – începutul sec. IV î.Ch. (Meljukova, 1964, p. 17, 23-25, 28, tab. 8). După precizările lui S. V. Polin, vârfurile de săgeți din a III-a grupă cronologică nu depășesc limitele sec. V î.Ch. (Polin, 1987, p. 32). Analiza materialelor din fortificația de la Mateuți, în primul rând pe baza vârfului de săgeată scitic dar și a fragmentelor de amfore elenistice, au permis autoarei săpăturilor, să dateze acest sit în sec. IV-III î.Ch. și să-l atribuie culturii getice (Zlatkovskaja, 1965, p. 224-225; Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 45). Cu această datare a fortificației de la Mateuți suntem de acord, fapt confirmat de altfel de complexul ceramic și descoperirile de obiecte din cadrul sitului. Ele au analogii printre vestigiile getice din regiunea carpato-dunăreană. Precizarea datării vârfului de săgeată permite redarea hotarului cronologic inferior al orizontului getic în a doua jumătate-sfârșitul sec. V î.Ch. În ceea ce privește locuința cu fundament din piatră, aceasta își are analogii identice în cadrul sitului de la Alcedar-"La Cordon" (v. capitolul 2.4).

Astfel rămâne o singură întrebare și anume aceea legată de așezarea inițială a fortificației, Mateuți.

În perioada săpăturilor din anul 1961, sub talpa valului a fost descoperit un strat de cernoziom cu resturi culturale. Coincidența ceramicii din acest strat cu

ceramică descoperită în celelalte săpături de pe suprafața fortificației, au constituit supoziția după care T. D. Zlatkovshaja considera că locuitorii așezării nefortificate au fost purtătorii aceleași culturi ca și cei din perioada existenței fortificației. În opinia autoarei viața în așezarea nefortificată nu a durat mult, aceasta corespunzând cu perioada construirii sistemului de fortificare. Odată cu ridicarea acestuia populația a locuit în așezarea fortificată (Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 44-45).

În urma analizei materialelor din micile secțiuni de sondare efectuate în anii 1952 și a celor recoltate în 1953, M. T. Kašuba a descoperit și materiale hallstattiene timpurii aparținând culturii Saharna. Acest element ne permite să considerăm fortificația de la Mateuți ca fiind un sit cu mai multe nivele de locuire, unul în perioada hallstattiană timpurie (sec. IX – prima jumătate a sec. VIII î.Ch), când a existat o așezare nefortificată a culturii Saharna, iar după aceea, după o pauză de 350-400 de ani, în perioada sec. IV-III î.Ch., a existat o așezare fortificată getică.

Astfel, în a doua jumătate – sfârșitul sec. V î.Ch. – sec. III î.Ch. geții, au construit o așezare fortificată în locul în care în perioada hallstattiană timpurie a existat o așezare nefortificată a culturii Saharna.

II.7. Tezaurul de la Mateuți – satul Mateuți, județul Orhei (Nudel'man, Rikman, 1956, p. 129-131, fig. 1; Niculiță, 1977, p. 103-104, fig. IX, 5-6, X; 1987, p. 128; Arnăut, Naniu, 1996, p. 44, pl. XXXIX, 2-6).

În anul 1954 în satul Mateuți, lângă liziera pădurii la o distanță de 6 km de fluviul Nistru, inginerul agronom Celapan a descoperit pe câmp un tezaur alcătuit din două inele de buclă din argint și unul din aur două brățări din argint și un torques din același material (pl. XLVII).

Una din brățări reprezenta în sine o spirală din sârmă rotundă în secțiune răsucită de cinci ori. Capetele acesteia sunt aplatizate și sunt ornamentate cu ajutorul gravării și imprimării în forma unor capete de șerpi stilizați (pl. XLII, 5). Brățara a doua era formată din trei spirale. Capetele erau, de asemenea, aplatizate pe partea superioară fiind gravate ornamente geometrice alcătuite din linii drepte, oblice sau încrucișate și puncte (pl. XLVII, 4).

Torques-ul se prezintă cu două răsuciri incomplete. Este realizat din sârmă de argint rotundă în secțiune. Capetele sunt îngroșate prezentând două protoame, fiind remarcate gura, nările, ochii și coama (pl. XLVII, 6).

În ceea ce privește inelele de buclă, acestea au capetele de formă conică (pl. XLVII, 1-3).

Cu toate că în toate publicațiile figurează două brățări și un torques, credem că, mai degrabă poate fi vorba de trei brățări. Dacă luăm în considerație executarea lor stilistică, atunci în toate cele trei cazuri avem motivul bine cunoscut al șarpelui.

În literatura de specialitate, în legătură cu brăţările de argint (şi bronz), ale căror capete sunt reprezentate sub formă de protome de şarpe, s-a încetăţenit opinia că acesta a fost motivul "îndrăgit" al traco-geţilor (Bazarciuc, 1983-1984, p. 172, pl.V, 2a, 2b). Însă numărul lor, cu adevărat, nu este chiar așa de mare. La Buneşti, brăţările se aflau în componenţa tezaurului nr. 2 descoperit în anul 1982 (Bazarciuc, 1983-1984, p. 172). Tot la Buneşti, în anii 1979-1981, au fost descoperite două brăţări din argint şi două, identice, din bronz (Bazarciuc, 1983, p. 262-264, pl. 22, 1-2; 19, 9). O brăţară spiralată de bronz a fost descoperită şi în necropola de la Enisala (Simeon, 1977, pl. XI, I).

Toate piesele prezentate ca analogii, la fel ca şi tezaurul de la Mateuţi, se datează între limitele sec. IV-III î.Ch.

II.8. Aşezarea fortificată Saharna Mare (şi aşezarea Dealul Mânăstirii) – satul Saharna, judeţul Orhei (Smirnov, 1949, p. 194, 200-202, 1949a, p. 93-97).

Aşezarea fortificată este amplasată pe un promontoriu foarte înalt ce se află în marginea vestică a satului Saharna şi la 1 km vest de Nistru. Promontoriul este limitat de două râpe care se unesc într-un canion lat şi adânc, pe fundul căruia curge râuleţul Saharna ce se varsă în Nistru. Marginile promontoriului sunt foarte abrupte, accesul fiind practic imposibil. Extremitatea promontoriului este orientată în direcţia nord-nord-vest. În plan, citadela (aşezarea fortificată) este aproape triunghiulară având o suprafaţă de cca 7 ha. În partea cu acces spre aşezare (de sud-vest) a fost ridicat un val arcuit. Înălţimea lui, de la nivelul actual de călcare, atinge 3,5-4 m, iar lungimea este de circa 300 m. În faţa valului a fost săpat un şanţ lat de 13-16 m şi adânc de 1,5-2 m (pl. XLVIII).

În partea de acces spre aşezare fortificată, în faţa valului, au fost construite trei întărituri de pământ de tipul bastioanelor. Două dintre acestea se află pe marginea de nord-vest şi sud a valului, iar cel de-al treilea mult mai mare în partea centrală a acesteia. Bastioanele laterale de formă semicirculară sunt la o distanţă de 20-30 m faţă de val. În schimb, bastionul central, la fel şi el de formă semicirculară, depăşeşte înălţimea valului dar se află la o distanţă de 70 m în faţa acestuia. La o distanţă de 8 m de val şi şanţul de bază, se află un al doilea şanţ lat de 2,5-3 m, adânc de 2-2,3 m, care la ora actuală este în totalitate astupat. Suprafaţa aşezării fortificate este înţelenită, fiind parţial arată, doar partea sud-estică (pl. XLVIII).

În imediata apropiere a aşezării fortificate la sud şi sud-vest de aceasta, se află o altă aşezare a cărei suprafaţă este identică cu cea a celei fortificate. Aceasta este cunoscută în literatura de specialitate ca aşezarea "Dealul Mânăstirii". Suprafaţa totală a aşezării fortificate şi a celei nefortificate este de 13 ha. Aşezarea ocupă panta sud-vestică mult mai lină a promontoriului. Pe suprafaţa ei se află, construcţiile unei mânăstiri de călugări care funcţionează. Mai trebuie precizat că suprafaţa este intens arată.

Descoperirea și cercetarea așezării fortificate Saharna Mare (și a celei de pe Dealul Mânăstirii) a avut loc în anul 1946 de către Gh. D. Smirnov cu ocazia periegezelor și cercetărilor efectuate în zona de nord a Chișinăului. În toamna aceluiași an, expediția arheologică a IIL și L al FM al AȘ din URSS, condusă de Gh. D. Smirnov, a efectuat cercetări în așezarea fortificată Saharna Mare. În anul 1947 tot Gh. D. Smirnov a efectuat cercetări în așezarea Dealul Mânăstirii. Materialele descoperite în urma investigațiilor atât din așezarea fortificată, cât și din așezarea Dealul Mânăstirii, au fost sumar prezentate în două mici articole, mare parte a descoperirilor rămânând însă nepublicate (Smirnov, 1949, p. 200-202; 1949a, p. 93-95).

Autorul săpăturilor menționa că așezarea fortificată de la Saharna Mare este pluristratigrafică, însă pe baza ceramicii locale lucrată cu mâna, ea poate fi datată în perioada scitică, sec. VI î.Ch. (datare acceptată pentru cultura Saharna – Soloncenii, în acea perioadă), iar pe baza amforelor grecești în sec. IV-III î.Ch. (Smirnov, 1949a, p. 97).

Cercetările arheologice de anvergură din anii '50 din Moldova, când au fost descoperite și atribuite cultural câteva grupe de monumente din prima epocă a fierului, au confirmat observațiile făcute de Gh. D. Smirnov despre existența a două orizonturi culturale în așezarea fortificată de la Saharna Mare (Meljukova, 1958, p. 76-98; 1960, p. 129-149; 1969, p. 61-80; 1975, p. 54-68).

Odată cu întocmirea hărții așezărilor fortificate din spațiul dintre Prut și Nistru, cât și a celor din prima epocă a fierului de pe teritoriul Moldovei, așezarea fortificată de la Saharna Mare a fost atribuită așezărilor fortificate getice de tip promontoriu, ridicarea sistemelor de fortificare fiind datate în sec. IV-III î.Ch. (Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 45-46, 53).

Materialele din stratul cultural de la Saharna Mare, au fost atribuite culturii Saharna și celei getice (Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 17, 31, 44).

În anul 1980, I. Hâncu a efectuat o cercetare vizuală și de suprafață a așezării fortificate de la Saharna Mare (Hâncu, 1987, 40-43; 1993, p. 99-102). În 1993, expediția arheologică a Muzeului Național de Istorie al Moldovei condusă de A. N. Levinschi și E. A. Usataja a efectuat cercetări de suprafață, dar a și trasat o secțiune de 12 m² în partea sud-estică a sitului. Secțiunea trasată a confirmat existența în așezare a două nivele culturale. În partea superioară (până la adâncimea de 40-60 cm), au fost găsite materiale getice, iar în cel inferior (până la adâncimea de 100-120 cm) predominau vestigiile ce aparțineau culturii Saharna (Usataja, Levinschi, 1994, p. 4-29; fig. 4, 5; 11-20).

Revenind la primele săpături, și anume la cele din anul 1946, trebuie spus că așezarea fortificată a fost cercetată prin efectuarea a trei săpături a căror suprafață a însumat 253 m².

Caseta nr. I cu o suprafață de 63 m² a fost trasată în partea estică a așezării fortificate. Caseta nr. II cu o suprafață de 60 m² a fost efectuată în partea centrală. Secțiunea a III-a cu dimensiunile de 65 x 2 m, a tăiat valul și cele două șanțuri. În anul următor, la o distanță de 200 m sud-vest de bastionul central al fortificației, în așezarea Dealul Mânăstirii, a fost cercetată o suprafață de 128 m². Astfel, suprafața totală cercetată a fost de 381 m².

Stratul de cultură al așezării fortificate, avea o grosime de 100-125 cm și se compunea, morfologic, dintr-un cernoziom mărunț care, de pe la adâncimea de 60-80 cm, trecea într-un pământ argilo-nisipos compact de culoare gri.

Solul viu este reprezentat de o rocă calcaroasă. În ceea ce privește caracterul stratului de cultură din așezarea Dealul Mânăstirii, trebuie spus că acesta este la fel ca și în așezarea fortificată. Grosimea stratului era de 80-95 cm, partea superioară (până la adâncimea de 25-30 cm) fiind reprezentată de cernoziom arabil (Usataja, Levinschi, 1994, p. 7-19, 40-46).

Secționarea valului și șanțurilor ne permit să tragem următoarele concluzii în legătură cu caracterul sistemului de fortificare al așezării (pl. LVIII). Au fost surprinse și urmărite cinci amenajări succesive în perioada existenței valului. În prima perioadă, valul a fost ridicat din cernoziom deschis la culoare, a cărui înălțime, de la nivelul antic de călcare, alcătuita 1 m, iar adâncimea șanțului 5 m. În perioada a doua de amenajare a valului, peste acesta s-a adăugat, până la înălțimea de 2-2,5 m, un strat de cernoziom deschis și închis la culoare. În următoarea perioadă s-a pus un strat de lut, astfel, înălțimea acestuia a ajuns până la 2,5-3m. Tot atunci partea exterioară a valului a fost lipită cu lut. În ultimile două perioade peste val s-a pus un strat format dintr-un cernoziom deschis (cu includeri în acesta a pietrelor de calcar în partea interioară a valului), peste care s-au așezat câteva straturi de lut tencuit pe partea exterioară. Cert este că în ultima perioadă de amenajare a valului, înălțimea acestuia a atins 4 m de la nivelul antic de călcare, iar lățimea tălpii de călcare era de 23 m. Sub talpa valului a fost surprins un strat de cultură de 50 cm, ce conținea materiale arheologice și două vetre (Smirnov, 1949, p. 200-201; 1949a, p. 93-97).

Șanțul principal al așezării fortificate Saharna Mare, era lat de 13-16 m și avea o adâncime de 5 m de la nivelul antic de călcare. În secțiune, șanțul avea o formă semicirculară, iar pereții verticali. Din partea dinspre așezare pereții sunt în trepte (au fost surprinse două trepte). Fundul șanțului este reprezentat de o rocă stâncoasă. Umplutura șanțului era dintr-un cernoziom antic, urmat de un cernoziom de culori deschise sau închise și bucăți din straturile de lut succesive ale valului. Toată această umplutură a ajuns în șanț în urma distrugerii valului (pl. XLVIII). Cel de-al doilea șanț (suplimentar) al așezării fortificate avea o lățime de 2,5-3 m și o adâncime de 2-2,3 m de la nivelul actual de călcare. În secțiune, forma

acestui era tronconică, iar pereții se îngustau spre fundul șanțului, umplutura șanțului fiind din cernoziom (pl. XLVIII).

În urma analizei profilului valului și șanțurilor, Gh. D. Smirnov a ajuns la concluzia conform căreia, construirea sistemelor de fortificare a cetății Saharna Mare a avut loc pe suprafața așezării Dealul Mănăstirii /la sud - sud-vest de citadelă/ (Smirnov, 1949a, p. 93-97).

De altfel, caracterul identic al stratului de cultură din așezarea fortificată cu cel din așezarea Dealul Mănăstirii, cât și similitudinea orizonturilor cultural-cronologice din ambele situri - fapt confirmat de materialele arheologice păstrate din săpăturile anilor 1946-47, cât și de cercetările de verificare din anul 1993: Usataja, Levinschi, 1994, p. 4-29, 40-49, ne permit să considerăm materialele descoperite în așezarea fortificată și nefortificată ca provenind de pe un singur sit.

În prezent, dintre materialele săpăturilor din anii 1946-1947, s-au păstrat șase vase (arheologic întregi), 43 de descoperiri de obiecte și o colecție ceramică formată din 3793 de fragmente. Potrivit notițelor păstrate în jurnalul de săpătură din anii 1946-1947, colecția ceramică era alcătuită din 12.226 de fragmente (în jur de 69% din ceramică preponderent neornamentată a fost lăsată la locul săpăturilor). Materialele păstrate, nu pot fi corelate cu vreunul din complexe închise, de aceea ele sunt examinate în totalitate ca fiind în general din stratul cultural al sitului.

Analiza materialelor arheologice păstrate ce provin de la Saharna Mare permit evidențierea în cadrul sitului a trei orizonturi cultural-cronologice. Astfel, pe lângă orizonturile ce aparțin culturii Saharna și Basarabi-Șoldănești, există și unul al culturii getice care, de altfel, a fost evidențiat de către Gh. D. Smirnov încă în anii 1946-1947.

Orizontul getic al așezării fortificate Saharna Mare este reprezentat de 5 vase întregi (arheologic, întregi) și de o colecție de 889 fragmente ceramice (23,4% din totalul ceramicii), trei vârfuri de săgeți din bronz și fragmentul unui cuțit din fier cu mânerul din plăsele din os (pl. XLIX-LIII). Printre celelalte descoperiri amintite de Gh. D. Smirnov (probabil ce aparțineau orizontului getic) mai figurează niște mărgelile din sticlă, o sulă din fier, și un fragment de podoabă din os, dar care nu s-au păstrat (Smirnov, 1949a, p. 93-97).

Ceramica orizontului getic este reprezentată de cea de import (1 vas și 86 de fragmente), lucrată la roată de culoare cenușie (un vas întreg, o jumătate din altul și 26 de fragmente), la care se adaugă cea locală, modelată cu mâna (trei vase întregi și 777 de fragmente).

Ceramicii de import îi aparțin 81 de fragmente de pereți de amfore grecești de sec. IV-III î.Ch. printre care se evidențiază, preponderent, cele de la Thasos, Sinope și Heracleia (determinări făcute de K. K. Marčenko și T. L. Samojlova). Dintre piesele determinate amintim două fragmente de torți și unul de perete cu ștampile pe ele (pl. XLIX, 1, 2, 4).

În partea superioară a uneia din torți se află o șampilă dreptunghiulară cu patru rânduri (cele de jos fiind parțial distruse).

În rândurile de sus se poate citi "ACTYNOM MIKPIOYT" (pl. XLVIX, 4). Șampila provine din Sinope și aparține grupelor 3-4 după Fedoseev și Canarache datându-se în anii 340-320 î.Ch. (Canarache, 1957; Brașinskiĭ, 1980). Dacă citim însă șampila în felul "Astinom Micrioit III fiul lui Pitocrinus" atunci aceasta poate fi atribuită grupei Vb de șampile de la Sinope și s-ar data în anii 224-215 î.Ch. (Conovici, Avram, 1992, p. 215-229). Aici ar trebui să precizăm că nu există un punct de vedere comun asupra cronologiei diferitelor grupe de șampile de la Sinope, discordanțe substanțiale constatându-se pentru grupele V și VI (și implicit și a datării acestora).

Cea de a doua șampilă de formă dreptunghiulară, conține un semn în formă de polonic (pl. XLIX, 2). Șampila aparține centrului Thasos fiind din grupa a V-a după Ju. Gh. Vinogradov și se datează în anii 340-320 î.Ch. (Vinogradov, 1972).

Cea de a treia șampilă se afla pe peretele unei amfore de dimensiuni nu prea mari având o formă rotundă. Șampila este una enclitică dar bombată iar în centrul ei pot fi citite literele "ΓΦ" reprezentate în relief (pl. XLIX, 1). În componența pastei acestui fragment de amforă avem piroxen ce indică proveniența acesteia de pe țărmul sudic al Mării Negre. Șampila provine din Heracleia încadrându-se, la fel, în al treilea sfert al secolului IV î.Ch.

Dintre vasele de import mai trebuie amintite și cele două mici fragmente cu firmis negru ce provin de la două vase (unul din ele cu o pictură neclară), menționate de Gh. D. Smirnov.

Ceramicii de import din așezarea fortificată de la Saharna Mare îi aparține o farfurie fragmentară cu firmis negru ce provine dintr-un centru din Asia Mică. Farfuria este de formă tronconică cu buza ușor răsfrântă în exterior, peretele bine netezit și nu prea înalt. Are fund inelar, înalt de 1,3 cm. Î. farfuriei este de 4,8 cm, dg. de 10,2 cm, iar d.f. inelar de 9 cm (pl. XLVIX, 6). După determinarea lui K. K. Marčenko, farfuria se datează la hotarele sec. IV-III î.Ch., mai curând în primul sfert al sec. III î.Ch., dar nu mai târziu.

Ceramica lucrată la roată de la Saharna Mare, este relativ numeroasă fiind reprezentată de două ulcioare (numai unul găsit în întregime) și de 26 de fragmente de pereți de diferite vase. Corpul păstrat al ulciorului este bombat, umerii rotunjiți, fundul inelar, Î. de 0,8 cm, Î. corpului păstrat este de 10 cm, d. maxim al corpului fiind de 12,2 cm, iar d.f. inelar de 6,9 cm (pl. XLIX, 3). Ulciorul întreg are buza rotunjită și îngroșată cu marginea puternic răsfrântă în exterior, gâtul înalt și cilindric, iar umerii bombași. Corpul este rotunjit, ușor accentuat în umeri. Fundul este inelar fiind înalt de 1,2 cm. Toarta este patrulateră în secțiune, îndoită în unghi drept la partea superioară a gâtului, unul din capete lipindu-se sub buza cunii, iar cel de-al doilea de umărul ei. Î. totală a cunii este de 18,3 cm, din care cea a gâtului

de 7,5 cm, d.g. fiind de 9 cm, cel al gâtului de 7,2-8 cm, d.max. al corpului de 13,8 cm și d.f. inelar de 7,5 cm (pl. XLIX, 5). Fundul inelar foarte înalt arată că acesta provine dintr-o perioadă mai târzie.

Ceramica asemănătoare de culoare roșie și cenușie provine din centrele din nordul și nord-vestul Mării Negre (Patikapeum, Olbia etc.: din perioada elenistică Parovič-Peșikan, 1974; Brašinskij, 1980, p. 67-68; etc.). Ulcioarele de la Saharna au analogii în rândul celor produse la Olbia, reprezentative fiind, în opinia lui Parovič-Peșikan, materialele din complexul V al Agorei ateniene din complexul "B" (din prima jumătate a sec. III î.Ch.): Parovič- Peșikan, 1974, p. 96-97).

Ceramica locală, modelată cu mâna, este făcută dintr-o pastă grosolană având ca degresant șamotă și nisip, arderea fiind neuniformă. Culoarele predominante ale suprafeței vaselor sunt cele cenușie și gri-gălbuie. O parte a vaselor are un lustru mat de culoare cenușie. Ceramica locală este reprezentată de oale, vase bitronconice (chiupuri), ulcioare, străchini, cești, capace în formă de disc și vase miniaturale (pl. L-LIII).

Printre oalele descoperite la Saharna Mare se evidențiază patru tipuri de bază.

Tipul I este reprezentat de cele în formă de trunchi de con (aproape cilindrice) cu marginea buzei tăiată drept sau oblic, gâtul larg și pereții drepți (pl. LI, 1). Pe unul din fragmente, sunt două șiruri de alveole de formă aproape triunghiulară (pl. L, 1).

Cel de-al doilea tip este alcătuit de oale în formă de butoiăș, cu marginea buzei tăiată drept ori oblic și ușor invazată. Corpul acestora este proeminent și rotunjit, diametrul maxim revenind sfertului al treilea ori mijlocului vasului (pl. L, 2, 6). Oalele tipului II sunt ornamentate cu un șir de alveole în partea superioară ori cu proeminențe-apucători masive de formă dreptunghiulară, segmentoidală ori aproape triunghiulară (pl. L, 6). Oalele acestui tip puteau fi decorate și cu brâuri alveolate rudimentare formând adesea ghirlande pe corpul lor.

Tipul al III-lea îl formează vasele profilate, cu gâtul în formă de pâlnie, buza dreaptă ori evazată, gâtul delimitat cilindric ori în formă de con, iar umerii înclinați. Diametrul maxim al corpului se află cam pe la mijlocul înălțimii vasului, unde se poate afla și un brâu alveolat rudimentar sau proeminențe-apucători masive de formă aproape dreptunghiulară ori segmentoidală (pl. L, 3-5). Una din oalele acestui tip este ornamentată pe marginea buzei cu alveole (pl. L, 5).

Tipul al IV-lea este reprezentat de vase cu buza ușor evazată, marginea rotunjită, gâtul scurt și arcuit, iar umerii abia înclinați. Unul din exemplare este decorat cu un brâu alveolat ce formează o ghirlandă pe corpul acestuia (pl. L, 7). Trebuie să amintim și fragmentul unei oale de tipul IV ce este decorat cu un șir de alveole-împunsături "scitice", amplasate pe umerii vasului (pl. L, 8).

Vasele chiupuri, cu buza evazată, a căror margine este tăiată drept și care prezintă un gât concav și umerii bombați, reprezintă o altă categorie de vase din orizontul getic de la Saharna Mare. Corpul acestora este rotunjit sau în unele cazuri, puțin bitronconic (pl. LI, 3).

Vasele de acest tip pot fi decorate cu proeminențe în formă de V ori cu brâuri-proeminențe figurative (pl. LIII, 6, 11, 14).

În cadrul ceramicii lustruite trebuie amintit fragmentul de gât al unui uclior, plus fundul inelar de la un altul (pl. LII, 3; LIII, 9), precum și fragmentul unui vas cu gură pentru turnare.

Colecția ceramică a orizontului getic de la Saharna Mare este larg reprezentată și de străchinii. Astfel, tipului I îi aparțin străchinile tronconice cu marginea buzei tăiată drept sau oblic, și care au umărul rotunjit și puternic evidențiat, formând o bordură verticală ori înclinată spre interior (pl. LI, 2, 4; LII, 1, 6, 7). Străchinile tipului I sunt adeseori prevăzute cu două apucători figurativ confecționate, cu unul sau două orificii verticale (pl. LI, 2; LII, 1, 6).

Tipul al II-lea îl formează străchinile de formă semisferică cu buza îngroșată și invazată (pl. LII, 2, 4, 5). Una din străchinile acestui tip are urme de reparație (pl. LII, 4).

Celui de-al treilea tip de străchini îi aparțin cele de formă conică cu buza răsfrântă în exterior, marginea fiind rotunjită ori tăiată drept, iar umărul vasului bine evidențiat ce formează, totodată, o bordură verticală (pl. LI, 5).

În cadrul ceramicii lustruite a orizontului getic sunt și câteva străchinuțe-cești nu prea mari, de formă tronconică ori semisferică, ce au buza invazată (care poate fi îngroșată sau ascuțită), iar fundul relativ lat și plat. Î. acestora nu depășește 4-4,5 cm, d.g. fiind de 9,5-10,5 cm, d.f. de 5-5,6 cm (pl. LIII, 10-13).

Trebuie amintite și cele câteva fragmente de capace în formă de disc al căror diametru este de 20-22 cm, iar grosimea de până la 1,5 cm.

Ceramicii getice îi aparțin și două vase miniaturale, unul din ele repetând forma oalelor de tipul al II-lea. Acesta are o Î. de 4 cm d.m. de 4,8 cm și d.f. de 3,7 cm.

Cel de-al doilea vas miniatural imită străchinile tronconice de tipul I având o Î. de 2,9 cm și un d.g. al buzei de 8 cm, iar d.f. de 4,8 cm (pl. LIII, 5, 7).

În ceea ce privește descoperirile individuale, s-au păstrat trei vârfuri de săgeți de bronz și un cuțit din fier cu mânerul din plăsele de os (pl. LIII, 1-3, 8).

Vârfurile de săgeți din bronz sunt piramidale în trei muchii cu manșoanele ascunse. Capetele muchiilor vârfului coboară în jos formând niște spini, lg. piesei fiind de 2,8 cm, a celui de-al doilea vârf este de 3,2 cm, iar lg. păstrată a vârfului rupt, de 3,8 cm (pl. LIII, 1-3). După clasificarea lui A. I. Meljukova, vârfurile aparțin tipurilor 6 și 8 ale grupei a IV-a cronologice și se datează la mijlocul sec. IV-prima jumătate a sec. III î.Ch. (Meljukova, 1964, p. 17, 25-28, tab. 9).

Mânerul cuțitului din fier este format din două plăcuțe dreptunghiulare. Cele două plăsele din os erau prinse cu ajutorul a patru nituri din fier. De la plăselele din os (dreptunghiulare în secțiune), s-au păstrat fragmente nu prea mari decorate cu ornament circular. Lg. păstrată a cuțitului este de 10 cm din care lg. mânerului este de 8,5 cm, iar lț. de 1 cm. Grosimea plăselelor fragmentare din os este de 0,3 cm (pl. LIII, 8).

Plăsele din os ornamentate ale mânerelor cuțitelor din fier, sunt cunoscute în interfluviul pruto-nistrean, în siturile getice de la Hansca-"Limbari" (Niculiță, 1987, p. 113-115, fig. 36, 2, 3, 5) și Hligeni II-"La Șanț" (v. capitoul 2.1). Plăsele din os neornamentate ale mânerelor cuțitelor sunt destul de des întâlnite în mormintele scitice de la sfârșitul sec. V î.Ch. -sec. IV î.Ch., în zona Nistrului de Jos și în spațiul dintre Nistru și Dunăre (Serova, Jarovoj, 1987, p. 88-89, 107-111, fig. 44, 3, 45, 2; 53, 8; Redina, 1995, p. 46). Astfel de obiecte sunt caracteristice pentru descoperirile din complexele scitice din zona de silvostepă din dreapta (Kovpanenko, Bessonova, Skorj, 1989, p. 120, fig. 38, 17-22) și stânga Niprului (Šramko, 1987, p. 44-76, fig. 12, 25; 20, 5, 6; 21, 4; 25, 2; 16; 28, 24; 1994, p. 102-126, fig. 6, 32 etc.) ce se datează în sec. V-IV î.Ch.

Analiza colecției ceramice, cât și a descoperirilor individuale din orizontul getic de la Saharna Mare (și așezarea Dealul Mânăstirii), demonstrează că acestea intră în cadrul complexelor getice din regiunea carpato-dunăreană și pot fi datate în sec. IV-III î.Ch.

Unele categorii și tipuri de vase au un aspect general hallstattian, fiind forme caracteristice ale ceramicii de uz comun (oalele de tipul I și II), ori categorii tradiționale ale ceramicii fine (vasele chiupuri, ulcioarele și străchinile) ce țin de cultura hallstattiană din regiunea carpato-dunăreană. În schimb, oalele profilate cu gâtul în formă de pâlnie, au un aspect scitic, evidențiat.

Orizontul getic, după materialele databile (ștampilele de pe amfore, farfuria din Asia Mică și vârfurile de săgeți), se încadrează în limitele cronologice ale sec. IV-III î.Ch. O datare comparativ mai timpurie, hotarul dintre sec. V-IV î.Ch., este posibilă în condițiile descoperirii cuțitului de fier cu mânerul din plăsele din os. De remarcat, însă, că inventarul ceramic al orizontului getic de la Saharna Mare (și așezarea Dealul Mânăstirii), pare a nu avea particularități "timpurii" din a doua jumătate-sfârșitul sec. V î.Ch.

Astfel, orizontul getic din așezarea fortificată de la Saharna Mare (și așezarea Dealul Mânăstirii) se datează în sec. IV (hotarul sec. V-IV-III î.Ch.). În ceea ce privește problema perioadei construirii sistemelor de fortificare de la Saharna Mare, aceasta rămâne deschisă. Deși observațiile stratigrafice ne arată că sistemul de fortificare a fost ridicat pe locul așezării Dealul Mânăstirii, acesta nu este un argument convingător în favoarea realizării lui de către geți în sec. IV-III î.Ch. Existența a cel puțin cinci faze de construcție a valului și evidenta masivitate

și putere a întregului sistem de fortificare, indică o perioadă lungă de funcționare a acestora. Este îndoielnic că aceasta durează doar de 150 de ani (sec. IV-III î.Ch.).

Probabil că sistemul de fortificare al așezării de la Saharna Mare, în forma sa actuală, reprezintă rezultatul activității populației din cel puțin două epoci istorice și anume a celor din sec. IX - prima jumătate a sec. VIII î.Ch. și sec. IV-III î.Ch. Nu putem exclude nici posibilitatea ca, începutul construirii sistemelor de fortificare, să fi început încă în perioada hallstattană timpurie de către populația culturii Saharna, pe locul acestei așezări (întemeiată, de altfel, pe un loc întărit natural).

În sfârșit, trebuie spus că viața în așezarea fortificată de la Saharna Mare (și așezarea Dealul Mânăstirii) a încetat la mijlocul-sfârșitul sec. VII î.Ch., și a reînceput doar în sec. IV î.Ch.

II.9. Așezarea fortificată Saharna Mică-satul Saharna, județul Orhei (Smirnov, 1949, p. 195).

Așezarea fortificată este amplasată pe un promontoriu ce se află la nord-vest de satul Saharna și așezarea fortificată Saharna Mare și la 1 km spre vest de Nistru. Așezarea fortificată Saharna Mică, se află pe partea opusă (față de Saharna Mare), al unui canion adânc și lat format de râpe pe fundul cărora curge râulețul Saharna, care se varsă în Nistru. Extremitatea promontoriului este orientată în direcția sud-est. În plan, fortificația este triunghiulară și ocupă o suprafață de 2 ha. În partea nord-vestică dinspre câmp, a fost ridicat un val în formă de arc a cărui înălțime de la nivelul actual de călcare, atinge 3-3,5 m. În fața valului a fost săpat un șanț cu o lățime de 6-7 m și o adâncime de până la 1,5 m.

Pe lângă acest sistem de fortificare există unul auxiliar, tot din pământ, de tip bastion, amplasat în partea centrală din fața valului (din partea exterioară a acestuia). Fortificația de formă semiovală are un val și șanț. Strâns lipit de bastion, dinspre est, se afla o ridicătură în formă de tumul construit din piatră înconjurat de un șanț. La ora actuală, ca și în momentul descoperirii sitului, suprafața așezării fortificate era acoperită de pădure (pl. LIV).

Situl de la Saharna Mică a fost descoperit și cercetat în anul 1946 de către G. D. Smirnov, în urma cercetărilor arheologice în zona de nord de orașul Chișinău. În același an, pe suprafața sitului au fost efectuate cercetări de către expediția arheologică a IIL și L FM al AȘ din URSS condusă de Gh. D. Smirnov (Smirnov, 1949, p. 195).

Materialele descoperite în urma acestor cercetări au rămas nepublicate, fiind cunoscute doar informații dispersate în care materialele de la Saharna Mică erau comparate cu ceramica de la Saharna Mare. Fortificația în sine, inclusiv pe baza fragmentelor de amfore grecești de sec. IV-III î.Ch. (printre care era un fragment de toartă cu ștampilă), a fost atribuită sec. IV-III î.Ch. (Smirnov, 1949, p. 195) (Mel'jukova, 1958, p. 90-91).

Mult mai târziu, în perioada cartografierii așezărilor fortificate din spațiul dintre Prut și Nistru, cât și a întocmirii hărții siturilor din prima epocă a fierului de pe teritoriul Moldovei, așezarea fortificată de la Saharna Mică a fost atribuită așezărilor fortificate getice, de tip promontoriu, iar ridicarea sistemului de fortificare în sec. IV-III î.Ch. (Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 46, 53). Materialele depistate în stratul de cultură au fost atribuite culturii Saharna și celei getice (Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 17, 44).

În anul 1980, așezarea fortificată a fost cercetată vizual de către I. G. Hâncu (Hâncu, 1987, p. 40-43; 1993, p. 99-102). În anul 1993, expediția arheologică a Muzeului Național de Istorie al Moldovei condusă de A. N. Levinschi și E. A. Usataja, a întreprins în situl de la Saharna Mică, cercetări vizuale și de periegheză. Tot atunci, în partea sud-vestică, a fost trasată o secțiune de verificare, care a avut rolul de a preciza stratigrafia cultural-cronologică a așezării. Secțiunea de verificare a confirmat existența a două nivele de cultură, cel aparținând culturii hallstatiene timpurii Saharna și cel al culturii getice. Cercetătorii menționați precizează însă că în stratul de cultură de la Saharna Mică sunt preponderente vestigiile din perioada getică (Usataja, Levinschi, 1994, p. 30-37, fig. 7; 11; 13; 15-17; 19), fapt confirmat de datele noastre statistice făcute pe baza colecției ceramice descoperite în acest sit.

În anul 1946, așezarea fortificată de la Saharna Mică a fost cercetată prin efectuarea a trei secțiuni, suprafața totală fiind de 608 m². Suprafața I de 16 m², a fost trasată în partea centrală a așezării fortificate. Suprafața a II-a tot de 16 m², a fost trasată în partea sud-vestică a sitului. Pe suprafața a III-a, de 576 m², s-a cercetat integral ridicătura tumulară la construcția căreia s-a folosit piatră aflată la est de bastion (pl. LIV).

Grosimea stratului de cultură al sitului este de 80-100 cm. Morfologic el era alcătuit dintr-un cernoziom afânat, care de la adâncimea de 60-80 cm trecea într-un pământ argilo-nisipos, gri, urmat de pământul viu reprezentat de un lut compact de culoare galben spre gri (Usataja, Levinschi, 1994, p. 31-35).

Sistemul de fortificare de la Saharna Mică nu a fost cercetat. Integral a fost investigată doar ridicătura tumulară cu construcție de piatră, însă, notițele de șantier lipsesc.

Actualmente din toate materialele găsite din cercetările efectuate în anul 1946, s-au păstrat o fibulă din bronz, un vas miniatural și o colecție de 518 fragmente ceramice. Horizontul getic de la Saharna Mică este reprezentat 1) printr-o colecție de ceramică, 2) vasul miniatural și 3) de fibula din bronz, vasul miniatural și 337 de fragmente (65% din toată ceramica) (pl. LV, LVI).

Din totalul ceramicii descoperite, celei de import îi aparțin 9 fragmente de pereți de amfore grecești din sec. IV-III î.Ch. (centrele nefiind stabilite). De altfel, fragmentele de amfore determinabile, inclusiv torți cu ștampile, nu s-au păstrat. În

cadrul ceramicii de import trebuie amintit fragmentul de toartă de la un KYLYX cu firmis negru.

Ceramica modelată la roată este reprezentată de două fragmente de pereți de vase.

Ceramica modelată cu mâna alcătuiește un număr de 325 de fragmente ce provin de la forme precum oale, vase bitronconice, ulcioare, străchini, boluri și capace în formă de disc (pl. LV, LVI).

Tipul I îl alcătuiesc oalele tronconice cu marginea buzei tăiată drept ori oblic și cu pereții drepți (pl. LV, 2). Oalele acestui tip pot fi ornamentate cu proemințe-apucători cilindrice masive (pl. LV, 5). Marea majoritate a oalelor sunt reprezentate de cele închise de tipul al II-lea ce au formă de butoiăș, iar buza este ușor invazată cu marginea tăiată drept sau oblic, corpul fiind rotunjit (pl. LV, 7). Oalele acestui tip erau ornamentate cu un șir de alveole (pl. LV, 4) ori cu proemințe-apucători aproape dreptunghiulare ori segmentoidale, așezate simetric pe corpul vasului (pl. LV, 3).

Pe lângă acestea, au fost descoperite și oale deschise profilate de tipul al III-lea, cu gura în formă de pânjie, gâtul bine evidențiat fiind cilindric ori conic, și umerii înclinați. Marginea buzei acestor oale era decorată uneori cu alveole (pl. LV, 1).

În colecția ceramică a orizontului getic de la Saharna Mică lipsesc oalele de tipul al IV-lea.

Menționăm că în colecțiile ceramice ale siturilor investigate, precum cele de la Hligeni II-"La Șanț", oalele tipului în discuție sunt reprezentate într-un număr nu prea mare.

Vasele bitronconice (chiup) descoperite la Saharna Mică sunt tipice pentru această categorie având buza evazată, marginea tăiată drept, gâtul concav și nu prea înalt, iar umerii ușor înclinați (pl. LVI, 3, 9).

Ulcioarelor le aparțin câteva fragmente de buze cilindrice și o toartă cu brâu crestat dispus longitudinal (pl. LVI, 4).

Străchinile sunt mult mai diversificate din punct de vedere tipologic. Străchinile de tipul I sunt cele tronconice cu umărul rotunjit ori bine evidențiat ce formează un perete vertical ori îndoit în interior (pl. LVI, 8). La Saharna Mică nu au fost descoperite străchini de tipul I, care să aibă torți (apucători) orizontale, semicirculare.

Străchinile semisferice de tipul al II-lea, cu buza îngroșată și invazată, au fost descoperite doar în câteva exemplare (pl. LVI, 5).

Cel de-al treilea tip de străchini de la Saharna Mică sunt cele de formă tronconică ce au buza relativ lată și evazată, iar umărul bine evidențiat care formează un perete vertical (pl. LVI, 7, 10).

În stratul de cultură al sitului au fost descoperite și fragmente de vase cu buza evazată, marginea rotunjită, gâtul nu prea înalt, cilindric și bine evidențiat, iar corpul semisferic și destul de adânc (pl. LVI, 6).

Capacele în formă de disc sunt reprezentate de un singur exemplar cu d. de 22 cm, iar gr. de 1,3 cm (pl. LV, 6).

Vasul miniatural este de formă tronconică, cu buza dreaptă și rotunjită, fundul lat. Este modelat dintr-un lut având ca degresanți șamotă și nisip fin. Suprafața văsciorului este de culoare gri-maronie fiind minuțios netezită. Î. acestui vas miniatural este de 4 cm, d.f. de 4 cm iar d.f. de 5 cm (pl. pl. LVI, 2).

Fibula este de tip Dux, cu resortul bilateral format din patru spire și coardă exterioară. Piciorul fibulei este întors pe deasupra și este ornamentat cu un cioc, trei noduri mici și o sferă biconică mare. Extremitatea piciorului este spintecată. Arcul, în schimb, este neted și ornamentat, iar pe marginile părții superioare se prezintă cu un șir de incizii oblice. Piciorul fibulei nu se unește cu arcul acesteia, iar acul îi lipsește. Fibula are urme de reparații sub forma unei înfășurări. Lungimea fibulei de la resort până la curbura piciorului este de 5 cm (pl. LVI, 1). După sfera biconică și arcul neted, ea reprezintă un tip târziu al fibulelor de tip Dux de la sfârșitul sec. IV-începutul sec. III î.Ch. (290-280 î.Ch.) (Kruta, 1979, p. 21-38; Șćukin, 1994, p. 36-49; fig. 16, 12, 13; 26, 11-12). Mai detaliat, pentru problema cronologiei perioadei Latene (și în special a celei din est) și criteriile de datare, sunt prezentate date în lucrările lui M. B. Șćukin (Șćukin, 1994, p. 36-49; Eremenko, Șćukin, 1998, p. 61-89).

Analiza materialelor din așezarea fortificată de la Saharna Mică ne arată asemănarea cu cele din complexe getice din regiunea carpato-dunăreană.

Astfel, după cum am mai precizat, pentru celelalte situri examinate de noi din microzona Nistrului Mijlociu, o parte din categoriile și tipurile de vase poartă un caracter general hallstattian (oalele de tipurile I și II, vasele de provizii, cămile, străchinile), iar cealaltă are o înfățișare scitică (oalele de tipul III).

În general, însă, orizontul getic al așezării fortificate de la Saharna Mică aparține perioadei de existență a culturii getice din sec. IV-III î.Ch. din interfluviul pruto-nistrean. Acest fapt este confirmat și de datarea fibulei de tip Dux. Luând în considerație specificul formării vestigiilor (antichităților) getice din microzona examinată de noi, limita cronologică de jos poate fi stabilită la hotarul secolelor V-IV î.Ch. Astfel, orizontul getic din așezarea fortificată de la Saharna Mică, se datează la hotarul sec. V-IV î.Ch.-sec. III î.Ch.

Capitolul III

Analiza sistemelor de fortificare din zona sudică a Nistrului Mijlociu

La ora actuală, în microzona ce ne interesează pe noi, sunt cunoscute 18 așezări fortificate aparținând culturii traco-getice. Ele ocupă o suprafață în limita a 20 km² și se întind de la orașul Camenca în nord, de-a lungul Nistrului spre sud, incluzând, practic, toată suprafața fostelor raioane Rezina și Șoldănești din jud. Orhei (pl. I-III).

Trebuie precizat de la bun început că, nu s-au cercetat în aceeași măsură așezările și nu suficient, în oricare din cazuri. Prin săpături nemijlocite sunt cercetate 6 situri: Saharna Mare (253m²), Saharna Mică (608m²), Ofatiți (188m²), Mateuți (156 m²), Alcedar-"La Cordon" (1260 m²). În așezările fortificate de la Țareuca, Stohnaja I, Stohnaja II-"La Revidichi" și Hluboaca, au fost efectuate mici săpături ce aveau ca scop, încadrarea cultural-cronologică a siturilor. Celelalte situri au fost "cercetate" vizual și prin colectarea materialului de la suprafață (tab. I).

Topografia siturilor

Pentru așezările fortificate traco-getice este caracteristică amplasarea acestora în locuri înalte greu accesibile, cu laturile (de la una, două sau trei, uneori chiar patru), apărate natural. Este vorba de promontorii înalte cu marginile abrupte, verticale, stâncoase și maluri abrupte ale râurilor sau înălțimi dominante. De altfel, tendința folosirii locurilor greu accesibile este, în general, caracteristică și pentru celelalte obiective (situri) cum ar fi așezările deschise ori necropole. Din numărul total al așezărilor fortificate traco-getice din zona de sud a Nistrului Mijlociu /13-deci 72%/ sunt amplasate în locuri greu accesibile (indicate în literatura de specialitate ca așezări fortificate de tip promontoriu), /3 deci 16,6%/ sunt amplasate pe malurile abrupte ale Nistrului, iar /2 deci 7%/ sunt așezate în văi deschise. Predominarea așezărilor fortificate pe promontoriu poate fi determinată și explicată prin faptul că teritoriul văii Nistrului se caracterizează printr-o puternică fragmentare a reliefului, adică rețele de râpe și hârtoape lungi ce capătă o formă de promontorii (Râmbu, 1982, p. 12, 140).

De regulă, promontoriile erau apărate din trei părți de caracteristicile naturale ale reliefului cum ar fi malurile abrupte, uneori stânci verticale (Hligeni II-"La Șanț", Rașcov, Parcani).

Aceste locuri, greu accesibile, nu aveau nevoie de sisteme de apărare artificiale. Doar istmul ce lega promontoriul cu lumea exterioară reprezenta pentru

inamic, în cazul operațiunilor militare, locul prin care înainta în zona spațiului vital de locuire.

De aceea, în cel mai îngust loc al ismului, erau ridicate sisteme de fortificare artificiale formate din val și șanț la care, uneori, se adaugă încă o linie de apărare (Stroenești-2, Saharna Mare au câte un val și două șanțuri). Adesea, lungimea liniilor de apărare nu este prea mare, astfel că, pentru ridicarea lor, nu era nevoie de mult timp, de materiale de construcții în cantitate mare și nici de multă forță de muncă. Acest fapt poate ar explica și de ce purtătorii culturii traco-gețice din această microzonă preferau ca locuri de amplasare a fortificațiilor, promontoriile.

Tot în această microzonă, malul drept al Nistrului este stâncos, înalt și destul de abrupt fapt ce contribuia la folosirea lui pentru ridicarea de fortificații (Curătura, Stohnaja I-“La Revichin”, Ofatiși). În acest caz, o parte a așezării era apărată natural, celelalte fiind întărite cu sisteme de fortificare artificiale, cum ar fi valul și șanțul.

În acest caz, linia de apărare avea o lungime mare, ambele capete ale acesteia oprindu-se în marginea malurilor abrupte ale râului (în funcție de destinația sitului, dimensiunile lui etc.) formând un semicerc în partea-dinspre exterior. Astfel, pentru ridicarea acestui tip de construcții în mod corespunzător, era nevoie de mult timp, multe materiale de construcții și resurse umane.

În sfârșit, încă un tip de obiective menționate în microzonă, după particularitățile topografice, sunt așezările fortificate din văile deschise. Pentru acestea, sunt caracteristice lipsa posibilităților naturale de apărare. În acest caz, linia de apărare este complet artificială și, de asemenea, este reprezentată de un sistem format din val și șanț. Este cert că acest tip de așezare fortificată era unul din cele mai complicate și scumpe deoarece pentru ridicarea sistemelor de fortificare era nevoie de mult timp, multe materiale și resurse umane. Pe de altă parte, în opinia noastră, acest tip de monument focalizează în sine esența așezărilor fortificate, ca subiect.

Se poate constata că sub aspect formal, la traco-geții din zona de sud a Nistrului Mijlociu sunt semnalate două tipuri de sisteme de apărare:

1. Cele ce depind parțial de relieful locului pe care sunt amplasate acestea (promontorii, malurile abrupte ale râurilor);

2. Cele ce nu depind de relieful locului pe care sunt înălțate (văile deschise).

Corelarea procentuală a acestor două tipuri ne arată că traco-geții, ca și marea majoritate a populațiilor lumii barbare, acordau o mare atenție factorilor naturali atunci când alegeau viitorul loc pe care să-și ridice așezarea fortificată, acordând o mare atenție apărării naturale a locului. Doar în cazurile de necesități tactico-strategice maxime, așezările fortificate erau amplasate în locuri deschise.

Morfologia siturilor

În strânsă legătură cu relieful locului (caracteristicile geomorfologice), pe care este amplasată fortificația, se află configurația și forma acestuia. I. Glodariu vorbind despre fortificațiile din sec. II î.Ch.-I d.Ch., paralel cu tendința generală pentru formele regulate plane, constată, pentru majoritatea dintre ele, forme neregulate, sinusoidale condiționate de configurația locului (Glodariu, 1983, p. 68).

Din statistica făcută (tabelul I), rezultă foarte clar că 12 așezări fortificate (66,6%) sunt amplasate pe un loc a cărui formă este aproape triunghiulară, la 4 (22,2%) forma este oval-rotunjită iar la 2 (7%) semicirculară (în formă de potcoavă). Această repartizare se deosebește de tendința generală a formelor așezărilor fortificate traco-getice din tot arealul cultural unde predomina forma ovală (Haheu, 1998, tab. 5).

Toate așezările fortificate al căror plan este triunghiular sunt amplasate pe promontorii. Tot odată, două fortificații amplasate pe promontorii (Alcedar-“La Cordon” și Țareunca), au o formă rotundă. În schimb, așezărilor fortificate, amplasate în văile deschise (Mateuți, Hlingeni-La Lac), arhitecții antici din acele vremuri, le dădeau forme rotunjite. În sfârșit, la așezările fortificate așezate pe malul Nistrului (Curătura Ofatinți), sistemele artificiale de apărare erau la fel: rotunjite spre semicircular.

Caracteristic pentru toate tipurile de așezări fortificate, este tendința lor de a rotunji laturile. Chiar și în cazurile când relieful impunea formele triunghiulare ori cu mai multe colțuri, cei ce construiau sistemul de fortificare puteau da tendința spre rotunjire, laturile fiind segmentate pe partea exterioară.

Rotunjirea laturilor este caracteristică pentru toate fortificațiile antice și, în general, este menționată până la apariția armelor de foc. În cazul atacurilor frontale aceasta era singura modalitate prin care apărătorii aveau un unghi vizual și de acțiune foarte mare și, invers, unghiurile ascuțite ajutau partea ce era în ofensivă. Este evident că părțile exterioare bine rotunjite, spărgeau atacul frontal al inamicului. Subliniind această situație, cunoscutul strateg al antichității, Marcus Vitruvius Polyainos, scria despre formele fortificațiilor că: “...ele nu trebuie să fie dreptunghiulare și să aibă unghiuri ascuțite, ci trebuie să fie rotunde ca să se poată urmări inamicul din mai multe locuri în același timp..., cele care au unghiuri, sunt greu de apărat, căci unghiurile mai degrabă îl acoperă pe inamic” (Vitruvius, IV, 2). Aeneius Tacticus arăta, de asemenea, că fortificațiile de formă rotundă erau construite împotriva atacurilor frontale ca și în cazul asaltului de către sciți ori mezi a Karmir Blura la mijlocul sec. VII î.Ch., după una din versiuni, ori în anii 590-585 î.Ch., după cea de-a doua versiune (Medvedskaja, 1992, p. 99-100).

Examinând așezarea și configurația siturilor, cât și aspectul tacticii și strategiei militare din acea epocă, trebuie să ne oprim, pe scurt, asupra câtorva detalii.

Acestea se leagă de însuși caracterul fortificațiilor ca subiect. În toate cazurile, fără excepții, construirea lor era dictată de necesitatea de apărare a anumitor zone de locuire în condițiile unor conflicte militare locale sau de proporții (Vasiliev, Aldea, Ciugudean, 1991, p. ?). Astfel că, arhitectura și caracteristicile constructive se subordonau direct rațiunilor tactico-strategice.

Este unanim acceptat faptul că așezările fortificate din zona Nistrului erau construite la mijlocul mileniului I î.Ch., împotriva incursiunilor hoardelor scitice dinspre est. În acest sens, nu un ultim rol îl juca folosirea ca bariere a apelor curgătoare ale râurilor nu numai a Nistrului, dar și a celorlalte râuri mici din această microzonă (Ciorna, Bogomianka, Beloci). În raport cu cele din urmă, așezările fortificate se aflau pe malul lor vestic (sic!). De remarcat că și despre această particularitate, în sensul folosirii maxime a posibilităților naturale, ne vorbeau strategii antici, care spuneau că cei ce atacau trebuiau de la început să învingă obstacolul pe care îl forma apa râurilor (Vegetius, IV, 1, Aenius Tacticus). Asupra acestui caracter firesc (amplasarea pe malul vestic al râurilor), atrage atenția Ju. Maleev, atunci când examinează așezările fortificate Holigrad târzii, dar și fortificațiile grupei podoliene de vest a culturii scitice timpurii (Maleev, 1987, p. 98).

Locurile cu malurile abrupte pe care erau amplasate așezările fortificate (incluzând și pe cele cu escarpe), constituiau, de asemenea, obstacole serioase chiar și pentru pedestrași, nemaivorbind de călăreți (Cernenco, 1984, p. 20). Același lucru se poate spune și despre multe alte particularități de construcție ale fortificațiilor din zona sudică a Nistrului Mijlociu (turnuri, bastioane), care sunt îndreptate tot împotriva respingerii asaltului organizat al inamicului.

În general, toate sistemele artificiale de apărare al fortificațiilor, erau calculate mai mult pentru manevra de învăluire decât pentru un asalt direct (Maleev, 1987, p. 98).

Trebuie remarcat, că așezarea construcțiilor din interior, era organizată astfel, încât locuințele și alte anexe gospodărești erau amplasate preponderent de-a lungul părții interioare a valului, partea centrală rămânând practic goală, ca de exemplu, în fortificația de la Mateuți (Zlatkovkaja, 1965, p. 223; Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 39). Aceasta se leagă de faptul că, pentru confruntările ofensive din acea epocă, un rol important îl juca armamentul de aruncare folosit pentru lupta la distanță cum ar fi arcul și săgețile și pietrele de praștie, arme ce făceau ca centrul fortificației să fie cel mai vulnerabil (Černenko, 1984, p. 40-43). În așezarea fortificată de la Alcedar-"La Cordon", au fost descoperite în jur de 40 de obiecte rotunde din cremene. Acestea, în condițiile în care lipsesc în totalitate alte categorii de obiecte din acest material, permite interpretarea lor ca pietre de praștie (vezi capitolul 2.4).

Funcționalitatea monumentelor

În înțelesul mării majorității a cercetătorilor ce se ocupă de fortificațiile traco-getice, atunci când creează coloane tipologice formale, după particularități, criteriul funcționalității se prezintă ca unul din cele mai stabile (Vasiliev, Aldea, Ciugudean, 1991, p. 21-22; Haheu, 1991, p. 189). Pe de altă parte, dacă clasificarea siturilor după primele două particularități (topografice și morfologice), sunt primordiale și pentru sesizarea lor sunt suficiente doar cercetările vizuale, atunci pentru scoaterea la iveală a funcționalității sitului, sunt necesare cercetări arheologice nemijlocite prin efectuarea de săpături pe suprafețe mari și, obligatoriu, secționarea sistemelor de fortificare.

Clasificarea după criteriul funcționalității include și o serie de particularități care pot fi scoase la iveală material și care reprezintă în sine un bloc informațional, cantitativ. Pentru indicarea importanței diferitelor situri, notăm două tipuri de caracteristici: cele numerice, care pot fi fixate arheologic și cele calitative, care au o înfățișare socială, dar pe acestea în cazul de față nu le vom examina. În acest scop, sunt foarte importante criteriile cum ar fi suprafața obiectivului, grosimea, structura și conținutul stratului de cultură, cantitatea și calitatea construcțiilor de apărare la care se adaugă locul sitului în sistemul de monumente din aceeași perioadă din zonă (microzonă). Potrivit criteriilor sus-menționate, siturile în discuție se împart formal: în așezări fortificate-centre, așezări-fortificate și fortificații cu scopuri militare ori de refugiu. Formal, acest înțeles se interpretează în următoarea formă:

Așezarea fortificată-centru reprezintă o așezare întărită, de obicei de dimensiuni considerabile, amplasată în centrul altor așezări fortificate mai simple, cât și așezări din aceeași perioadă (numărul celor din urmă putând oscila de la 4 la 12). Pe suprafața acesteia locuia o populație permanentă și se afla reședința administrativă și militară a căpeteniei cu garnizoana sa. În același timp, aceasta putea fi și un centru religios.

Așezarea fortificată este aceea care, inițial, a fost o așezare simplă și care ulterior a fost fortificată sau a fost fortificată de la început. Suprafața acesteia reprezenta zona de locuire permanentă a populației.

Fortificația cu scop militar (de refugiu), reprezenta un obiectiv întărit, de obicei, de dimensiuni nu prea mari și fără o populație permanentă, pentru aceasta presupunându-se prezența unei garnizoane militare puțin numeroase. Aceasta servea pentru stoparea (pe perioadă scurtă) înaintării inamicului, în cazul acțiunilor militare, în adâncimea spațiului vital.

Totodată, aceasta constituia avanpostul așezării fortificate-centru, iar în caz. de necesitate, servea ca refugiu pentru populația așezărilor nefortificate din imediata apropiere.

Pe baza acestor particularități formale, obiectivele din microzona ce ne interesează pe noi, se împart în felul următor:

Așezărilor fortificate-centre din zona de sud a Nistrului Mijlociu, le poate fi atribuit situl de la Saharna Mare. Acesta are o suprafață în jur de 80.000 m² și sisteme de fortificare a monumentelor cu trei bastioane. În jurul acestora pe o suprafață de aproximativ 8 x 3 km (marcată la est de malurile abrupte ale Nistrului, iar din alte părți fiind limitată de zonele greu accesibile formate de râpe și povârnișuri abrupte), pe o distanță comparativ nu prea mare una de alta, au fost descoperite 11 situri (pl. I-III). Astfel, în jurul așezării fortificate de la Saharna Mare sunt alte așezări fortificate: Saharna Mică, Stohnaia II-La Revichin și Hluboaca. În jurul acestor situri sunt așezate alte 7 așezări simple cum ar fi Dealul Mănăstirei, Valea Tâglău, Saharna Mică și Valea Grimodon (Smirmov, 1949, p. 194-202) (pl. II, III). Nu este exclus ca pentru zona de sud a Nistrului Mijlociu, la un astfel de statut ca acela al așezării fortificate - centru de la Saharna Mare, să tindă și situl de la Hligeni II-“La Șanț”. În jurul lui, pe o arie de 7 km, în zona dintre Nistru și Ciorna, sunt cunoscute 7 așezări fortificate și câteva așezări simple, toate din aceeași perioadă (pl. II, III).

Vorbind despre această categorie de situri, A. Florescu remarca că "ele indică... o etapă firească în evoluția social-economică a triburilor locale" (Florescu, 1980, p. 14).

Pentru așezările fortificate din microzona examinată de noi (ca și pentru fortificațiile cu scop militar de refugiu), situația este mai complicată din cauza nivelului insuficient al cercetării siturilor ori din cauza lipsei totale de cercetări arheologice. Totuși, se poate spune că siturile Mateuți, Alcedar-“La Cordon” și Ofatinți, corespund în totalitate acestei categorii. În ultimă instanță, pentru așezarea fortificată de la Mateuți este demonstrată existența unei așezări simple traco-gețice înainte de ridicarea sistemului de fortificare, fapt ce este confirmat de materialul ceramic descoperit sub talpa valului (Zlatkovskaja, 1965, p. 224). De precizat că pentru toate siturile sunt caracteristice urme intense de locuire și activitate omenească.

Destul de convingătoare în acest sens, sunt rezultatele săpăturilor de pe suprafața de 1260 m² din așezarea Alcedar-“La Cordon”. Vestigiile descoperite în acest sit (locuința de suprafață cu fundament din piatră, 3 semibordeie, 15 gropi menajere și în jur de 200 de descoperiri de obiecte, la care se adaugă 15.000 de fragmente ceramice), dovedesc că aici s-a aflat o așezare cu o capacitate de producție foarte mare, unde populația se ocupa intens cu diferite activități necesare existenței vieții de toate zilele. Aproximativ același tablou este caracteristic și așezărilor fortificate de la Ofatinți (Meljukova, 1955, p. 67) și Mateuți (Zlatkovskaja, Polevoj, 1969, p. 39).

În legătură cu fortificațiile militare (refugii) din zona de sud a Nistrului Mijlociu, trebuie spus că, din cauza nivelului insuficient a cercetărilor arheologice,

se poate vorbi doar în termeni generali. Pentru acestea este caracteristică suprafața de dimensiuni medii (Curătura 750 m², Hluboaca 250 m², Horodiște 700 m²) și un strat de cultură nesemnificativ, plus lipsa construcțiilor de lungă durată necesare omului pentru activitatea sa. La ora actuală, în această categorie, pot fi incluse siturile de la Curătura, Parcani, Hluboaca și Horodiște. Nu este exclus ca astfel să fi fost și fortificațiile de la Rașcov și Caterinovca (situl de la Rașcov are și 3 bastioane).

Emițând ipotezele noastre referitoare la funcționalitatea fortificațiilor tracogetice din zona de sud a Nistrului Mijlociu, recunoaștem caracterul condițional al acestei proceduri (în special la nivelul actual al cercetărilor arheologice), fiind convingși doar de funcția lor de bază, cea de apărare.

Caracteristica tehnologică a liniilor de apărare

Spre deosebire de procedura formal-tipologică a clasificării obiectivelor fortificate, analiza structurii liniilor de apărare a acestora, este mult mai complicată. Pentru această analiză e nevoie, în primul rând, de cercetări arheologice de anvergură, cu obligativitatea secționării componentelor de apărare. Pe de altă parte, asupra elementelor de apărare au repercursiune și anumiți factori externi (ploile, eroziunile etc.), care duc treptat la schimbarea înfățișării acestora ori la totala lor dispariție.

Caracteristică pentru toate așezările fortificate din zona de sud a Nistrului Mijlociu, este existența valului și șanțului de apărare. Ca și pentru toate fortificațiile de pământ și la acestea, valul era dispus în partea dinspre așezare, iar șanțul, în partea exterioară a valului. În plus, valul era ridicat din pământul rezultat din săparea șanțului. Astfel, dușmanul care trecea de șanț urma să treacă și de val. În așezarea fortificată de la Hligeni-“La Șanț”, înălțimea totală a liniei de apărare de la fundul șanțului atinge 7,5 m, la Saharna Mare, 6 m, iar la Saharna Mică, 5 m.

Pentru toate așezările fortificate din zona de sud a Nistrului Mijlociu, linia de apărare avea o formă circulară (Mateuți), ori cel mai des, segmentoidală, cu partea reliefată îndreptată spre exterior, fapt ce era dictat (așa cum am amintit mai sus), de rațiuni strategice. Sistemul de fortificare format din val și șanț, în majoritatea cazurilor constituie o linie ori două de apărare eșalonate una după alta (Stroești). Bunăoară, la Saharna Mare, sunt semnalate un val și două șanțuri (?) exterioare, dar noi considerăm că în cazul de față cel de al doilea val nu s-a mai păstrat. Spre deosebire de alți cercetători (Niculiță, 1977, p. 34), noi nu împărtășim opinia privitoare la existența fortificațiilor alcătuite exclusiv doar dintr-un șanț (Haheu, 1998).

Deși nu ni se pare oportun să ne oprim în detaliu asupra unor parametri particulari cum ar fi dimensiunile și forma valurilor și șanțurilor, care în timp și-au

schimbat înfățișarea, totuși este necesar să amintim șanțurile de apărare de la Mateuți și Ofatinți, săpate cu trepte în partea dinspre val. Referitor la această tehnologie, care evident că ușura inamicului accesul în fortificație, probabil că are dreptate A. I. Meljukova, care presupunea că treptele protejau șanțurile de alunecarea pereților (Meljukova, 1955, p. 65). O situație similară este semnalată și la a treia linie de apărare de la Butuceni (Niculiță, 1995, p. 472-473). Analog, se poate vorbi de șanțul trapezoidal de la Ibănești, a cărui parte dinspre val era acoperită cu pietre. În cazul de față, situația era dictată de faptul că șanțul a fost săpat într-un pământ nisipos instabil (Șarduschi, Moscalu, 1989, p. 185).

Valurile constituiau, de altfel, cel mai simplu tip de construcții de apărare, dar cel mai adesea aveau și o serie de elemente auxiliare, ca de exemplu palisada (Curătura, Mateuți, Ofatinți). Nu este exclus ca palisade să fi existat și în cadrul altor situri, însă urmele acestora, nu au fost depistate. Pentru zona de sud a Nistrului Mijlociu, un element caracteristic în plus pentru sistemul de apărare îl constituie existența bastioanelor. Remarcabil este, că acest element nu a fost semnalat în alte zone a lumii traco-getice în afară de Iorjnița (Cosăuți), amplasată la 25 km în amonte pe cursul Nistrului (Hâncu, 1987). În zona de sud a Nistrului Mijlociu, bastioane sunt semnalate în așezările fortificate de la Rașcov și Saharna Mare, în număr de trei la fiecare. Saharna Mică și Curătura, prezintă câte un bastion. Cel mai adesea, acestea se află în fața liniei principale de apărare. Astfel, la Saharna Mare distanța dintre bastioane alcătuiește 35-120 m. Bastioanele, au la rândul lor, val și șanț (pl. XLVIII). În cazurile când există doar un bastion, atunci acesta este amplasat în centrul liniei de apărare (pl. LIV), când însă sunt trei, atunci unul se afla în centru, iar celelalte două, pe flancuri (pl. XLVIII).

Un alt element adițional de apărare, semnalat în zona ce ne interesează pe noi, este reprezentat de turnul de la Hligeni-“La Șanț”. Acesta, era amplasat vizavi de intrare după șanț și reprezenta o movilă (terasament rambleu) de formă tumulară cu o înălțime de până la 3,5 m și un diametru cam de 8-10 m în jurul căruia era un mic șanțuleț. Pe suprafața movilei se întâlnesc mici pietre de calcar. Cel mai probabil, acest turn închidea accesul direct spre intrarea în fortificație.

Unul din cele mai vulnerabile locuri ale liniei de apărare a fortificațiilor, era intrarea (poarta). În zona de sud a Nistrului Mijlociu, intrarea în fortificație a fost identificată cu precizie în două cazuri: la Mateuți – printr-o coborâre bruscă a valului în partea estică și la Hligeni II-“La Șanț”, printr-o întrerupere a valului. Însă, în cel de-al doilea caz, așa după cum am precizat, intrarea era acoperită de turn.

Dintre alte elemente adiționale de construcție a așezărilor fortificate traco-getice din zona de sud a Nistrului Mijlociu, trebuie amintit escarpamentul (Olișcani). La Olișcani, laturile promontoriului apărate de caracteristicile naturale ale reliefului, au fost escarpate pentru a obține pante mult mai abrupte. O serie de

caracteristici din zona de sud a Nistrului Mijlociu, sunt legate și de structura internă a valurilor. Așa cum s-a remarcat mai sus, valurile au fost secționare la trei situri: Ofatinți, Saharna Mare și Mateuți (vezi capitolele 2.3, 2.6 și 2.8). Valul fortificației de la Ofatinți, a fost construit exclusiv din pământ cu adăugiri de lut. Mult mai complex este valul așezării fortificate de la Mateuți, care a fost construit pe scheletul unei carcasi din lemn formată din două rânduri la stâlpi verticali împlețiți cu nuiele. Apoi toată această construcție de lemn a fost acoperită cu pământ amestecat cu pietre din calcar.

În urma cercetării valului așezării fortificate Saharna Mare, au fost sesizate cinci perioade de construcție și reparație a acestuia. Primele două nivele erau din cernoziom. În perioada a treia de construcție, peste primele două straturi s-a pus unul de lut. Astfel, înălțimea valului ajungea până la 2,5-3 m, tot acum fiind lipită cu lut partea exterioară a valului. Lipirea (tencuirea) părții exterioare a valului a fost făcută și în perioadele a patra și a cincea de amenajare a valului când înălțimea acestuia a atins 4 m. Descriind structura valului așezării fortificate de la Saharna Mare, I. T. Niculiță remarca că în perioada a treia de construcție s-a folosit și lut ars (Niculiță, 1977, p. 36), deși autorul săpăturilor, cercetătorul G. D. Smirnov, nu preciza nimic în legătura cu contextul arderii (Smirnov, 1949, p. 194, 200-202; 1949a, p. 93-97).

Cert este că analiza așezărilor fortificate din zona de sud a Nistrului Mijlociu, după particularitățile formale (topografia, morfologia, funcționalitatea și caracteristicile tehnologice), scot în evidență următoarea imagine a acestora. Astfel, ca și pentru întregul areal al culturii, primele două particularități nu constituie indicatori culturali. Tendința folosirii locurilor greu accesibile pentru amplasarea așezărilor fortificate ca și atribuirea pentru liniile de apărare a formelor rotunde este semnalată practic pentru toată lumea barbară din acea epocă, ca de exemplu la sciți (Il'inskaja, Terenožkin, 1983; Moruženko 1985). Acestea nu se evidențiază după particularitățile tehnologice, cel mai des constructorii antici foloseau acele materiale de construcție pe care le aveau la fața locului, astfel că structura valului se poate deosebi de la caz la caz. Singura trăsătură ce deosebește așezările fortificate din zona de sud a Nistrului Mijlociu, este existența bastioanelor.

În problema apariției așezărilor fortificate din zona de sud a Nistrului Mijlociu se evidențiază existența bastioanelor.

Referitor la apariția așezărilor fortificate din prima epocă a fierului în zona de sud a Nistrului Mijlociu, fără a discuta ipotezele despre existența lor în perioada hallstattiană timpurie (cultura Saharna-Solonceni), din cauza activizării cimerienilor, trebuie să atragem atenția asupra unor circumstanțe. În așezarea fortificată de la Mateuți, pe lângă materialul getic preponderent, sunt cunoscute și vestigii ale culturii Saharna-Solonceni care constituie un pretext pentru punerea la îndoială a perioadei de ridicare a sistemului de fortificare. Pe de altă parte, autorul săpăturilor

ne vorbește despre existența, sub talpa valului, a unui strat cu ceramică getică (Zlatkovskaja, 1965, p. 224), din toate acestea rezultând limpede că sistemul de fortificare a fost ridicat nu mai repede de sec. IV (mijlocul sec. IV) - sec. III î.Ch.

Un alt exemplu, destul de elocvent, este cel al așezării fortificate de la Ofatinți, care, la fel, au două straturi de cultură. Aici existau două orizonturi (sec. VI /VII-VI/ -III î.Ch.) În structura valului era ceramică hallstatiană târzie, acest fapt putând însemna că sistemul de fortificare a fost construit nu mai repede de perioada getică. În așezarea fortificată de la Hluboaca, au fost descoperite numai vestigii getice (Usataja, Levinschi, 1994, p. 39-40). În sfârșit, există nivelul getic în așezarea fortificată de la Alcedar-“La Cordon” (a doua jumătate-sfârșitul secolelor V-III î.Ch.), ceea ce ne dă posibilitatea să presupunem că ridicarea sistemului de fortificare a avut loc în perioada de maximă intensitate a vieții în așezare (Haheu, 1987, p. 167-168; 1998, p. 111-135).

Pe de altă parte, luând în considerație așezările fortificate, trebuie spus că la Hligeni II-“La Șanț” nu au fost secționate sistemele de fortificare, iar în cazul celor de la Saharna Mare, unde sunt cinci perioade de construire și reparare a valului, lipsește documentația stratigrafică veridică. Toate acestea ne conving de faptul că, marea majoritate a sistemelor de fortificare a așezărilor din zona de sud a Nistrului Mijlociu, au fost construite nu mai timpuriu de perioada getică din a doua jumătate-sfârșitul sec. V î.Ch. Acesta este, de altfel, încă un argument indirect în favoarea prezenței culturii getice timpurii pe teritoriul analizat de noi.

Tabel sinoptic. Caracteristicile de bază ale așezărilor fortificate traco-getice din zona Nistrului Mijlociu.

No	Denumirea sitului	Suprafețele cercetate	Dimensiunile			Locul de amplasare			Forma			Sistemele de fortificare						Structura valului			Grosimea stratului de cultură	Apartenența cultural-cronologică	
			Promontorii	Malurile Râurilor	Văi	Triunghiulară	Rotunjită	Formă de potcoavă	Val și șanț	Palisadă	Bastioane	Turnuri	Escarpament	Intrare	Sursă de apă	Carcasă din lemn	Bază de piatră	Lut ars					
1	Rașcov	100x100	+			+						+		3								-	traco-geti
2	Caterinovca	500 m ²	+			+						+										-	traco-geti
3	Stroești	5,5ha	+			+						2										-	traco-geti
4	Curătura	0,75ha		+					+	+	+	+								+		20-40 cm	Saharna-Solonceni, traco-geti
5	Alcedar- "La Cordon"	57x63 1260m ²	+						+			+										60-80 cm	ibidem
6	Mateuți	95x80 156m ²			+				+		+									+	+	60-80 cm	ibidem
7	Hlinjeni- "La Șanț"	350x200 570m ²	+			+	+					+								+		60-120 cm	Sah.-Solonceni, Basarabi-Șoldă., traco-geti
8	Gligeni- "La Lac"	350x200			+	+						+								+		-	-
9	Parcani	R-100	+			+						+										-	-
10	Olișcani	1ha	+				+					+								+		-	-
11	Țareuca	50x60 2x4	+			+						+										140 cm	Cucuteni, Sah.-Solonceni, geți, slavi
12	Stohnaja I	2ha	+			+						+										-	-
13	Stohnaja "La Reviki"			+		+						+										-	-
14	Saharna Mare	7ha 253m ²	+			+						½		3								40-60 cm	Saharna Solonceni, geți
15	Saharna Mică	2ha 608m ²	+			+						+										80-100 cm	ibidem
16	Hluboaca	0,25ha	+			+						+										-	-
17	Ofatinți	4000m ² 188m ²		+					+	+												40-50 cm	traco-geti
18	Horodiște	700m ²	+			+						+										-	-
	Total		13	3	2	13	4	2	18	2	4	1	1	2	2	1	1						

Capitolul IV

Interpretarea cultural- cronologică a materialelor

Ultima transformare cultural-genetică în centrul ce funcționa pe Nistrul Mijlociu în prima epocă a fierului, a avut loc pe la mijlocului mileniului I î.Ch., când cultura hallstattiană Basarabi-Șoldănești a fost înlocuită de cea getică timpurie.

În lucrarea sa, V. L. Lapușneanu afirma că cultura getică (getică timpurie), este legată genetic de cultura Basarabi-Șoldănești (Lapușneanu, 1979, p. 130). Această opinie este larg împărtășită în rândul specialiștilor (Vulpe, 1970, p. 188; Meljukova, 1989, p. 20; Levițki, 1992, p. 121). Granița cronologică superioară a culturii Basarabi-Șoldănești este plasată la mijlocul sec. VII î.Ch. (Vulpe, 1979, p. 2271-2280; László, 1985, p. 10; Levițki, 1998, p. 28-29). Pe de altă parte, apariția culturii getice (getice timpurii), este raportată la sec. VI î.Ch., mijlocul (Lapușneanu, 1979, p. 130) sau sfârșitul acestuia (Niculiță, 1979, p. 130). Este general acceptat faptul, potrivit căruia, cultura getică timpurie corespunde etapei hallstattiene târzii (Vulpe, 1970, p. 192-193, 210-202; Meljukova, 1979, p. 91, 103, 110, 142; Lapușneanu, 1979, p. 51).

Cert este că, la o astfel de datare, se crea un hiatus cronologic între aceste două culturi genetic "înrudite". M. Tkačuk, în opinia sa "sacramentală" (dar în principiu corectă) exprimată recent, spunea că: "ce înseamnă cronologia culturii getice nu știe nimeni", datând-o pe aceasta în sec. IV-III î.Ch. (Tkačuk, 1994, p. 221), iar "...în Basarabia granița cronologică de jos se fixează la începutul sec. IV î.Ch." (Brujako, Tkačuk, 1994, p. 28). Această datare a culturii getice este condiționată în mare de faptul că autorii pun accentul principal, în reconstituirea "ciclurilor dialogurilor culturale", pe izvoarele antice scrise în dauna realităților arheologice (Tkačuk, 1944, p. 215-256; 1998, p. 60-86; Brujako, Tkačuk, 1994, p. 27-31).

Vorbind despre importante schimbări în componența culturii materiale din spațiul carpato-dunărean, A. Vulpe le leagă pe acestea de pătrunderea unei anumite "populații de călăreți din est" la începutul sec. VI î.Ch. (Vulpe, 1970, p. 203). Această lovitură puternică și distrugătoare (destabilizatoare), a traversat nu numai valea Dunării și cursul superior al Mureșului, dar și Moldova. În lucrările sale legate de cronologia acestor două orizonturi culturale și anume Basarabi (Basarabi-Șoldănești) și cel getic timpuriu, cercetătorul român presupune că situația este determinată "nu atât de lipsa materialelor... cât de neputința de a le organiza pe acestea, cronologic (Vulpe, 1970, p. 203). Recent, s-a dovedit că A. Vulpe are dreptate, dar se impun unele precizări.

Pătrunderea "populației de călăreți"- sciți, în regiune, a avut loc nu în sec. VI î.Ch., ci ceva mai timpuriu, așa cum au dovedit ultimile elaborări și precizări în

cronologia culturii scitice timpurii a acesteia (Medvedskaja, 1992, p. 86-107). Așadar, începutul pătrunderii vestigiilor scitice timpurii în Moldova, cade la mijlocul sec. VII î.Ch. (Levițki, Demčenko, 1995, p. 41-51). Astfel, vestigiile arhaice scitice au coexistat aici o perioadă alături de cultura Basarabi-Șoldănești, fapt dovedit convingător de mormântul 3 și 31 din necropola de la Seliște. Deși caracterul relațiilor reciproce rămâne sub semnul întrebării - nu este exclus ca acesta să fi fost unul dușmănos (Meljukova, 1979, p. 78; Levițki, 1998, p. 45). Este importantă, însă, existența acestor contacte.

Un rol important în cadrul acestor relații, probabil, îl juca populația tracică de pe Nistrul Mijlociu, care, aici, are un oarecare “trunchi genetic” încă din perioada hallstattiană timpurie (deși, remarcăm, că populația tracică apare în regiune la începutul mileniului I î.Ch. în urma migrațiilor directe din zona Dunării de Mijloc și de Jos). Însă trebuie amintită și a treia parte contractată și anume populația din silvostepa spațiului dintre Bugul de Jos și Nistru, cât și partea stângă (cea veraineană) a Nistrului, care a fost supusă influențelor scitice încă de la începutul-prima jumătate a sec. VII î.Ch. (Smirmova, 1993, p. 101-118; Skoryj, 1996, p. 29-34). În urma contactelor și relațiilor reciproce a acestor trei “parteneri” de bază a avut loc transformarea culturală, rezultatul final fiind apariția culturii getice timpurii în zona de sud a Nistrului Mijlociu, în a doua jumătate-sfârșitul sec. VII î.Ch..

Despre apariția și dezvoltarea culturii getice din Moldova, au fost scrise multe studii, părți de volume și monografii solide. Dar, analizând toate acestea, rămân neclare două lucruri simple (cea de importanță secundară neintrând în calcule): mecanismul și perioada apariției “celor mai viteji și mai drepți”. Aceste întrebări sunt și cele mai importante dar și primordiale (aceasta este problema “fundamentală” a istoriei etno-culturale a regiunii de la mijlocul mileniului I î.Ch.). Trebuie spus că punctele de vedere existente, pot fi însumate în două ipoteze, evident diametral opuse.

Una dintre ele susține că geții (într-un sens geografic mai larg), s-au dezvoltat pe fondul tracic local, în condițiile în care influențele externe sunt lipsite de importanță (Niculiță, 1987, p. 20-21).

Cel de-al doilea punct de vedere, este puternic promovat, de adeptul migraționismului și al “hiatusurilor cronologice”, M. Tkačuk. În opinia lui, data mai îndepărtată a culturii getice din Basarabia, trebuie stabilită în sec. IV î.Ch. (Brujako, Tkačuk, 1994, p. 28). Perioada de la sfârșitul culturii Basarabi-Șoldănești (mijlocul sec. VIII-prima jumătate a sec. VII î.Ch) și până la apariția “nou veniților” (?) avem monumente (situri) pentru care este caracteristic “sincretismul cultural inițial” (Brujako, Tkačuk, 1994, p. 27-28). În orice caz, după venirea geților din Dobrogea în Basarabia și Moldova de silvostepă și a plecării sciților în stepe, situația în regiune s-a stabilizat (Brujako, Tkačuk, 1994, p. 30).

Cele două puncte de vedere sunt diametral opuse, dar ambele la fel de greșite. Pe de o parte, ambele sunt adevărate, însă numai pe jumătate. Adevărul, se află, ca de obicei, undeva la mijloc, viziunea autorilor acestei lucrări bazându-se pe exemplul zonei de sud a Nistrului Mijlociu.

Vestigiile getice timpurii din regiune, sunt date în regiune în limitele sec. VI î.Ch. (Lapușneanu, 1979, p. 130; Niculiță, 1987, p. 3). Această datare se bazează pe de o parte, pe indicatorii cronologici ai pieselor scitice arhaice (preponderent piese de armament), iar pe de altă parte, pe ceramica de import, care este în regiunea noastră reprezentată de amforele grecești. În opinia noastră, aici se ascunde o capcană pentru adepții datărilor exacte, în periodizarea culturilor arheologice.

În ceea ce privește indicatorii cronologici scitici arhaici, destul de clar s-a exprimat unul din cei mai buni cunoscători a epocii traco-getice, I. T. Niculiță, care spunea că: dacă în așezări și necropole nu este descoperit un material bine datat... atunci este imposibil de deosebit de monumentele de secol IV-III î.Ch. (Niculiță, 1987, p. 15). Tot acolo, același autor scrie în legătură cu importurile: "Dacă însă, în așezări și necropole, nu sunt găsite fragmente semicirculare sau amfore întregi din Chios...atunci pe acestea este imposibil să le deosebim de monumentele din sec. IV-III î.Ch." (Niculiță, 1987, p. 15). În legătură cu cel din urmă (importul grecesc) de la noi, adăugăm: "Dar când, la drept vorbind, începe să pătrundă acest import ceramic grecesc, în zona ce ne interesează?"

Aceste întrebări, evident, că nu sunt noi, ele fiind ocolite sau chiar ignorate. Astfel, V. L. Lapușneanu remarca, că printre materialele din sondajele efectuate în anul 1968 de către V. A. Dergačev, în necropola de sec. VII-VI î.Ch. de la Seliște, se afla și un fragment ceramic cu firnis negru. Considerând necesar să amintim acest detaliu, totuși nu includem în lucrarea noastră importul antic lucrat la roată, deoarece săpăturile ulterioare din necropole și alte monumente de acest tip, nu au confirmat răspândirea ceramicii antice, deși în principiu la sfârșitul etapei Șoldănești această posibilitate nu poate fi exclusă" (Lapușneanu, 1969, p. 61). Cu toate acestea, obiectul menționat are o importanță principală, fiindcă, în continuare, vom vorbi despre ceramica locală modelată cu mâna din zona de sud a Nistrului Mijlociu (minuțios prezentată de autori în capitolul al doilea).

Pentru început, considerăm necesar să prezentăm câteva opinii legate de ceramica getică modelată cu mâna din mileniul I î.Ch. Acestea au fost formulate de cei mai mari specialiști în problemele culturii getice, începând cu "patriarhul" arheologiei române Vasile Pârvan (fapt ce conferă acestor opinii o importanță și mai mare).

Încă în 1926, în monumentală sa operă "Getica", V. Pârvan și-a exprimat opinia după care, complexul ceramic din perioada următoare nu s-a schimbat în mod deosebit. Mai ales, ea nu se dezvoltă tehnologic și morfologic. Tipul ceramic

principal este vasul gen borcan (Pârvan, 1982). E. Moscalu, la rândul său, arăta că multe tipuri ceramice, în primul rând tipul IX, există fără mari schimbări (Moscalu, 1983, p. 58-61). În sfârșit, trebuie să amintim și opiniile amintite mai sus de I. T. Niculiță despre rolul indicatorilor cronologici exacti în timpul datării siturilor în general și a ceramicii modelate cu mâna, în particular (Niculiță, 1987, p. 15). Enumerarea opiniilor, în cazul nostru, nu numai că vrea să atragă atenția specialiștilor atunci când recurg la datarea unuia sau altuia din complexe ceramice, ci și a sitului în general. Scopurile, aici, sunt altele și mult mai vaste. Astfel, existența ceramicii locale modelate cu mâna în condițiile lipsei indicatorilor cronologici exacti, permite formularea ipotezei conform căreia, existența ei este mult mai timpurie (Haheu, 1996).

În ceea ce privește importurile grecești, trebuie spus că, ceramica pictată de masă este prezentă în siturile-teritorial apropiate ale grupei scitice timpurii din Podolia de vest; în așezarea fortificată de la Nemirovskunde, aceasta se datează în al doilea sfert al sec. VII-mijlocul sec. VI î.Ch. (Vahtina, 1996, p. 85-93); în așezarea de la Ivane-Puste unde se datează în a doua jumătate a sec. VI-prima jumătate a sec. V î.Ch. (Ganina, 1965, p. 112); la Zales'e la sfârșitul secolului VII-secolul VI î.Ch. (Ganina, 1984, p. 74-77) și altele. În Moldova, în schimb, preponderente sunt amforele, care apar aici nu mai devreme de mijlocul-sfârșitul sec. VI î.Ch. (Serova, 1989, p. 159; Banaru, 1999, p. 174-175). Tot în această perioadă, în mare (precizând perioada început de sec. VI î.Ch.), se datează apariția materialului amforistic pentru tot nord-vestul Mării Negre (Canarache, 1957, p. 8-9; Brașinskij, 1980, p. 5; Lejpunskaja, 1981, p. 5). De aceea, amforele acceptate de toți ca argumente cronologice nu pot fi folosite pentru datarea materialelor mult mai timpurii decât sec. VI î.Ch. Întrebarea care se pune este dacă avem în zona de sud a Nistrului Mijlociu astfel de materiale timpurii de la mijlocul-sfârșitul sec. VII î.Ch.

Așa cum s-a precizat mai sus, practic, toate monumentele din zona Nistrului Mijlociu sunt cu mai multe straturi. Orizontul inferior în aceste situri este reprezentat de cultura hallstattiană timpurie Saharna-Solonceni (a doua jumătate a sec. X-mijlocul sec. VIII î.Ch.). În literatura de specialitate, a fost emisă ipoteza că multe așezări fortificate apar în perioada hallstattiană timpurie (Haheu, 1991, p. 189). Despre aceasta scrie și M. Kašuba, în contextul valorificării regiunii de către saharieni, ea spunând că: "Avanposturile valorificării noilor pământuri puteau fi așezările fortificate în jurul cărora se grupau mai multe așezări simple (populația culturii Saharna putea fi cunoscută cu tehnica de construcție a fortificațiilor; de altfel, în 8 așezări fortificate "getice" a fost descoperit și un nivel al acestei culturi; așezări fortificate sunt cunoscute și în zona Nistrului Mijlociu la Grigorovka și Rudkoveck)" (Kašuba, 1992, p. 350). Sunt cunoscute așezări fortificate și pentru orizontul hallstattian timpuriu: Cozia, Brad, Vânători, Pocreaca (în Moldova românească), ultima fiind cu un singur nivel (Iconomu, 1996, p. 21-56).

În zona de sud a Nistrului Mijlociu, orizontul culturii Saharna-Soloceni, este semnalat în așezările fortificate de la Curătura, Alcedar-“La Cordon”, Mateuți, Hligeni II-“La Șanț”, Țareuca, Saharna Mare și Saharna Mică, Stohnaja II-“Revichin”, Echimăuți, cât și în așezările cu mai multe straturi de la Solonceni-“Hlinaja” și Mateuți-“La Bașne”. Următorul orizont cronologic prezent aproape în toate siturile enumerate, este cel al culturii Basarabi-Șoldănești (mijlocul sec. VIII–sfârșitul sec. VII î.Ch).

Acest al doilea orizont a fost surprins destul de bine în așezarea fortificată de la Hligeni II-“La Șanț”. Materialele culturii Basarabi-Șoldănești au fost descoperite și în complexe închise, unde nu se observă o trecere bruscă de la un orizont la altul. În două cazuri, gropile cu materiale aparținând culturii Basarabi-Șoldănești, se suprapuneau peste cele saharaniene (nr. 71 și 81 respectiv nr. 63 și 138). În șapte complexe proporția materialelor culturilor Saharna și Basarabi-Șoldănești este în medie de 1:3 și ele au fost atribuite celui de al doilea orizont. În trei cazuri, în complexe închise, s-a găsit un număr egal de materiale din ambele orizonturi (gropile nr. 39, 75 și 126), descoperirile culturii Saharna aflându-se mai cu seamă în partea dinspre fundul acestor gropi, pe când cele ale culturii Basarabi-Șoldănești, ocupau partea superioară a umplerii (Gol’țeva, Kașuba, 1995, p. 32-37).

În opinia autorilor, toate acestea arată că la mijlocul sec. VIII î.Ch. în așezarea fortificată “a rămas nu doar și nu atât o populație ce a lăsat siturile culturii Saharna, ci au apărut elemente de tipul Basarabi-Șoldănești”... (Gol’țeva, Kașuba, 1995, p. 32). Astfel, prezentarea tabloului stratigrafic de mai sus ne convinge destul de elocvent de aceasta.

În continuare, vom examina orizonturile cultural-cronologice din așezarea fortificată de la Hligeni II-“La Șanț”. Oprirea mai amănunțită asupra acestui sit, are explicația că este mai bine cercetat, dar și că este comparativ mai bine documentat în ceea ce privește stratigrafia (orizontală și verticală). În al doilea rând, în cadrul acestui sit sunt bine reprezentate toate orizonturile cultural-cronologice (ce reflectă procesele de transformare culturală), care sunt (mai mult sau mai puțin) caracteristice pentru celelate situri din aceeași perioadă din zona de sud a Nistrului Mijlociu.

Va fi vorba despre perioada indicată de N. Gol’țeva și M. Kașuba ca cea a antichităților din secolele VII-VI (V) î.Ch. (Gol’țeva, Kașuba, 1995, p. 38-40). Cel mai probabil, hotarul cronologic inferior al unor astfel de materiale îl constituie mijlocul sec. VII î.Ch., ce corespunde apariției antichităților scitice arhaice, în regiune (Levițki, Demenčenko, 1995, p. 41-53). Descriind această perioadă, autorii subliniază faptul că însuși materialul nu reprezintă un monolit cultural unic ci sunt anumite asemănări (unele paralele -?) cu cele din siturile de tipul Bârsești-Ferigele, cele scitice din zona Nistrului și Podoliei, cât și în orizontul Pîrjoleni-Dănceni-Olănești (Gol’țeva, Kașuba, 1995, p. 38). În așezarea fortificată de la Hligeni II acest orizont cultural-cronologic a fost evidențiat, în lipsa unor indicatori

cronologici exacti, pe baza ceramicii modelate cu mâna. Însă, având în vedere că această ceramică a fost descoperită în complexe închise, unde ceramica cu aspect tracic își are analogii în cultura Ferigele și, în aceleași complexe, sunt tipuri ceramice caracteristice pentru cultura scitică timpurie din zona Nistrului și Podoliei, concluziile autorilor sunt destul de convingătoare (Gol'țeva, Kașuba, 1995, p. 38-40).

O astfel de abordare în stabilirea cultural-cronologică a siturilor ni se pare justificată, astfel că, în lucrarea noastră, această metodă a fost folosită pentru analiza comparativă a celorlalte așezări din regiune și din aceeași perioadă (cf. cap. II). Ca și în cazul de la Hligeni I-"La Șanț" și în cadrul celorlalte situri din regiune nu au fost practic găsiți indicatori cronologici siguri pentru perioada secolelor VII-VI î.Ch., astfel că, toate datările au fost făcute pe baza materialului avut la dispoziție. Așadar, ceramica locală modelată cu mâna (în lipsa altor indicatori cronologici exacti), joacă rolul de artefact principal și de argument de bază pentru realitățile arheologice ale culturii getice timpurii, din zona de sud a Nistrului Mijlociu.

În cadrul așezărilor din regiunea aflată în discuție, orizontul hallstattan târziu (= getic timpuriu), este atestat în patru locuri cercetate. La acestea, pe lângă deja amintitul sit de la Hligeni II-"La Șanț", unde au fost descoperite trei complexe închise și 854 de fragmente ceramice din complexe închise și stratul de cultură (cf. capitolul 2.1), se adaugă așezarea de la Solonceni-"Hlinaja", unde au fost scoase la iveală șase construcții și 335 de fragmente ceramice ce provin atât din complexe închise cât și din stratul de cultură, o psalie (cf. cap. 2.2). Acestor trei așezări fortificate li se adaugă cea de la Ofatinți unde au fost descoperite două vase întregi și 130 de fragmente ce provin din stratul de cultură, plus o fusaiolă (cf. capitolul 2.3). O poziție separată ("de trecere"), ocupă așezarea fortificată de la Alcedar-"La Cordon", unde orizontul "tracic" pare a fi omogen și se datează unitar în a doua jumătate-sfârșitul sec. VI-sec. III î.Ch. (cf. capitolul 2.4).

În cadrul ceramicii modelate cu mâna descoperite în siturile din zona de sud a Nistrului Mijlociu, un loc special îl ocupă vasele de bucătărie printre care au fost distinse câteva tipuri de bază (pl. LVIII).

Tipurile I și II sunt reprezentate de vase-bocan ce sunt neprofilate, cilindrice, de formă tronconică ori de butoiăș. Buza acestora este evidențiată slab ori deloc, marginea de obicei este rotunjită, dreaptă ori, mai rar, tăiată oblic. Oalele acestor tipuri, erau, de regulă, înzestrate cu proeminente-apucători (de dimensiuni mijlocii), de formă aproape dreptunghiulară ori segmentoidală în număr de 4-6, amplasate simetric pe corpul acestora, preponderent în partea superioară a lor. (pl. V, 1, 4, 7, VIII, 6; XV, 9; XIX, 5, 7-8; XXVIII, 11). O parte a oalelor acestor tipuri, au un decor tipic "scitic" format din creștături ori brâu alveolat pe marginea buzei. La acestea, rareori, se adăugau orificiile de sub buză. De remarcat, că perforațiile de sub buză se asociază cu brăurile alveolate (pl. 2-3; XV, 7-8).

Așa cum s-a menționat (capitolul II), oalele acestor tipuri au un caracter general hallstattian, iar prezența lor printre ceramica fină hallstattiană târzie, din siturile microzonei examinată de noi, evident, se leagă de tradiția hallstattiană. Decorul tipic "scitic" de pe unele exemplare reprezintă o dovadă în plus a datării (pl. LVIII).

În ceea ce privește oalele getice închise, de tipul I și II, din complexele ceramice examinate, au de asemenea, un caracter general hallstattian, fiind tipuri care străbat perioada de la hallstattul timpuriu la cel târziu. Însă, în cadrul culturii getice, tipul principal devine vasul în formă de butoiăș (tipul II), schimbându-se puțin și elementele principale de ornamentare. În perioada getică, brâul alveolat devine mai masiv și rudimentar fiind așezat pe vase nu numai orizontal dar și vertical și oblic sau în formă de ghirlandă (ultima tendință conturându-se încă de la sfârșitul perioadei hallstattiene târzii). Apucătorile de pe vasele getice de bucătărie de tipul I și II, sunt mult mai masive și rudimentare predominând cele de formă aproape segmentoidală ori dreptunghiulară, urmărindu-se tendința poziționării acestora, în partea inferioară a corpului vaselor. Pentru oalele getice de tipul I și II, sunt caracteristice ornamentele ce au aspectul unui șir de alveole în formă de sămânță așezate în partea superioară a corpului vasului (pl. XI, 1, 3, 5, 6, 8; XVII, 2, 5-9; XXII; XXXIX, 5, 6, 8; L, 1, 2, 6; LV, 2-5, 7).

Tipurile III și IV sunt reprezentate de oalele profilate pentru care o trăsătură caracteristică este buza îndoită (pl. LVIII).

Oalele tipului III ale orizontului hallstattian târziu au buza ușor îndoită, marginea rotunjită ori ușor ascuțită, gâtul concav, umerii înclinați, iar corpul rotunjit. Partea dinspre fund a corpului este conică sau rotunjită. Decorul caracteristic este reprezentat de alveole și creștături pe marginea buzei, uneori în combinație cu perforații sub buză (pl. VI, 2, 6; XV, 12; XIX, 1, 2, 4, 6), dar și brâuri alveolate pe marginea buzei ori pe umeri, deseori în combinație cu perforații sub marginea buzei. Sunt și fragmente de oale ale acestui tip, la care perforațiile de sub buză se combinau cu un șir de alveole făcut cu degetul, acesta fiind situat pe umeri (pl. VI, 4); ori cu un șir de alveole în combinație cu împunsături sub buză făcute din interiorul oalei (pl. VI, 3). Se cunosc și exemplare prevăzute cu două brâuri alveolate, dintre care unul se găsește așezat pe marginea buzei, iar cel de-al doilea pe umerii vasului (pl. XV, 11). Trebuie amintite și exemplarele de oale ale acestui tip cu orificii sub buză și proeminențe-apucători tipic "tracice" pe corp (pl. VIII, 5); cele cu un șir de alveole sunt realizate cu degetul, iar exemplarele decorate cu brâu alveolat și proeminențe-apucători "tracice", sunt aproape triunghiulare (pl. XIX, 1, 3; XXVIII, 10). De precizat că, oalele slab profilate sunt caracteristice pentru siturile scitice timpurii din sec. VII-VI î.Ch. aflate în zona de silvostepă nu numai a Nistrului și Podoliei, dar și a zonei Bugului și a teritoriului din stânga și dreapta Niprului (cf. capitolul II). Prototipul acestor oale, îl constituie

forma de lăea caracteristică încă pentru cultura Belogradovsk din epoca târzie a bronzului. În cadrul culturii Černolessk, din prima epocă a fierului, oalele în formă de lăea devin forma principală a ceramicii de bucătărie (Terenožkin, 1961, p. 47-82; Il'inskaja, 1975, p. 143-1440). Brăurile alveolate, în combinație cu perforațiile de sub buză, sunt considerate ca fiind decoruri arhaice pentru perioada scitică timpurie care, pe la începutul-mijlocul sec. V î.Ch. încetează de a mai fi folosite. Tot la începutul sec. V î.Ch., perforațiile de sub buză au fost înlocuite de împunșături care formau pe partea exterioară un ornament "perlat" (Smirnova, 1981, p. 50-54; Šramko, 1883, p. 81; Il'inskaja, 1975, p. 145; Kovpanenko, Bessonova, Skoryj, 1989, p. 75-77). În ceea ce privește partea inferioară a unei oale decorate cu striuri verticale obținute cu măturica, aceasta își găsește analogii printre oalele grupelor Čerepin-Lagodovsk și Ležnick din Volynija și nord-estul Transcarpatiei, datele în limitele sec. VII-VI î.Ch. (Kzušel'nic'ka, 1976, fig. 25-26; 35, 15; Pamjatki...1993, fig. 77, 1, 3; 81, 1; 105, 13-15).

Prezența oalelor slab profilate de tipul al III-lea în complexul ceramic hallstattian târziu este evident, legată de tradiția scitică timpurie, iar ornamentele tipic "tracice" pe unele exemplare sunt excepții ce confirmă regula (pl. LVIII).

Astfel, existența oalelor slab profilate de tipul al III-lea în complexul ceramic hallstattian târziu al siturilor din zona de sud a Nistrului Mijlociu, reprezintă un indicator pentru acest orizont al sec. VII-VI î.Ch.

În ceramica getică de bucătărie din microzona examinată de noi, profilul oalelor de tipul al III-lea parcă s-ar accentua, dar aceasta este aceeași coloratură scitică. În siturile din zona de sud a Nistrului Mijlociu, sunt cunoscute, în special, oale cu gâtul drept sau în formă de pâlnie (pl. XI, 4, 7, 9; XXI, 1, 4; XXVIII, 5, 6, 9; XXIX, 2; L, 3-5; LV, 1). Așa cum s-a precizat (cf. cap. II), oalele cu gâtul drept și gâtul în formă de pâlnie sunt larg răspândite în silvostepa și stepa din nordul Mării Negre și reprezintă forme ceramice de bucătărie tipic scitice. În siturile din microzona examinată de noi, aceste oale nu erau ornamentate cu brăuri alveolate, cel mai des erau decorate cu proeminențe-apucători "tracice" de formă aproape dreptunghiulară (pl. LVIII).

Pentru oalele orizontului hallstattian târziu de tipul IV, este caracteristică buza scurtă abia evidențiată, marginea de obicei rotunjită, scurtă, gâtul neevidențiat, iar corpul slab arcuit. Aceste oale, de regulă, erau ornamentate într-o măsură mai mică (în comparație cu tipurile I-III), decorul constând, fie dintr-un șir de alveole pe corpul vasului, fie dintr-un brâu alveolat ori cu proeminențe-apucători amplasate simetric, de formă aproape triunghiulară (ori cilindrică) (pl. V, 5, 8; XV, 14; XIX, 9; XXVIII, 7, 12).

Oalele slab profilate de tipul IV au atât prototipuri hallstattiene, cât și scitice (cf. capitoul II). Nu este exclusă o anume "duplicitate" a acestui tip; în orizontul hallstattian târziu al sitului ele puteau fi "rămășițe" ale tradițiilor hallstattiene, iar

în ceramica getică de bucătărie să se completeze cu influența formelor ceramice scitice (de exemplu, oalele cu gâtul arcuit (pl. LVIII).

Analiza ceramicii de bucătărie din siturile zonei de sud ale Nistrului Mijlociu (hallstattiene târzii/getice timpurii) și getice, arată îmbinarea a două tradiții de bază: hallstattiană și scitică (scitică timpurie din silvostepă). Mai mult decât atât, dacă pentru perioada hallstattiană târzie se poate vorbi despre hibriditate, atunci invers, ceramica de bucătărie din perioada getică este clar conturată și mult mai "unitară" (pl. LVIII).

Ceramica fină (lustruită) a orizontului hallstattian târziu și getic din microzona examinată de noi, are un caracter unilateral hallstattian, toate tipurile și categoriile de bază ale acesteia având bune analogii în cadrul ceramicii culturilor Hallstattului timpuriu și mijlociu din regiunea carpato-dunăreană (cf. capitolul II). Această categorie are largi analogii în toată lumea getică, unde aceasta a fost pe larg și minuțios clasificată. De aceea vom accentua, aici, doar câteva momente (pl. LIX).

În planul diagnosticării cronologice a vestigiilor hallstattiene târzii din zona de sud a Nistrului Mijlociu, un loc separat îl ocupă străchinile desemnate, de noi, ca tipul I. Acestea, au un diametru mare al gurii și, comparativ, mai mic al fundului, astfel, evidențiindu-se foarte clar partea superioară a corpului, cea inferioară formând un "picioruș" scund cu fundul plat (pl. IX, 4, 14, XV, 15; XXXI, 11). Acestei categorii îi aparțin și străchinile de tipul "fructierelor" dotate cu fund conic tubular. Deși exemplare întregi nu au fost descoperite, există câteva fragmente de funduri conice tubulare ori aproape cilindrice (pl. IX, 5; XX, 5). Trebuie să precizăm că pe Nistrul Mijlociu astfel de străchini sunt destul de larg reprezentate în cadrul grupei Dnestrovska-Lenkovcy a culturii Černolessk-faza târzie, ce se datează în limita sec. IX-VIII î.Ch. (Smirnova, 1984, p. 57; Smirnova, Kašuba, 1988, p. 22-23). Pe Niprul Mijlociu, în complexe mai timpurii din sec. VI î.Ch., astfel de străchini nu au fost descoperite (Il'inskaja, 1975, p. 59, 139, fig. 19, 6, 9, tab. IX, 7, 10; Pokrovskaja, 1973, p. 179; Kovpanenko, 1981, p. 48, 92, fig. 38, 7; 54, 9), iar la Olbia și Berezani ele sunt atribuite perioadei din a doua jumătate a sec. VII-sec. VI î.Ch. (Marčenko, 1988, p. 96-97). Având în vedere că străchini cu picior sunt cunoscute în varianta vestică a culturii Basarabi (Vulpe, 1965, p. 108, fig. 6, 13; Dumitrescu, 1968, fig. 2, 5, 7, 8; 29, 30-31), apariția lor în cultura Černolessk târzie de pe Nistrul Mijlociu, este legată de influența culturii Basarabi (Smirnova, 1984, p. 57). Prezența, în ceramica hallstattiană târzie a siturilor din zona de sud a Nistrului Mijlociu, a unor astfel de străchini, confirmă că secolul al VII-lea î.Ch. (cel mai probabil, ce-a de a doua lui jumătate), constituie hotarul cronologic inferior pentru acest orizont. Străchinile cu buza (puternic) invazată (tipul II), au bune analogii în cultura Ferigele (tipurile A1 și A2) în cadrul căreia, aceste obiecte, în opinia lui A. Vulpe, reprezintă forma principală de la sfârșitul primei epoci a fierului (Vulpe, 1967, p. 38-39, pl. 13, 1, 2). Exemplarele,

de acest fel, din orizontul getic al siturilor din microzona examinată de noi, ce sunt prevăzute cu apucători semicirculare cu orificii verticale, torți orizontale ori torți orizontale torsionate, în opinia lui V. Pârvan (în special cele din urmă), își au rădăcinile încă în epoca bronzului și hallstattul tracic (Pârvan, 1926, p. 190). Pe de altă parte, ele puteau să constituie imitații ale formelor grecești. Ca exemple, amintim un luterion cu torți torsionate orizontale (Limbers, Marčenko, 1997, p. 83, fig. 5, 6). Strachina de acest tip de la Alcedar-"La Cordon", este înzestrată cu o pereche de proeminente-apucători îndreptate în sus (pl. XXXI, 7), care au analogii perfecte în mormântul nr. 1 din necropola plană de la Ferigele (Vulpe, 1967, p. 186, pl. XXVIII, 2; 1970, pl. 4, 16). Printre străchinile acestui tip sunt câteva exemplare prevăzute cu orificiu sub marginea buzei (pl. IX, 6), ca și exemplarele scitice, care la Olbia și Berezani, se datează în a doua jumătate a sec. VII-sec. VI î.Ch. (Marčenko, 1988, p. 97, fig. 28, 8). În sfârșit, străchinile cu adâncime medie, tronconice, cu marginea orizontală și pereții drepți, au analogii în cadrul culturii Ferigele cu cele ce aparțin tipului B 1-2 (Vulpe, 1967, p. 39, pl. 13, 5-6), iar în materialele de la Olbia și Berezani acestea sunt tipurile 19-20, dateate în sec. VI î.Ch. (Marčenko, 1988, p. 100, fig. 1, 6).

În repertoriul ceramicii fine (lustruită) a orizontului hallstattian târziu din siturile microzonei examinată de noi, sunt anumite categorii, ce pot fi legate de influența culturii Vysock. Acestea sunt ceștile de tipul I cu corpul scund (pl. IX, 10, XVI, 15), caracteristice în general pentru grupa vest-podoliană a culturii scitice timpurii, dar care conțin și prototipuri Černolessk târzii. În perioada tardivă a culturii Černolessk târzie din zona Nistrului Mijlociu, astfel de cești apar sub influența culturii Vysock, în cadrul căreia ele constituie unul din tipurile de frunte ale acestei categorii de vase (cf. capitolul 2.1).

A doua categorie, legată de influența culturii Vysock, este cea reprezentată de vasele tronconice adânci (pl. VII, 1, 4-6; XV, 13; XX, 2), ale căror analogii pot fi străchinile foarte adânci din etapa târzie a culturii Vysock (cf. capitolul 2.1). Nu este, însă, exclus ca astfel de ceramică fină să fi apărut ca imitații ale oalelor hallstattiene de tipul I și II.

În ceramica fină hallstattiană târzie din siturile din microzona examinată de noi, interesante sunt vasele profilate (pl. VII, 2, 3, 7), care reprezintă o prelucrare "hallstattiană" a modelelor scitice. Morfologic, ele sunt apropiate de formele profilate ale ceramicii scitice înzestrată cu perforații tipic "scitice" sub buză, dar tehnica lor de confecționare (pasta cât și suprafața neagră lustruită), este caracteristică pentru ceramica hallstattiană de masă. Cu toate acestea, nu este exclus ca ele să fi apărut ca imitație a oalelor scitice de tipul al III-lea.

Analiza detaliată a ceramicii locale modelate cu mâna a orizontului hallstattian târziu din siturile zonei de sud a Nistrului Mijlociu, ne arată caracterul amestecat și hibrid al acesteia, în care elementele hallstattiene ("tracice") și cele

scitice (scitice timpurii din silvostepă), se contopesc organic, într-o alcătuire. Analogiile încrucișate estice (siturile scitice timpurii din Podolia, silvostepa Bugului, teritoriul din stânga și dreapta Niprului), pentru ceramica de bucătărie și cele vestice (în primul rând cele ale culturilor Basarabi și Ferigele) pentru ceramica fină, confirmă datarea în a doua jumătate a sec. VII-sec. VI î.Ch. a complexului ceramic descris de noi. Grăitoare pentru ceramica locală modelată cu mâna de sec. VII î.Ch., sunt oalele slab profilate de tipul al III-lea, cât și străchinile tip "fructieră", cu picior. Celelalte tipuri ceramice evidențiate, se încadrează în totalitate în limitele sfârșitului sec. VII-VI î.Ch. Remarcat de noi în siturile din zona de sud a Nistrului Mijlociu, complexul hallstattian târziu este important și sub aspect cultural și genetic. Expansiunea sciților în silvostepa Niprului și mai departe, spre vest, în a doua jumătate-sfârșitul sec. VII î.Ch., și urmată, după aceasta, de scitizarea Europei de est (Alexeeva, 1992, p. 97), a contribuit la schimbarea mersului dezvoltării cultural-istorice a acestor teritorii. Astfel, în grupele Vorsklinsk și Pobužsk din silvostepa din dreapta Niprului apar o serie de așezări fortificate cum ar fi cele de la Postyrk, Makeeka, Budjansk, Șarapovka, Motroninsk, Trahemirovcka, Hotovsk etc. (Petrenko, 1967, p. 9 sqq). Un lanț de așezări fortificate apare la populația târzie a culturii Holihrad de pe Nistrul Mijlociu (Maleev, 1987, p. 97-98). Luând în considerație aceste transformări culturale, Ja. Hohorovskij remarca că, geneza multor culturi din această perioadă "trebuie legată neapărat de procesele ce au avut loc sub presiunea mediului scitic a căror desfășurare amintește o reacție în lanț" (Hohorovskij, 1991, p. 155).

Această reacție în lanț nu a ocolit nici zona de sud a Nistrului Mijlociu, care a jucat un rol în transformările culturale ale regiunii la mijlocul mileniului I î.Ch. Aici, la periferia estică a lumii tracice, purtătorii culturii Basarabi-Șoldănești, în urma contactelor reciproce cu populația scitizată din silvostepa Podoliei de vest, zonei Bugului, cât și celei din dreapta Niprului, a avut loc, în a doua jumătate-sfârșitul sec. VII î.Ch., geneza culturii getice timpurii, determinată și de presiunea factorului scitic.

Pentru cronologia culturii getice timpurii din sec. V î.Ch., este destul de importantă această perioadă, când, de o parte, cultura getică nu era supusă încă procesului de latinizare, iar pe de altă parte nu avusese loc acea explozie demografică caracteristică pentru secolele IV-III î.Ch. De altfel, vestigiile din sec. V î.Ch., se disting foarte greu din masa descoperirilor târzii și getice clasice (sec. IV-III î.Ch) (pl. LX).

În siturile din microzona examinată de noi, sec. al V-lea este reprezentat cel mai bine în așezarea fortificată de la Alcedar-"La Cordon" (cf. capitolul 2.4). Descoperirile din sec. V î.Ch., sunt documentate de o amforă cu gâtul plin de la Chios (Canarache, 1957, p. 44; Brašinskij, 1980, p. 15-18) și de piciorul unei amfore sinopiene ("pe jumătate amforă") din a doua jumătate a sec. V î.Ch.

(Brașinskij, 1980, p. 121, tab. X, 128). Trebuie să semnalăm și mărgelile cu ochi din sticlă, care, în opinia lui M. Alexeeva, își încetează existența la sfârșitul sec. V î.Ch. (Alexeeva, 1975, p. 68).

În ceea ce privește vârfurile de săgeți scitice, descoperite la Mateuți, acestea, după clasificarea lui A. I. Meljukova, aparțin diferitelor tipuri și variante ale grupei a III-a cronologice. Inițial, a fost datată la mijlocul sec. V-începutul sec. IV î.Ch. (Meljukova, 1964, p. 23-25, 28), dar după precizările lui S. V. Polin, a III-a grupă cronologică se cuprinde în intervalul de timp de la hotarul sec. VI-V î.Ch., până la cel al secolelor V-IV î.Ch. încadrându-se în totalitate în limitele secolului V î. Ch. (Polin, 1987, p. 32). Cert este că, în mod corespunzător, vârfurile de săgeți scitice din a III-a grupă cronologică descoperite în siturile din zona de sud a Nistrului Mijlociu, nu depășesc, nici ele, limitele sec. V î.Ch.

Parțial, sec. al V-lea î.Ch. este confirmat de descoperirile de cuțite din fier cu mânere din os de la Hligeni II-“La Șanț” și Sahana Mare (pl. LX). Mânere din os neornamentate se întâlnesc destul de des în morminte scitice din sec. V-IV î.Ch. din zona Nistrului de Jos și în interfluviul nistreno-dunărean (Serova, Iaravoj, 1987, p. 88-98, 107-111; Redina, 1995, p. 46). Astfel de obiecte sunt descoperiri caracteristice în complexele scitice de secol V-IV î.Ch. în silvostepa din dreapta și stânga Niprului (Kovpanenko, Bessonova, Skoryj, 1089, p. 120; Šramko, 1987, p. 44-76; 1994, p. 102-126). Mânere de cuțite din os ornamentate sunt cunoscute în așezarea de la Hansca-“Limbari” din spațiul dintre Prut și Nistru (Niculiță, 1987, p. 113-115).

Următoarea perioadă cronologică, cea a secolelor IV-III î.Ch., este foarte bine reprezentată în toate siturile cercetate din zona de sud a Nistrului Mijlociu. Acest fapt se explică prin faptul că în acea perioadă a “Geției clasice”, au căpătat o formă definitivă și s-au cristalizat toate componentele materiale, care sunt date cu siguranță de indicatorii cronologici (grecești, scitici, sud-tracici și celtici), unanim acceptați.

Materialul ceramic de import este reprezentat, în general, de amforele grecești care sunt cunoscute în toate siturile cercetate din microzona ce ne preocupă, însă fragmente determinate au fost descoperite comparativ, puține. Printre cele 95 de fragmente de amfore grecești, trebuie amintit fragmentul de toartă de la o amforă de culoare roșiatică ce are o ștampilă în formă de “roată”, împărțită printr-o cruce, în patru sectoare. În cele două sectoare superioare se pot citi literele “O” și “E”, iar în cele de jos, probabil “M” la care se adaugă încă o literă slab imprimată AMFORA DE AKANTHOS (pl. X, 10; LX). Ștampilele în formă de “roată” provin din Acanthos și se datează în a doua jumătate a sec. IV î.Ch. (Emperar, Garlan, 1992, p. 18-19). Dintre fragmentele ceramice de la vasele cu firmis negru din așezarea fortificată de la Hligeni II-“La Șanț”, trebuie să amintim fundul inelar înalt de la un kantharos din a doua jumătate a sec. IV-sec. III î.Ch. (pl. X, 5).

În așezarea de la Solonceni-“Hlinaja”, au fost descoperite 21 de fragmente de amfore grecești din sec. IV-III î.Ch. Toate fragmentele, inclusiv părți ale piciorușelor și torțiilor, sunt puțin expresive, dar care, după determinarea lui I. B. Zeest aparțin amforelor elenistice. Centrele, însă, nu pot fi precizate (Passek, 1952, p. 75). Importuri ceramice de sec. IV-III î.Ch., dar fără determinarea centrelor sunt cunoscute în așezările fortificate de la Ofatinți (9 fragmente) și Saharna Mică (9 fragmente), cât și în așezarea de la Mateuți-“La bașne” (45 de fragmente). În schimb, în așezarea fortificată de la Mateuți, au fost descoperite 6 fragmente de amfore de Thasos și Heracleia din secolele IV-III î.Ch.

Foarte bine documentat cu importuri grecești, este orizontul culturii getice clasice din așezarea fortificată de la Saharna Mare, unde au fost descoperite 81 de fragmente de amfore grecești de sec. IV-III î.Ch., printre care mai cu seamă sunt reprezentate de cele de Thasos, Sinope și Heracleia. Dintre fragmentele determinate trebuie amintite două de torți și unul de perete, toate cu ștampile (pl. XLIX, 1, 2, 4; LX).

În partea superioară a unui fragment de toartă de amforă, este o ștampilă aproape dreptunghiulară cu patru rânduri de litere (cele de jos fiind sparte). În rândurile de sus se poate citi: “Astinom MIKPIOYT”. Ștampila provine din Sinope și aparține, după V. Canarache și V. Fedoseev, grupelor 3-4 ce este datată în anii 340-320 î.Ch. (Canarache, 1957; Brașinskij, 1980, p. 15-19). Dacă această ștampilă am citi-o ca “Astinom Mikrioit III fiul lui Pitocrinus”, atunci ea poate fi atribuită grupei Vb de ștampile de la Sinope, care se datează între anii 229-215 î.Ch. (Conovici, Avram, 1992, p. 215-229). Tot aici, ar trebui să amintim că nu există un punct de vedere comun asupra cronologiei anumitor grupe de ștampile de la Sinope divergențe majore înregistrându-se în legătură cu grupele V-VI (fapt ce se răsfrânge în mod corespunzător asupra datărilor).

Cea de-a doua ștampilă dreptunghiulară de Thasos are reprezentată pe ea un polonic și aparține grupei a IV-a după Ju. G. Vinogradov, datându-se în anii 340-320 î.Ch. (Vinogradov, 1972). Ștampila cu numărul trei de pe peretele unei amfore de dimensiuni nu prea mari, este rotundă și de mărime mică. Ștampila este enclitică dar bombată și are o reprezentare în relief, în centrul ei putându-se citi literele “ΓΦ”. În componența pastei amforei, este prezent piroxen - ce indică proveniența acesteia de pe țărmul sudic al Mării Negre. Ștampila provine din Heracleia și se datează în a treilea sfert al sec. IV î.Ch.

În așezarea fortificată de la Saharna Mare, a fost descoperită și un bol cu firnis negru cu fund inelar, întreagă, ce provine dintr-un centru din Asia Mică, care se datează nu mai târziu de primul sfert al sec. al III-lea î.Ch. (pl. XLIX, 5; LX).

Este necesar să amintim, că în orizontul getic al câtorva situri din zona de sud a Nistrului Mijlociu (Hligeni-“La Șanț”, Alcedar-“La Cordon”, Saharna Mare și Saharna Mică), a fost descoperită și ceramică lucrată la roată, deși cantitatea de bază o alcătuiește ceramica locală modelată cu mâna.

Din inventarul obiectelor orizontului getic al siturilor din microzona studiată de noi, amintim trei vârfuri de săgeți piramidale, descoperite la Saharna Mare (pl. LIII, 1-3; LX) care, după clasificarea lui A. I. Meljukova, aparțin grupei a IV-a cronologice datată la mijlocul sec. IV-prima jumătate a sec. III î.Ch. (Meljukova, 1964, p. 17, 25-28). În situl de la Alcedar-“La Cordon”, au fost descoperite și o serie de mărgele din sticlă, preponderent mate, de culoare galbenă și albastră cu grupuri de ochi albaștri închiși încadrate în cercuri albe, datate, potrivit clasificării lui M. Alexeeva, în sec. IV-III î.Ch. (Alexeeva, 1975, p. 97). În sfârșit, în așezarea fortificată de la Saharna Mică, a fost descoperită o fibulă de bronz de tip Dux cu resortul bilateral format din patru spire și coardă exterioară. Piciorul acesteia este întors, pe deasupra fiind ornamentat cu un cioc, trei noduri mici și o sferă biconică mare. Arcul este neted și ornamentat pe marginile părții superioare cu un șir de incizii oblice (pl, LVI, 1; LX). Acest exemplar reprezintă un tip târziu al fibulelor de tip Dux ce se datează la sfârșitul sec. III î.Ch. (290-280 î.Ch.) (Kruta, 1979, p. 21-38; Ščukin, 1994, p. 36-49). Ca limită cronologică superioară a “Geției clasice”, autorii lucrării de față includ tradițional tot secolul al III-lea î.Ch., deși s-a remarcat tendința situării graniței cronologice a siturilor getice din spațiul dintre Prut și Nistru, în limitele primei jumătăți a sec. III î.Ch. (Ščukin, 1994, p. 113 sqq.; Eremenko, 1997, p. 67-70). Având în vedere “discutabila” ștampila sinopiană de la cetatea Saharna Mare (decalajul în datare constituie aproximativ 100 de ani), autorii prezentei publicații nu se pot exprima echivoc, lăsând această controversată problemă deschisă, necesitând o abordare specială aparte.

Concluzii

Istoriografia culturii getice de la prima "Getică" (Iordanes) până la monumentală "Getica. O protoistorie a Daciei" (Pârvan, 1926), avea ca obiect de studiu probleme importante ca: geneza culturii, perioada de apariție a acesteia, etapele dezvoltării, realizările, perioada de dispariție și, evident, soarta istorică a acesteia. Cu această ocazie, nu se poate să nu amintim contribuțiile unor cercetători ca R. Vulpe, A. Vulpe, E. Moscalu, A. Florescu, G. Simion, G. Smirnov, Gh. Fedorov, A. Meljukova, I. Niculiță etc., și asta-doar pentru a aminti etapele principale ale realizărilor cercetării culturii getice. În mod incontestabil, trebuie spus că s-a făcut foarte mult pentru elucidarea aspectelor problematice, fiind acumulată o bază de informații foarte solidă. Au fost publicate multe din izvoare și, ce este foarte semnificativ, s-a avansat mult în interpretarea materialelor. În general, marea majoritate a întrebărilor își găsesc rezolvarea, într-un fel sau altul. Pe de altă parte, constatarea acestor succese este justă doar în plan general. Deși există o cronologie generală a culturii, rețerele cronologice superioare și inferioare sunt greu de stabilit. La acestea se adăugă lipsa unei scheme acceptate de periodizare. Sunt presupuneri despre "străvechea patrie" a culturii dar, până în ziua de astăzi, pentru spațiul dintre Prut și Nistru, se scrie despre "geții ce au venit aici" care ocupau "o oarecare nișă". În înțelegerea noastră, actuala situație a problemei este determinată de faptul că cercetătorii pornesc de la o formulare incomodă și "absolută" a problemei.

Scopul lucrării noastre este de a atrage atenția asupra unor probleme nerezolvate. Paradoxal, noi deja știm cum arătau acești strămoși renumiți ai noștri, cum se îmbrăcau, ce mâncau, beau și chiar cântau. În mod ciudat însă, noi nu știm exact când au trăit ei, și până la sfârșit, unde s-au format ei, ca etnie.

Din momentul evidențierii culturii getice timpurii, majoritatea cercetătorilor au dat perioada apariției acesteia în limitele sec. VI î.Ch. ori la sfârșitul acestuia (Lapușnean, 1979, p. 18-23; Meljukova, 1979, p. 89-120; Niculiță, 1987, p. 18-82; Florescu, Rață, 1969, p. 9-18; Florescu, 1970, p. 109). Pe de altă parte, cultura hallstattiană târzie Basarabi-Șoldănești, care precede aici pe cea getică timpurie, își încetează existența la mijlocul sec. VII î.Ch. (Vulpe, 1979, p. 2271-2280; László, 1985, p. 10; Levițki, 1996, p. 28-59). V. Lapușnean, printre altele, data această cultură în sec. VIII-VI î.Ch., iar în legătură cu evidențierea culturii getice timpurii, considera că s-a reușit "unirea culturii hallstattului tracic și a celei getice de secol IV-III î.Ch." (Lapușnean, 1979, p. 18). Dar o astfel de abordare ce nu se potrivește cu datările reale ale culturii Basarabi-Șoldănești, nu a fost acceptată.

Astfel, între culturile care sunt considerate ca fiind legate genetic, avem un vid cronologic de 100 de ani. O. Levițki, în astfel de situații, propunea efectuarea de noi investigații în problemele soartei istorice a purtătorilor culturii Șoldănești

(Levițki, 1996, p. 38); evident, acest lucru trebuie făcut neapărat. Pe de altă parte, se pare că printr-un succes identic se poate revizui geneza culturii getice timpurii.

Datarea începutului culturii getice în regiune, a fost propusă de cercetători în baza unor indicatori cronologici foarte exacti cum ar fi importurile grecești și obiectele de proveniență scitică. Așa cum am remarcat mai sus, ceramica locală modelată cu mâna, în virtutea stării sale amorfe, nu poate deveni de sine stătătoare, un indicator cronologic veridic. Cu toate acestea, nu odată s-a subliniat că, pentru perioada hallstattiană târzie și cea din epoca Latène, ceramica nu prezintă schimbări substanțiale în planul particularităților tehnologice, morfologice și stilistice.

În astfel de situații, devine evident că prin conjunctura importului grecesc, pot fi date doar acele contexte pentru care ea există, iar aceasta însemna că importul grecesc datează contextele numai timpurii de mijlocul sec. VI î.Ch. (perioada apariției acestuia în regiune) (Banaru, 1997, p. 177-179). Același lucru se poate spune și despre vestigiile scitice timpurii prezente în siturile microzonei, aceasta fiind precizată și coborâtă aproape cu un secol (Polin, 1987, p. 17-36; Medvedskaja, 1992, p. 86-107).

În opinia noastră, există toate premisele pentru revizuirea datării începutului culturii getice timpurii în direcția coborârii acesteia, cel puțin pentru zona de sud a Nistrului Mijlociu. Principalele argumente ale cercetărilor noastre sunt următoarele: în primul rând, importurile grecești demonstrează că materialul local (în principal ceramica getică timpurie modelată cu mâna) trebuie raportată la nișe cronologice mult mai timpurii; în al doilea rând, antichitățile scitice arhaice se încadrează mult mai devreme decât se estima. Mai există un motiv important: în toate siturile cercetate din zona de sud a Nistrului Mijlociu, orizontul culturii getice timpurii conținea material ceramic de proveniență estică și anume din vestul Podoliei, zona din dreapta Niprului, acestea fiind descoperite inclusiv în complexele închise (Hligeni II-“La Șanț”, Solonceni-“Hlinaja”). Acesta reprezintă un fapt foarte important deoarece vasele de proveniență estică (oalele profilate și borcanele cu ornamentație tipic “scitică”) sunt date, sigur, în complexele închise din arealul de răspândire al lor prin importurile grecești de la mijlocul-sfârșitul sec. VII î.Ch. (Ganina, 1984, p. 68, 74, 77; Petrenko, 1989, p. 73; Vahtina, 1996, p. 85-93). De aceea, prezența în complexul ceramic al siturilor din zona de sud a Nistrului Mijlociu a unor astfel de vase, permite datarea culturii getice timpurii până în a doua jumătate-sfârșitul sec. VII î.Ch. și punerea problematicii străvechii patrii “a celor mai viteji și mai drepți”.

Problema patriei originare nu este nouă în literatura de specialitate. Prin tradiție, perioada apariției culturii getice, inclusiv pe baza izvoarelor antice scrise (Strabon, VII, III, 14), este legată de teritoriul Dunării de Jos ori Dobrogea (Berciu, 1957). În ceea ce privește situația din Dobrogea și zona Dunării de Jos în

perioada hallstattiană târzie, trebuie spus că existența aici a cearmicii de tip Babadag (în Ha.C-sec. VI-V î.Ch.), dovedește, după părerea lui G. Simion, că acțiunile distrugătoare de la mijlocul-a doua jumătate a sec. VII î.Ch., nu i-au atins pe purtătorii culturii Babadag, fapt dovedit și de materialele de la de la Cilik-Dere. Prezența, în arealul culturii Babadag în sec. VI î.Ch. (posibil și la sfârșitul sec. VII î.Ch.), a "elementelor estice străine trebuie legate de grupele prescitică" (Simion, 1997, p. 241). Bazându-ne pe elaborările cronologice ale autorilor lucrării de față și luând în considerație divergențele în procesul de dezvoltare a vechilor culturi (care duce la o eterogenitate, inclusiv la apariția câtorva centre de dezvoltare), unul din centrele de formare a culturii getice timpurii este și microzona (partea de sud) Nistrului Mijlociu. Acest fapt este determinat nu numai de procesele cultural-genetice semnalate ce au avut loc aici în prima jumătate-mijlocul mileniului I î.Ch., (vezi mai sus) dar, de asemenea, de poziția "geografică" izolată a acestei microzone.

La o analiză mai atentă a hărții zonei de silvostepă a spațiului dintre Prut și Nistru în contextul unor spații geografice mai largi (pl. II, III), se formează un tablou interesant (referitor la zona de sud a Nistrului Mijlociu). În direcția estică a zonei din stânga Nistrului, în afară de siturile de la Rașcov și Katerinova, alte monumente traco-getice nu sunt cunoscute, pentru această perioadă predominând monumentele scitice timpurii (Smirmova, 1985, p. 43, fig. 4; 1993, p. 101-118).

În direcția nordică, după linia de situri Rașcov-Katerinovka-Socol-Kușmirka, de asemenea, nu sunt cunoscute situri traco-getice pe o distanță de 70-100 km. Mai sus de aceasta avem însă microzona Rudi unde au avut loc procese etno-culturale asemănătoare, însă acolo, epoca Latène este reprezentată doar de obiecte individuale (un vârf de săgeată, o psalie și o fibulă) și fără un strat cultural corespunzător (Sava și col., 1995, p. 281-357).

În direcția vestică după linia de situri Kușmirka-Șestaci-Olișcani-Bușăuca și până la Prut, de asemenea, nu sunt cunoscute situri traco-getice.

În sfârșit, mai la sud de linia de situri Bușăuca-Horodiște, excluzând situl de la Mârzaci (materiale inedite de la Sorochin) și până la microzona Butuceni (distanța este în jur de 30 km), de asemenea, nu sunt cunoscute situri traco-getice. În microzona Butuceni, limitele cronologice ale complexelor traco-getice sunt oarecum diferite, iar procesele cultural-genetice se deosebesc de cele care au avut loc în microzona prezentată de noi (Niculiță, 1997, p. 40-82).

Din cele expuse mai sus rezultă foarte clar, că sub aspect etnic și cultural, partea de sud a zonei Nistrului Mijlociu reprezintă o microzonă de sine-stătătoare, clar conturată și destul de îndepărtată de alte microzone. Aici au loc cunoscutele transformări culturale din perioada hallstattiană târzie al căror rezultat a fost apariția în zona culturii getice timpurii (cf. capitolele II-IV). Mai târziu, pentru teritoriul Moldovei, siturile culturii getice timpurii sunt cunoscute în zona centrală

a regiunii, dar în limitele silvostepii-Pîrjolești, Suruceni, Dănceni, Butuceni (Lapușnean, 1979, p. 18-23; Niculiță, 1987, p. 40-82) cât și în zona Nistrului de Jos la Olănești, Răscăeți, Ciobruciu (Brujako, Tkačiuk, 1994, p. 28).

Ipoteza despre posibilul mod de formare a focarului culturii getice timpurii în zona de sud a bazinului Nistrului de Mijloc, expusă în lucrarea de față, reprezintă una din posibilele rezolvări a acestei probleme controversate. Autorii, în nici-un caz nu pretind că dețin o opinie unică sau un adevăr absolut. Avem certitudinea că investigațiile ulterioare vor aduce edificări majore reale pentru rezolvarea acestei probleme "absolute".

Repertoriul monumentelor*

1. Rașcov (Unitatea teritorială din stânga Nistrului). Este situat pe un promontoriu înalt pe malul stâng al f. Nistru format de un defileu adânc pe fundul căruia curge r. Bogornianca și o râpă adâncă în locul "Chievca". Are 3 părți abrupte, inaccesibile. Partea dinspre istm este apărată de o linie defensivă artificială formată din val și șanț, ale căror capete se termină în pantele abrupte ale promontoriului. Valul are trei bastioane: unul pe centru, celelalte la capăt. Înălțimea valului și a bastioanelor: 4 m. Forma în plan a bastionului central este hexagonală. Suprafața incintei este de 1,5 x 2 km. În partea de nord a spațiului delimitat astfel, este o suprafață, în prezent împădurită, pe a cărei parte este "rîpa lui Carmaliuc", iar pe alta valea r. Bagornianca și care, de asemenea, este înconjurată de val și șanț. Are o rază de 60 m. În acest fel avem linia defensivă externă pentru întreaga incintă și una internă pentru citadelă. În prezent, valul citadelei are înălțimea de 0,5 m. descoperită în 1958 de N. Chetraru.

Bibl.: Feodorov, 1952, p. 74-75; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 37; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 41; Hîncu, 1987, p. 24.

2. Rașcov VIII (Unitatea teritorială din stânga Nistrului). Este situat la 300-350 m spre nord-est de cetățuia Rașcov, pe terasa malului stâng al r. Bogorneanca. Întâmplător a fost depistată o urnă funerară cu oase calcinate, protejate de pietre. Descoperit în anul 1972 de I. Borziac.

Bibl.: Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 68.

3. Rașcov VIIIa (Unitatea teritorială din stânga Nistrului). Este situat pe a doua terasă a malului stâng al f. Nistrului, pe teritoriul satului, în partea dreaptă a șoselei Râbnița-Camenca, la extrema de sud a podului peste r. Bogornianca, în locul "Valea Adâncă". Suprafața: 120 x 80 m. A fost colectată ceramică getică, sec. IV-III î.Ch. Descoperită în anul 1984 de V. Haheu. Inedit.

4. Caterinovca (Unitatea teritorială din stânga Nistrului). Este situată pe un promontoriu la 1,5 - 2 km NE de localitate în locul Valea Adâncă sau "Iasinnic". Promontoriul, format prin contopirea văii r. Rascov și o râpă laterală, apărat natural pe trei părți de pante stâncoase și abrupte. Partea accesibilă a fost întărită cu o linie defensivă lungă de 80 m formată din val și șanț, având forma unui segment cu proeminența spre zona accesibilă. Adâncimea șanțului: 1m, înălțimea valului: 2,5-3 m. Incinta are formă triunghiulară cu suprafața de 500 m². Descoperită în anul 1958 de N. Chetraru.

Bibl.: Zatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 37; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 41; Hîncu, 1987, p. 26-27.

5. **Cușmirca I** (jud. Orhei). Este situat la 1,7 km spre sud la extremitatea de SE a localității într-o vale numită "Între pâraie" ce duce spre o cascadă de iazuri și în final spre satul Șestaci. În direcția NE și SV este întretăiată de drumul Cușmirca-Cobâlnea. Suprafața: 400 x 200 m. Descoperită în anul 1987 de O. Levițki. Inedit.

6. **Cușmirca II** (jud. Orhei). Este situată pe un platou la 0,6 km spre nord de localitate, la 0,1 km spre nord de ferma de vite mari cornute, pe ambele părți ale drumului ce o unește cu satul. Descoperită în anul 1993 de V. Haheu. Inedit.

7. **Cușmirca III** (r. Orhei). Este situat pe un promontoriu înalt ce iese spre un pârau care curge de-a lungul extremei de nord-est a satului, la 0,8 km NE de localitate. Suprafața 250 x 80 m. A fost colectată ceramică getică din sec. IV-III î.Ch. Descoperită în anul 1993 de V. Haheu. Inedit.

8. **Cușmirca IV** (jud. Orhei). Este situat pe un promontoriu înalt ce iese spre un pârau care curge de-a lungul extremității de nord-est a satului, la 0,8 km spre NE de așezarea Cușmirca III. Suprafața: 120 x 70 m. A fost colectată ceramică getică din sec. IV-III î.Ch. Descoperită în anul 1993 de V. Haheu. Inedit.

9. **Socol** (jud. Orhei). Este situat pe panta lină a unui promontoriu la 0,5 km spre SV de localitate, în preajma iazului de lângă pădurea Craina. Descoperită în anii 1953-1954 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

10. **Stroești** (Unitatea teritorială din partea stângă a Nistrului). Este situat pe teritoriul localității, pe malul înalt al Nistrului în locul "Poeni", pe un promontoriu format de contopirea văii râului și o văiaogă laterală. Partea accesibilă este întărită cu două linii defensive formate din val și șanț, delimitând două incinte. Prima incintă, cu o suprafață de 0,5 ha, ocupă partea anterioară a promontoriului și este limitată de o linie defensivă de forma unui segment cu proeminența spre exterior, formată din val (înălțimea: 2 m) și șanț (adâncimea: 2 m). Incinta a doua, cu o suprafață de 5 ha, are un sistem defensiv la o depărtare de 130 m de prima, de asemenea, în formă de segment din val (înălțimea : 3 m) și șanț (adâncimea: 2 m). Descoperită în anul 1983, de I. Hîncu.

Bibl.: Hîncu, 1987, p. 58-59.

11-16. **Poiana III-VIII** (jud. Orhei). Sunt plasate începând cu 1 km N-V de satul Poiana, pe prima terasă a malului drept a Nistrului, între satele Poiana și Socol. Suprafața: 800-200 m. Parțial, zona este supusă eroziunilor. Descoperite în anul 1950.

Bibl.: Feodorov, Cebotarenko, 1974, p. 56-57.

12. **Curături** (jud. Orhei). Este situat la 1,5 km spre nord de localitate pe malul înalt al Nistrului în locul "Izvor" sau "Piatra arsă". Malul abrupt, stâncos al râului, folosea ca element natural de apărare. Restul părților, accesibile, au fost întărite artificial cu un sistem defensiv format din val și șanț ce delimitează incinta semicirculară a obiectivului. Suprafața incintei, cu raza de 75 m, este înconjurată cu șanț (adâncimea 1 m) și val (înălțimea 1,5-2 m). În construcția valului, la adâncimea de 0,4-0,5 m, au fost semnalate aglomerații de lut ars (vitricizat ?), partea superioară constând din nisip. În partea centrală a valului, în exterior, s-au păstrat vestigiile unui bastion de pământ de forma unui trunchi de con. Diametrul este de cca 10 m. În centru conține o excavare circulară în plan (adâncimea: 0,7 m, diametrul: 5 m). În interiorul incintei este un izvor cu apă. Descoperită în 1950 de Gh. Feodorov.

Bibl.: Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 27; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 41-42; Hîncu, 1987, p. 77-78.

18-20. **Curături III** - (jud. Orhei) Sunt amplasate pe malul abrupt înalt al Nistrului la extrema de est a satului, în partea stângă a drumului Curături - Tarasova. Ocupă o fâșie de cca 1,5-2 km lungime. Descoperite în anul 1993 de V. Haheu. Inedite.

21. **Șipca** (jud. Orhei). Este situat la 1 km de localitate pe partea dreaptă a unei văioage, lângă drumul Șipca - Vadul Rașcov. Descoperită în anii 1953-1954 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

22. **Șestaci** (jud. Orhei). Este situat în partea de sud-vest a unui iaz ce se găsește la 0,8 km de localitate. Descoperită în anii 1953-1954 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

23. **Odaia** (jud. Orhei). Este situată pe un platou ce domină hotarul Odaia, la 0,5-1 km sud-vest de el, între Odaia și satul Mihuleni, la marginea pădurii. Suprafața este de circa 300 x 150 m. Descoperită în anul 1986 de M. Kașuba. Inedit.

24. **Alcedar-"La Cordon"** (jud. Orhei). Este situat pe o pantă împădurită, la 1,5 km spre sud-vest de localitate și la 0,8 km spre vest de drumul Alcedar - Mateuți. Are, în plan, o formă ovală, cu dimensiunile de 57 x 63 km. Situl este apărat de un val de formă circulară (înălțimea de 0,5 m) și șanț (adâncimea la 1 m). Descoperit în anul 1950 de Gh. Feodorov. Cercetare arheologică: sondaj, Gh. Feodorov, 1950; V. Haheu, 1986-1987 (1260 m.p.).

Bibl.: Feodorov, 1952, p. 16-17; Haheu, 1998, p. 111-135.

25. Alcedar (jud. Orhei). Este situat pe o pantă lină a văii din dreapta drumului Alcedar-Mateuți, la 2,5 km spre sud-est de localitate. Descoperit în anul 1993 de V. Haheu. Inedit.

26. Solonceni-"Hlinaja" (jud. Orhei). Este situat pe malul drept al Nistrului, la 2 km spre nord-vest de localitate, în locul "Hlinaja", pe un promontoriu înalt, lângă izvor. A fost descoperit în anul 1949 de T. Passek. Cercetare arheologică - A. Meljukova, 1952-1953.

Bibl.: Meljukova, 1955, p. 51-70; idem, 1958, p. 76 și urm.

27. Hligeni-"La Șanț" (jud. Orhei). Este situat la marginea de sud-vest a localității pe un promontoriu înalt, format prin contopirea văii râului Ciorna cu o râpă laterală. Suprafața unde este amplasat obiectivul este mărginită din trei părți de pante stâncoase, verticale. Partea accesibilă este întărită cu o puternică linie defensivă artificială în formă de segment orientat cu proeminențe spre istm. Este formată din șanț (lățimea 18-20 m, adâncimea 4 m) și val (înălțimea: 3 m). Aproximativ la jumătatea liniei defensive, în partea de sud-vest, se găsea intrarea în incintă, în formă de întrerupere în sistemul fortificației. Vis-à-vis de acest loc, în exterior la distanța de 5-6 m, s-au păstrat rămășițele unui mamelon de pământ cu aceeași înălțime ca și valul și care, în calitate de bastion, acoperea frontal intrarea în incintă. Suprafața 350 x 200 m. Descoperită în anul 1953 de V. Markevici. Cercetarea arheologică: N. Golțeva, M. Kașuba, 1989-1990.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 141; Feodorov, 1961, p. 3; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 37-39); Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 42; Hîncu, 1987, p. 71-73; Golțeva, Kașuba, 1991, p. 150-151; lidem , 1995.

28. Hligeni-"La Lacuri" (jud. Orhei). Este situat pe o văioagă între satele Hligeni și Mateuți, în pădure, în locul "Cordonul lui Guja". Nu dispune de posibilități naturale de apărare. Sistemul defensiv artificial, de proporții, apără întregul perimetru al incintei și este format din val (lățimea 15 m, înălțimea 1 m) și șanț (lățimea 10-12 m, adâncimea 1-1,5 m). În plan are o formă ovală cu dimensiunile de 350 x 250 m. În interiorul incintei este un iaz. Descoperit în anul 1950 de Gh. Feodorov.

Bibl.: Feodorov, Cebotarenko, 1974, p. 85; Hîncu, 1987, p. 73.

29. Hligeni (jud. Orhei). Este situat la est de localitate, la 1 km în direcția pădurii Mateuți pe malul unei râpe adânci. Descoperit în anul 1953-1954 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 139.

30. Hligeni II (jud. Orhei). Este situat spre sud-vest de localitate, la 200 m în stânga drumului Hligeni-Mihuleni. Lungimea sitului este de circa 1 km. Extrema lui estică este limitrofă cetății Hligeni -"La Șanț". Descoperit în anul 1953-1954 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 139.

31. Mihuleni VII (jud. Orhei). Este situat la 0,4 km spre sud-est de localitate, pe un promontoriu format de valea unui pârâu și râul Ciorna, în dreapta drumului Mihuleni-Hligeni. Suprafața: 200 x 300 m. Descoperit în anul 1953-1954 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1953, p. 133.

32. Mihuleni I (jud. Orhei). Este situat spre sud-vest de localitate pe un promontoriu format din valea râului Ciorna și o văioagă orientată în direcția satului Hligeni. Descoperită de V. Markevici în 1953-1954.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 139-140.

33. Mihuleni II (jud. Orhei). Este situat la est de situl Mihuleni I, pe malul opus, înalt, al aceleași văioage. Descoperit de V. Markevici, 1953-1954.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

34. Parcani "Zanova" (jud. Orhei). Este situat la 0,8 km spre est de localitate, pe un promontoriu format de confluența unui pârâu cu râul Ciorna, în locul "Zanova". Trei părți sunt limitate de pante abrupte, stâncoase, ce constituie linia de apărare naturală a obiectivului. Zona accesibilă dinspre istm este apărată de o linie defensivă artificială formată din val și șanț (înălțimea valului: 1,6-2 m, adâncimea șanțului: 1m). Incinta are, în plan, o formă triunghiulară. Descoperită în anul 1946 de Gh. Smirnov.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 141; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 45; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 42; Hâncu, 1987, p. 75-77.

35. Parcani I (jud. Orhei). Este situat la 0,3 km spre est de localitate, pe malul unei râpe adânci. Descoperit în anii 1953-1954 de Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

36. Parcani II (jud. Orhei). Este situat la 0,9-1 km spre est de localitate, în dreapta drumului Parcani-Șoldănești, deasupra unei surpături. Descoperit în 1953-1954 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

37. Șoldănești - "La Perișori" (jud. Orhei). Este situat la 0,5 km spre sud de localitate pe versantul drept al văii iazului, în locul "La Perișori". Suprafața: 1 ha. Descoperit în anul 1954 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

38. Șoldănești - "Piscărești" (jud. Orhei). Se află la 1,5 km spre sud-vest de localitate în preajma crângului "Piscărești". Descoperit în anii 1953-1954.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

39. Olișcani - "Roata Turcilor" (jud. Orhei). Se găsește la 1,5 km spre nord de localitate, pe un promontoriu format din două văi cu pante accidentate, care se unesc între ele. Are formă circulară. Adâncimea șanțului: 1-3 m, înălțimea valului - 1,2 m. Suprafața: 1 ha. Descoperită în anul 1954 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 45; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 43.

40. Olișcani II (jud. Orhei). Este situat la 1,5 km spre nord de localitate în jurul cetății "Roata Turcilor". Suprafața: 300 x 250 m. Descoperită de V. Markevici în anul 1954.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 15-16.

41. Olișcani III (jud. Orhei). Este situat în partea de nord a localității, în dreapta drumului Șoldănești - Rezina. Suprafața: 300 x 200 m. Descoperit în anul 1986 de O. Levițki. Inedit.

42. Lipceni IV. "La Chișetoare" (jud. Orhei). Așezarea este situată la 0,5 km de localitate, pe promontoriul format de malul drept al pârâului Zanova, deasupra cascadei cunoscute după numele "Chișetoare". Descoperită de V. Markevici în anul 1953.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 134.

43. Lipceni - "Râpa Zanova" (jud. Orhei). Este situată nord-vest de localitate, în locul "Râpa Zanova", pe panta văii. Descoperit în anul 1953 de V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 134.

44. Popăuți - "Hlinaja" (jud. Orhei). Situată în locul numit "Hlinaja" pe o pantă lină. Suprafața: 300 x 400 m. Descoperită în anul 1953 de T. Passek și V. Markevici.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

45. Popăuți I (jud. Orhei). Este situată la km spre vest de localitate pe malul unei râpe mari. Descoperită în 1953 de V. Markevici.

Bibl. Markevici, 1955, p. 140.

46. Popăuți II (jud. Orhei). Este situată la periferia de est a satului. Descoperită de V. Markevici în 1953.

Bibl.: Markevici, 1955, p. 140.

47. Saharna Mare (jud. Orhei). Fortificația se află în preajma localității, la 1 km de malul drept al Nistrului. Este amplasată pe un promontoriu înalt limitat din 3 părți de pante abrupte stâncoase. Zona accesibilă, de nord-vest, era apărată de o linie defensivă de forma unui segment format din șanț (adâncimea - 5 km) și val (înălțimea - 4 m, lățimea la bază - 23 km). Valul dispune de trei bastioane (două părți și unul, pe centru) care ocupă partea lui exterioară, avansate la 35-120 m. Suprafața are 80 ha. Descoperită în 1946 de Gh. Smirnov.

Bibl.: Smirnov, 1949, p. 194, 200-203; Idem, 1949a, p. 93-96; Meljukova, 1958, p. 90; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 45-46; ș.a.

48. Saharna Mică (jud. Orhei). Așezarea este situată la nord-vest de localitate pe un promontoriu format dintr-un canion pe fundul căruia curge râul Saharna și o râpă laterală, vis-à-vis de cetatea Saharna Mare. Are, în plan, o formă ovală. Suprafața este de 2 ha. Trei părți sunt apărate natural de pante adânci, inaccesibile. Partea vulnerabilă, de nord-vest, era apărată de un sistem defensiv în formă de segment bombat spre exterior format din val (înălțimea: 3,5 m) și șanț (adâncimea: 1,5 m). Valul avea la exterior o fortificație suplimentară de tipul bastioanelor, formată din val și șanț de dimensiuni mai mici și un mamelon de piatră. Descoperită în anul 1946 de Gh. Smirnov.

Bibl.: Smirnov, 1949, p. 195; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 46; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 44; ș.a.

49. Stohnaia I (jud. Orhei). Este situată pe un promontoriu format din contopirea a două râpe, la 3-3,5 km spre sud de orașul Rezina. Partea accesibilă dinspre nord-vest este apărată de o linie artificială, formată din val (înălțimea: 2 m) și șanț (adâncimea: 1,5 m). Are o formă triunghiulară. Suprafața: 2 ha. Descoperită în anul 1946 de Gh. Smirnov.

Bibl.: Smirnov, 1949, p. 193-194; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 45; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 43.

50. Stohnaia II "La Revichi" (jud. Orhei). Fortificația este situată pe malul înalt și abrupt al Nistrului, mai la sud de satul Stohnaia, vis-à-vis de satul Ghidirim (jud. Râbnița), la 2 km de marginea de nord a satului Saharna. Partea dinspre râu,

înalță de la oglinda apei de 90-100 m, este apărată natural. Restul zonelor fiind accesibile, au fost întărite printr-o linie defensivă de formă cvasi-unghiulară cu colțurile puternic arcuite, formată din val (înălțimea: 2 m) și șanț (adâncimea 1 m). Suprafața incintei: 0,56 ha. Descoperită de Gh. Smirnov în anul 1946.

Bibl.: Smirnov, 1949, p. 194; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 45; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 43.

51. Hulboaca (jud. Orhei). Este situată la 3 km spre sud de satul Saharna Nouă, pe un promontoriu al malului drept al Nistrului (înălțimea față de oglinda apei: 70-80 m), în locul denumit de localnici "Hluboaca", a cărui parte de sud-est poartă numele de "Gura Hluboacei". Cetățuia are o formă cvasi-triunghiulară, cu suprafața de 0,25 ha. Partea accesibilă a fost fortificată prin șanț și val. Adâncimea șanțului: 1,5 m. Valul nu este vizibil. Descoperită de Gh. Smirnov în anul 1946.

Bibl.: Smirnov, 1949, p. 195; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 46; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 44.

52. Dealul Mânăstirii (jud. Orhei). Este situată la sud-vest de linia defensivă a cetățuiei Saharna Mare, pe partea mai lină a promontoriului. Suprafața: 2 ha. Descoperită de Gh. Smirnov în anul 1946. Cercetare arheologică prin sondaje: Gh. Smirnov în anul 1947; E. Usataia, A. Levinski în 1993.

Bibl.: Smirnov, 1949, p. 199.

53. Saharna Mică (așezare) (jud. Orhei). Este adiacentă dinspre nord-vest sistemului defensiv al cetățuiei Saharna Mică. Suprafața: 50 x 50 m. Descoperită în anul 1946 de Gh. Smirnov. Cercetare arheologică: sondaje efectuate de Gh. Smirnov, 1947, 1949.

Bibl.: Smirnov, 1955, p. 117.

54. "Valea Grimidon" (jud. Orhei). Este situată pe versantul de nord-vest al promontoriului din locul "Valea Grimidon", spre sud-est de cetățuia Saharna Mare. Descoperită în anul 1946 de Gh. Smirnov. Inedit.

55. "La Revichi" (jud. Orhei). Așezare adiacentă cetățuiei "Revichi" dinspre sud-vest. Suprafața dinspre sud-vest. Suprafața: 70 x 70 m. Descoperită de Gh. Smirnov în anul 1946. Inedit.

56. "Valea Furnicar" (jud. Orhei). Este situată la 0,7- 0,8 km spre nord-vest de periferia de nord a satului Saharna, pe malul abrupt al Nistrului (înălțimea de la oglinda apei: 60-70 m) și circa 0,5 km spre sud de cetățuia "Revichi". Suprafața: 50 x 50 m. Descoperită de Gh. Smirnov în anul 1946.

Bibl.: Smirnov, 1949, p. 199.

57. "Valea Țiglău" (jud. Orhei). Este situată pe malul înalt abrupt al Nistrului, la circa 300 m spre nord-vest de periferia satului Saharna și circa 200 m spre sud-est de colțul pădurii, pe versantul stâng al unei râpi împădurite. Suprafața: 200 x 100 m. Descoperită în 1946 de Gh. Smirnov.

Bibl.: Smirnov, 1949, p. 200.

58-60. "Dealul Șanț", "Rude", "Budei" (jud. Orhei) (așezări). Situate spre sud-vest de cetățuia Saharna Mare și așezarea Dealul Mănăstirii, pe partea opusă a râpei "Valul Crac". Descoperite de E. Usataia, A. Levinschi, în anul 1993. Inedit.

61. "Gura Hulboaca" (jud. Orhei). Este amplasată imediat după linia defensivă a cetățuiei "Hluboaca". Ocupă o suprafață de 700 x 200 m spre nord-vest, pe malul înalt al Nistrului. Descoperită în anul 1993, de E. Usataia și Al. Levinschi. Inedit.

62. Ofatinți (Vihvatinți) (Unitatea teritorială din partea stângă a Nistrului). Era situată la 1 km spre nord de localitate pe malul înalt și abrupt al Nistrului. În prezent este distrusă complet de o carieră. Avea o formă semicirculară (potcoavă) cu suprafața de 400 m². Din trei părți era apărată de un sistem defensiv format din val (înălțimea 5 m) și șanț (adâncimea de 2,65 m). Descoperită în anul 1952 de T. Passek. Cercetare arheologică: A. I. Meljukova, 1953.

Bibl.: Passek, 1952, p. 78; Meljukova, 1955, p. 64-67; Idem, 1958, p. 90; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 46; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 44-45; Hîncu, 1987, p. 60.

63. Horodiște - "La Șanț" (jud. Orhei). Este situată la 0,5 km spre est de localitate, pe un promontoriu format la confluența a două pâraie în locul "La Șanț". Are o formă triunghiulară. Suprafața este de 700 m². Partea accesibilă este apărată de o linie defensivă în formă de segment bombat spre exterior formată din val (înălțimea: 2 m) și șanț (adâncimea: 1 m). Descoperită în anul 1946 de Gh. Smirnov.

Bibl.: Smirnov, 1949, p. 196; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 47; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaja, 1974, p. 45; Hîncu, 1987, p. 45-46.

64. Horodiște II (jud. Orhei). Este situată în partea de est a localității, nemijlocit la margine, pe un promontoriu înconjurat din două părți de un pârâu. Pe partea accesibilă este întărită cu două valuri și șanțuri. Descoperită în anul 1947 de T. Passek.

Bibl.: Passek, 1949, Markevici, 1973, p. 117.

65. Cogâlniceni - "Cetățuie" (jud. Orhei). Este situată la marginea de nord-est a satului, pe promontoriul numit "Cetățuie". Are formă rotundă. Este înconjurată de val (înălțimea 0,5-1 m, lățimea 5-7 m) și șanț (adâncimea: 1m, lățimea: 8 m). Suprafața: 2 ha. Descoperită în anul 1983 de I. Hîncu.

Bibl.: Svod pamjatnicov... 1987, p. 538; Hîncu, 1987, p. 48-49.

66. Cogâlniceni - I (jud. Orhei). Este situată la vest de sat, pe malul drept al pârâului ce se varsă în iaz, chiar în locul confluenței. Suprafața - 1 500 m². Descoperită în anul 1987 de A. Vîsoțki și V. Gukin.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 5.

67. Cogâlniceni - II (jud. Orhei). Este situată la 50 m spre est de așezarea Cogâlniceni I, pe malul drept al aceluiași pârâu, pe prima terasă. Suprafața: 30 000 m². Descoperită de A. Vîsoțki și V. Gukin în anul 1987.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 5.

68. Cogâlniceni - III (jud. orhei). Este situată la nord-est de sat pe terasa malului drept al pârâului ce curge din sat. Suprafața: 350 x 200 m. Descoperită în anul 1987 de A. Vîsoțki și V. Gukin.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 7.

69. Cogâlniceni - IV (jud. Orhei). Este situată la extremitatea de nord a localității, pe câmpul limitrof carierii de nisip, la răscrucea drumurilor: primărie spre șosea și spre brigada de tractoare. Suprafața: 5 000 m². Descoperită în anul 1987 de A. Vîsoțki și V. Gukin.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 7.

70. Cogâlniceni - V (jud. Orhei). Este situată la 150 m spre nord de așezarea Cogâlniceni IV pe un promontoriu ce se înalță asupra drumului ce duce de la Primărie spre șoseaua Orhei - Rezina. Suprafața: 5 000 m². Descoperită în anul 1987 de A. Vîsoțki și V. Gukin.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 7.

71. Cogâlniceni - VI (jud. Orhei). Este situată în văioaga ce urmează după locul așezării Cogâlniceni V, pe drumul spre șoseaua Orhei-Rezina. Suprafața: 30 000 m². Descoperită în anul 1987 de A. Vîsoțki și V. Gukin.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 7-8.

72. Cogâlniceni - VII (jud. Orhei). Este situată pe un promontoriu format de malul drept al pârâului ce curge din sat. Suprafața: 400 m². Descoperită de A. Vîsoțki și V. Gukin în anul 1987.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 8.

73. Cogâlniceni - VIII (jud. Orhei). Este situată la vest de localitate, pe malul de sud a iazului. Suprafața: 120 m². Descoperită de A. Vîsoțki și V. Gukin în anul 1987.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 8.

74. Cogâlniceni - IX (jud. Orhei). Este situată la 300 m spre vest de marginea vestică a satului, pe panta pârâului ce curge din sat. Suprafața: 10 000 m². Descoperită în anul 1987 de A. Vîsoțki și V. Gukin.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 8-9.

75. Cogâlniceni - X (jud. Orehei). Este situată la 1 km spre nord-vest de localitate între satul Cogâlniceni și cariera Trifești. Suprafața: 13 000 m². Descoperită de A. Vîsoțki și V. Gukin în anul 1987.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 9.

76. Ghiduleni - I (jud. Orhei). Este situată pe malul stâng al pârâului ce se varsă în râul Cogâlnic vis-à-vis de sat, pe o porțiune de teren situată între drumul de țară Podgoreni-Bușeuca și fâșie de pădure. Suprafața: 1 500 m². Descoperită în anul 1987 de A. Vîsoțki și V. Gukin.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 3-4.

77. Bușeuca I (jud. Orhei). Este situată pe malul drept al pârâului ce se varsă în râul Cogâlnic la nord de sat. Suprafața: 20 000 m². Descoperită de A. Vîsoțki și V. Gukin în anul 1987.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 4.

78. Bușeuca - II (jud. Oehei). Este situată în partea de nord a localității, pe un promontoriu a localității, pe un promontoriu al primei terase a pârâului la 0,8 km mai sus de așezarea Bușeuca I. Suprafața 1 500 m². Descoperită de A. Vîsoțki și V. Gukin în anul 1987.

Bibl.: Vîsoțki, 1987, p. 4.

79. Mateuți (depozit) (jud. Orhei). A fost depistat în timpul aratului pe câmpul situat la est de localitate și 6 km de la malul Nistrului în apropierea pădurii. Descoperit în anul 1954 de agronomul A. Celpan.

Bibl.: Nudel'man, Rikman, 1956, p. 129-131.

80. Mateuți - "La Cordon" ori "La Șanțuri" (jud. Orhei). Este situată la 3,5 km spre nord-vest de sat și 4 km spre sud-est de satul Alcedar pe malul drept al pârâului ce curge spre râul Cerna, în locul "Valea Păpușoaelor". Cetățuia are formă ovală, înconjurată cu val (înălțimea: 1,5 m, lățimea 10-12 m) și șanț (adâncimea: 1,6 m, lățimea: 8 m). Descoperită în anul 1961 de Gh. Feodorov. Cercetare arheologică: T. Zlatovskaja, 1961.

Bibl.: Zlatkovskaja, 1965, p. 220-224; Zlatkovskaja, Polevoi, 1969, p. 39-45.

81. Mateuți - "La Bașne" (jud. Orhei). Este situată la 2,5-3 km spre nord-est de localitate, pe un promontoriu limitat de râpe din trei părți. Suprafața: 1 000 x 800 m. Descoperită în anul 1986 de V. Kavruc, M. Kașuba, O. Levițki.

Bibl.: Kașuba, 1989, p. 59-60.

82. Țareuca-"Moșia Armenească" (jud. Orhei). Este situată la 4-4,5 km spre nord-vest de localitate, în dreapta șoselei Rezina-Echimăuți, la distanța de 150 m, pe un promontoriu numit "Moșia Armenească". Cetățuia are formă ovală. Sistemul defensiv constă din val și șanț. Suprafața: 50 x 60 m. Descoperită în anul 1950 de Gh. Feodorov.

Bibl.: Feodorov, 1952, p. 25-29.

Listă prescurtări

d.g.= diametrul gurii

a.d.= adâncimea

d.m.= diametrul maxim

Î= înălțimea

d.gât= diametrul gâtului

gr.= grosimea

d.or.= diametrul orificiilor

d= diametrul

d.f.= diametrul fundului

Bibliografie

1. Agulnikov S. 1996, *Cociulia - cetățuie în codrii Tigheciilor*, Tirageția III, Chișinău, p. 117-122.
2. Agulnikov S. 1996a, *Cetățuia Cociulia - monument trac din Codrul Tigheciului*, Thraco-Dacica XVII 1-2, p. 175-179.
3. Alexandrescu P. 1976, *Pour une chronologie de VIe - IVe siècles, Thraco-Dacica. Recueil d'études à l'occasion du IF Congres International de Thracologie*, București, p. 117-126.
4. Alexeeva E. M. 1975, *Antičnye busy Severnogo Pričernomor'ja*, SAI. VYP. G1-12, Moskva, 94 p.
5. Alexeev A. Jn. 1992, *Skivskaja Hronika*, Sankt-Petersburg, 206 p.
6. Andruh S. I. 1995, *Nijnedunajskaja Skifija v VI - načale I v. do n.e.*, Zaporoje, 205 p.
7. Andruh S. 1997, *Evolution of scythian funeral rite at the lower Danube*, Funeral practices in Europe 13th - 4th centuries B.C., Abstracts, Tulcea, p. 1-4.
8. Andruh S. 1998, *Scythian western expansion stages and character (Sciții și expansiunea lor în teritoriul din teritoriul din apusul Mării negre)*, Tulcea, p. 3-5.
9. Arheologhija Prik., 1990, *Arheologhia Prikarpatja, Volyni i Zakarpatja (Eneolit, bronză rancee zețeazo)*, Kiev, 186 p.
10. Arnăut T. 1998, *Giurgiulești*, Cronică cercetărilor arheologice, Campania 1997, Călărași, p. 22.
11. Arnăut T., Ursu Naniu R. 1996, *Vestigii getice din cea de a doua epocă a fierului în interfluviul pruto-nistrean*, Iași, 157 p.
12. Audouze F., Buchsenschutz O. 1989, *Villes, vilages et Campagnes de l'Europe celtique. Du debut du I^e siècle avant J. C.*, Hachette, 247 p.
13. Babeș M. 1980, *Unelte geto-dacice pentru modelarea ceramicii*, SCIVA, t. 31, nr. 1, București, p. 23-31.
14. Banaru V. 1997, *K voprosu ob ekonomičeskijh sveazjah naselenija Pruto-Dnestrovskogo meždureč'ja s grečeskim mirom (po dannym grečeskogo importa s gorodišča Butuceni)*, Nikonij i Antičnyj mir Severnogo z Pričernomor'ja, Odessa, p. 174-179.
15. Bandrivs'kij M. 1994, *Skrin'kovi pohovannja b visołkoj kul'turi v mejiricci Zbruca i Stripi*, L'viv, 164 p.
- 15a. Bandurovskij A. V., Bujnov Iu. V., Dektjar A. K., *Hovye issledovanija kurganov skifskogo vremeni v krostonstjah g. Ljubatina/Ljubotinskoe gorodišče*, Harkov, 1998.
16. Bazarciuc V. 1980, *Cetateă geto-dacică de la Bunești - Dealul Bobului, jud. Vaslui*, MCA, 14, p. 164-176.

17. Bazarciuc V. 1983, *Cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui*, SCIVA, 34, nr. 3, p. 249-273.
18. Berciu D. 1957, *Descoperirile getice de la Cernavoda (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latène geto-dacice la Dunărea de Jos*, MCA, IV, 1957, 281-317.
19. Boroffka N. 1994, *Ein neues hallstattzeitliches Idol aus Teleac*, Apulum, XXXI, Alba Iulia, p. 75-78.
20. Brașinskij I. B. 1980, *Grečeskij keramičeskij import na Nijnem Donu*, Leningrad, 268 p.
21. Brudiu M. 1991, *Cercetări privind hallstattul din Sud-Estul Moldovei*, SCIVA, t. 42, nr. 3-4, p. 221-239.
22. Brujako I., Ghizer S. 1990, *Frakijjskaja keramika iz raskopok gorodiščea Novosel'skoe na Nijnem Dunae*, Ohrannye istoriko-arheologičeskie issledovanija na Jugos-Zapade Ukrainy, Odessa-Zaporoj'e, p. 113-121.
23. Brujako I., Ghizer S., Ojstrah T., 1991, *Nekotorye itogi raskopok gorodiščea Novoselskoe II*, Drevnejšie obščnosti zemledel'ŧev i skotovodov (V tfs. do n.ă. - V v.n.ă.), Kiev, p. 152-153.
24. Brujako I., Novițkij E. 1997, *Grădiștea Novoselskoe II (Satu Nou II) - un nou complex tracic la Dunărea de Jos*, Cercetări arheologice în aria Nord-Tracă, II, p. 113-168.
25. Brujako I., Tkaciuk M., 1994, *Bassarabia VII-I vv do R.H. Ţikl krosskul'turnyh dialogov*, Problemy skifo-sarmatskoj arheologhii Severnogo Pričernomor'ja, II, Zaporoj'e, p. 27-31.
26. Canarache V. 1957, *Importul amforelor șampilate la Istria*, București, 446 p.
27. Cebotarenko Gh. F., Jarovoj E.V., Tel'nov N. P. 1980, *Kurgany Budjaskoj stepi*, Kișinev, 208 p.
28. Cernenko E. V. 1984, *Skifo-oersidskaja vojna*, Kiev, 115 p.
29. Chetraru N. A. 1992, *Kratkij ocerk istorii arheologhii Moldovy*, Materialy i issledovanija po arheologhii i etnografii Moldovy, Kișinev, p. 4-26.
30. Chetraru N. 1994, *Din istoria arheologiei Moldovei*, Chișinău, 150 p.
31. Crișan I. H. 1969, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 363 p. text, 140 pl. il.
32. Dergacev V. A. 1992, *O ponjatii "kontaktnaja zona"*, Materialy i issledovanija po arheologhii i etnografii Moldovy, Kișinev, p. 26-31.
- 32a. Dumitrescu V. 1968, *La necropole tumulaire du premier âge du fer Basarabi (dep. de Dolj, Oltenie)*, Dacia, (NS), XII, București, p. 105-132.
33. Dzis Rajko G. 1966, *Arheologhiceskie issledovanija gorodiščea u s. Nadlimanskoe*, MASP, VY. V, Odessa, p. 163-175.

34. Eremenko V. E. 1997, "*Kel'tskaja vual' " i zarubineŭkaja kultura*, Sankt Petersburg, 232 p.
- 34a. Eremenko V. E., Œciukin M. B., K 1998, *K voprosu o hronologhii vostočnogo latena i pozdnego predskifskogo vremeni*, ASGE, 33, Sankt-Petersburg, p. 61-89.
35. Fedorov G. B., 1952, *Otčet o poleviih rabotah Slaveano-Dnestrovskoj ekspediții za 1950 g.* Arhivă IA AŞ RM, Kişinev.
36. Feodorov G. B. 1957, *Drevnie slaveane i ih sosedi v Moldavii (kratkoe opisanie pamjatnikov I - nac. II tís. n. á.)*, Uc. zap IIJa i MF AN SSSR, T. II. Kişinev, p. 237-311.
37. Feodorov G. B. 1960, *Naselenie Pruto-Dnestrovskogo ekspediții za 1961 g.*, Arhiva IA AŞ RM., Kişinev. *mejdureč'ja*, MIA, 89, Moskva, 380 p.
38. Fedorov G. B. 1961, *Otčet o poleviih rabotah Pruto-Dnestrovskoj*
39. Feodorov G. B., Cebotarenko G. F. 1974, *Pamjatniki drevnih slavean ekspediții za 1961 g.*, Arhiva IA AS. RM., ZKişinev, VI-VIII vv, Kişinev, 133 p.
40. Florescu A. C. 1971, *Unele considerațiiuni asupra cetăților traco-getice (hallstatiene) din mil. I î.e.n. de pe teritoriul Moldovei*, CI (s.n.), II, Iași, p. 103-116.
41. Florescu A. C. 1980, *Aspecte noi privind fortificațiile traco-geto-dace din a doua jumătate a mileniului I î.e.n. descoperite în Moldova*, RMM, I, p. 11-18.
42. Florescu A. C., 1991, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, Călărași, vol. IX, 414 p.
43. Florescu A., Florescu M. 1983, *Aspecte ale civilizației traco-getice în zona de curbură a Carpaților răsăriteni*, SAA, I. Iași, p. 72-93.
44. Florescu A., Rață S., 1969, *Complexul de cetăți traco-getice (sec. VI-II î.e.n.) de la Stâncești, Botoșani*, ST.Mat. I., Suceava, p. 9-18.
45. Ganina O. D. 1965, *Poselennja skifs'kogo casu u . Ivane-Puste*, Arheologhija, T.10, Kiev, p. 106-117.
46. Ganina O. D. 1984, *Poselennja rann'oskifs'koj dobi poblizu s. Zalissja*, Arheologhija, vîp.47, Kiev, p. 68-79.
47. Gavriuliuk N. O. 1980, *Keramika stepoviih skifs'kih pohovani IV-III vv.do n.e.*, Arheologhia, vîp. 34, Kiev, p. 17-30.
48. Gavriuliuk N. O., Otreško V. M. 1982, *Lepnaja keramika arhaiceskogo poselenija Bol'saja Cernomorka II*, Drevnosti stepnoj Skifii, Kiev, p. 75-90.
49. Glodariu I. 1983, *Arhitectura dacilor*, Cluj-Napoca, 196 p.
50. Glodariu I., Iaroslavschi E., Rusu A. 1988, *Cetăți și așezări dacice în munții Orăștiei*, București, 282 p.

51. Glodariu I., Moga V. 1989, *Cetatea dacică de la Căpîlna*, București, 237 p.
52. Golovko i., Bondar' R., Zaghinajlo A. 1965, *Arheologhiceskie issledovanija u s. Orlovka Bolgradskogo rajona*, Odesskoj oblasti, KS OAM za 1963 g., Odessa, p. 68-80.
53. Gol'țeva N. V. 1979, *Raskopki slaveanskogo poselenija VIII-X vv. Glinjeny V.*, AO 1978 . Moskva, p. 396.
54. Gol'țeva N. V. 1979a, *Otcet o polevîh issledovanijah Vostočnoslaveanskoj arheologhiceskoj ekspedicii OÂiI AN MSSR v 1978 g.*, Arhiva IA AȘ RM. NR. 127, Kișinev.
55. Gol'țeva N. V. 1980, *Issledovanie slaveanskogo poselenija VIII-X vv. Glinjeny V.* AO 1979 g., Moskva, p. 402.
56. Gol'țeva N. V. 1990, *Otcet o raskopkah mnogoslójnogo gorodišča Glijeny II Șoldaneștskogo rajona MSSR v 1989*, Arhiva IA AȘ RM. N. 294, Kișinev.
57. Gol'țeva N. V. 1992, *Otcet o raskopkav mnogoslójnogo gorodišča Glingeny II (Șodâneștskij rajon Moldovy) v 1990 g.*, Arhiva IA AȘ RM, Nr. 330, Kișinev.
58. Gol'țeva N. V. 1995, *Considerații preliminare asupra stratigrafiei cultural-cronologice a cetății Hlijeni II*, Anuarul MNIM, II, Chișinău, p. 183-189.
59. Gol'țeva N. V., Kașuba M. T. 1991, *Rannegal'štatskij gorizont tipa Saharna-Solonceny na gorodișce Glinjeni*, Drevnejšie obščnosti zemledel'țev i skotovdov Severnogo Pričernomor'ja (V tîs. do n.ă - V v.n. ă), Kiev, p. 150-151.
60. Gol'țeva N. V., Kașuba M. T. 1994, *O cul'turno-hronologiceskoj stratigrafii gorodišča Glinjeny II*, Drevnejšie obščnosti zemledel'țev i skotovdov Severnogo Pričernomor'ja V tîs. do n. ă. - V v.n.ă., Tiraspol, p. 165-168.
61. Gol'țeva N.V., Kașuba M. T. 1995, *Glinjeni II. Mnogoslójnyj pamiatnik Srednego Podnestrov'ja*, Tiraspol', 273 p.
62. Gostar N. 1969, *Cetăți dacice din Moldova*, București.
63. Gumă M. 1993, *Civilizația primei epoci a fierului în Sud-Vestul României*, BTHR IV, București, 311 p. text, 109 pl. il.
64. Guțal A. F. 1987, *Rudkovețkoe gorodișce v realu pam'jatok cernolis'ko - jabolins'kogo tipu*, Podil'ska Istoriko-kraeznaca Konferințija, Kamenet'-Podil'skij, p. 20-21.
65. Haheu V. 1987, *Otcet o polevîh issledovanijah Ghetskogo otreada SMNAE za 1986 g.* Arhiva IA AȘ RM, Nr. 251, Kișinev.
66. Haheu V. 1987a, *Predvaritel'nye dannye o raskopkah na ghetskom poselenii u s. Alcedary (k voprosu datirovke)*, Aktual'nye problemy istoriko-arheologhiceskih issledovanij, Kiev, p. 167-168.

67. Haheu V., 1988, *Otcet o polevyh issledovaniyah Ghetskogo otreada SMNAE v 1987 g.*, Arhiva IA AŞ RM, Nr. 268. Kişinev.
68. Haheu V., 1990, *Ukreplennye poselenija ghetskih plemen Moldavii*, Problemy arheologii Severnogo Pricernomor'ja, Herson, p. 25-27.
69. Haheu V. 1991, *O tipologii i ossobennostjah ghetskih gorodişci Moldavii*, Drevnejšie zemledel'cev i skotovodov Severnogo Pricernomor'ja, Kiev, p. 188-189.
70. Haheu V. 1992, *Sisteme de fortificaţii getice: probleme şi perspective*, Symposia Thracologica, 14, Băile Herculane, p. 148-149.
71. Haheu V. 1993, *Thraco-geto-dacian sistes and urbanization stages on the northern Thracians, the developement of urbanism in Africa from Global Perspectives*, Mombasa, p. 27-28.
72. Haheu V. 1994, *Rannghetskij gorizont Dancenskogo mogil'nika*, Problemy skifo-sarmatskoj arheologii Severnogo Pricernomor'ja. II, Zaporoj'e, p. 190-191.
73. Haheu V. 1996, *À propos des premières fortifications thraco-getiques a l'est des Carpates*, The Thracian world at the crossroads of civilisations, Bucureşti, p. 202-203.
74. Haheu V. 1996a, *Cetăţile thraco-geto-dacice şi unele elemente de urbanizare la tracii de nord*, Tirageţia, III, Chişinău, p. 55-59.
75. Haheu V. 1997, *Thraco-Geto-Dacical cities and City-Plnning elements at the Northern Thracians*, Premier âge du fer aux Bouches du Danube et dans les regions autour de al Mer Noire. Actes du Colloque International, Septembre 1993, Tulcea, p. 223-225.
76. Haheu V. 1996b, *K voprosu o pricinah i vremeni voznikovenija frako-ghetskih gorodişci VI-III vv.do.n.ă. k ot Karpat*, Mejdunarodnye otnoşenia v bassejne Cernogo Morea v drevnosti i srednie veka, Rostov-na-Donu, p. 63-65.
77. Haheu V. 1998, *Cercetări arheologice la cetatea traco-getică Alcedar - La Cordon din raionul Şoldăneşti*, Revista Arheologică, 2, Chişinău, p. 111-135.
78. Haheu V., Bikbaev V. 1998, *Akinakeusul din r-nul Ungheni*, Revista Arheologică, 2, Chişinău, 2, p. 160-162.
79. Hansel B. 1976, *Beiträge zur regionalen und cronologischen Gliderung der Älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau*. T. I-II, Bonn.
- 79a. Chochorovskij Jan. 1991, *Vostočnye vlijanija ha territorii C Srednei Evropy v konce epohi bronzy i v načale zeleznoego veka*, Drevnejšie obşcnosti zemledel'cev i skotovodov Severnogo Pricernomor'ja (V tys.do n.e. - V v.n.e.), Kiev, p. 153-156.

80. Hîncu I 1987, *Drevnejšie pamjatniki rodnogo kraja (gorodişcea central'noj Moldovy)*, Kişinev, 80 p.
82. Hîncu I. 1990, *Vestigii strămoşeşti*, Chişinău, 144 p.
- 82a. Hîncu I. Gh. 1993, *Cetăţi antice şi medievale timpurii din Republica Moldova*. Chişinău.
83. Iconomu C. 1996, *Cercetări arheologice din cetăţuia hallstattană de la Pocreaca* - Iaşi, AM, XIX, p. 21-56.
84. Il'inskaja V. A., Terenojkin A. I. 1983, *Skifija VII-IV vv. do n.e.*, Kiev, 380 p.
85. Iordanov K. 1980, *Les formations d'état getes de la fin du VIe jusqu'au milieu du IVe siècle avant notre ère*. Actes du IIe Congrès International de thracologie, Bucureşti, p. 331-335.
86. Kaşuba M. T. 1987, *Otčet o polevyh issledovanijah Mateuškogo otreada SMNAE na poselenii tipa Saharna-Solonceny u s. Mateuţi Rezinskogo rajona MSSR v 1986-1987 gg.*, Arhiva IA AĂ RM, Nr. 243.
87. Kaşuba M. T. 1989, *Antropomorfnye figurki s poselenija Mateuţi*, Pamjatniki drevnego iskusstva na territorii Moldavii, Kişinev, p. 63-65.
88. Kaşuba M. T. 1989a, *Novoe poselenie tipa Saharna-Solonceny v lesostepnoj Moldavii*, Problemy skifo-sarmatskoj arheologii Severnogo Pricernomor'ja, Zaporoj'e. p. 59-60.
89. Kaşuba M. T. 1992, *Sootnoşenie kul'tur Saharna i Cernoless'e*, Kimmerijti i skify, Melitopoli, p. 35-36.
90. Kaşuba M. T. 1996, *Hligeni II - Source historique pour l'étude de la culture hallstattienne de haute-époque Saharna*, The Thracian world at the crossroads of Civilisations, Bucharest, p. 94-97.
91. Kaşuba M. T. 1998, *Načalo rannego železnogo veka na Srednem Dnestre i kul'tura Saharna*, Tezisy konferinții posvjaşcenoj 100-letiju so dnea rojdenia M. I. Artamonova, Sankt-Petersburg.
92. Kaşuba M. T., Gol'teva N. V. 1991, *Saharnjanskij mogil'nik I (Ţiglău)*, SA, Nr. I, Moskva, p. 197-209.
93. Kemenczei T. 1982, *Die Gavá-Kultur*, Poludniowa strefa kultury Luzyckiej i powiazana tej kultury z poludniem, Krakow-Przemysl, p. 275-285.
94. Kovpanenko G. T. 1967, *Raskopki Trahtemirovskogo gorodişca*, AIU 1965-1966, Kiev, Vîp. 1, p. 103-105.
- 94a. Kovpanenko G. T. 1981, *Kurgany ranneskifs'kogo vremeni v bassejne r. Ros'*, Kiev, 160 p.
95. Kovpanenko G. T., Bessonova S. S., Skorij S. A. 1989, *Pamjatniki skifskoj epohi Dneprovskogo lesostepnogo Pravoberej'ja (Kjevo-Cerkaskij region)*, Kiev, 335 p.

96. Kruta V. 1979, *Duchcov-Munsingen: nature et diffusion d'une phase latè-nienne, Les mouvements celtiques du Ve au I^e siècle avant notre ère*, Colloque International, Nice, 1976 (Paris).
97. Krušel'niț'ka L. I. 1965, *Moghil'nik visoț'koj kul'turi*, u. m. Zoloceni Arheologhija, Vîp. 19, Kiev, p. 122-135.
98. Krušel'niț'ka L. I. 1973, *Poselennja visoț'koj kul'turi*, Arheologhja, Nr. 11, Kiev, p. 27-38.
99. Krušel'niț'ka L. I. 1976, *Pivnicne Prikarpatja i Zahidna Volin' za dobi rann'ogo zaliza*, Kiev, 146 p.
100. Krušel'niț'ka L. I. 1985, *Vzaămosv'jazki naselenija Prikarpatja i Volini z plemenami Shidnoj i Ţentral'noj Evropi (rubej epoh bronzii i zaliza)*, Kiiv, 165 p.
101. Lapușnjan V. L. 1969, *Novye nahodki rannego zeleznoogo veka iz sela Mateufy*, Dalekoe proșloe Moldavii, Kișinev, p. 128-133.
102. Lapușnjan V. L. Rannie frakijty X - načala IV v. do n.e. v lesostepnoj Moldavii, Kișinev, 140 p.
103. Lapușnjan, V. L., *Pamjatniki rannego ųeleznogo veka*, AK Niculiță I. T., Romanovskaja M. A. 1974, MSSR, 4, Kișinev, 100 p.
104. László A. 1972, *O așezare hallstattană la Cozia (jud. Iași)*, AM, VIII, București, p. 207-224.
105. László A. 1985, *Hallstattul timpuriu și mijlociu pe teritoriul Moldovei*, Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 23 p.
106. László A. 1989, *Les groupes regionaux anciens du Hallstatt a l'est des Carpates. Les Moldavie aux XII-VII siècles av.n.e.*, La civilisation de Hallstatt, bilan d'une rencontre, Liège, 1987. Études et Recherches Arheologiques de l'Université de Liège, 36, Liège, p. 111-129.
107. László A. 1994, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, BT VI, București, 315 p.
108. László A. 1995, *La necropole de Stoicani et quelques aspects du Problème "Thraco-Cimmerien"*, SAA, II, Iași, p. 87-102.
- 108a. László A. 1995, *Statuetele antropomorfe ale culturii Gavă Holihradu*, Mem. Ant. XX, Piatra Neamț, p. 85-97.
109. Lejpuskaja N. A. 1981, *Keramiceskaja tara Ol'vii (Iz opųta izucenija amfor VI-IV vv. do n.e.)*, Kiev, 118 p.
- 109a. Levițki O. Haheu V., *Necropola hallstattană târzie de la Giurgiulești. Studia in Honorem Ion Niculiță*, Cartidact 1999, 121-134.
110. Levițki O. G. 1990, *Kul'tura Dnestrovsko-Siretskogo mejdureč'ja na rubeže II-I Tis. do n.e. (pamjatniki kannelirovannogo gall'ųtatta tipa Kișinev-Corlăteni*, Avtoreferat diss.cand.nauk, Leningrad, 23 p.

111. Levițchi O. 1992, *La situation culturelle et historique dans l'espace Carpato-Dnistrien a l'époque du Hallstatt*, Symposia Thracologica, 9, București, p. 119-121.
112. Levițchi O. 1994, *Culturi din epoca hallstattului timpuriu și mijlociu*, Thracodacica, XV, București, p. 159-214.
113. Levițki O. 1994, *Cultura hallstattului canelat la Răsărit de Carpați*, BT., VII, București, 155 p.
114. Levițki O. 1996, *Contribuții la cunoașterea genezei și evoluției culturii hallstattului tracic la Est de Carpați*, Caietul I, Chișinău, p. 29-41.
115. Levițki O. 1998, *Considerații asupra monumentelor funerare din perioada hallstattiană târzie de pe teritoriul Moldovei*, Revista Arheologică, nr. 2, Chișinău, p. 28-59.
116. Levițki O. G. Demcenko T. I. *Pamjatniki skifskoj arhaiki na teritorii Moldavii*, Drevnosti Stepnogo Pricernomor'ja i Krıma, Vıp. V, Zaporoje, p. 41-53.
117. Limberis N. Ju., Marcenko I. I. 1997, *Pogrebenija s geraklejskimi amforami iz raskopok moghil'nika Starokorsunnskogo gorodișca Nr. 2*, Stratum, Sank-Petersburg-Kișinev, p. 81-93.
118. Lupu N. 1989, *Tilișca. Așezările arheologice de pe Cățănaș*, București, 160 p.
- 118a. Mahortyh, S. V., *Kimmerijcu g. Nikolaev*, 1997, 24 s.
119. Maleev Ju. N. 1987, *Gal'štatskie gorodișca v Zapadnoj Podolii i Prikarpat'e*, Mejplemennye svijazi epohi bronzy na teritorii Ukrainy, Kiev, p. 86-101.
- 119a. Maleev Ju. 1992, *Kultova halșcatska plastica ot lesostepnoto Podnestrovie*, Arheologhija, Kn. 2, Sogija, p. 13-24.
120. Marcenko K. K. 1988, *Varvary v sostave naselenija Berezani i Ol'vij*, Leningrad, 142 p.
121. Marcenko K. K., Vahtina M. Ju. 1997, *"Drevnjaja Skifija" i Severo-Zapadnoe Pricernomor'e*, Hyperboreus, vol. 3. fasc. 1, p. 179-185.
- 121a. Markevici V. I. *Arheologhiceskie pamjatniki v bassejne Nijnego tecenija reki Cerna*, Izv. MF AN SSSR, 5 (25), Kișinev, p. 131-145.
- 121b. Markevici V. I. 1973, *Pamjatniki epoh neolita i eneolita*, AK MSSR, Vıp. 2.
122. Medvedskaja I. N. 1992, *Periodizația skifskoj arhaiki i Drevnij Vostok*, RA. 3, Moskva, p. 86-107.
123. Meljukova A. I. 1954, *Rezul'taty raskopok na dvyh poselenijah skifskogo vremeni v Moldavii v 1952 g.*, KS IIMK, Vyp. 56, Moskva, p. 59-68.
124. Meljukova A. I. 1954a, *Otcet o raskopkah pamjatnikov skifskogo vremeni v Moldavii v 1953 godu*, Arhiva IA AȘ RM, Nr. 10, Chișinău.
125. Meljukova A. I. 1955, *Itogi izucenija pamjatnikov skifskogo vremeni v Moldavii v 1952-1953 gg.*, IMF AN SSSR, Nr. 5 (25), Kișinev, p. 51-71.

126. Meljukova A. I. 1958, *Pamjatniki skifskogo vremeni lesostepnogo Srednego Podnestrov'ja*, MIA SSSR, nr. 64, Moskva, p. 5-102.
127. Meljukova A. I. 1960, *Issledovanie pamjatnikov predskifskoj i skifskoj epoch v lesostepnoj Moldavii*, MIA JuZ SSSR i RNR, Kişinev, p. 129-149.
128. Meljukova A. I. 1964, *Voorujenie skifov*, SAI vyp. D. 7-4, Moskva, 88 p.
129. Meljukova A. I. 1969, *K voprosu o granite meĵdu skifami i ghetami*, MIA SSSR, Nr. 150, Moskva, p. 61-80.
130. Meljukova A. I. 1974, *Kul'tura plemen Dnestrovsko-Prutskogo mejdurec'ja (VIII - I vv. do n.e.)*, Drevnjaja kul'tura Moldavii, Kişinev, p. 7-52.
131. Meljukova A. I. 1975, *Poselenie i moghil'nik skifskogo vremeni u sela Nikolaevka*, Moskva, 258 p.
132. Meljukova A. I. 1979, *Skiĵja i frakĵjskij mir*, Moskva, 233 p.
133. Meljukova A. I. 1975, *Itoghi i zadaci izucenija vzaimosvjazei kimmerijskih i skifskih plemen s frakĵjami v v sovetskoj nauke*, Studia Tracica, I, Sofia. p. 54-68.
134. Meljukova A. I. 1980, *Novoe v izucenii pamjatnikov tipa Saharna-Solonceny v Moldavskoj SSR*, AJU 1978-1979 gg., Dnepropetrovskoj, p. 77-78.
135. Meljukova A. I. 1982, *Novye dannye o keramike tipa Saharna-Solonceny v Moldavii*, KS IA, Nr. 170, Moskva, p. 3-12.
136. Meljukova A. I. 1989, *Kul'tura frakĵjskih plemen Dnestrovsko-Prutskogo mejdurec'ja v VI-III vv.do n.e*, Stepi evropejskoj časti SSSR v skifo-sarmatskoe vremja, Moskva, p. 83-87.
137. Meljukova A. I. 1992, *O dvuh gruppah "skifskoj" kul'tury v Srednej Evrope*, Kimmerijty i skify, Melitopoli, p. 57-59.
138. Mel'nikovskaja O. N. 1954, *Arheologhiceskie razvedki na poselenii u s. Ťachnauĵy*, KS IIMK, 56, Moskva, p. 69-75.
139. Mihăilescu-Bîrliba V. 1976, *The akinakai of Moldavia. A new discovery*, Thraco-Dacia. Recueil d'études a l'ocasion du IIe Congres International de Thracologie, Bucarest, p. 109-116.
140. Mihăilesc-Bîrliba V., Untaru I. 1971, *Notă despre un nou "akinakes" găsit la Agapia*, Mem.Ant. III, Piatra-Neamţ, p. 441-454.
141. Morintz S. 1964, *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas-Danube á la lumière des fouilles de Babadag*, Dacia (NS), VIII, Bucureşti, p. 101-132.
142. Morintz S. 1987, *Noi date şi probleme privind perioadele hallstattiană timpurie şi mijlocie în zona isto-pontică (Cercetările de la Babadag)*, Thraco-Dacia, VIII, Bucureşti, p. 39-71.
143. Moscalu E. 1973, *Locuirea getică de la Cernica*, SCIV, T. 24, Nr. 2, p.1 291-296.
144. Moscalu E. 1983, *Ceramica thraco-getică*, Bucureşti, 514.

145. Morujenko A. 1985, *Gorodišcea lesostepnyh plemen Dnepro-Donskogo mejdurec'ja VII-III vv.do.n.e.*, SA, I, Moskva, p. 160-184.
146. Murzin V. Ju. 1984, *Skifskaja arhaika Severnogo Pricernomor'ja*, Kiev, 133 p.
147. Murzin V. Ju. 1990, *Proishozhdenie skifov: osnovnye etapi formirovanija skifskogo etnosa*, Kiev, 87 p.
148. Niculiță I. T. 1977, *Ghety IV-III vv.do n e. v Dnestrovosko-Karpatiskih zemljah*, Kișinev, 169 p.
149. Niculiță I. T. 1987, *Severnye frakijf v VI-I vv. do n.e.*, Kișinev, 270 p.
150. Nudel'man A. A., Rikman E. A. 1956, *Naveršje i klad serebreanyh ukrašenij skifskogo vremena iz Moldavii*, Izv. MF AN SSSR, Nr. 4 (31), Kișinev, p. 129-131.
151. Ohotnikov S. B. 1990, *Nijnee Podnestrov'e v VFI-V vv. do n. e.*, Kiev, 85 p.
152. Ol'hovskij V. 1993, *Arhitectura skifskogo kurgana V-IV vv do. n. e*, Nadgrobnite moghili v jugo-iztočna Evropa, Kazanlık, p. 73-74.
153. Otcet o sostojanii dejatel'nosti Bessarabskogo ţerkovno-arheologhiceskogo obščestva za 1915 god, Kișinev, 1916.
154. Pamjatki gal'stats'kogo periodu v Mejiricci Visli, Dnistra i Prip'jati, Kiiv, 1993, 321 p.
155. Parovici-Peșikan M. 1974, *Necropol' Ol'vii ellinisticeskogo vremena*, Kiev, 235 p.
156. Passek T. S. 1949, *Arheologiceskie razvedki v Moldavii*, KS IIMK, vyp. 26, Moskva-Leningrad, p. 57-68.
157. Passek T. s. 1950, *Tripol'skie poselenija na Dnestra*, KS IIMK, vyp. 32, Moskva-Leningrad, p. 40-56.
158. Passek T. S. 1951, *Tripol'skoe poselenie Polivanov Jar*, KS IIMK, vyp. 37, Moskva-Leningrad, p. 41-63.
159. Passek T. S. 1952, *Otcet o rabotah Moldavskoj arheologhicesko; expedicii v 1952 godu*, Arhiva IA AȘ RM, Chișinău, Nr. 6.
160. Passek T. S. 1954, *Itoghi rabot v Moldavii v oblasti pervobitnoj arheologhii*, KS IIMK, vyp. 56, Moskva, p. 76-97.
161. Pârvan V. 1926, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 804 p.
162. Petrenko V. G. 1989, *Lokal'nye gruppy skifoobraznoj kul'tury lesostepnoj Vostočnoj Evropy*, Stepj Evropejskoj, časti SSSR v skifo-sarmatskoe vremja, Moskva, p. 67-80.
163. Petrenko B. G. 1983, *Skifskaja kul'tura na Severnom Kavkaze*, ASGE, Nr. 23, Leningrad, p. 43-48.
164. Petrovskaja E. F. 1973, *Predskifskoe poselenie u s.Jabotin*, SA, Nr. 4, p. 178-180.

165. Petrovskaja E. F., Petrenko V. G., Kovpanenko G. T. 1971, *Poselennja VIII-VI st. do n.e. poblizu c Hreščatik na Kaniščini*, Arheologhija, 2, Kiiv, p. 94-108.
166. Polin S. V. 1987, *Hronologhija rann'oskifs'kih pam'jatok*, Arheologhija, 59, Kiiv, p. 17-36.
167. Popovici D., Ursulescu N. 1983, *Șantierul arheologic Preutești - "cetate", jud. Suceava*, Cercetări Arheologice, V, București, p. 25-32.
168. Rafalovici I. A., Chetraru N. A. 1966, *Iz istorii arheologhii i kraevedenija Moldavii*, Problemy gheografii Moldavii, Vyp. I, Kișinev, p. 93-112.
169. Redina E. F. 1995, *Novye skifskie moghil'niki v nizov'jah Dunaja*, Problemy istorii i arheologhii Nijnego Podnestrov'ja, Belgorod-Dnestrovskij, p. 81-83.
170. Rikman E. A., Niculiță I. T., 1985, *Ghetskoe poselenie Hanska*, AIM v 1981g., Kișinev, p. 118-124.
171. Rîmbu N. L. 1980, *Fiziceskaja gheografija Moldavskoj SSR*, Kișinev, 107 p.
172. Rîmbu N. L. 1982, *Prirodno-gheograficeskoe rajonirovanie Moldavskoj SSR*, Kișinev, 147 p.
173. Rozenfel'dt R. L. 1955, *Alcedarskie kurgany*, Izv. MF AN SSSR, Nr. 5,(25), Kișinev, p. 121-125.
174. Sal'nikov A. 1966, *Itoghi polevîh issledovanij u s.Pivdennoe (1960-1961 gg)*, MASP, Vîp V, Odessa, p. 176-225.
175. Sava E. și col. 1995, *Investigațiile istorico-arheologice efectuate în microzona Istorico-naturală Rudi-Tătărăuca Nouă-Arionești (raionul Dondușeni, Republica Moldova)*, Cercetări arheologice în aria Nord-Tracă, București, p. 281-357.
176. Serova N. L. 1989, *Greceskaja keramiceskaja tara iz skifskih kurganov Moldavii*, AIM v 1948 g, Kișinev, p. 149-162.
177. Serova N. L., Jarovoj E. V. 1987, *Grigoriopol'skie kurganî*, Kișinev, 152 p.
178. Sicins'kij E. 1901, *Arheologhiceskaja karta Podol'skoj gubernii*, Trudî XI AK, T. I, p. 197-355.
179. Simion G. 1977, *Cetatea geto-dacică de la Beștepe (comuna Mahmudia - Tulcea)*, Peuce VI, Tulcea, p. 31-47.
180. Simion G. 1997, *Așezarea de la Cilic-Dere. Interpretări etno-culturale și implicații în cronologia Hallstattului târziu*, Premier âge du fer aux bouches du Danube et dans les regions autour de la Mer Noire, Tulcea, p. 237-251.
181. Simonenko A. V. 1991, *Sarmatskie pogrebenija c rvami kak istoriceskij istočnik*, Drevnejšie obščnosti zemledel'čev i skotovodov Severnogo Pricernomor'ja, Kiev, ș. 212-213.

182. Sîrbu V. 1987, *Figurinele antropomorfe și zoomorfe thraco-geto-dacice din prima și a doua epocă a fierului*, Istros, V, Brăila, p. 359-380.
183. Sîrbu V. 1993, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Galați, 253 p.
184. Skorij S. A. 1996, *Kocevniky peredskifs'koj ta skifs'koj dobi v Dniprovs'komu Pravoberejnomu Lesostepu (pitannja etnokul'turnoj istorii)*, Avtoreferat dis.doct.ist.nauk. Kiiiv, 42p.
185. Skorij S. A. 1997, *Steblev: skifckij moghil'nik v Poros'e*, Kiev, 173 p.
186. Smirnov G. D. 1946, *Otčet ob arheologhiceskih issledovanijah v Moldavii za 1946 god*, Arhiva națională a RM. F. R. - 3330, registru I, dosar personal.
187. Smirnov G. D. 1949, *Itoghi arheologhiceskih issledovanij v 1946 godu*, Uc. zap. II I I Jail MF AH SSSR, T. II, Kișinev, 189-202.
188. Smirnov G. D. 1949a, *Skifskie gorodišče i selišče "Bol'šaja Saharna"*, Fs IIMK, Vîp. 26, Moskva-Leningrad, p. 93-95.
189. Smirnova G. I. 1961, *Severinovskoe gorodišče (po materialam Jugo-Podol'skoj ekspedicii 1948, 1952, 1953 gg.)*, ASGE, Nr. 2, Leningrad, p. 88-103.
190. Smirnova G. I. 1969, *Poselenie Magala - pamjatnik drevnefrakijskoj kul'turi v Prikarpat'e (vtoraja polovina XIII- seredina VII vv.do. n.e.)*, MIA SSSR, Nr. 150, p. 7-34.
191. Smirnova G. I. 1977, *O hronologhiceskom sootnošenii pamjatnikov tipa Saharna-Soloncenî i Jabotin (po materialam kurganov u e. Mervenfi na Dnestre)*, SA. Nr. 4, p. 99-121.
192. Smirnova G. I. 1980, *Srednee Podnestrov'e i Nijnee Podunav'e v predskifskoe vremea (kontakt i hronologhiceskie sootnošenija)*, Thracia, 2.Sifija, p. 121-173.
193. Smirnova G. I. 1983, *Material'naja kul'tura Grigorovskogo gorodišca (k voprosu formirovanija cernolesskoja-botinskih pamjatnikov)*, ASGE, Nr. 23, Leningrad, p. 60-72.
- 193a. Smirnova G. I. 1984, *O formirovanii pozdne-cernolesskoj kul'tury na Srednem Dnestre (po materialam poselenija Dnestrovka - Luka)*, ASGE, Nr. 25, Leningrad, p. 43-60.
194. Smirnova G. I. 1985, *Osnov hronologhii predskifskih pamjatnikov Jugo-Zapada SSSR*, SA, Nr. 4, Moskva, p. 33-53.
195. Smirnova G. I. 1990, *Ranneskifskoe poselenie u s. Dolinjanî v readu pamjatnikov Zapadnopodol'skoj gruppi*, Tezissî dokl. VIII-j Podol'skoj ist. - kraevedceskoj konferenții, Kamenet'-Podol'sk, p. 29-30.
- 195a. Smirnova G. I. 1993, *Zur Frage der thrakischen und illyrischen Komponenten in der Fruhhallstattkultur des Vorkarpatenraums*, Thraco-Dacica, XIV, București, p. 91-99.

196. Smirnova G. I. 1996, *Nemirovskoe gorodišce - obščaja harakteristica pamjatnika VIII-VI vv.do n.e., Arheologhija*, Nr. 4, Kiiv, p. 67-84.
197. Smirnova G. I. 1998, *O rabotah na ranneskijskom poselenii u s. Dolineanî v 1985 i 1987 gg.*, ASGE, Nr. 33, Leningrad, p. 33-48.
198. Smirnova G. I. Kašuba M. T. 1988, *O dvuh lokal'nih gruppah kul'turî pozdnego Cernoles'ja na Srednem Dnestre*, ASGE, Nr. 29, Leningrad, p. 18-28.
199. Strabon. VII, 3, 12, *Izvoare privind Istoria României*, București, 1964, 1964. - 719 p.
200. Svod pamjatnikov istorii i kul'turî Moldavskoj SSR, Kišinev, 1987, 865 p.
201. Șadurschi P., Șovan O. 1989, *Cetatea thraco-getică de la Cotu-Copălău, jud. Botoșani*, Symposia Thracologica, 7, Tulcea, p. 284-285.
202. Șarafutdinova I. N., Stepnoe Podneprov'e v epohu posdnej bronzy, Kiev, 1982, 157 p.
203. Șciukin M. B. 1994, *Na rubeže er*, Sankt-Petersburg, 312 p.
204. Șramko B. A. 1983, *Arhaiceskaja keramika vostočnogo ukreplenija Bel'skogo gorodišca i problema proisxođenija ego obitatelei*, ASGE, Nr. 23, Leningrad, p. 73-93.
205. Șramko B. A. 1987, *Bel'skoe gorodišce skifskoj epohi /gorod Ghelon*, Kiev, 182 p.
206. Tkaciuk M. 1994, *Manifestări culturale din sec. V-I A. CHR*, Thraco-Dacica, XV, București, p. 215-256.
207. Tkaciuk M. 1998, *Ghetica. Arheologhija imeni*, Revista Arheologică, 2, Chișinău, p. 60-86.
208. Terenojkin A. I. 1961, *Predskifskij period na Dnepropetrovskom Pravoberej'e*, Kiev, 247 p.
209. Trudî Bessarabskoj gubernskoj ucennoj arhivnoj komossii, T. I, Kišinev, 1990.
210. Ursachi V. 1995, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, BT. X, București, 590 p.
211. Usataja E. A., Levinskij A. N. 1994, *Otcet o polevih issledovanijah v okrestnosteah sela Saharna Rezinskogo rajona R. Moldova v 1993 godu*, Arhiva MNIM, Kišinev.
212. Ustav Sorokskogo obščestva issledovatelej Pridnestrov'ja v istoriceskom i gheograficeskom otnošenijah, 1912, Soroki.
213. Vahtina M. Ju. 1996, *Greceskaja rasspiusnaja keramika iz raskopoh Nemirovskogo gorodišca*, Arheologhija, Nr. 4, Kiiv, p. 85-93.
214. Vasiliev V. 1980, *Sciții agatârși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca, 1980, 185 p.
215. Vasiliev V. 1995, *Fortifications de refuge et etablissements fortifiés du premier âge du fer en Transilvanie*, BT. XII, București, 157 p.

216. Vasiliev V., Aldea I., Ciugudean H. 1991, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca, 242 p.
217. Vegețiu Renat, IV, 2, *Kratkoe izlogenie voennogo dela*. VDI, I, Moskva, p. 280-281.
218. Vinogradov Ju. GH. 1972, *Keramiceskie klejma ostrova Fasos, Numizmatika i epigrafika*, X, Moskva, p. 3-63.
219. Vișoțkij A. 1987, *Otčet ob arheologiceskoj razvedke bassejna r. Kogîlnik (Orgheevskij i Rezinskii r-nî MSSR v 1987 g.)*, Kișinev.
220. Vulpe A. 1965, *Zur mittlereen Hallstattzeit in Rumänien (Die Basarabi-Kultur)*, Dacia, IX, București, p. 105-132.
221. Vulpe A. 1967, *Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică*, București, 208 p., 52 pl. i.
222. Vulpe A. 1970, *Cercetări arheologice și interpretări istorice privind sec. VII-V î.e.n. în spațiul Carpato-Dunărean*, Mem. Ant., II, Piatra Neamț, p. 182-213.
223. Vulpe A. 1977, *Zur Chronologie der Ferigile-Gruppe*, Dacia (NS), XXI, p. 55-93.
224. Vulpe A. 1979, *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane*, Revista de istorie, 32, București, p. 2261-2284.
225. Zlatkovskaja T. D. 1965, *Gorodișce Mateuți*, MIA SSSR, 130, Moskva, p. 220-225.
226. Zlatkovskaja T. D., Polevoj L. L. 1969, *Gorodișcea Prutsko-Dnestrovskogo mejdurec'ja IV-III vv.do n.e. i voprosi politiceskoj istorii ghetov*, MIA SSSR, 150, Moskva p. 35-60.

Abrevieri

AIM	Archeologhiceskie issledovanija v Moldavii, Kişinev.
AK	Arheologhiceskaja kommissija.
AK MSSR	Arheologhiceskaja karta MSSR, Kişinev.
AJU	Arheologhiceskie issledovania na Ukraine, Kiev.
AM	Arheologia Moldovei, Bucureşti.
AO	Arheologhiceskie otkrítija, Moskva.
Anuarul MNIM	Anuarul Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei, Chişinău.
Arhiva IA AŞ RM	Arhiva Institutului de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a R. Moldova. Chişinău.
Arhiva MNIM	Arhiva Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei, Chişinău.
ASGE	Arheologhiceskij sbornnik Gosudarstvennogo Ermitaja, Leningrad (Sankt-Petersburg).
B. THR.	Biblioteca Thracologica, Bucureşti.
CI	Cercetări Istorice, Iaşi.
Izv, MF AN SSSR	Izvestija Moldavskogo Filiala AN SSSR, Kişinev.
KS IA	Kratkie Soobşcenija Instituta Arheologhii AN SSSR, Moskva.
KS IIMK	Kratkie Soobşcenija Instituta Istории material'noj kul'tury, Moskva.
KS OAM	Kratkie Soobşcenija Odeskogo Arheologhiceskogo Muzeja, Odessa.
MASP	Materialy po arheologhii Severnogo Pricernomor'ja. Odessa.
MCA	Materiale şi cercetări arheologice, Bucureşti.
MIA	Materiali i issledovanija po arheologhii SSSR, Moskva-Leningrad.
MIA Ju-Z SSSR i RNR	Materialy i issledovanija po archeologhii Jugo-Zapada SSSR i Rumynskoj Narodnoj Respubliki, Kişinev.
Mem. Ant.	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamţ.
RA	Rosjskaja Arheologhia, Moskva.
SA	Sovetskaja Arheologhija, Moskva.
SAA	Studia Antiqua et Arheologica, Iaşi.
SAI	Svod Arheologhiceskih Istocinikov, Moskva.
SCIV	Studii şi cercetări de istorie veche, Bucureşti.
St. Mat.	Studii şi materiale, Suceava.

SMNAE

Severo-Moldavskaja novostroecinaja arheologhiceskaja
expedițija.

RMM

Revista Muzeelor și monumentelor, București.

Uc. zap. IJJaL MF

Ucennye zapiski Instituta Istorii Jazyka i Literaturi,

AN SSSR

Moldavskogo Filiala AN SSSR, Kișinev.

Trudy AK

Trudy Arheologhiceskoj Komisii, S-Petersburg.

VDI.

Vestnik Drevnej istorii, Moskva.

Summary

The topicality of publishing the old archaeological collections of the period of the middle of the 1st millennium A. D. is not only designed for the replenishment of the sources, but also, what is more important, for working out in detail the cultural and historical situation. Moreover, it is topical, since such important issues like the cultural genesis, the chronology and the division into periods have not been finalized or solved for the history of the Thraco-Getians and the historical fate of the carriers of this culture is not completely clear despite the fact that about five hundred Thracian-Getian sites are known by now and the appropriate bibliography is very abundant. The authors of this essay have not chosen at random the territory of the Carpathian-Dniester area. For many years the Carpathian-Dniester area has served as a contact zone, which was characterized by a particular dynamic development of its ethnic, cultural and social processes (Dergacev, 1992, pages 26-31). It was the Middle Dniester area, which served during the first half of the 1st millennium B. C. as a kind of cultural and genetic center, whose impulses were imperative for the cultural development of the forest-steppe regions of the Dnieper-Dniester-Pruth interfluvium.

The first manifestation of this center falls in the second half of the 10th century B. C., when the culture, emerged in the Dniester-Pruth interfluvium and “undermined” the stable cultural and historical development of the area and resulted in the ruin of the Chisinau-Corlateni culture.

The reserves of the “kinetic energy of this explosion was enough to transform the Saharna culture into the Basarabi-Șoldănești culture without any external impacts at the next stage (the middle and the second half of the 8th century B. C.

Finally, it was completed by the genesis of the Early Getian culture in this center, in the second half of the IV century B. C. The contacts and reciprocal influences between the populations of the West Podolia, the Left Bank Dniester zone and the forest-steppe zone of the Dniester-Pruth interfluvium were long-term and fairly developed, but the Scythian factor, which served as a catalysis, contributed to the formation of a new entity in the form of the Early Getian culture.

All in all, 81 Thracian-Getian sites are known in this area: 18 towns, 61 villages, 1 burial and a deposit (see the appendix). The location in places which were difficult of access and at high altitude, was characteristic to the Thracian-Getian sites. From this viewpoint, the zone we are interested in, which lied within the limits of the Dniester-Reut interfluvium, is virtually a meridian line of the Dniester height, which is sharply and deeply divided by a network of valleys and gullies. Here, the South-Western spurs of the Podolian height intrude into the Left Bank Dniester zone (Rimbu, 1992, pages 12, 14). The research history of the Thracian-Getian sites of this area begins from the

middle 40es. There are three main research stages, whose turns are marked by important developments.

Stage I. It covers the period starting from the middle 40es and up to the beginning of the 50es. It was the period, when G. Smirnov, T. Passek, G. Feodorov, V. Markevich unearthed the majority of the sites of the epoch in question in this micro-zone and these sites were erroneously related to the Scythian sites. They carried out large-scale excavations on the site of Big and Little Saharna, Solonceni-Hlinaia and Ofatinți. After the Ofatinți excavations, A. Meliukova denied the alleged Scythian origin of these sites and designates them as the Thracian-Getian ones (Meliukova, 1954, p. 65-68; the same, 1955, p. 64-69).

Stage II. It covers the period of the 60es up to the beginning of the 70es, when new sites were discovered and the collected artifacts and data were analyzed for the first time in the generalized papers (Lapușnean, Niculiță, Romanovskaya, 1974; Niculiță, 1977).

Stage III. It covers the period starting from the late 80es and up to the middle 90es, when in 1986-1987 large-scale excavations were carried out in the hillforts of Alcedar-La Cordon and Mateuți-La Bașne. A number of papers of analytic nature were published and the issue of the time and reasons for the emergence of hillforts (Haheu, 1996, p. 9; the same, 1998) was raised. In 1989-1990 the archeologists surveyed the town of Glijeni II-La Șanț that resulted in the most complete chronological column of the horizon despite the fact that the defense structures have not been surveyed (Goltseva, Kashuba, 1995). In 1993 the excavations in the Saharna zone have been resumed.

There are also certain bibliographical issues in connection with the surveys from this micro-zone, which issues have not been cleared up for the time being.

Firstly, it is the issue of the border between the Scythians and Getians. It is the matter of the river, which served as a border between these two communities: whether it was the Dniester or the Pruth and the Danube during the period of the 6th-5th and the 4th-2nd centuries A. D.

Many researchers think that this border could lie west of the Pruth and maybe it was the Dniester, which served as this border (Meliukova, 1969, p. 79; Andruh, 1995, p. 4). K.K. Marchenko and M. Yu. Vakhtina have put forward the hypothesis that the barbaric entity, headed by the Scythian aristocracy, was formed in the Lower Danubian area (extending eastwards up to the Lower Bug zone) in the 7th-the beginning of the 6th century B. C. (Marchenko, Vakhtina, 1997, m p. 179-185). The other researchers assert that a part of the Getians from Dobruja have migrated northwards, under the onslaught of the Odriss expansion and occupied the Basarabian forest-steppe zone (Bruyako, Tkachuk, 1994, p. 30). At last, V. Ilyinskaya and A. Trenožhkin assert that this territory was a kind of "neutral zone" between the Scythian and the Thracian world during the 6th-5th centuries B. C. (Ilyinskaya, Terenožhkin, 1983, p. 303).

As a matter of fact the Thracian-Getian culture was fairly well represented at that time and moreover, today (see appendix 1, 2).

The second issue, arousing debates, is related to the time of the emergence of the Thracian-Getian forts in the entire forest-steppe zone of the Dniester-Pruth interfluve, and in the southern zone of the Middle Dniester area in particular. Traditionally all the Thracia-Getian hillforts were referred to the 4th-2nd century B. C. period (Zlatkovskaya, Polevoi, 1969, p 35-60; Lapușnean, Niculiță, Romanovskaya, 1974, p. 41-45).

Dealing with the history of the early Thracians, V. L. Lapușnean asserted that their hillforts were not met up to the Carpathians (Lapusnean, 1979, p. 28).

On the other hand, a big number of Hallstatt towns are known in the Dniester-Carpathian lands (Florescu, 1971, p.103-116; A. Florescu, M. Florescu, 1983, p. 72-93; Ursulescu, 1983, p 25-32; Laszlo, 1985, p. 6; Iconomu 1996, p. 21-55; Ursachi 1995, p. 22; Brudiu, 1991, p. 232; Golovko, Bondari, Zaghinailo, 1965, p. 68-80; Bruyako, Ghizer, 1990, p. 113-121; Agulnikov, 1996, p. 117-122; Smirnov, 1949, p. 192-195; Goliteva, Kashuba, 1995; Usataia, Levinskyi, 1993; Haheu, 1996). Their number is increasing during the Late Hallstatt period, when a destabilizing external factor appears in this zone (Vulpe, 1970, p. 202,203).

At last, the two preceding issues engender the third one – which population was in the forest-steppe zone of Moldova in the 6th-5th centuries? Were they the Thracians or not, or was there a certain “Scythian cultural context”? or did, in the end the Getian culture emerge in the forest-steppe Moldova or was brought there by some alien tribes?

As it was mentioned above, 81 sites of the epoch in question are known in the zone, we are interested in. Excavation were carried out in eight of them during various periods, but the materials were published in a very summarized form and did not become a subject for specific studies.

From the cultural chronological viewpoint, the sites differ in their composition. All the sites are represented by many layers, excluding only the hillforts of Alcedar-La Cordon, where the cultural layer is represented only by the Getian (Early Getian) cultural horizon (the second half of the 6th the late 3th centuries B. C.). The entire Iron Age, from 9th to the 3rd century B. C. is represented here.

Bearing in mind the period we are interested in, namely, the second half of the 7th to the 3rd centuries B. C. from the viewpoint of the material culture (first of all the ceramic articles), all the historical periods (the final stage of the Basarabi-Șoldănești culture, the early Getian and the Getian cultures) are represented by a number of various horizons.

“The artifacts of the VII-VI(V) centuries B. C. are rather convincingly represented for the Late Hallstatt period (Goliteva, Kashuba, 1995, p. 38-40). To begin with, let us note that this horizon is virtually singled out without any specific chronological indicators by its ceramic import, Scythian archaic pieces and so on. As in the case of the Hliveni site (Goliteva, Kashuba, 1995, p. 38-40) this horizon

is singled out on the basis of the Thracian-like hand-made pottery from the old complexes, which has analogies in the Ferigete culture, being also characteristic to the early Scythian sites of the Dniester area and Podolia. This approach is very sophisticated, but it is the only correct approach in our case. Firstly, the imported pottery cannot be used for the identification of this period – it began penetrating into this zone not earlier than the middle of the 6th century B. C. (Banaru, 1997, p. 174-179). Secondly, the Scythian archaic articles (metal and other ones) began only penetrating into this zone and they are not numerous (Levitkii, Demchenko, 1995, p. 41-53).

And the last thing we know exactly. V. L. Lapușnean asserted in his paper that the Getian (Early Getian) culture has a genetic relationship with the Basarabi-Șoldănești culture (Lapușnean, 1979, p. 130) The majority of the researchers (Vulpe, 1970, p. 188; Meliukova, 1979, p. 20; Levitkii, 1992, p. 121) agree with this opinion. The upper chronological border of the Basarabi-Șoldănești culture is marked with the middle VII century B. C. (Vulpe, 1979, p. 2271-2880; Laszlo, 1985, p. 10; Levitkii, 1986, p. 28,29). On the other hand the penetration of the Early Halstat culture is related to the middle 6th century B. C. (Lapușnean, 1979, p. 130) or to the late 6th century B. C. (Niculiță, 1989, p. 3) In any case there is a chronological gap between “genetically” related cultures.

Speaking about the important changes in the composition of the material culture in the Carpathian-Danubian lands at the beginning of the 6th century B. C., he associates them with an intrusion of a certain rider folk from the Orient” (Vulpe, 1970, p.203). This mighty destructive (destabilizing) blow fell not only upon the Danube valley, but also upon the Upper Mures area and Moldova. In his works, the Romanian researcher suggests that the chronological disparity of these two cultural horizons (the Basarabi-Șoldănești and the Early Getian horizons is rather conditioned by the impossibility to chronologically organize the materials than by their scarcity” (Vulpe, 1970, p. 203). In all likelihood, A. Vulpe is right, but it calls for more certain, precise definitions.

The intrusion of a “rider folk” – the Scythians into this area did not occur in the 6th century B. C., but a little bit earlier, as it was proved by the latest studies, and resulted in a more precise chronology of the entire Scythian culture and its Early Scythian stage in particular (Medvedskaia, 1992, p. 86-107). The early Scythian articles have started to penetrate into the forest-steppe zone of Moldova in the middle – the second half of the 7th century B. C. (Levitkii, Demcenco, 1995, p. 41-51).

The Scythian archaic articles coexisted for a certain period with the Basarabi-Șoldănești culture that is convincingly evidenced, for example by burials 3 and 31 of Seliște. Though the character of their relations is unclear and it is not ruled out that there were hostilities between them (Meliukova, 1979, p. 84; Levitkii, 1998, p. 45, but the very fact of these contacts is important.

The Thracian population of the Middle Dniester area, which has certain genetic roots here since the Hallstatt period, might play the leading role in these relations. But it is necessary to mention the third contacting element – the forest-steppe population of the Southern Bug-Dniester interfluvium and the Dniester-Left-Bank population (the Ukrainian part), which was “scythianized” as far back as at the beginning – the first half of the 7th century B. C. (Smirnova, 1993, p. 101-118; Skorii, 1996, p. 29-34). The contacts and interrelations of these three main components resulted in the cultural transformation, which, in its turn, resulted in the emergence of the Early Getian culture in the southern zone of the Middle Dniester area in the second half – the end of the 7th century B. C.

These processes can be traced back on the basis of Late Hallstatt pottery of the middle Dniester sites as it follows. First of all, we refer to the flasks, which were the leading form of the kitchen pottery. One can theoretically single out several types among them.

a) Slightly profiled flasks with a gradually and slightly bent-back rim and elongated body. It is decorated with oblique narrow flutings on the one rim side, there are piercings with finger, impressions below them and a raised border along the rim side, which is cap-shaped and there are piercings immediately below it.

The Solonceni flasks have also piercings below the rim. A Saharna vessel has non-thorough puncture on its external side.

One vessel from Hlijeni is decorated with finger impressions on the upper part of its body and non-thorough punctures on its internal side, which form small pea-shaped protrusions on its external side. One vessel bears a modeled, raised border and finger imprints on the middle of the vessel body. The lower surface of the flask bears vertical stripes, resulted from combing with grass brushes. The identical vessels are also found in the area, inhabited by the carriers of the Cherpniisko-Lagodivak and Lezhnitski cultural groups of Volyn (Krushelinitzka, 1976, fig. 25/26; 35/15 memorials fig. 77/3).

b) Profiled flasks with funnel-shaped mouth. The majority of them have the body rounded on sides.

The both flask types are have in all a general Hallstatt character. Their availability among the Late Hallstatt cooking ware of the this micro-zone is connected with the local traditions and the Scythian decoration on some of them (piercings under the rim, divided raised border under the rim and finger impression along the rim, in combination with the piercings) provides all the grounds for their dating. It is mainly related to the profiled vessels. The latter ones, which are defined as tulip-shaped, have their analogies as far back as the Byelogrudovo culture and they dominate during the Chernolesk period (Ilyinskaya, 1975, p. 143, 144). They are distinguished by piercings under the rim and by a modeled raised border with finger impressions on the vessel neck base (Constantinovka, tumulus 15). Moreover, the piercings are replaced by pea-shaped protrusions after the second half of the 6th century B. C. (Ilyinskaya, 1975, p.

145). These two vessel types are approximately dated on the basis the West-Podolian artifacts from Zalesie and Ivan Pust. In their turn, the latter ones from the closed complexes are dated on the basis of the Greek imported pieces – by fragments of painted Chios and gray clay Lesbos amphorae, as well as multicolor Rhodos and Navkrath Kiliks, dated as far back as in the 7th and in the 7th -6th centuries B. C. The pottery from Ivan Pust is also referred to the 4th century (Ganina, 1984. P. 68, 74,77).

The same can be said about the analogous pottery from the Eastern fortification of the Balti fort, which pottery is surely dated on the closed complexes of the 7th -5th centuries B. C. on the basis of the amphora pieces and black lacquered pottery (Shramko, 1983, p.73). The analogues to a specific flask with a nose in the form of a flute was also discovered here (Shramko, 1983, fig. 7/8, 14). The vessels from a series of flasks from the micro-zone of the middle Dniester is also dated as far as in the 7th -6th centuries B. C. on the basis of the western (Vulpe, 1967, p. 52-53, fig. XII) and eastern Lower Bug (Marchenko, 1988, p. 80-83, p. II) analogies.

The other pottery category (conventionally designated as table ware) with clear Hallstatt attributes is represented by basins. Firstly, these are basins an inverted rim, often very much, which basins have analogues in Ferigile (type A1 and A2), where, according to A. Vulpe they represent the leading form of the end of the first epoch of the Iron Age (Vulpe, 1967, p. 38-39, fig. 13/1, 2). The similar oblique fluttings in the upper part are also discovered on hillfort of Alcedar-La Cordon (Haheu, 1956, p. 32). Sometimes they are provided with a semicircular dome in their upper part or with vertical holes or horizontal twisted handles. (Haheu, 1998, p. 118: p. 11/7,9). The fragments of the basins with horizontal twisted handles were also unearthed here. In V. Pârvan's opinion the latter ones stem out of the Bronze Age and the Thracian Hallstatt (Pârvan, 1926, p. 190). On the other hand, the similar vessels with twisted handles are considered to be the imitations of the antique Luterias (Limberis, Marchenko, 1997, p. 83, fig 5/6). The basins with a heavily inverted rim, and decorated with oblique fluttings in their upper part, are known in the hillfort of Bozna and others in Transylvania, where they are dated as far back as in the 7th century B. C. (Vasiliev, 1995, p. 14). The semi-spherical basins with a heavily thickened and sharpened rim at the level of its bent are found on the hillforts of Alcedar-La Cordon (Haheu, 1998, p. 118, fig 11/4) and Glinjeni II and La Şanţ (Goliteva, Kashuba, 1995, p.39, fig 84/6).

However, the polished truncated conical basins with a horizontal rim or with parting direct walls (rather deep) are discovered in Alcedar and Glinjeni. A. Vulpe designates them as B1-2 types (Vulpe, 1967, p. 39, fig 13/5,6) and K. K. Marchenko designates them as type 19-20 for Olbia and Berezani, which are dated as far back as in the 6th century B. C. (Marchenko, 1998, p 100, p 1,6).

The basins with bent rounded rim and the truncated conical basins with heavily thickened rim with piercings along it, like on the Scythian vessels of the second half of the 7th -6th century B. C. (Marchenko, 1988, p. 97, fig 28/8) were found on the hillfort

of Clinjeni II-La Șanț. A fragment of the truncated conical basin with a bent rim provided with a pair of small upward oriented conical domes, which have analogues in the materials of the Fergile, ditch cemetery, burial I (Vulpe, 1967, p. 186, fig XXVIII/2; the same author, 1970, fig. 4/16) stems out of the Hillfort of Alcedar-“La Cordon”. Some basins are decorated with pairs of conical vertical domes along the rim (Alcedar, Solonceni), - motive, which is noted in Fergile (Vulpe, 1967, p 39) and on the eastern fortification of the Balti hillfort (Shramko, 1983, p. 87).

From the dating viewpoint of the artifacts of the Middle Dniester area, the basins, designated as type I stand apart. The diameter of their mouth is very big and the diameter of their bottom is very small, that is why the upper part of their body is very notable and the lower part forms a small foot with a flat bottom (Glinjeni II-La Șanț, Mateuți-La Bașna, Alcedar-La Cordon, Solonceni, Hlinaia). The footed vases, used for fruits, are related to the same vessel category. A complete sample of such a vessel has not been discovered for the time being, though separate fragments of hollow almost cylindrical or conical legs or stems (Glinjeni II-La Șanț) allow suggesting the existence of such vessels. The similar vessels are widely represented on the sites of the 7th -5th centuries B. C. in the Dnieper right-bank area (Shramko, 1983, p. 87-89, fig 10/9, 11-13; Pokrovskaja, 1973, 179; Kovpanenko, 1967, p. 103-106), and in the materials of the second half of the 7th -5th centuries B. C. in Olbia and Berezani (Marchenko, 1988, p. 96-97).

As far as we understand, at the eastern margin of the Basarabi-Șoldănești culture, approximately in the middle of the 7th century B. C. the above cultural transformations were going on, due to the contacts of various nature with the ethnic cultural elements of the Dnieper right bank forest-steppe, and this is the reason for the non-emergence of the Early Getian culture. To precede the below mentioned, we should note that we don't support at all the viewpoint that a culture emerges in one and the same zone - we are supporters of the convergence and it is provided only one exclusion that this process should not compulsorily go on strict simultaneously. Herewith, we do only suggest one of the possible centers, where the Getian (Early Getian) culture could emerge.

To return to the above issue, we can state that the Scythians could serve as the carriers of the eastern elements - the riders' folk according to A. Vulpe. In the opinion of A. Yu. Alexeev, this folk penetrates into the Dnieper forest-steppe and further to the west in late 7th century, which process is known as “the scythianization of the East Europe” (Alexeev, 1992, p. 97).

In all this period the cultural turnarounds are taking place not only in the micro-zone of the Middle Dniester area, but also within the entire area west of the Dnieper. These are, firstly, the Vorsklinsk and the Bug groups, which are associated with the emergence of the hillforts of Pastyrskoye, Makeyevskoye, Budianskoye, Sharpovskoye, Matroninskoye, Trakhtemirovskoye, Grigorovskoye, Hotovskoye and others (Petrenko, 1967, p 9).

There are a number of hillforts, which emerged here in middle-the end of the VII century B. C. along the right bank of the Dniester (see above) and which were opposing the Scythians, which have returned from their Asian campaigns and began their expansion into the forest-steppe zone (Petrenko, 1989. P. 68).

Underscoring these cultural transformations, Ya. Hohorovsky point out that it is necessary to associate the genesis of many cultures of that period with the processes which are going on under the pressure of the Scythian environment, the course of these processes reminding of a chain reaction" (Hohorovsky, 1991, p. 155).

Proceeding from the above, one can conclude that it was this zone of the Middle Dniester area that played a particular role in the cultural transformations from this area during the Late Hallstatt time (the middle of the 7th -6th centuries B. C., it explains why the new, namely, Early Getian culture emerged here from this period.

Further on, the 5th century B. C. is represented by the appropriate horizon of the hillfort of Alcedar-La Șanț and by materials on the majority of the sites within this micro-zone. And finally the classic period of the Getian culture (4th-3rd centuries B. C.) is widely represented both for the micro-zone of the Middle Dniester area (Goliteva, Kashuba, 1995, p. 41-44; Haheu, 1998, p. II-138; Zlarkovskaya, 1965, p. 220-225; Smirnov, 1949, p. 93-25) and for the entire Getian world (Niculiță, 1977; the same author, 1987).

The archeological side effects of these reactions can be also traced back on the Scythian materials of Transylvania (Vasiliev, 1980, p. 134-140).

Explanation of the plates

Pl. I. 1. Map with the geomorphological departments of the Republic of Moldavia (1.1 - The northern Moldavian plateau; 1.2 - The hilly plain of Bălți; 1.3 - The Dnistrean heights; 1.4 - The toltric height of Ciuc; 1.5 - the Codri height; 1.6 - The southern Moldavian plain; 1.7 - The Tigheci height; 1.8 - The Bugeac plain; 1.9 - The Podolian height ramifications; 1.10 - The Lower Dniester plain.

2. The map with the pedologic situation of the provinces of the Republic of Moldavia (2.1 - The sylvosteppe Ukrainean with typical podzolic and greyish forrest soils; 2.2 - Central Moldavian (Codrii) with greyish and brownish forrest siols; 2.3 - The Danubian steppe with common soils and carbonated blacksoils).

3. The map with the natural-geographic departamentation of the Republic of Moldavia (after Rîmbu, 1980; 1982) (3.1 - The northern Moldavian plateau; 3.2 - The Prut plain; 3.3 - The Bălți plain; 3.4 - The Soroca height; 3.5 - The Ciuc height; 3.6 - The Dniester height; 3.7 - The Camenca plain; 3.8 - The Northern Forrests; 3.9 - The Southern Forrests; 3.10 - The Tigheci height; 3.11 - The Ialpuș height; 3.12 - The Dniester plain; 3.13 - The Dubăsari plain; 3.14 - The Danube plain; The Lower Dniester plain; 3.16 - The Cuciurgan plain).

Pl. II. The topographical map of the micro-region.

Pl. III. The situation of the monuments (1. settlements; 2. strongholds; 3. graves; 4. hoards). 1 - Rașcov, 2 - Rașcov VIII, 3 - Rașcov VIIIa, 4 - Katerinova, 5 - Cușmirca I, 6 - Cușmirca II, 7 - Cușmirca III, 8 - Cușmirca IV, 9 - Socol, 10 - Stroești, 11-16 - Poiana III-VIII, 17 - Curățuri, 18-20 - Curățuri III V, 21 - Șipca, 22 - Șestaci, Odaia, 24 - Alcedar "La Cordon", 25 - Alcedar, 26 - Solonceni "Hlinaia", 27 - Hligeni "La Șanț", 28 - Hligeni "La Lacuri", 29 - Hligeni I, 30 - Hligeni II, 31-Mihuleni VII, 32 -Mihuleni I, 33 - Mihuleni II, 34 - Parcani "Zanova", 35 -Parcani I, 36 - Parcani II, 37 - Șoldănești "La Perișori", 38 - Șoldănești "Piscărești", 39 - Olișcani, 40 - Olișcani II, 41 - Olișcani III, 42 - Lipceni IV, 43 - Lipceni "Rîpa Zanova", 44 - Popăuți "Hlinaia", 45 - Popăuți I, 46 -Popăuți II, 47 - Saharna Mare, 48 - Saharna Mică, 49 - Stohnaia I, 50 - Stohnaia II, 51 - Hluboaca, 52 - Dealul Mănăstirii, 53 - Saharna Mică, 54 - Valea Grimidon, 55 - Revichi, 56 - Valea Furnicar, 57 - Valea Țiglău, 58-60 - Dealul Șanț, Rude, Budei, 61 - Gura Hulboaca, 62 - Ofatinți, 63 - Horodiște "La Șanț", 64 - Horodiște II, 65 - Cogâlniceni III, 69 - Cogâlniceni IV, 70 - Cogâlniceni V, 71 - Cogâlniceni VI, 72 - Cogâlniceni VII, 73 - Cogâlniceni VIII, 74 - Cogâlniceni IX, 75 - Cogâlniceni X, 76 - Ghiduleni, I, 77 - Bușeuca I, 78 - Bușeuca II, 79 - Mateuți, 80 - Mateuți "La Cordon", 81 - Mateuți "La Bașne", Țareuca - "Moșia Armenească".

Pl. IV. The Hligeni II-“La Şanţ” fortified settlement. The general plan of the 1989-1990 excavations. The plan and profiles of the pits of the Late Hallstatt and Getic horizons.

Pl. V. The Hligeni II-“La Şanţ” stronghold. The Late Hallstatt coarse ware.

Pl. VI. The Hligeni II-“La Şanţ” stronghold. Coarse ware from the Late Hallstatt horizon.

Pl.VII. The Hligeni II-“La Şanţ” stronghold. Fine pottery from Late Hallstatt horizon.

Pl. VIII. The Hligeni II-“La Şanţ” stronghold. Fine and coarse ware pottery from Late Hallstatt and Getic horizons.

IX. The Hligeni II-“La Şanţ” stronghold. Fine pottery from Late Hallstatt horizon.

Pl. X. The Hligeni II-“La Şanţ” stronghold. Utensils, miniatural vases, amphora handles, antropomorphic figure, tools (1-16 clay, 17-18 bone, 19-20 stone) from the Getic horizon.

Pl.XI. The Hligeni II-“La Şanţ” stronghold. The coarse ware from the Getic horizon.

Pl. XII. Fine pottery from the Getic horizon.

Pl.XIII. The Hligeni II-“La Şanţ” stronghold. Fine and wheel made pottery from the Getic horizon.

Pl. XIV. The Solonceni-“Hlinaia” settlement. The topography of the objective. General plan and the dwellings investigated between 1952-1953 (2-4, 6,8-late Hallstatt; 1,5,7,9,10-Getic).

Pl. XV. The Solonceni-“Hlinaia” settlement. Pottery from the Late Hallstatt horizon.

Pl. XVI. The Solonceni-“Hlinaia” settlement. Pottery and inventory pieces from the Late Hallstatt and Getic horizons.

Pl. XVII. The Solonceni-“Hlinaia” settlement. Coarse ware from the Getic horizon.

Pl. XVIII. The Solonceni-“Hlinaia” settlement. Fine pottery from the Getic horizon.

Pl. XIX. The Ofatinţi stronghold. 1952 excavations. Coarse ware from the Late Hallstatt horizon.

Pl. XX. The Ofatinţi stronghold. Fine pottery from the Late Hallstatt horizon.

Pl. XXI. The Ofatinţi stronghold. The remains of a surface dwelling from the Getic horizon (after A.I. Meliukova).

Pl. XXII. The Ofatinţi stronghold. Coarse ware from the Getic horizon.

Pl. XXIII. The Ofatinţi stronghold. Fine pottery and utensils from the Getic horizon.

Pl. XXIV. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. The plan of the 1986-1987 excavations.

Pl. XXV. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. The remains of the surface dwellings and the deepened buildings from the Late Hallstatt horizon.

Pl. XXVI. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Plans and profiles of the semi-hovels and pits.

Pl. XXVII. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Coarse ware from the Late Hallstatt horizon.

Pl. XXVIII. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Coarse ware from the Late Hallstatt horizon.

Pl. XXIX. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Coarse ware from the Late Hallstatt horizon.

Pl. XXX. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Fine pottery from the Late Hallstatt horizon and amphora fragment (15).

Pl. XXXI. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Fine pottery from the Late Hallstatt horizon.

Pl. XXXII. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Fine pottery from the Late Hallstatt horizon.

Pl. XXXIII. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Miniatural vases from the Late Halstatt horizon.

Pl. XXXIV. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Utensils.

Pl. XXXV. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Ornament and cultual objects.

Pl. XXXVI. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Stone objects.

Pl. XXXVII. The Alcedar stronghold – “La Cordon”. Clay objects (1,3,6,10,11), bone (2,4,5, 12) and iron (7-9, 13).

Pl. XXVIII. Mateuți – “La Bașne”. The plan of the 1986-1987 excavations. The outline and the profiles of the Getic horizon pits.

Pl. XXXIX. Mateuți – “La Bașne”. Getic fine pottery and fine coarse ware.

Pl. XL. Mateuți – “La Bașne”. Fine pottery, miniatural vases, clay objects and a bronze arrow head (1).

Pl. XLI. Mateuți – “La Bașne”. Getic antropomorphic fine arts objects (11,14,21). 1,2,5-7,13 after Niculiță 1977; 3,4,8-10,12,15-20,22,2 after Sârbu 1993.

Pl. XLII. The Mateuți stronghold. The plan of the 1961 excavations.

Pl. XLIII. The Mateuți stronghold. The plan and the profile of the defensive system. A) fallow soil; B) humus; C) clay with lime intrusions; D) charcoal; E) fragments of adobe; F) black soil; G) fired clay; H) sandy clay; I) ashes; K) big fragments of adobe (after Zlatkovskaya, Polevoj 1969).

Pl. XLIV. The Mateuți stronghold. The plan of the surface nr. I/1961. A) black soil; B) fired clay; C) stones; D) adobe; E) ashes; F) charcoal; G) row soil.

Pl. XLV. The Mateuți stronghold. Getic pottery as resulted from the 1953 surveys.

Pl. XLVI. – The Mateuți stronghold. Getic pottery, objects, tools, arrow heads found on the surface I/1961. 2-4, 13-17, clay; 1, iron; 5, bronze; 12 flint.

Pl. XLVII. The deposit of metal objects from Mateuți.

Pl. XLVIII. The Saharna Mare stronghold. The settlement, the excavated trenches, the profile of the defensive system. The 1946-1947 excavations. 1- fired clay; 2- hearth; 3- clayish-sandy soil; 4- black soil; 5- clay with sand infiltrations; 6- sand; 7- ashes; 8- black soil stripe; 9-clay; 10- stone; 11- dark soil; 12- rock (after Gh. Smirnov).

Pl. XLIX. The Saharna Mare stronghold. Imported and wheel made pottery. Excavations carried out in 1946.

Pl. L. The Saharna Mare stronghold. Coarse ware from the Getic horizon.

Pl. LI. The Saharna Mare stronghold. Coarse and fine ware from the Getic horizon.

Pl. LII. The Saharna Mare stronghold. Fine pottery from the Getic horizon.

Pl. LIII. The Saharna Mare stronghold. Fine pottery, miniatural vases, bronze arrow heads (1-3) and a fragment of iron knife (8).

Pl. LIV. The Saharna Mică stronghold. Plan and profile. (after Gh. Smirnov, 1946 excavations)

Pl. LV. The Saharna Mică stronghold. Coarse ware from the Getic horizon.

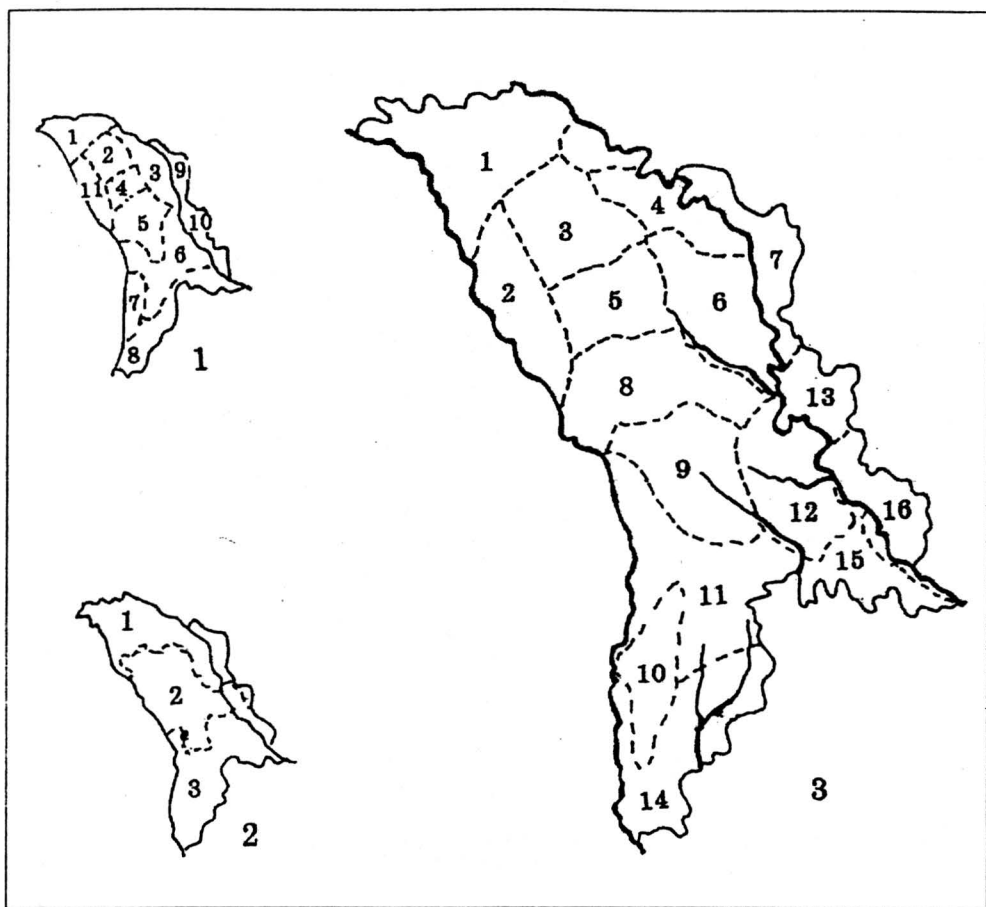
Pl. LVI. The Saharna Mică stronghold. Fine pottery and bronze brooch (1) from the Getic horizon.

Pl. LVII. The Curățuri stronghold. The defensive system (after Zlatkovskaya, Polevoj 1969).

Pl. LVIII. Coarse ware characteristic to the early and classical Getic cultures from south of the middle Dniester region.

Pl. LIX. Coarse ware characteristic to the early and classical Getic cultures from south of the middle Dniester region.

Pl. LX. The chronological indicators of the early and classical Getic cultures from south of the middle Dniester region.

Pl. I. Harta raioanelor geomorfologice ale R. Moldova (1.1 - Platoul Moldovenesc de Nord; 1.2 - Câmpia deluroasă a Bălțului; 1.3 - Înălțimea Nistreană; 1.4 - Înălțimea toltrică a Ciulucului; 1.5 - Înălțimea Codrilor; 1.6 - Câmpia Moldovenească de sud; 1.7 - Înălțimea Tigheciului; 1.8 - Câmpia Bugeacului; 1.9 Ramificațiile înălțimii Podoliene; 1.10 - Câmpia Nistrului Inferior).

2. Harta provinciilor pedologice ale R. Moldova (2.1 -Ucraineană de silvostepă cu soluri tipice cu podzol și cenușii de pădure; 2.2 - Central-Moldovenească (Codrii) cu soluri cenușii și cafenii de pădure; 2.3 - Stepa Dunăreană cu soluri obișnuite și cernoziomuri carbonat).

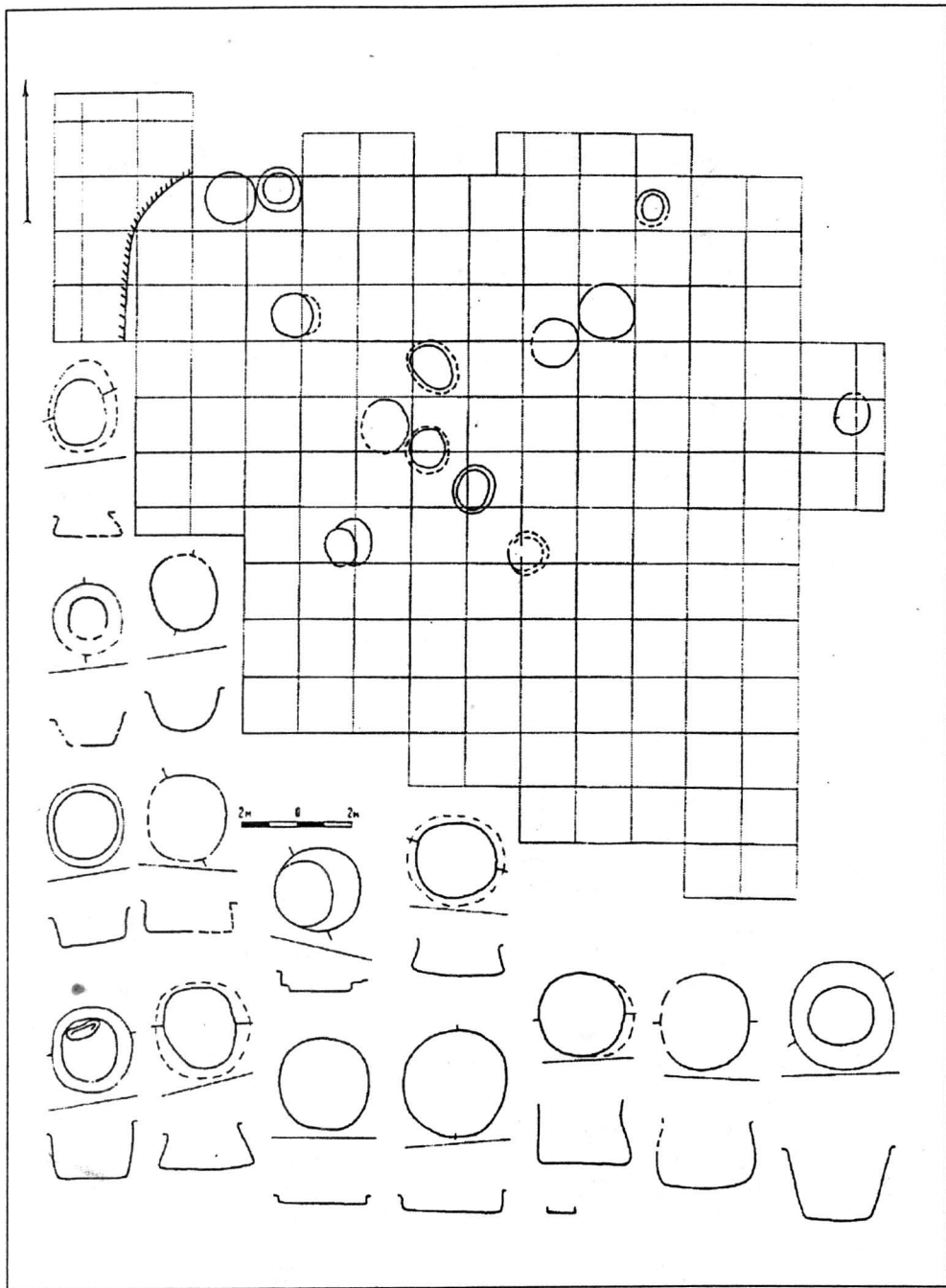
3. Harta raionării natural-geografică a R. Moldova. După Rîmbu, 1980; 1982. (3.1 - Platoul Moldovenesc de Nord; 3.2 - Câmpia Prutului; 3.3 - Câmpia Bălțului; 3.4 - Înălțimea Sorociei; 3.5 - Înălțimea Ciulucului; 3.6 - Înălțimea Nistrului; 3.7 - Câmpia Camenciei; 3.8 - Codrii de Nord; 3.9 - Codrii de Sud; 3.10 - Înălțimea Tigheciului; 3.11 - Câmpia Ialpușului; 3.12 - Câmpia Nistrului; 3.13 - Câmpia Dubăsarilor; 3.14 - Câmpia Dunării; 3.15 - Câmpia Nistrului de Jos; 3.16 - Câmpia Cuciurganului).

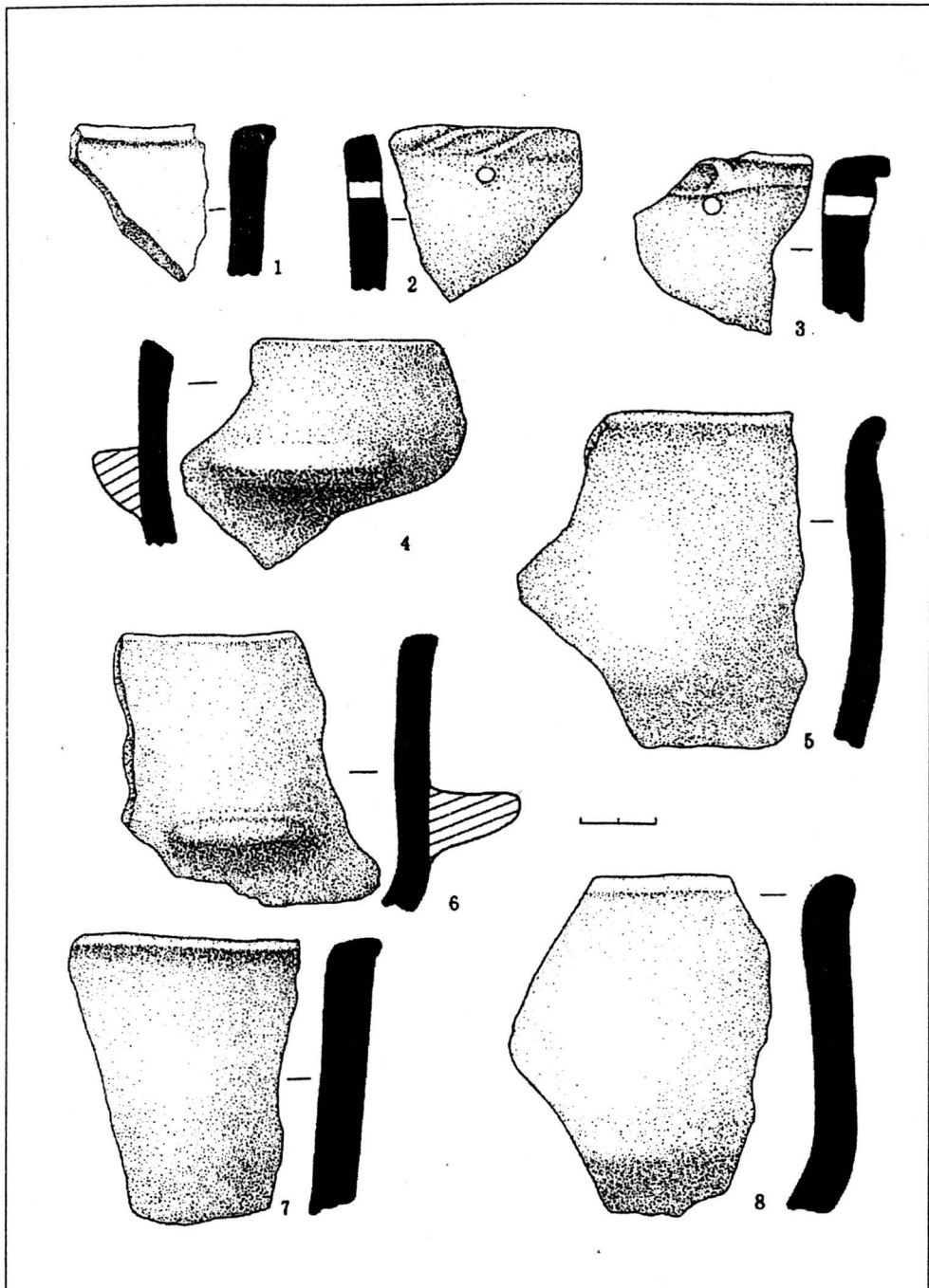
Pl. II. Harta topografică a microzonei.

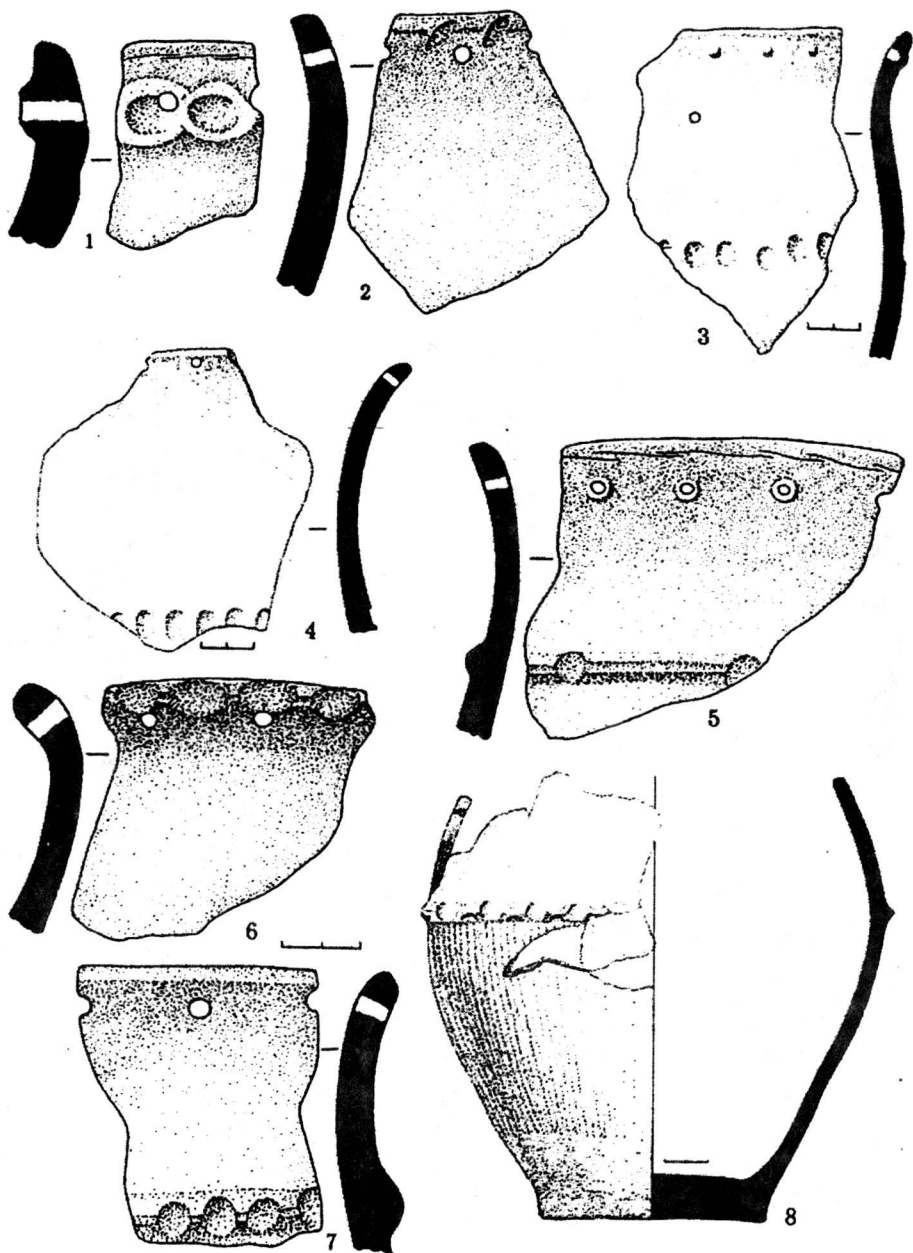
Pl. III. Amplasarea monumentelor (1- așezări, 2 - cetăți, 3 - morminte, 4 - tezaure). 1-Râșcov, 2 - Râșcov VIII, 3 - Râșcov VIIIA, 4 - Katerinovca, 5 - Cușmirca I, 6 - Cușmirca II, 7 - Cușmirca III, 8 - Cușmirca IV, 9 - Socol, 10 - Stroiești, 11-16 - Poiana III-VIII, 17 - Curățuri, 18-20 - Curățuri III V, 21 - Șipca, 22 - Șestaci, Odaia, 24 - Alcedar "La Cordon", 25 - Alcedar, 26 - Solonceni "Hlinaia", 27 - Hligeni "La Șanț", 28 - Hligeni "La Lacuri", 29 - Hligeni I, 30 - Hligeni II, 31-Mihuleni VII, 32 -Mihuleni I, 33 - Mihuleni II, 34 - Parcani "Zanova", 35 -Parcani I, 36 - Parcani II, 37 - Șoldănești "La Perișori", 38 - Șoldănești "Piscărești", 39 - Olișcani, 40 - Olișcani II, 41 - Olișcani III, 42 - Lipcenii IV, 43 - Lipcenii "Rîpa Zanova", 44 - Popăuți "Hlinaia", 45 - Popăuți I, 46 -Popăuți II, 47 - Saharna Mare, 48 - Saharna Mică, 49 - Stohnaia I, 50 - Stohnaia II, 51 - Hluboaca, 52 - Dealul Mănăstirii, 53 - Saharna Mică, 54 - Valea Grimidon, 55 - Revichi, 56 - Valea Furnicar, 57 - Valea Țiglău, 58-60 - Dealul Șanț, Rude, Budei, 61 - Gura Hulboaca, 62 - Ofatinți, 63 - Horodiște "La Șanț", 64 - Horodiște II, 65 - Cogălniceni III, 69 - Cogălniceni IV, 70 - Cogălniceni V, 71 - Cogălniceni VI, 72 - Cogălniceni VII, 73 - Cogălniceni VIII, 74 - Cogălniceni IX, 75 - Cogălniceni X, 76 - Ghiduleni, I, 77 - Bușeuca I, 78 - Bușeuca II, 79 - Mateuți, 80 - Mateuți, 81 - Mateuți "La Bașne", Tăreuca - "Moșia Armenească".

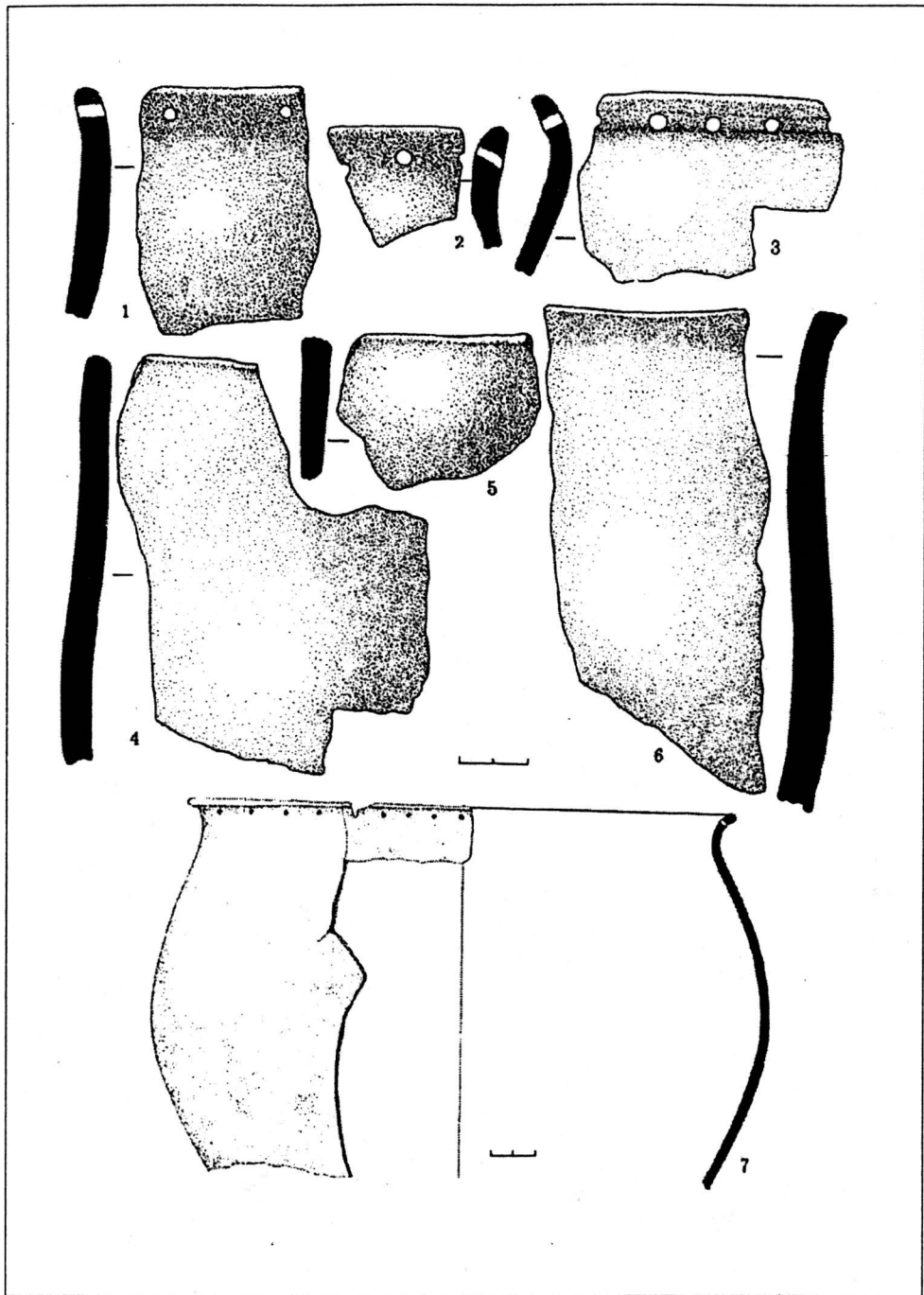
Pl. IV. Cetățuia Hligeni "La Șanț". Planul general al săpăturilor din anii 1989-1990. Planurile și profilele gopilor orizonturilor hallstattian târziu și getic.

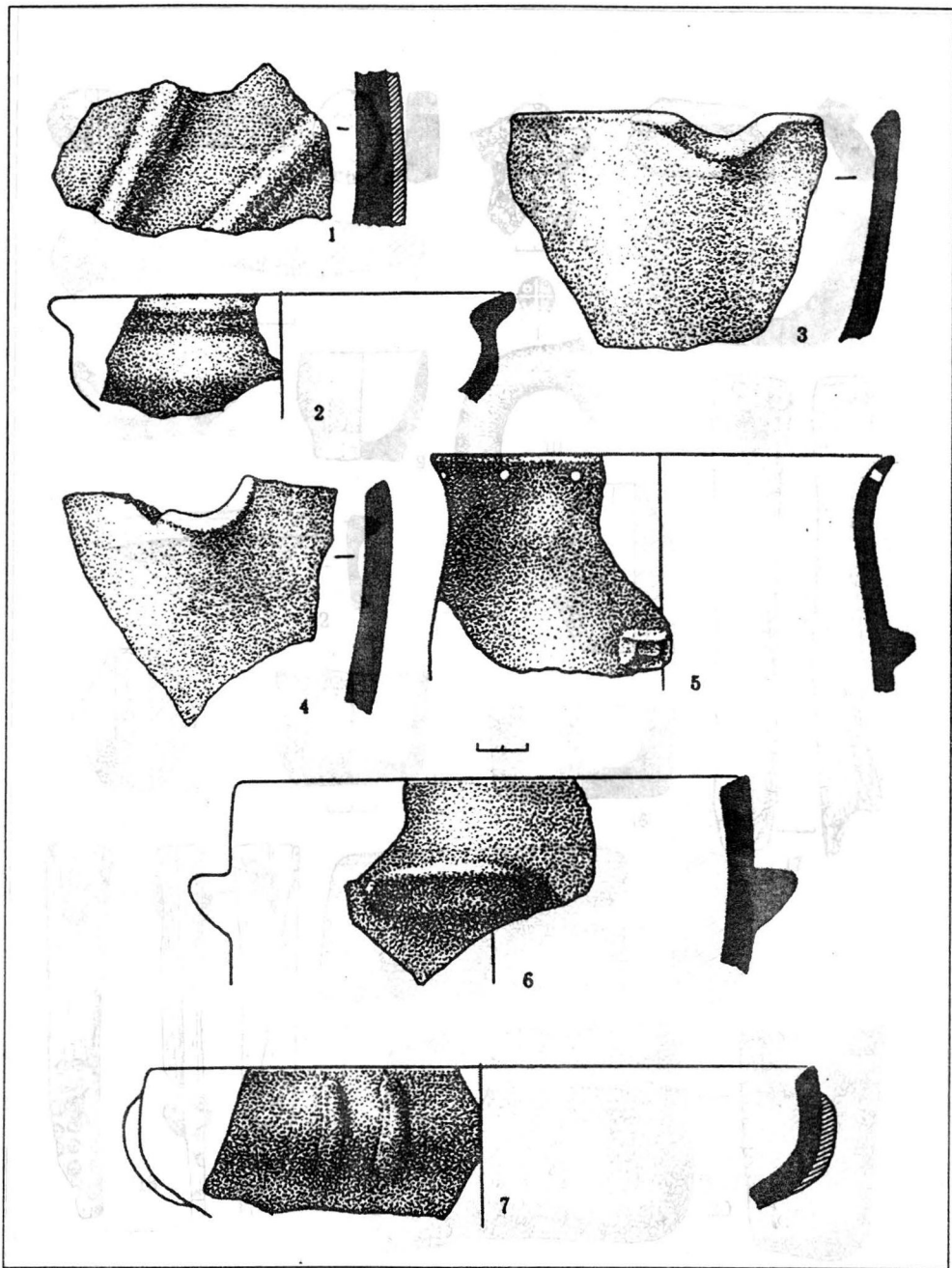
Pl. V. Cetățuia Hligeni "La Șanț". Ceramica de uz comun din orizontul hallstattian târziu.

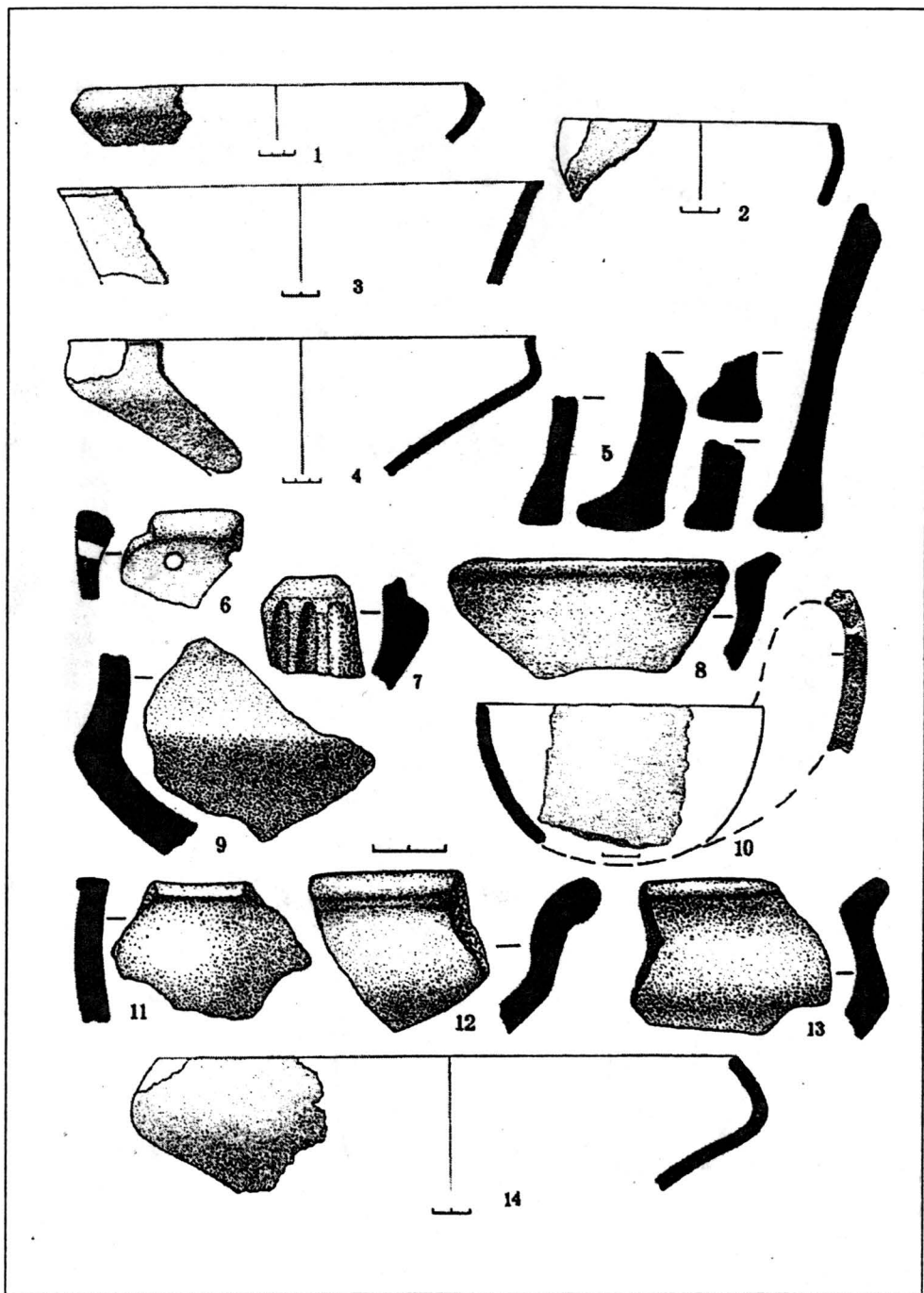
Pl. VI. Cetățuia Hlingeni-"La Șanț". Ceramică de uz comun din orizontul hallstattan târziu.

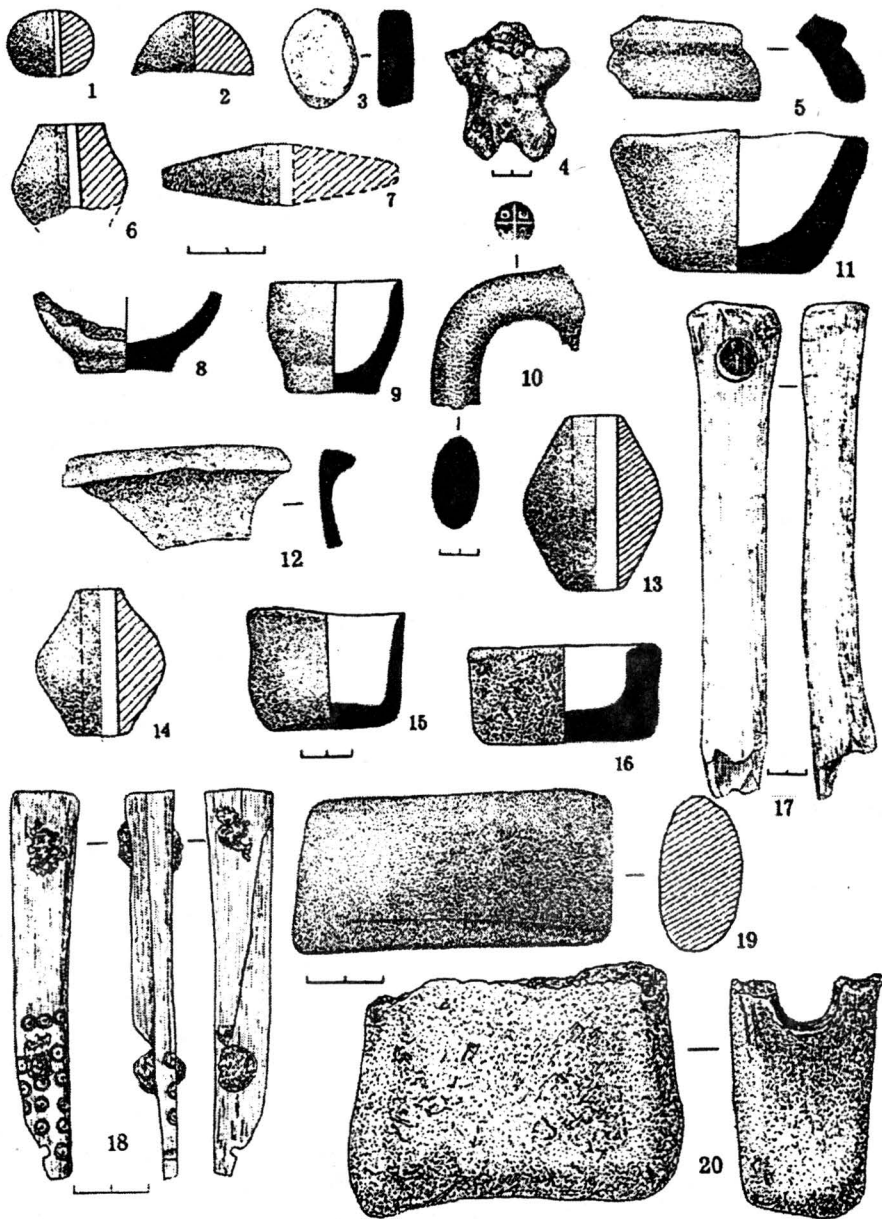
Pl. VII. Cetățuia Hligeni "La Șanț". Ceramica fină din orizontul hallstattian târziu.

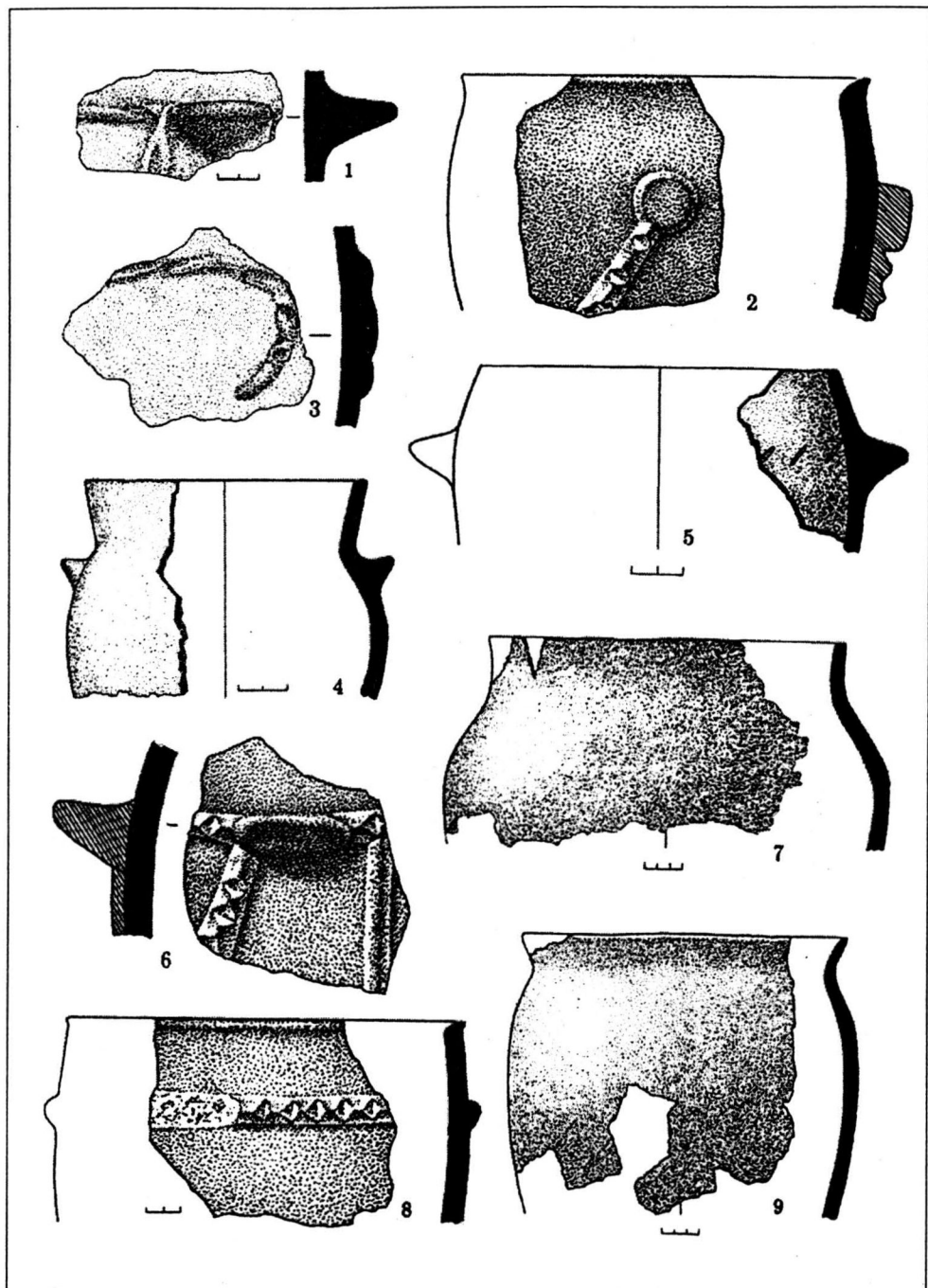
Pl. VIII. Cetățuia Hligeni "La Șanț". Ceramică de uz comun și fină din orizonturile hallstattian târziu și getic.

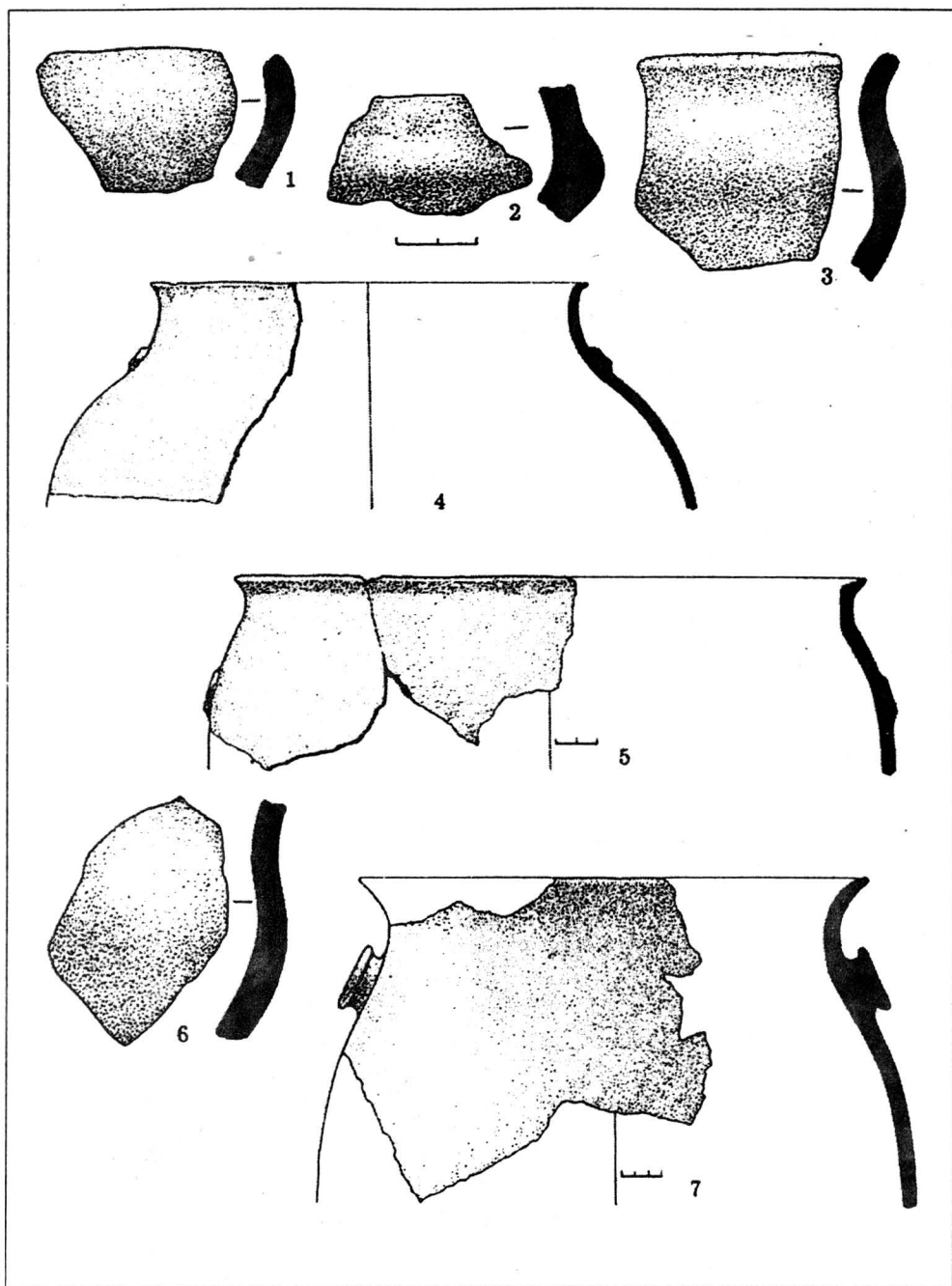
Pl. IX. Cetățuia Hligeni "La Șanț". Ceramică fină din orizontul hallstattian târziu.

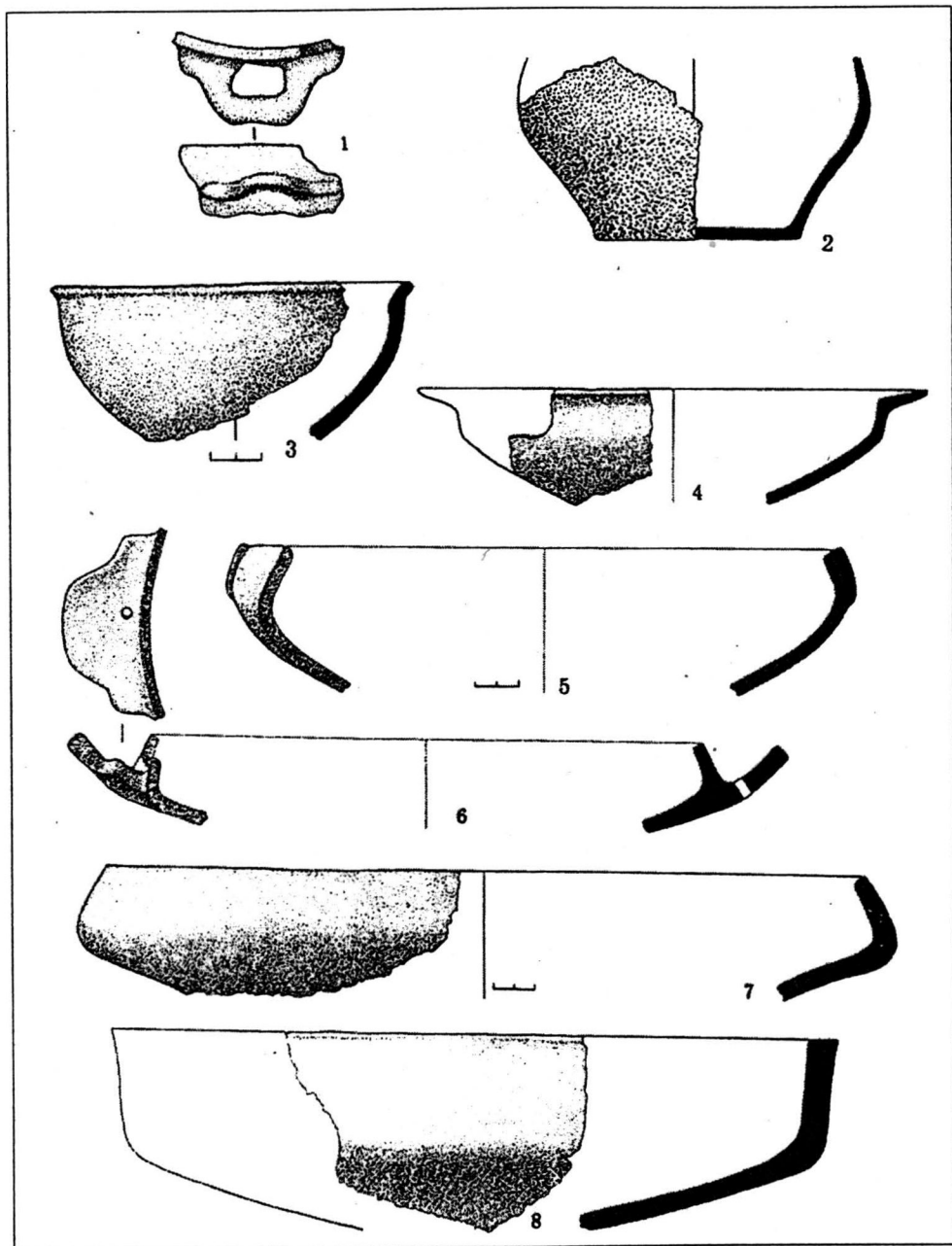
Pl. X. Cetățuia Hligeni "La Șanț". Ustensile, vase miniaturale, toartă de amforă, figurină antropomorfă, unelte (1-16 lut, 17-18 os, 19-20 piatră) din orizontul getic.

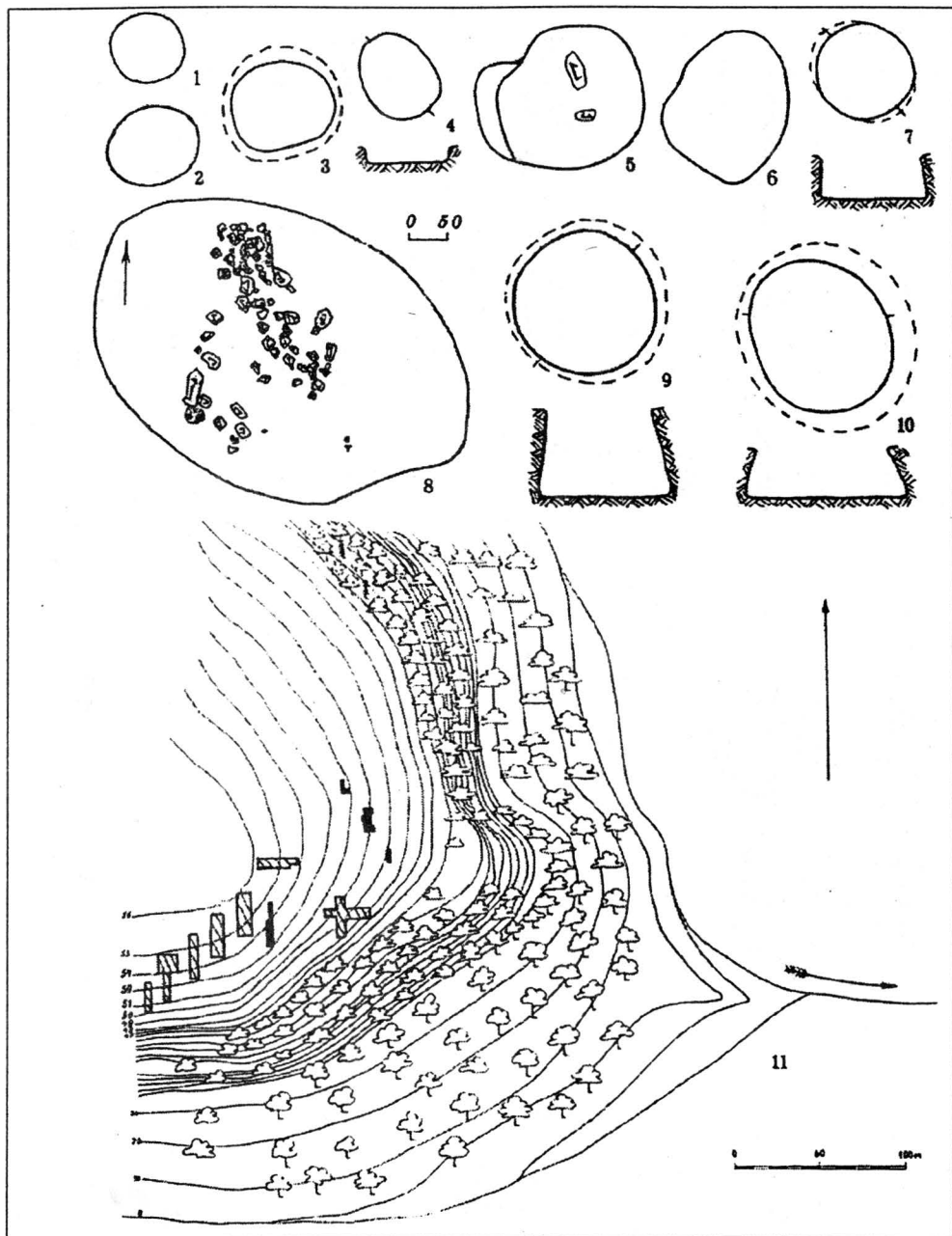
PL. XI. Cetățuia Hligeni "La Șanț". Ceramică de uz comun din orizontul getic.

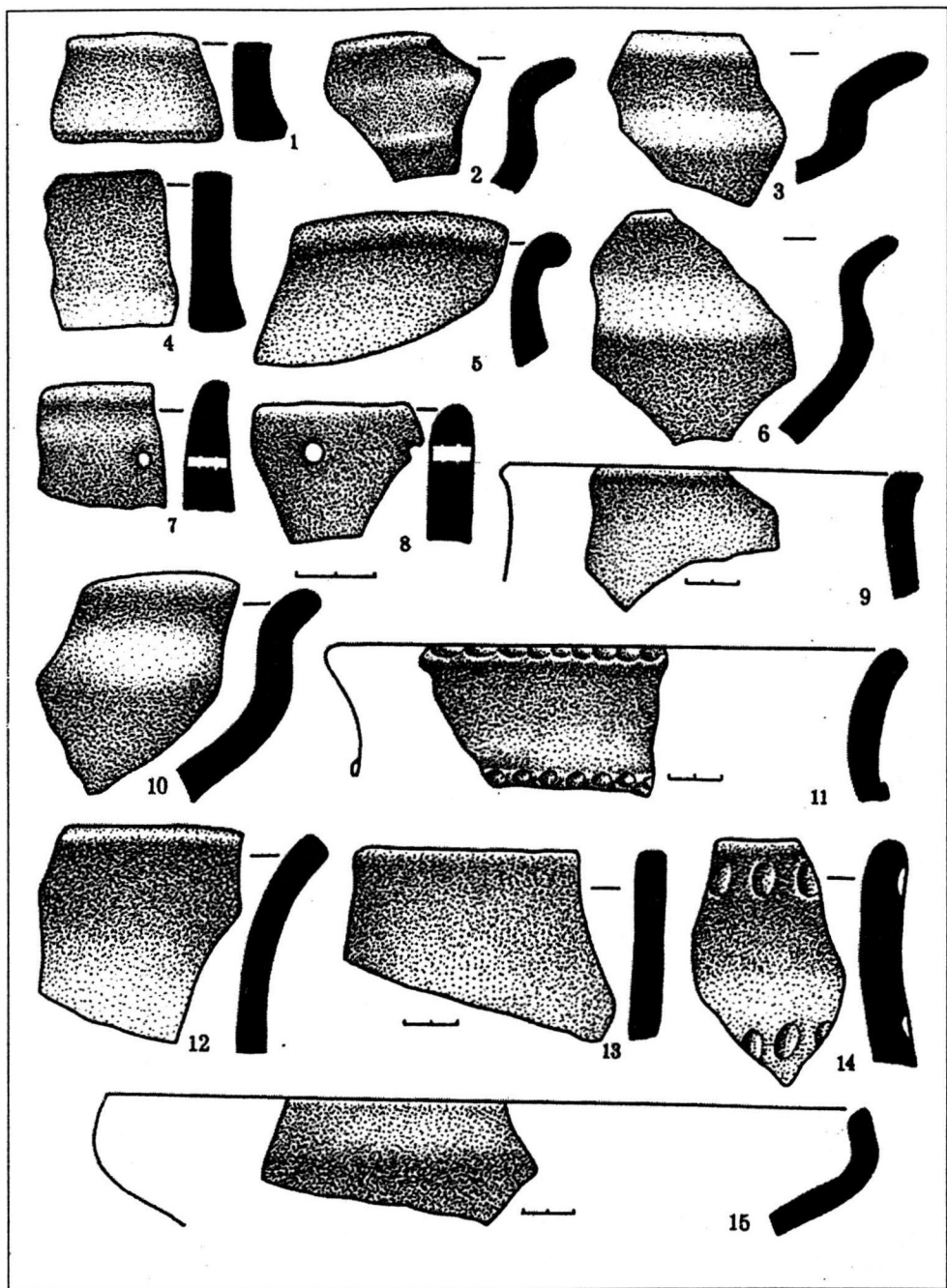
Pl. XII. Cetățuia Hligeni "La Șanț". Ceramică fină din orizontul getic.

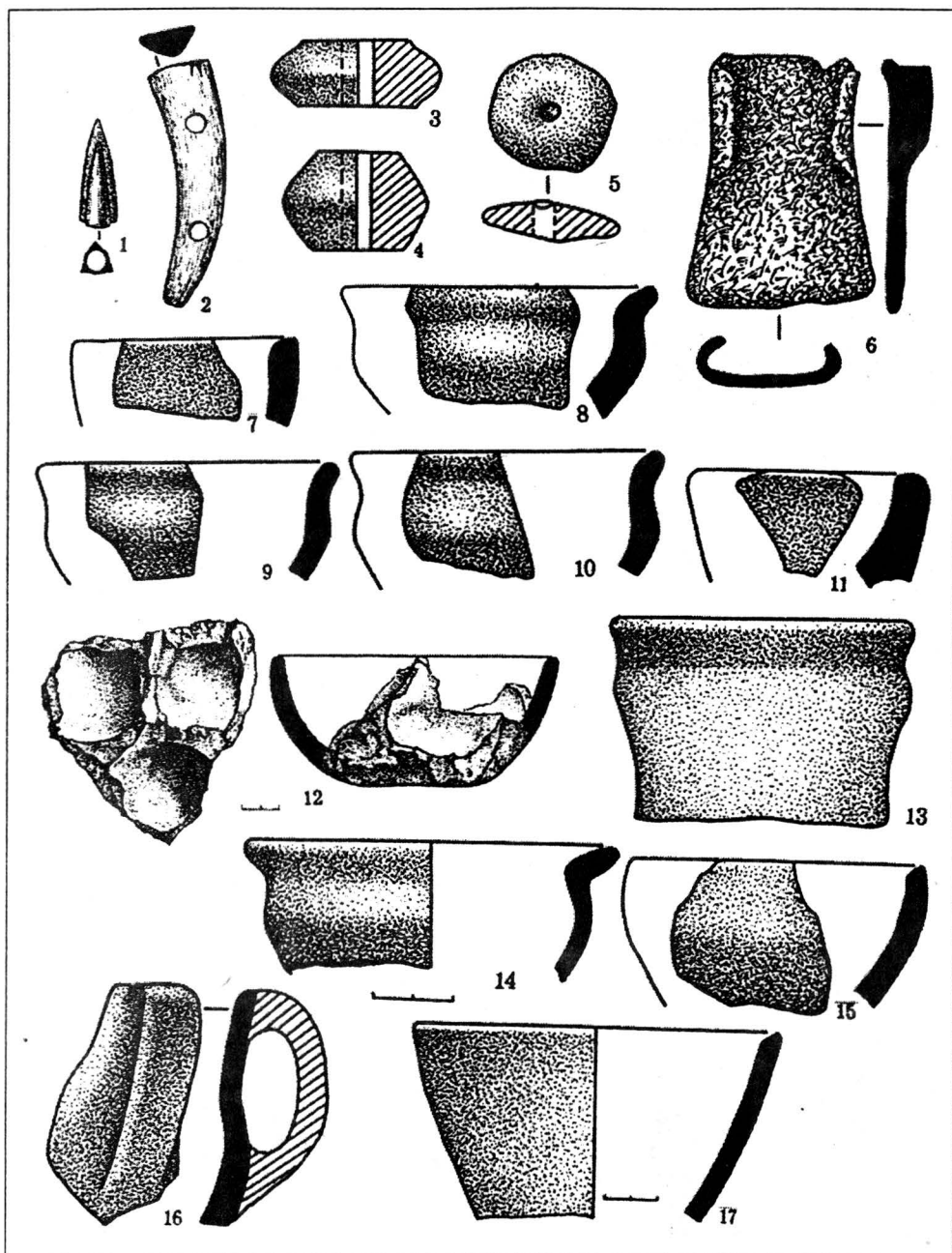
Pl. XIII. Cetățuia Hligeni "La Șanț". Ceramică fină și ceramică modelată la roată din orizontul getic.

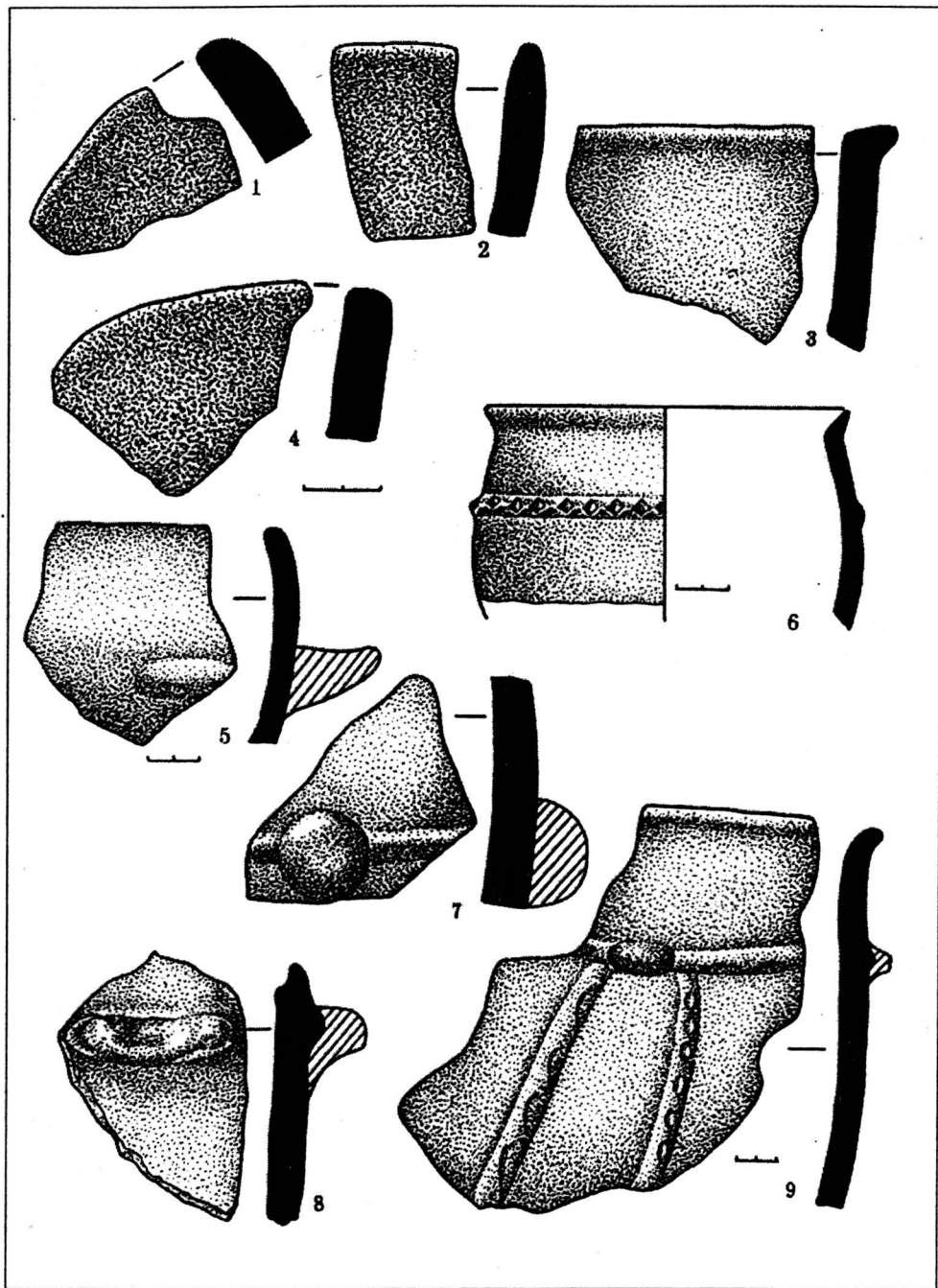
Pl. XIV. Așezărea Solonceni "Hlinaia". Topografia obiectivului. Planul general și construcțiile investigate în anii 1952-1953 (2-4, 6, 8 - hallstattiene târzii, 1, 5, 7, 9, 20 - getice).

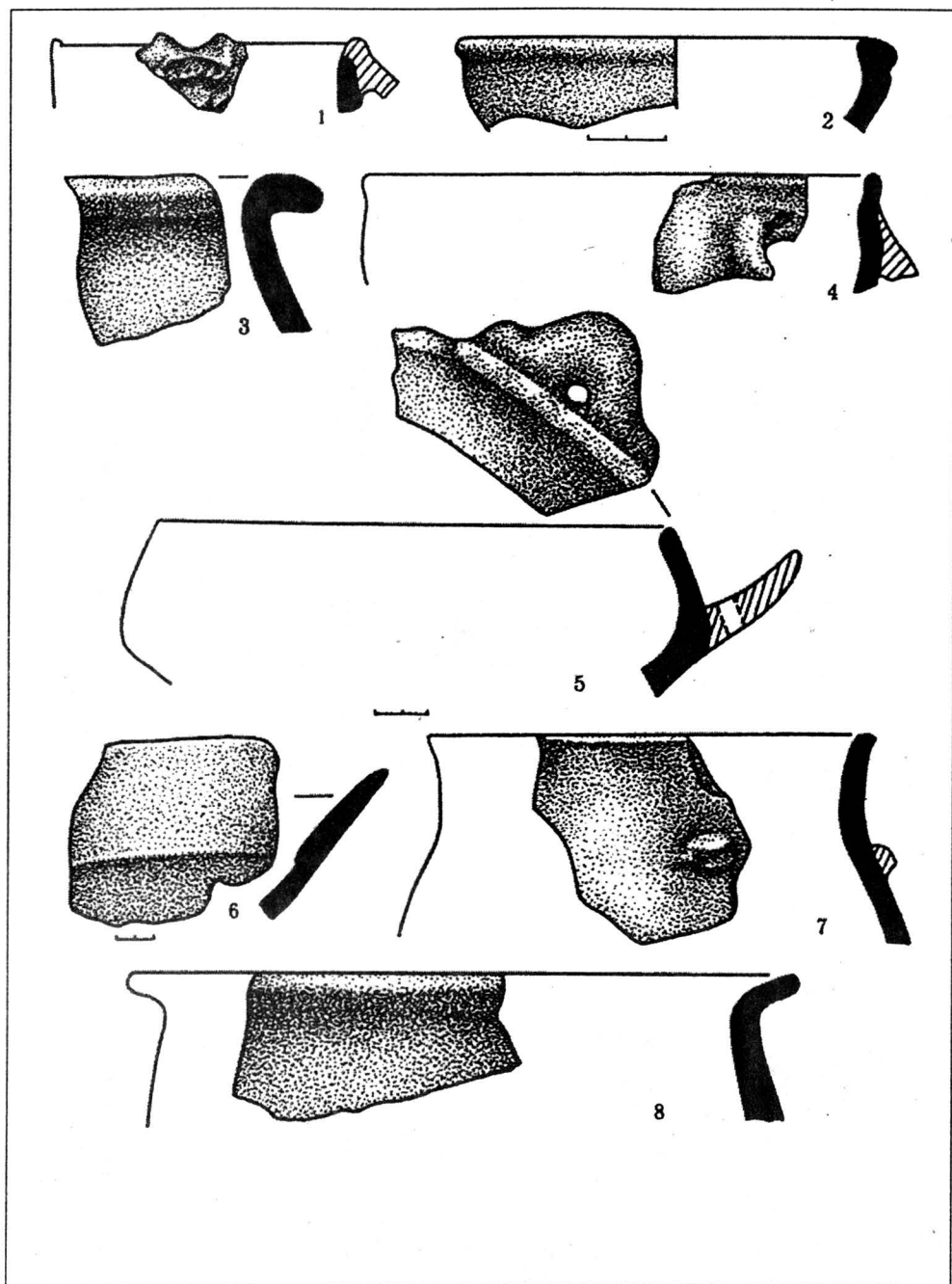
Pl. XV. Așezarea Solonceni "Hlinaia". Ceramică din orizontul hallstattan târziu.

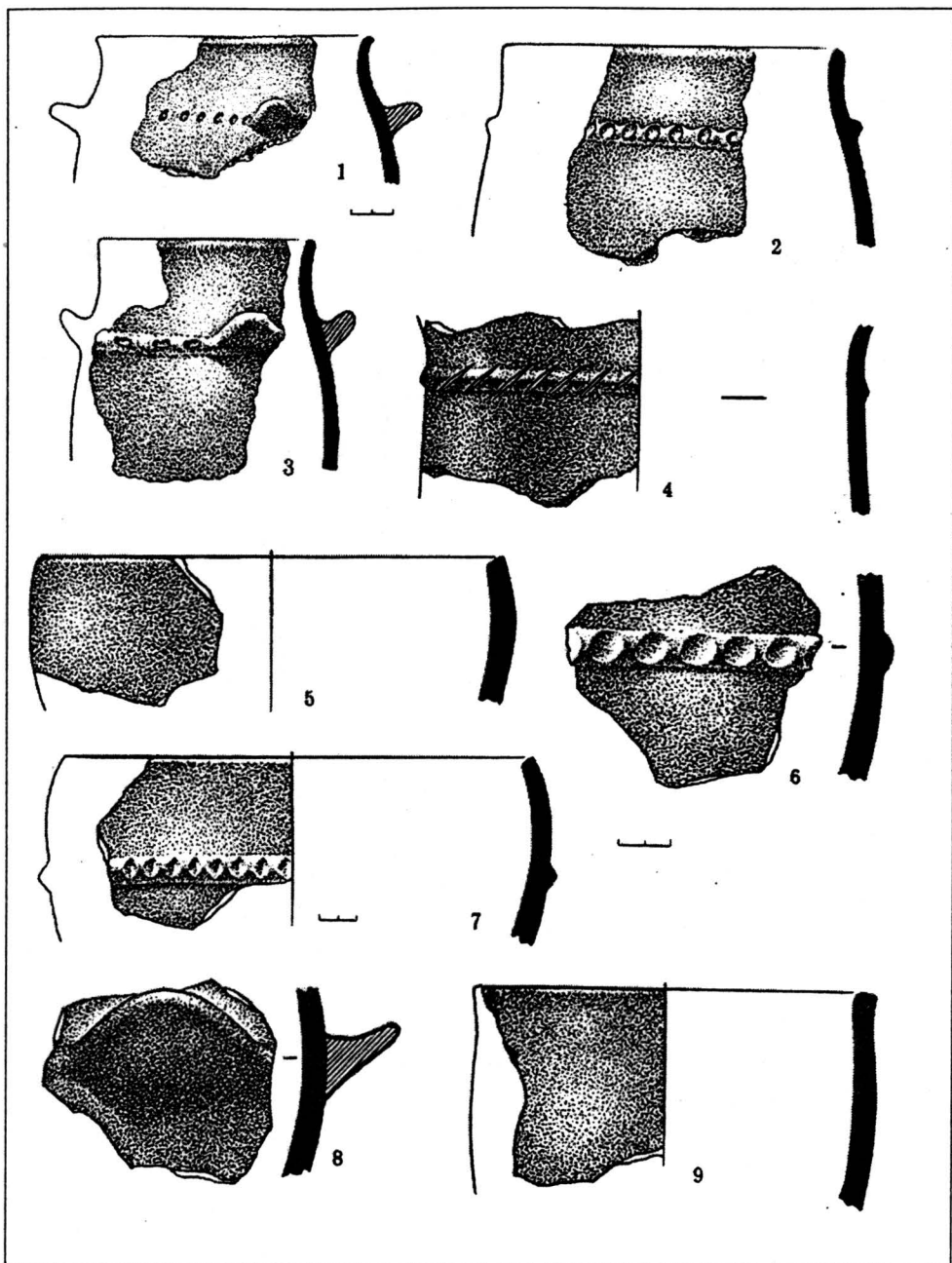
Pl. XVI. Așezarea Solonceni "Hlinaia". Ceramică și piese de inventar din orizonturile hallstattian târziu și getic.

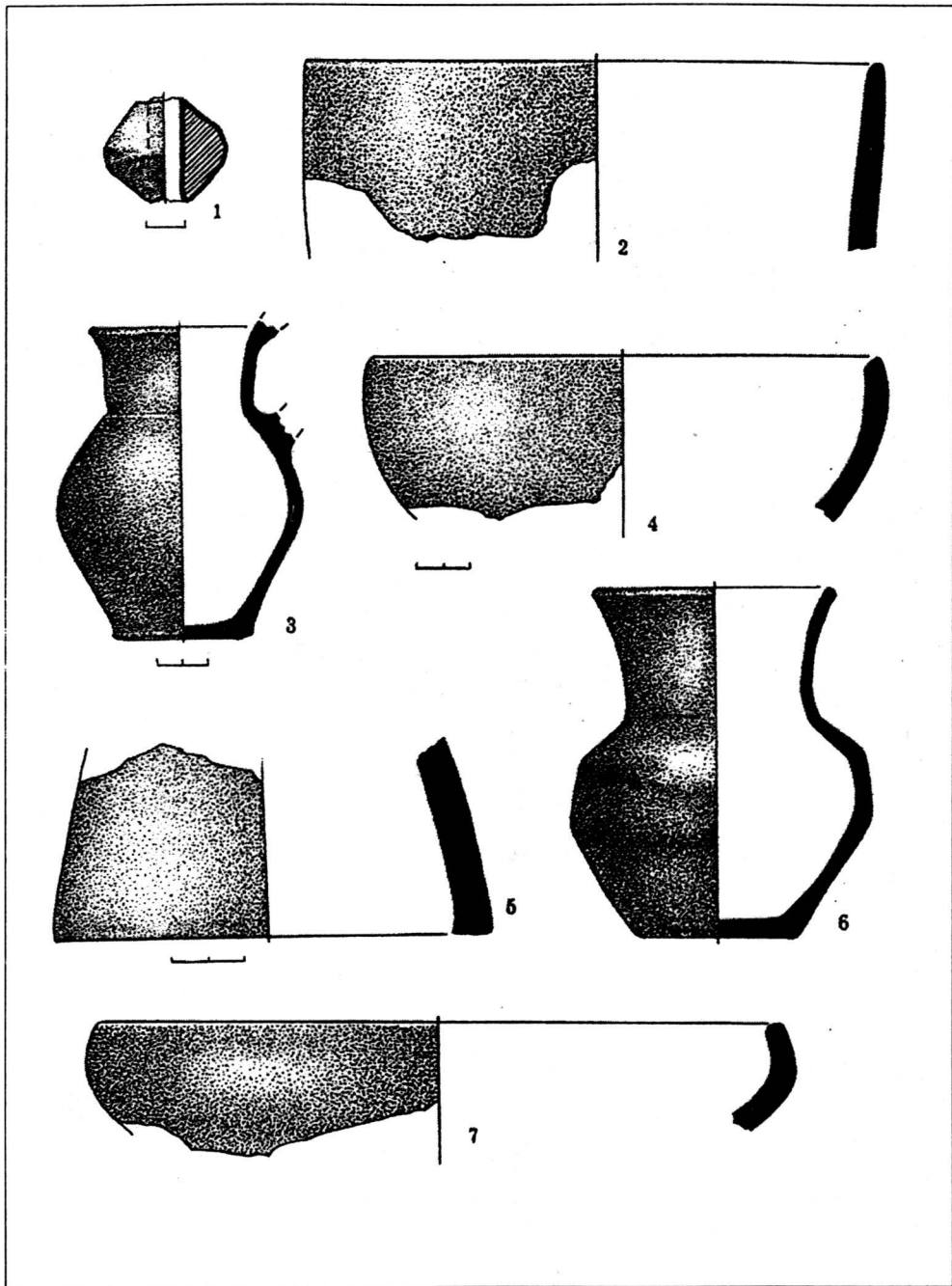
Pl. XVII. Așezarea Soloncenii "Hlinaia". Ceramică fină din orizontul getic.

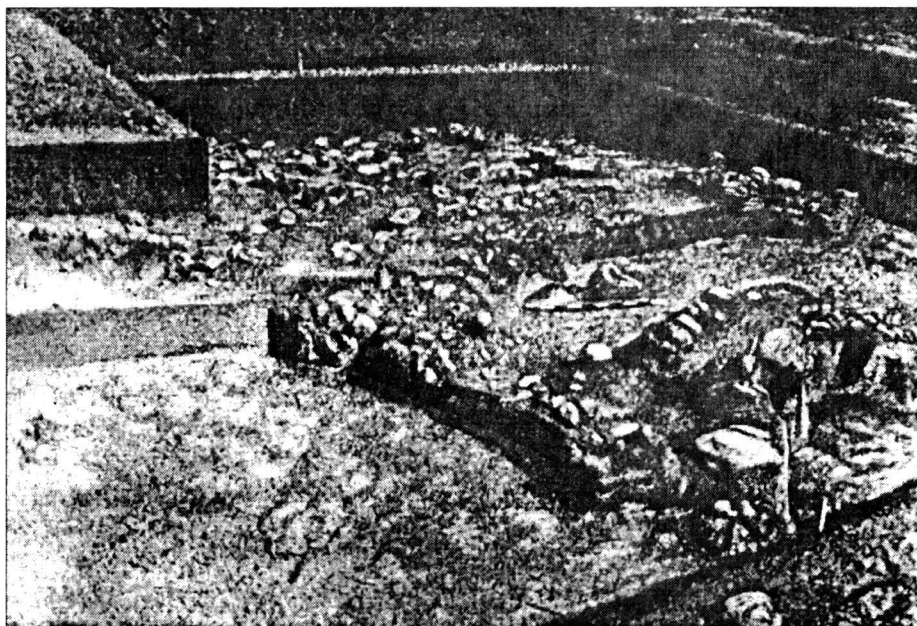
Pl. XVIII. Așezarea Solonceni "Hlinaia". Ceramică fină din orizontul getic.

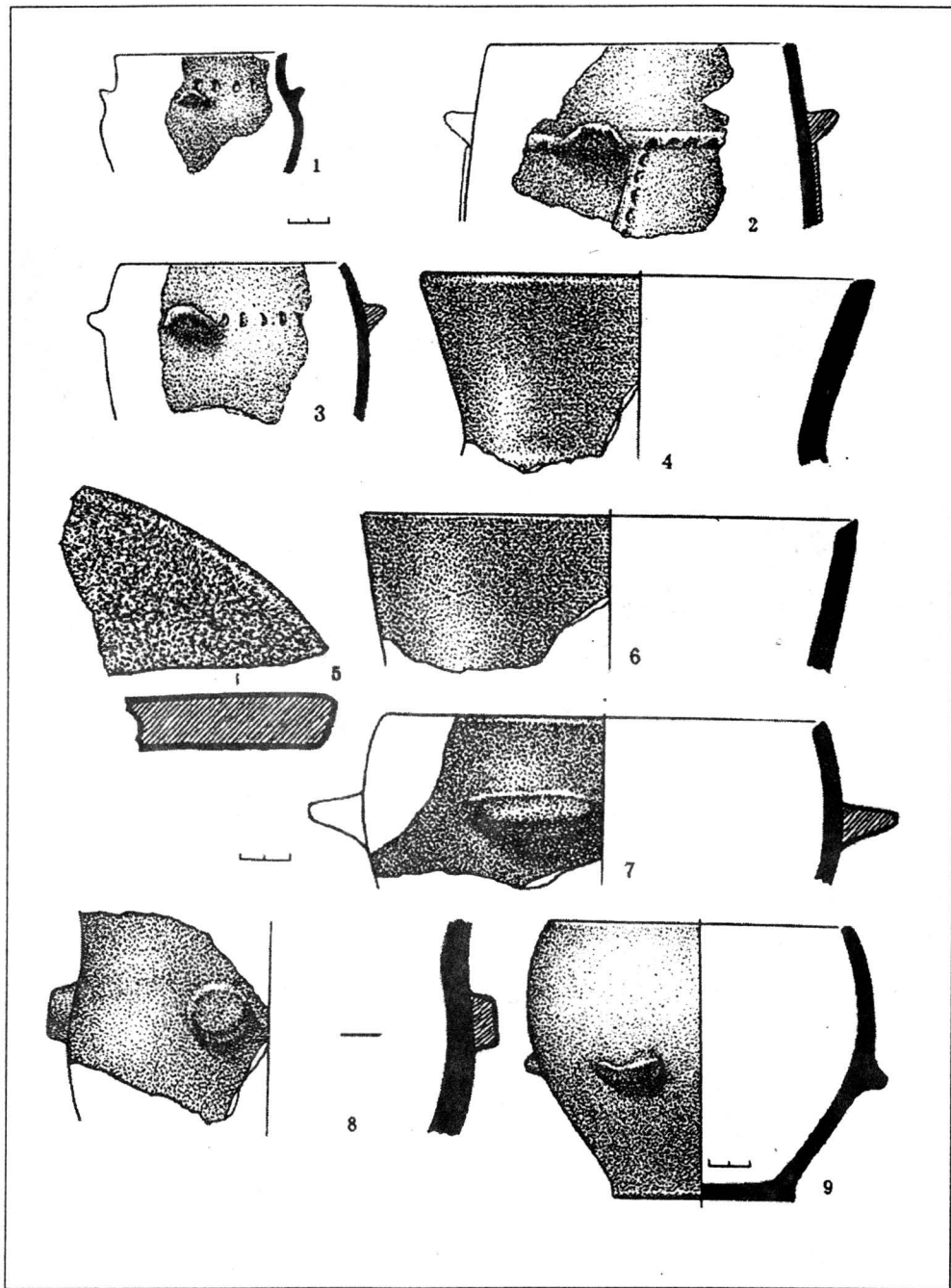
Pl. XIX. Cetățuia Ofatița (săpăturile din anul 1952).
Ceramică de uz comun din orizontul hallsattian târziu.

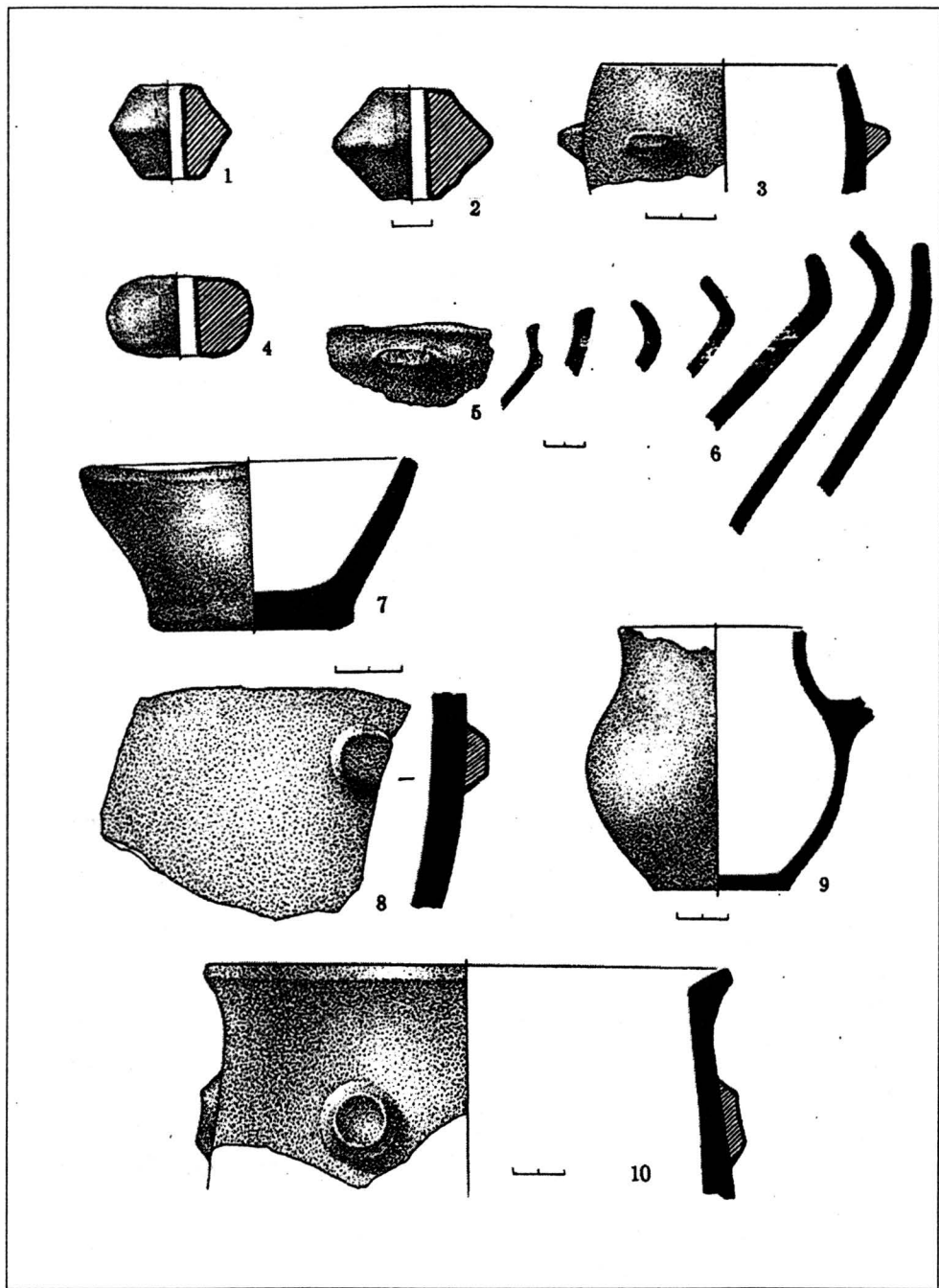
Pl. XX. Cetățuia Ofatinți. Ceramică fină din orizontul hallstattian târziu.

Pl. XXI. Cetățuia Ofatinți. Vestigiile unei locuințe de suprafață din orizontul getic (după A. I. Meljukova).

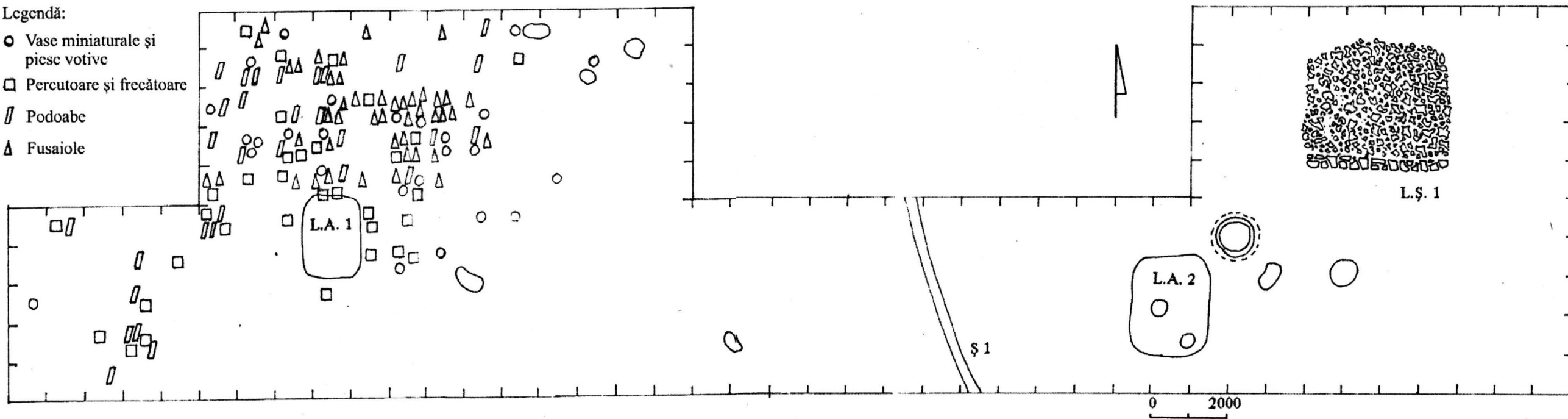
Pl. XXII. Cetățuia Ofatinți. Ceramică de uz comun din orizontul getic.

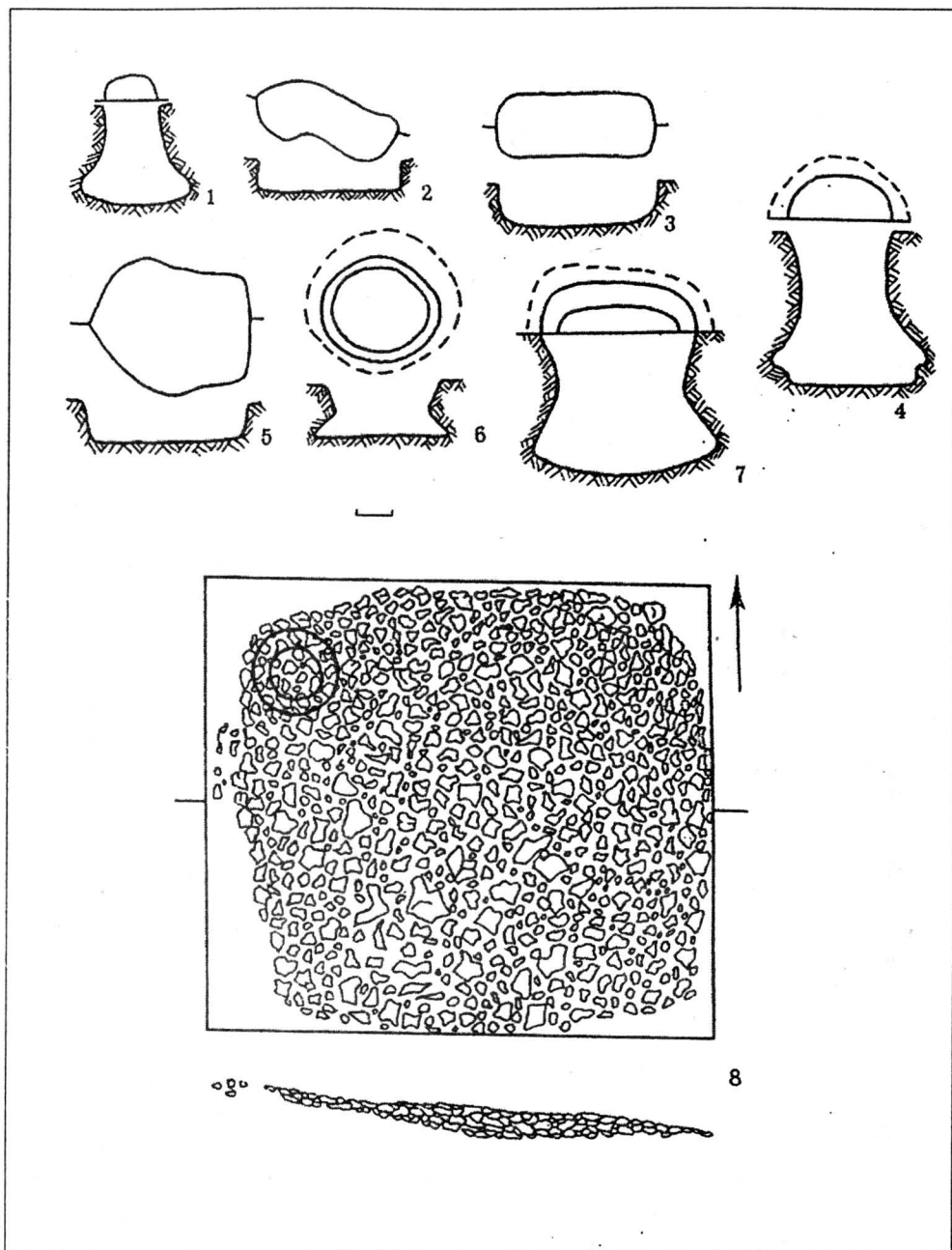
Pl. XXIII. Cetățuia Ofatișii. Ceramică fină și ustensile din orizontul getic.

Legendă:

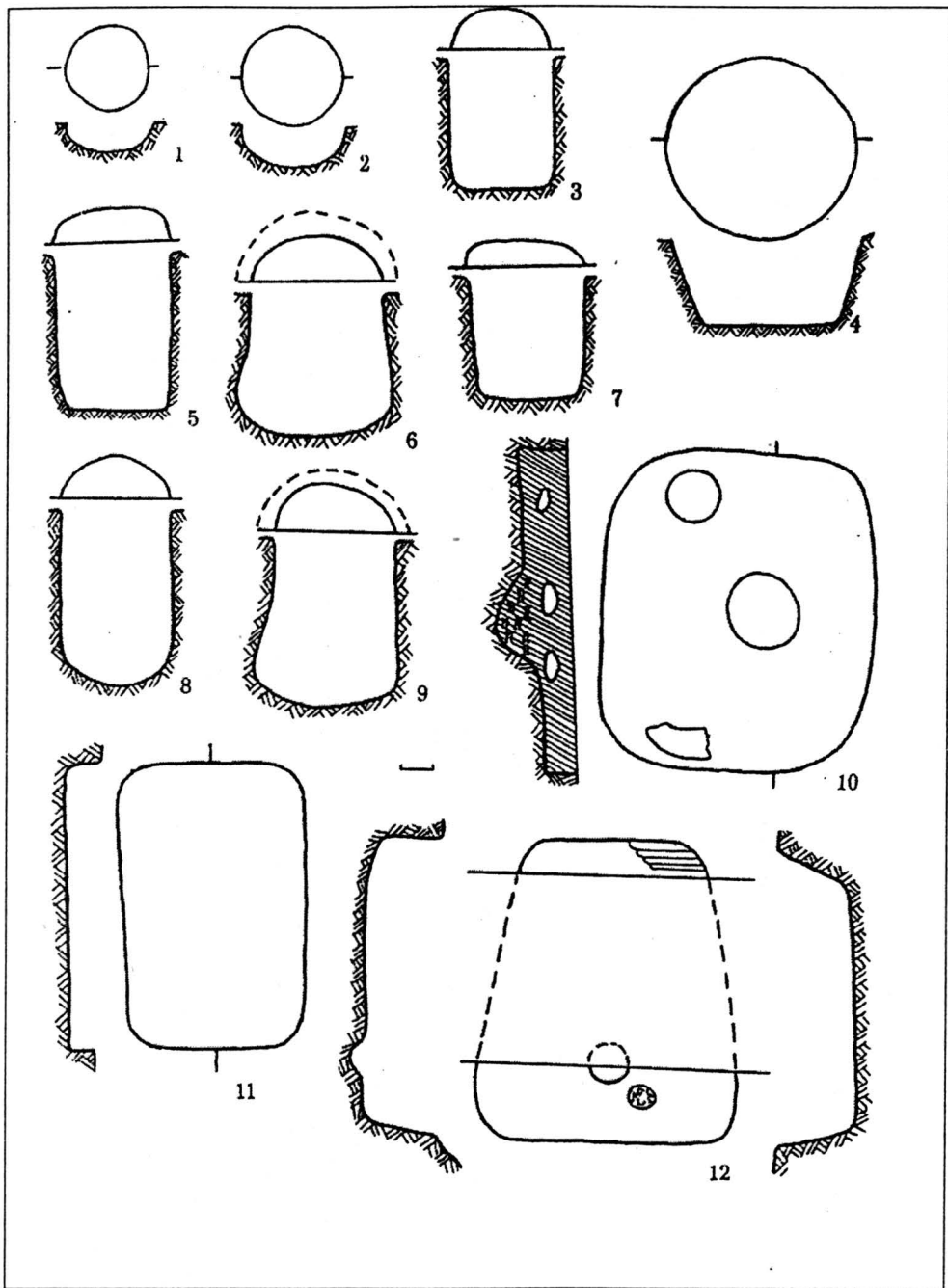
- Vase miniaturale și
piese votive
- Percutoare și frecătoare
- // Podoabe
- △ Fusaiole

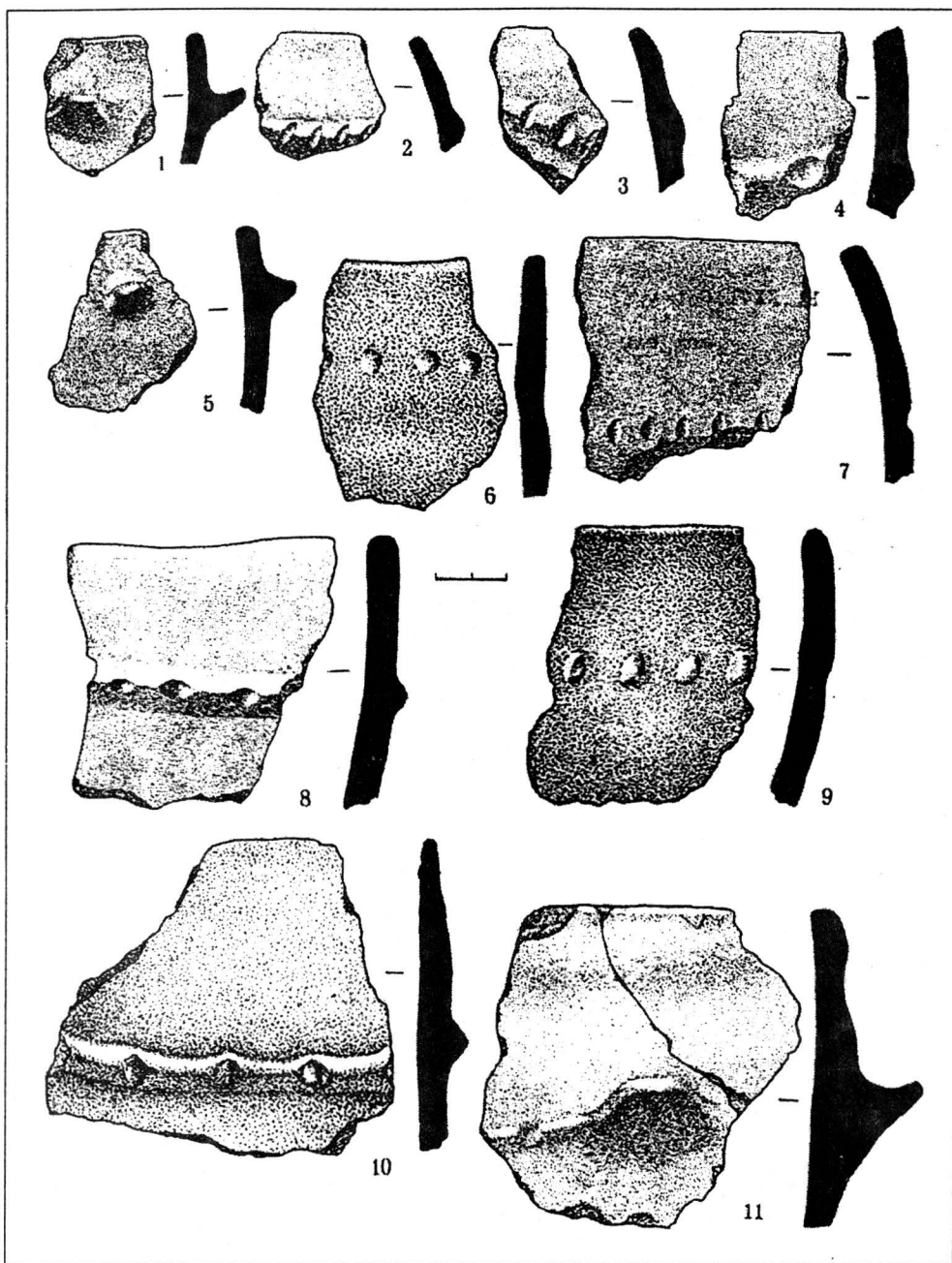
Pl. XXIV. Cetăţuia Alcedar "La Cordon". Planul săpăturilor din anii 1986-1987.

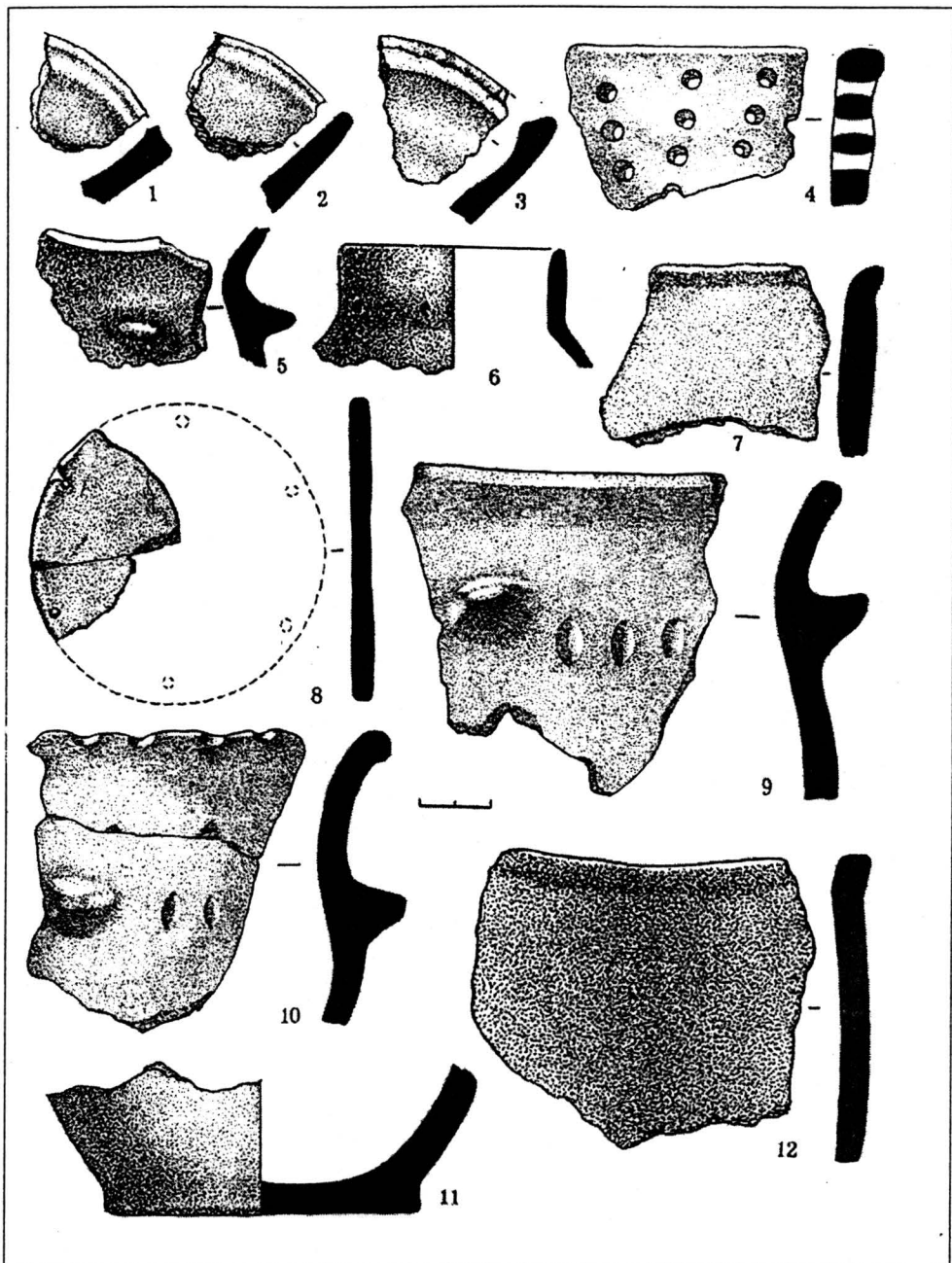
Pl. XXV. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Vestigiile locuinței de suprafață și construcțiile adâncite din orizontul hallstattian târziu.

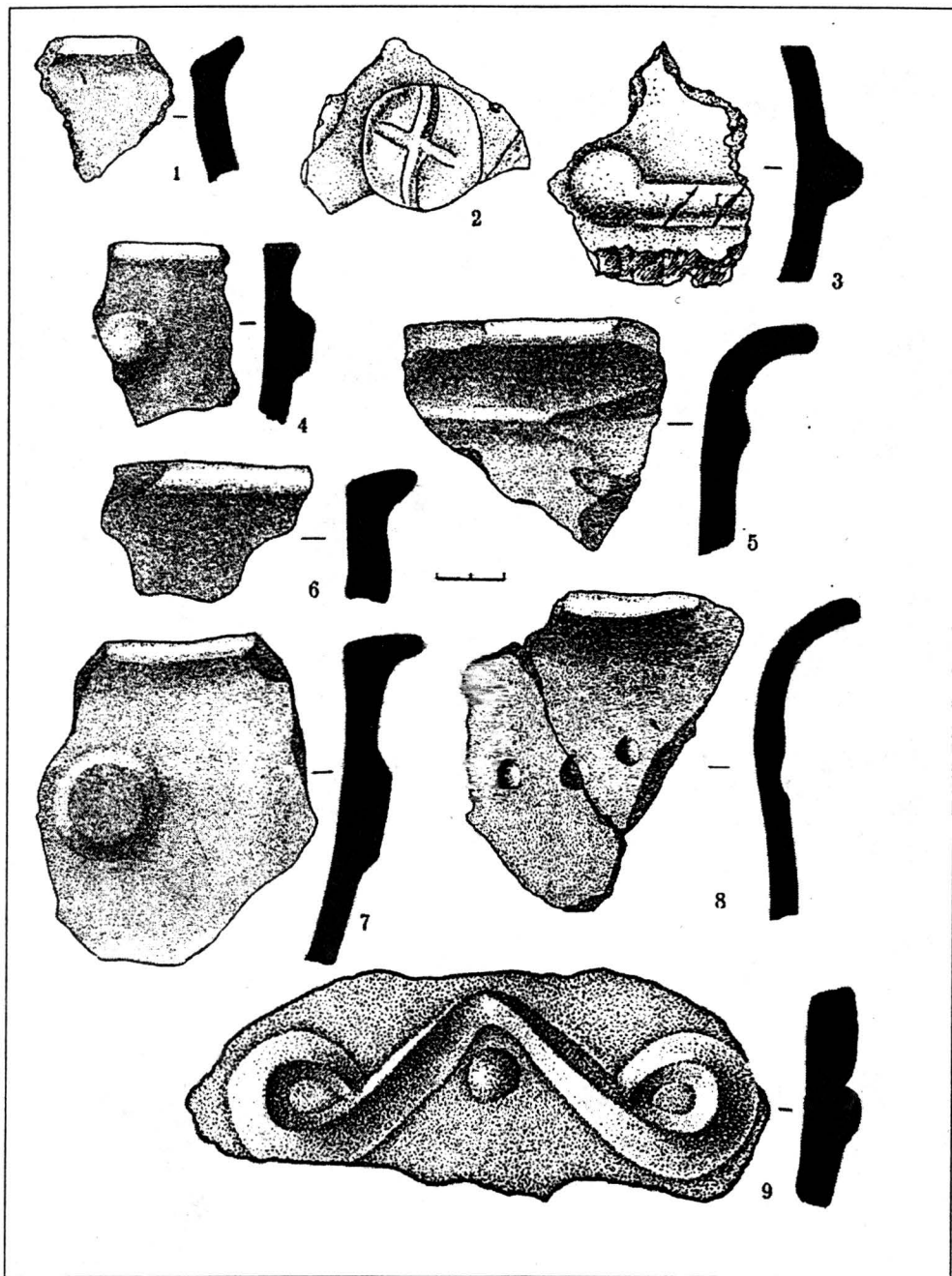
Pl. XXVI. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Planurile și profilele semibordeiilor și gropilor.

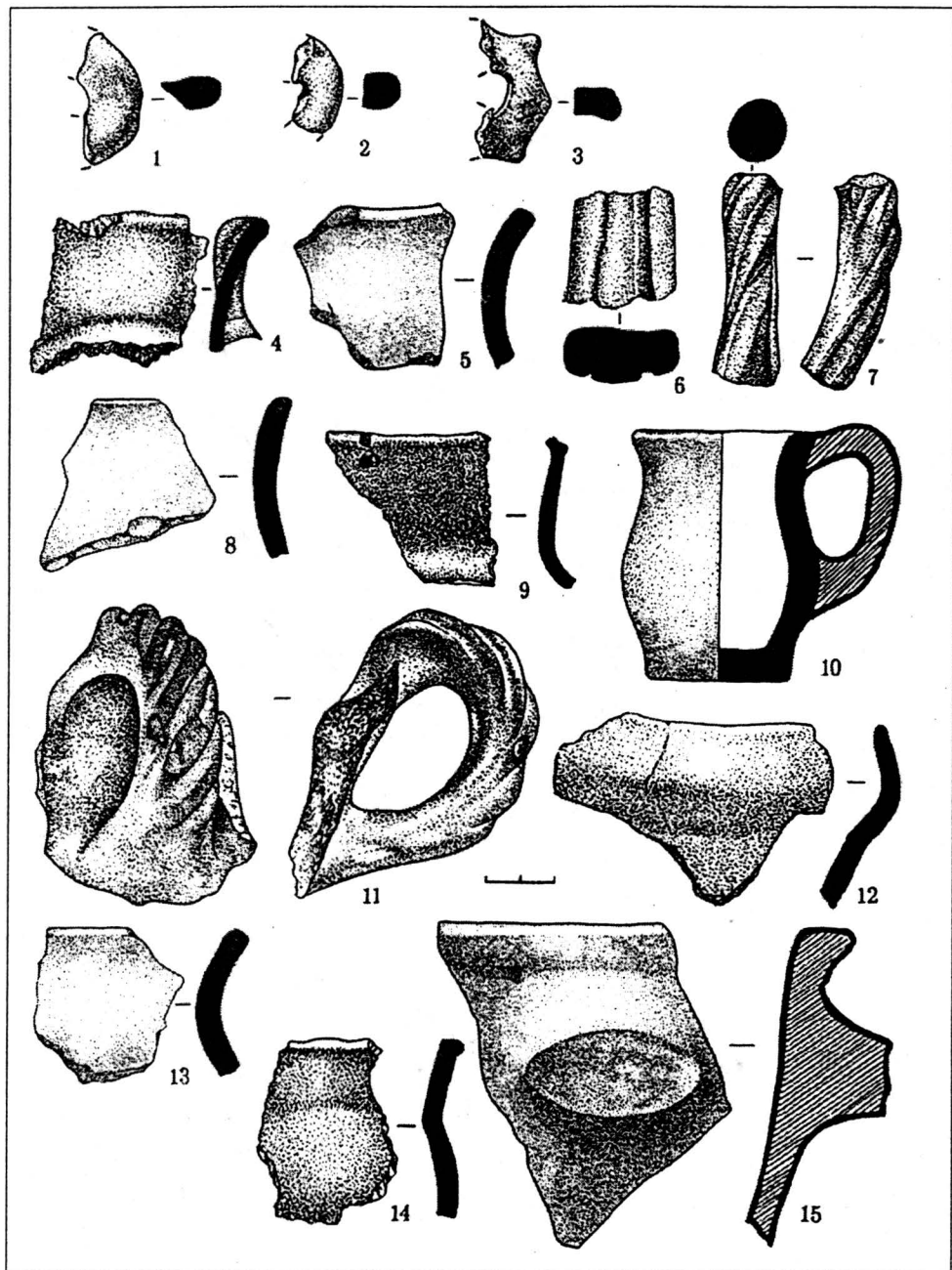
Pl. XXVII. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Ceramică de uz comun din orizontul hallstattian târziu.

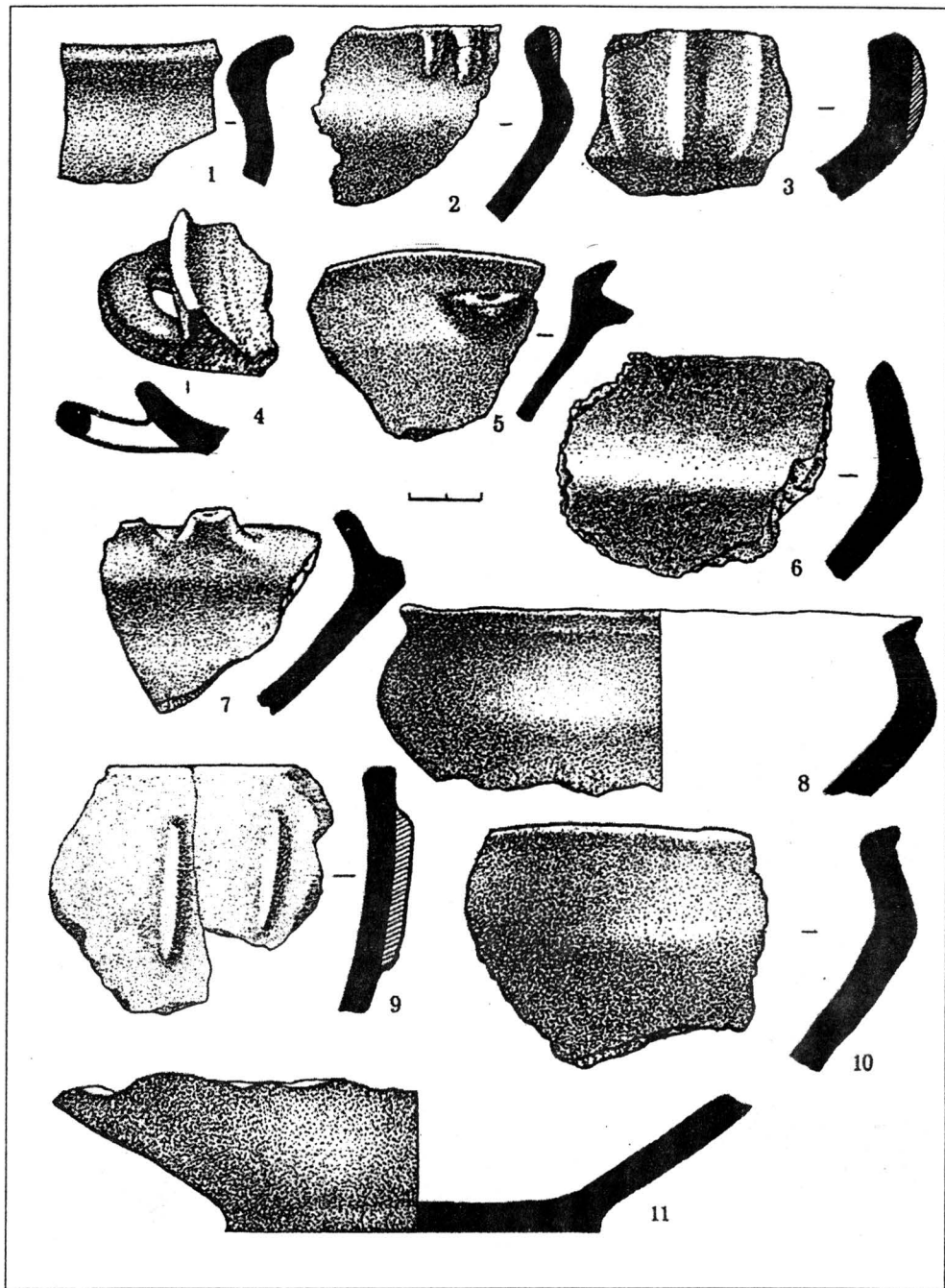
Pl. XXVIII. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Ceramică de uz comun din orizontul hallstattian târziu.

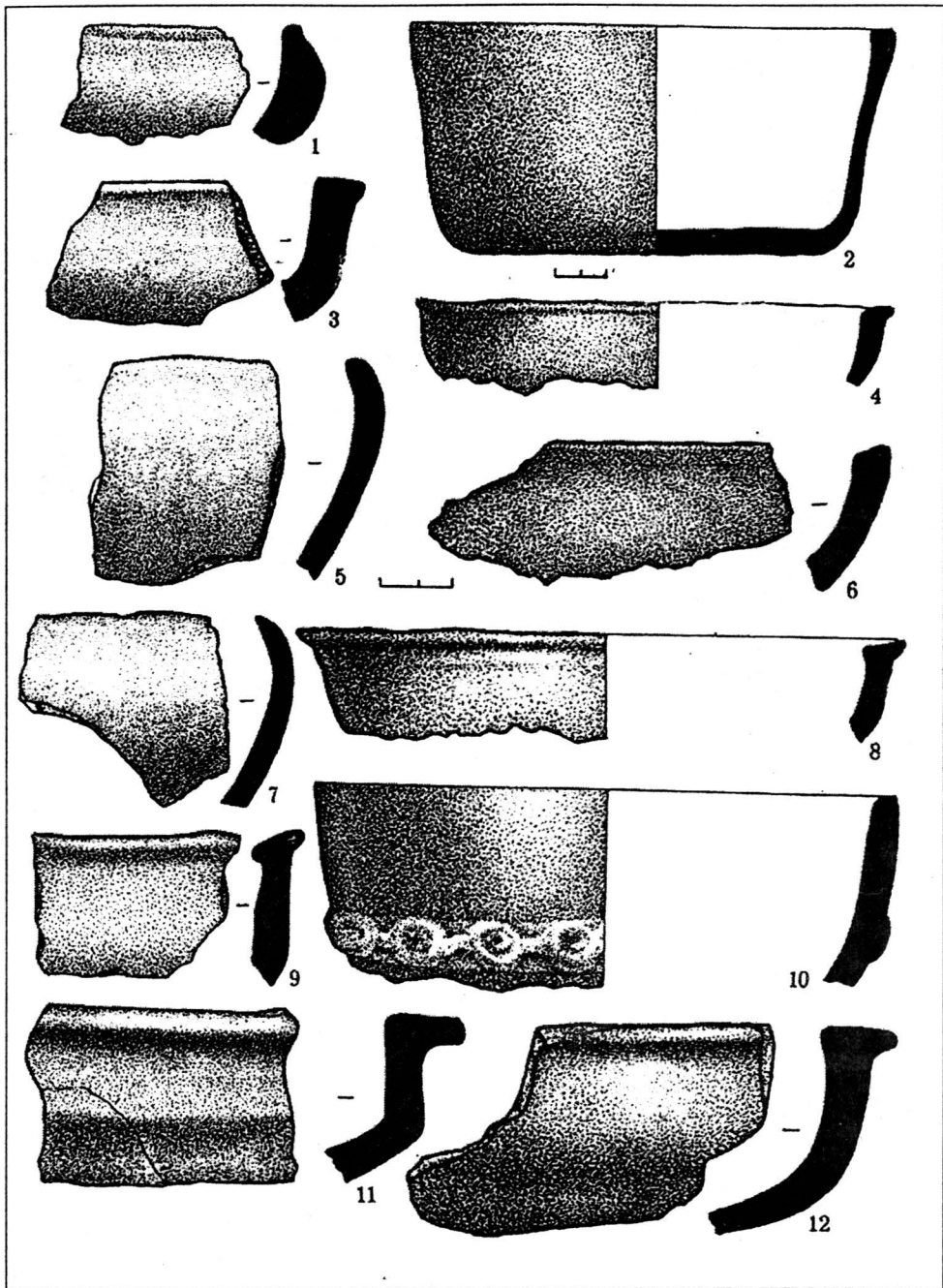
Pl. XXIX. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Ceramică de uz comun din orizontul hallstattian târziu.

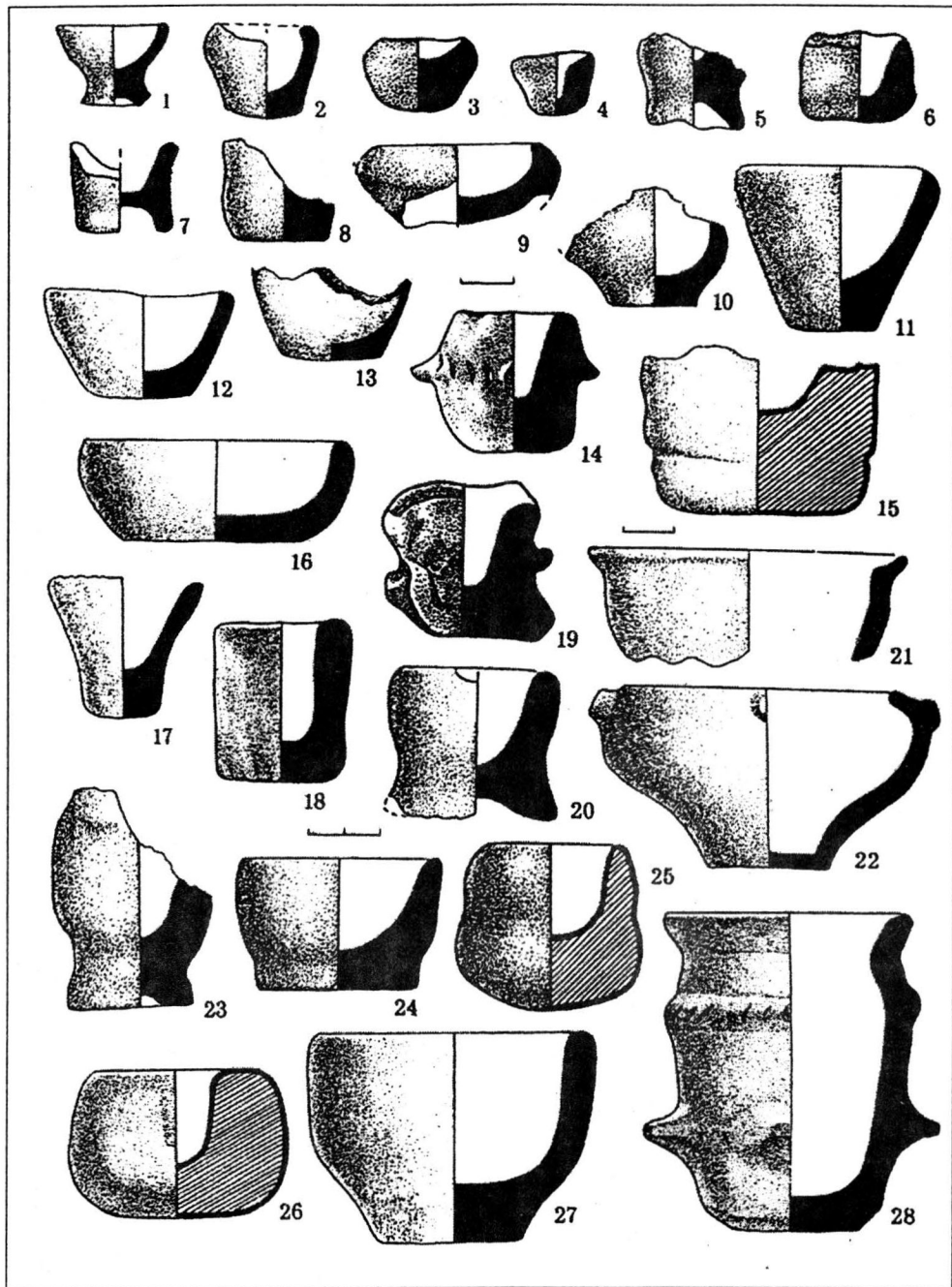
Pl. XXX. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Ceramică fină din orizontul hallstattian târziu și un fragment de amforă (15).

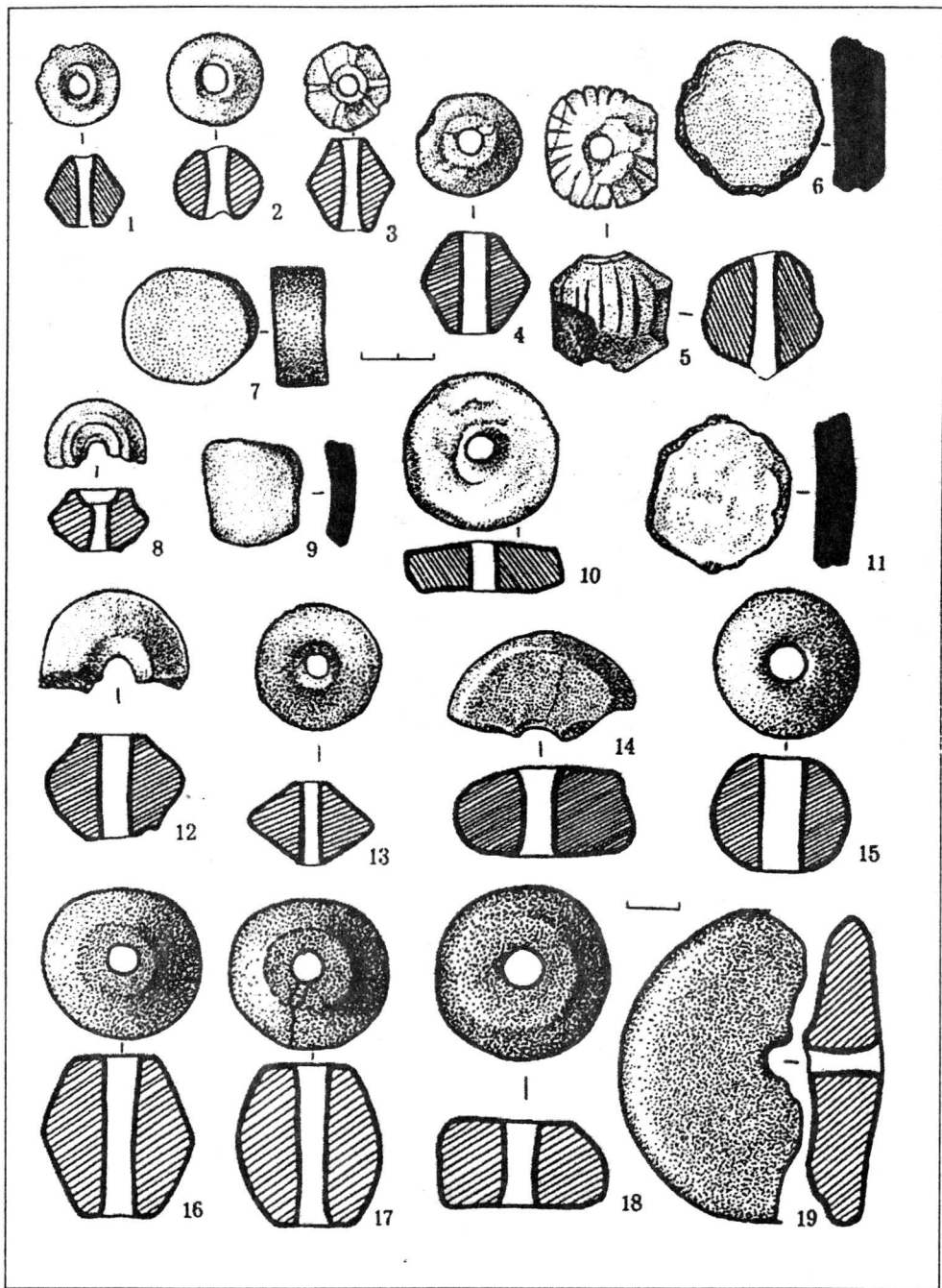
Pl. XXXI. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Ceramică fină din orizontul hallstattian târziu.

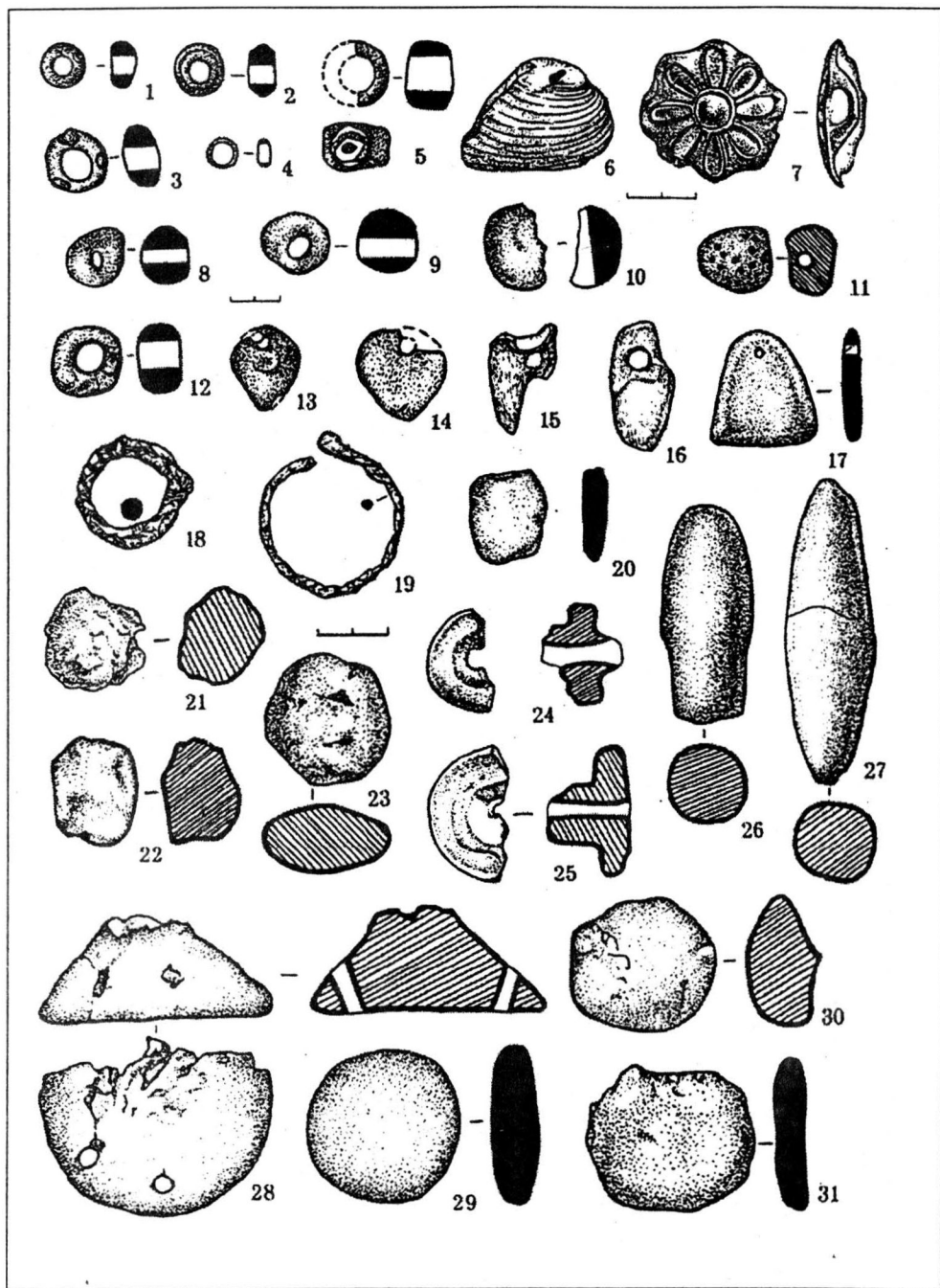
Pl. XXXII. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Ceramică fină din orizontul hallstattian târziu.

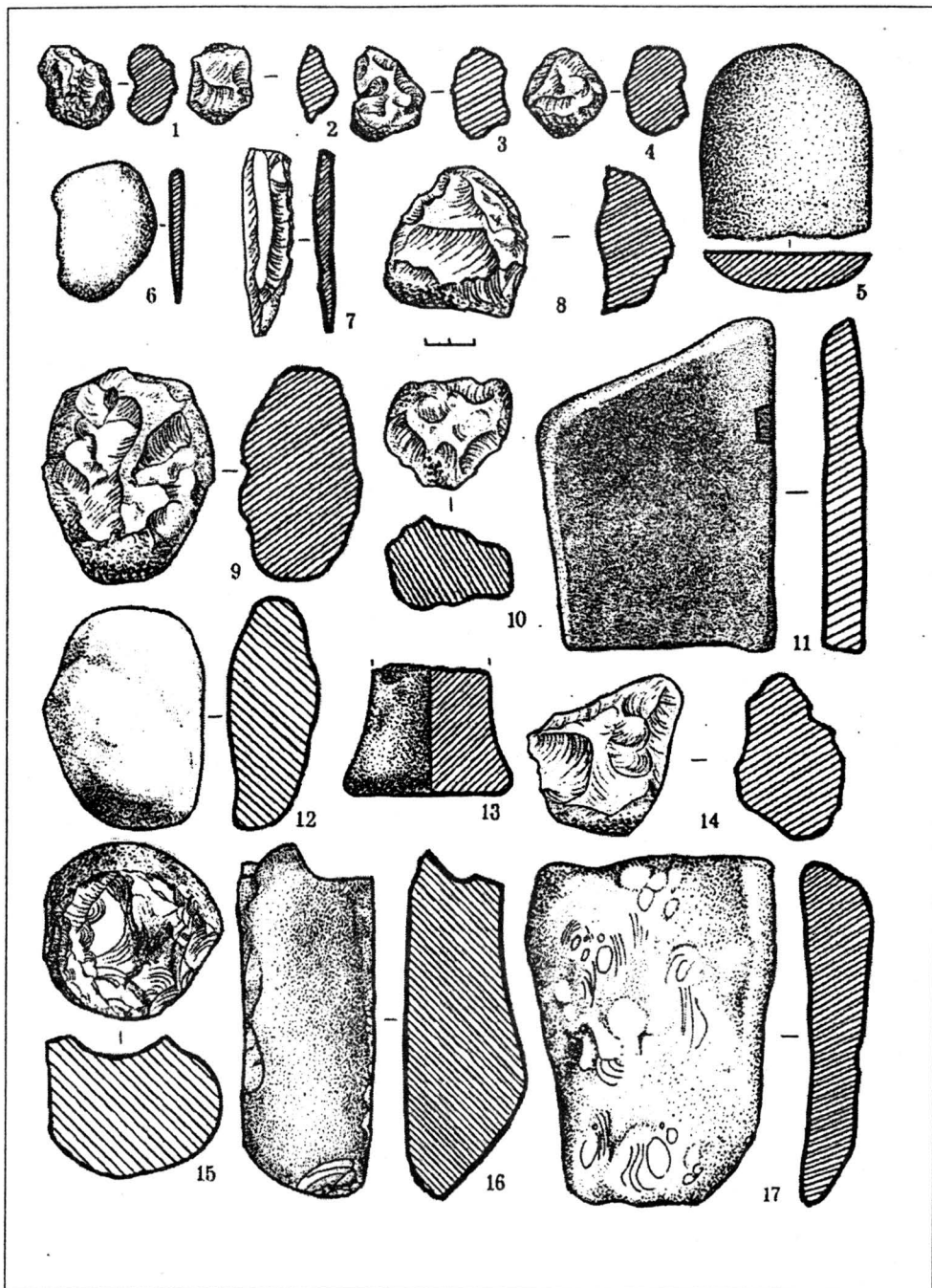
Pl. XXXIII. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Vase miniaturale din orizontul hallstattian târziu.

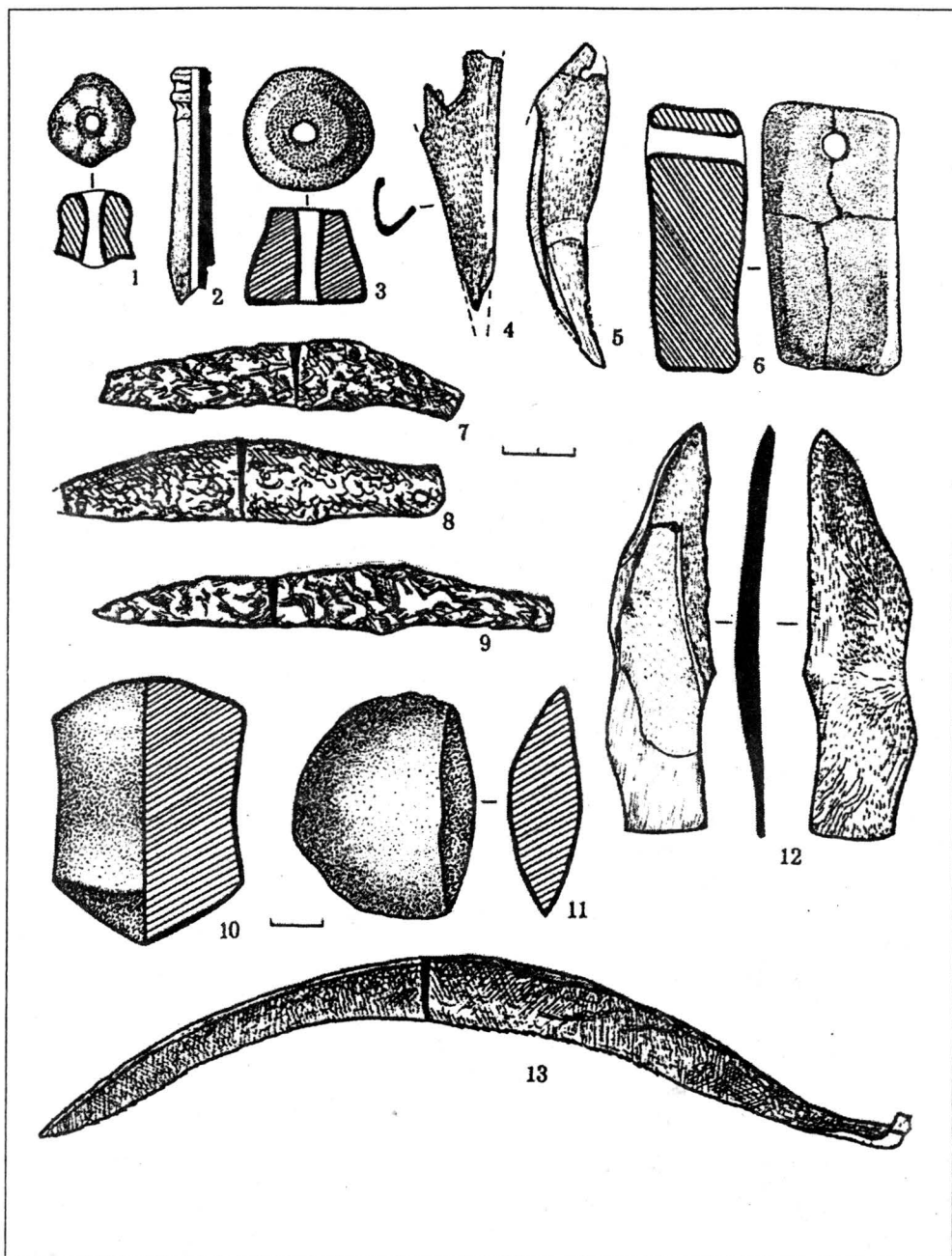
Pl. XXXIV. Cetăuia Alcedar "La Cordon". Ustensile.

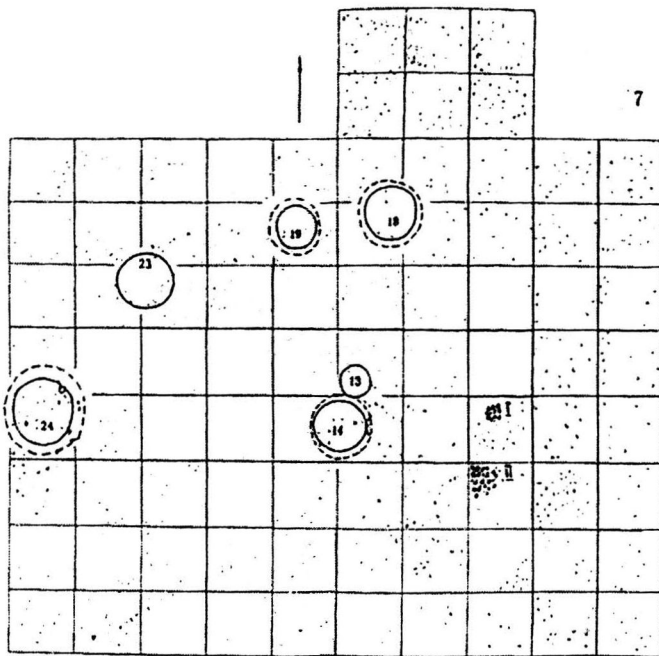
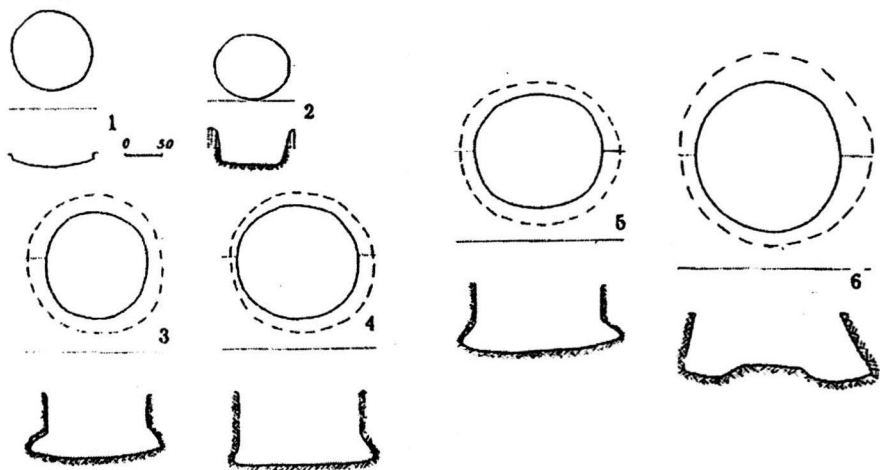
Pl. XXXV. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Piese de podoabă și de cult.

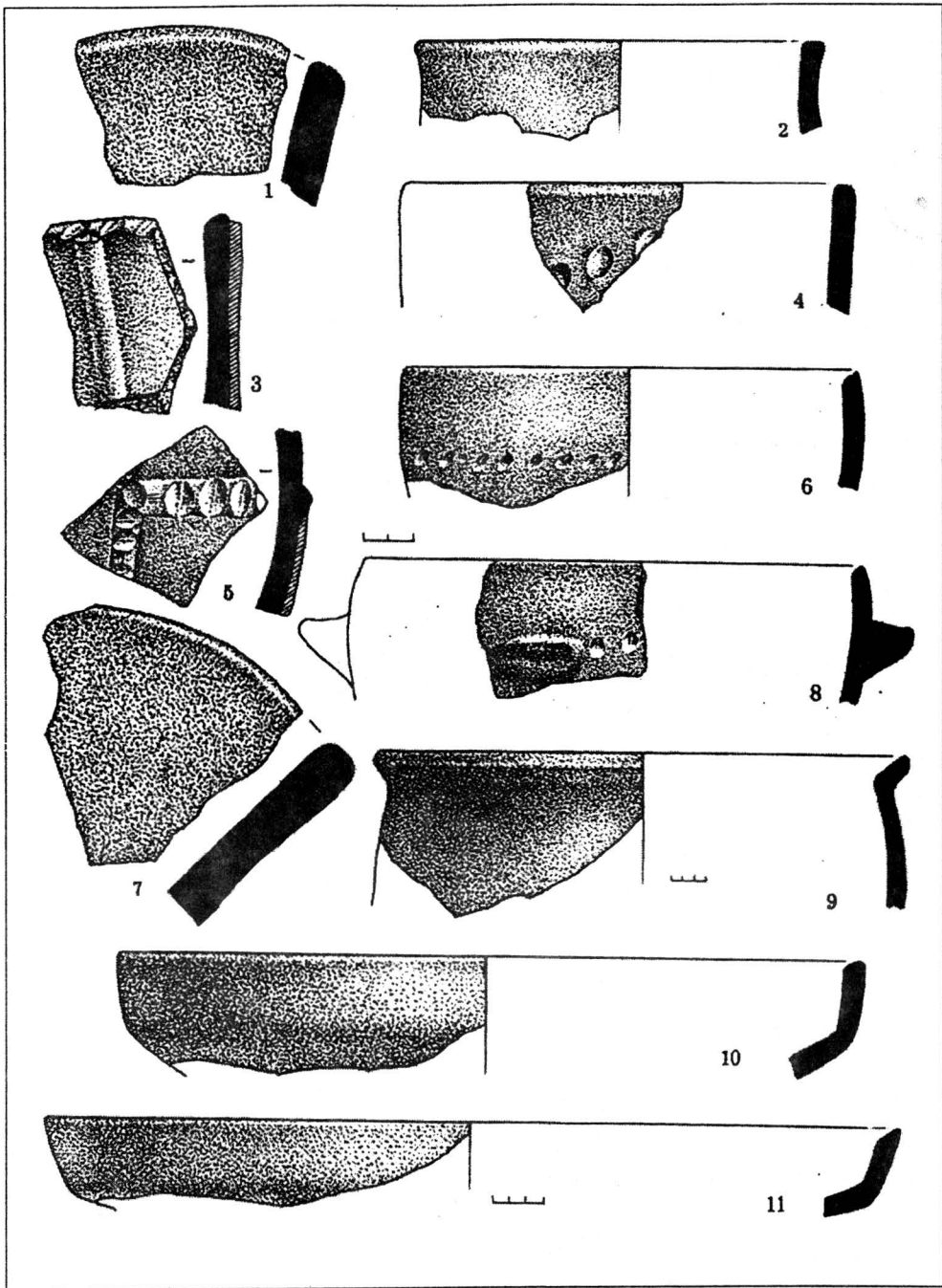
Pl. XXXVI. Ceățuia Alcedar "La Cordon". Piese din piatră.

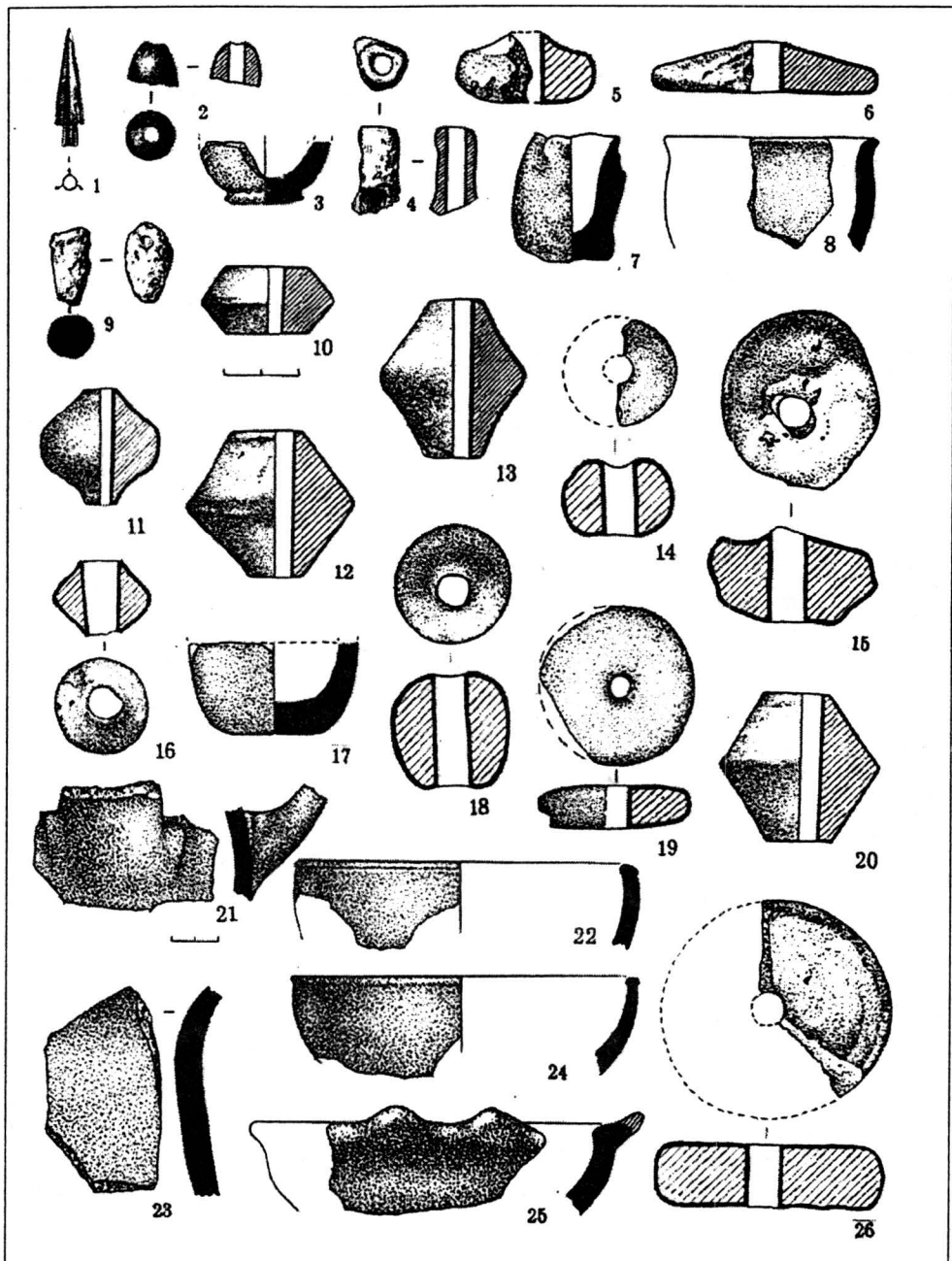
Pl. XXXVII. Cetățuia Alcedar "La Cordon". Obiecte din lut (1,3, 6, 10, 11),
os (2, 4, 5, 12) și fier (7 - 9, 13).

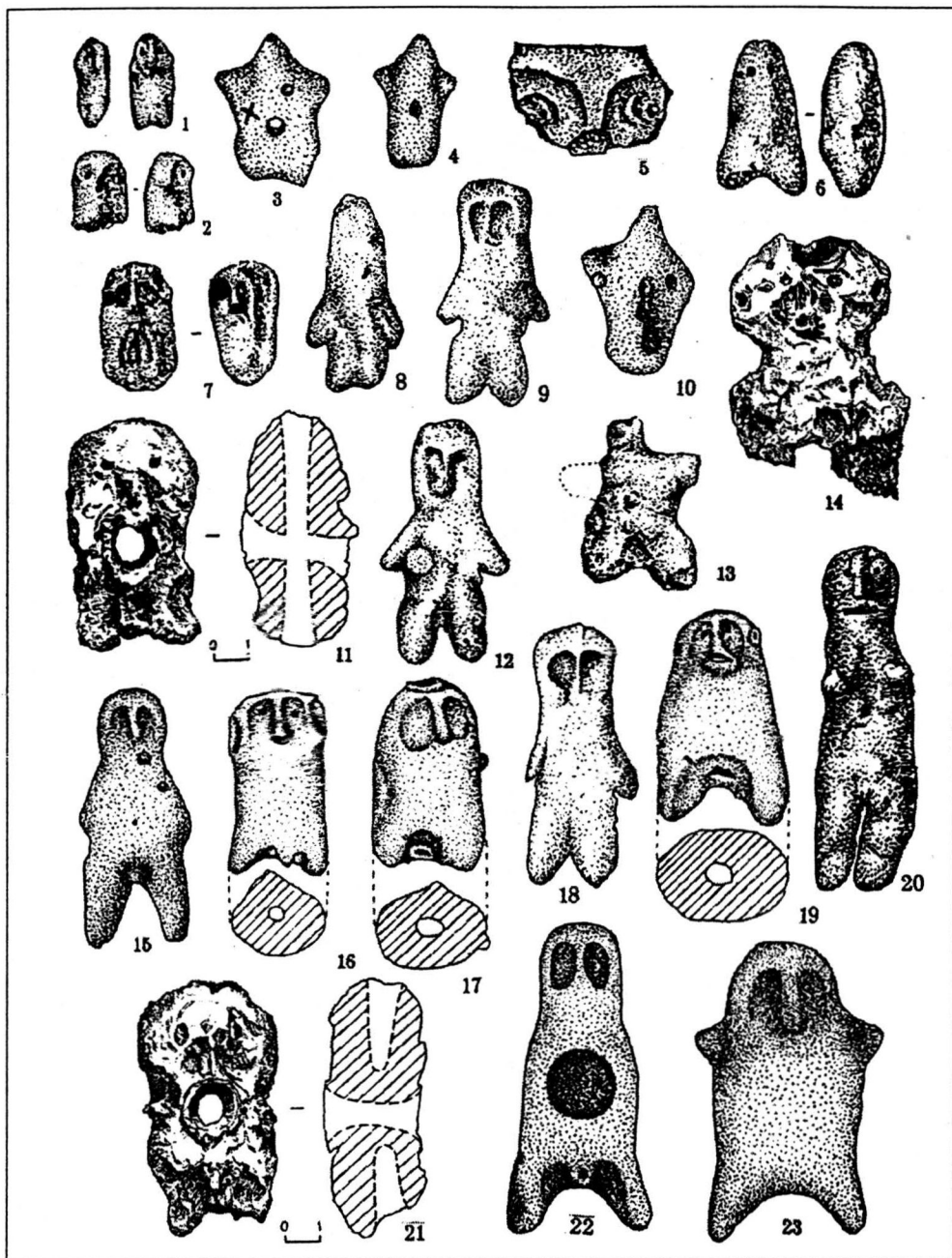
Pl. XXXVIII. Mateuți "La Bașne". Planul săpăturilor din anii 1986-1987. Planurile și profilele gropilor orizontului getic.

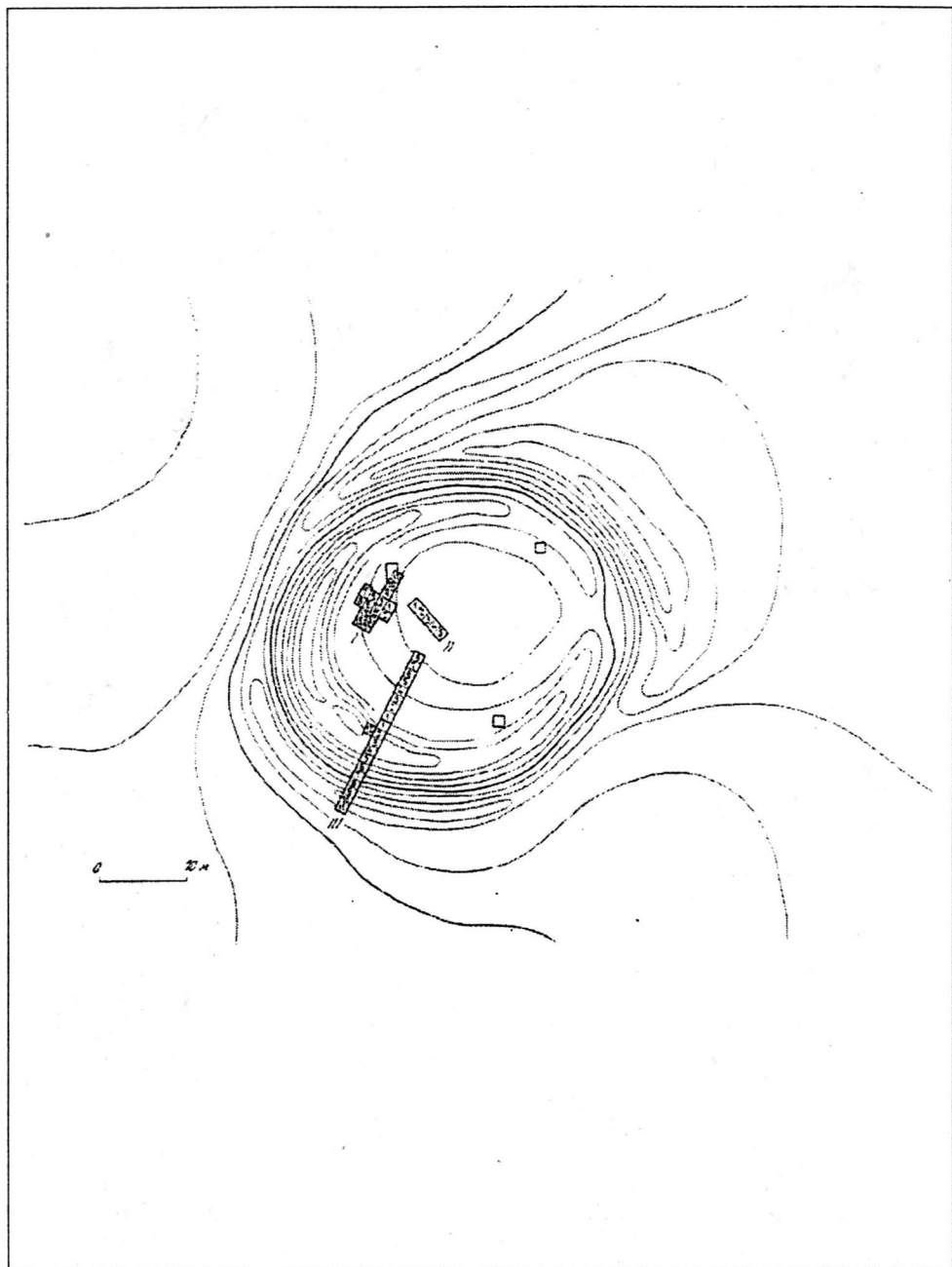
Pl. XXXIX. Mateuți "La Bașne". Ceramică getică fină și de uz comun.

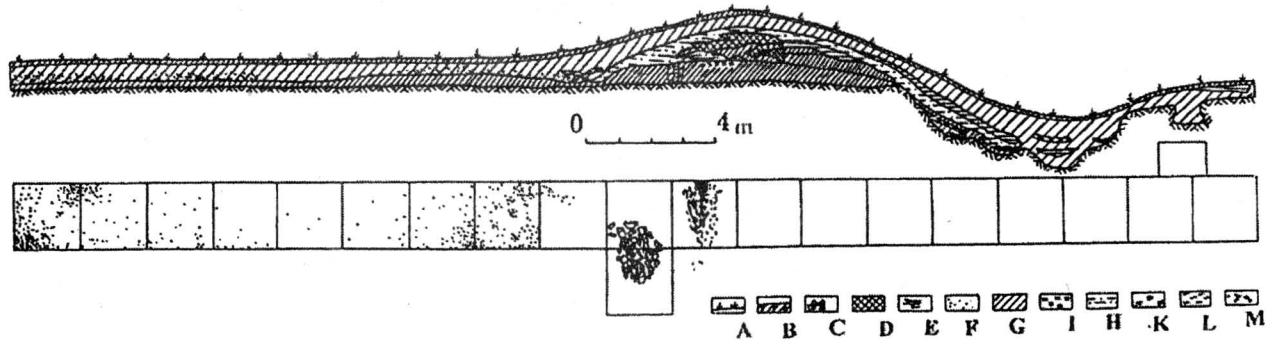
Pl. XL. Mateuți "La Bașne". Ceramică fină, vase miniaturale, obiecte de lut și vârf de săgeată de bronz (1).

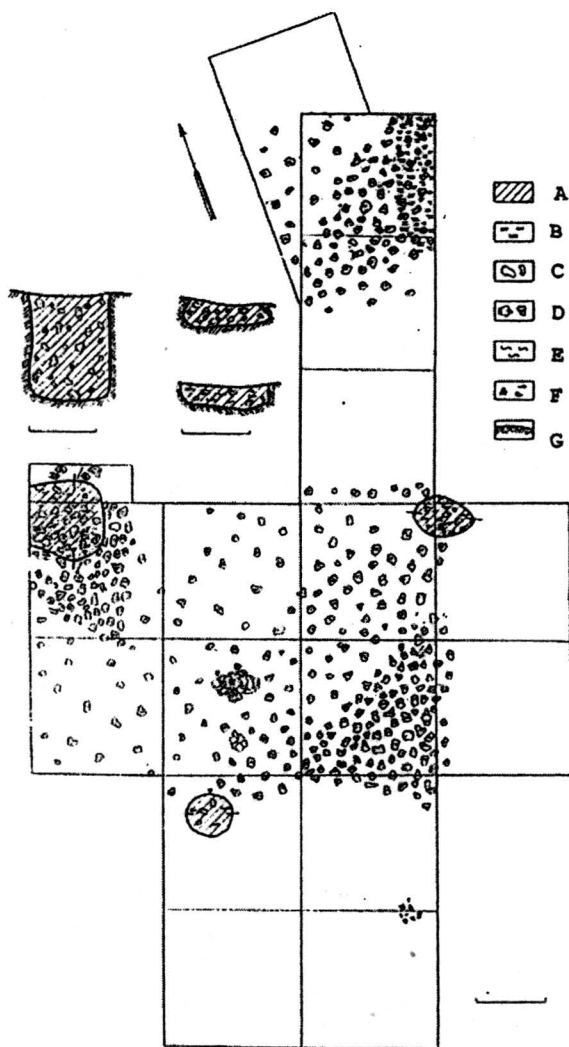
Pl. XLI. Mateuți "La Bașne". Plastică antropomorfă-getică (11, 14, 21 - Mateuți). 1, 2, 5, 6, 7, 13 după Niculișă 1977 și 3, 4, 8, 10, 12, 15-20, 22, 23 după Sîrbu, 1993.

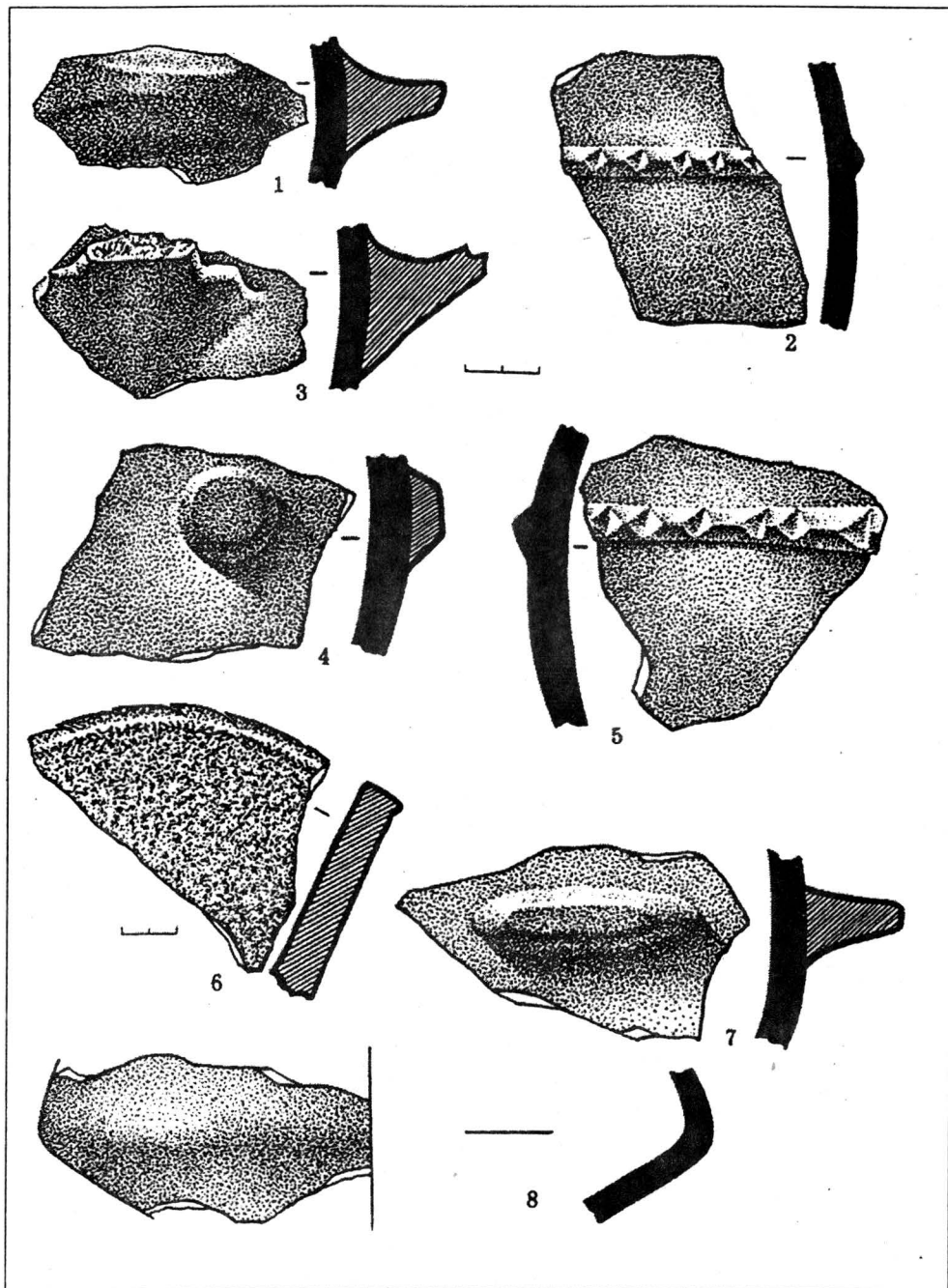
Pl. XLII. Cetățuia Mateuți. Săpăturile din anul 1961.

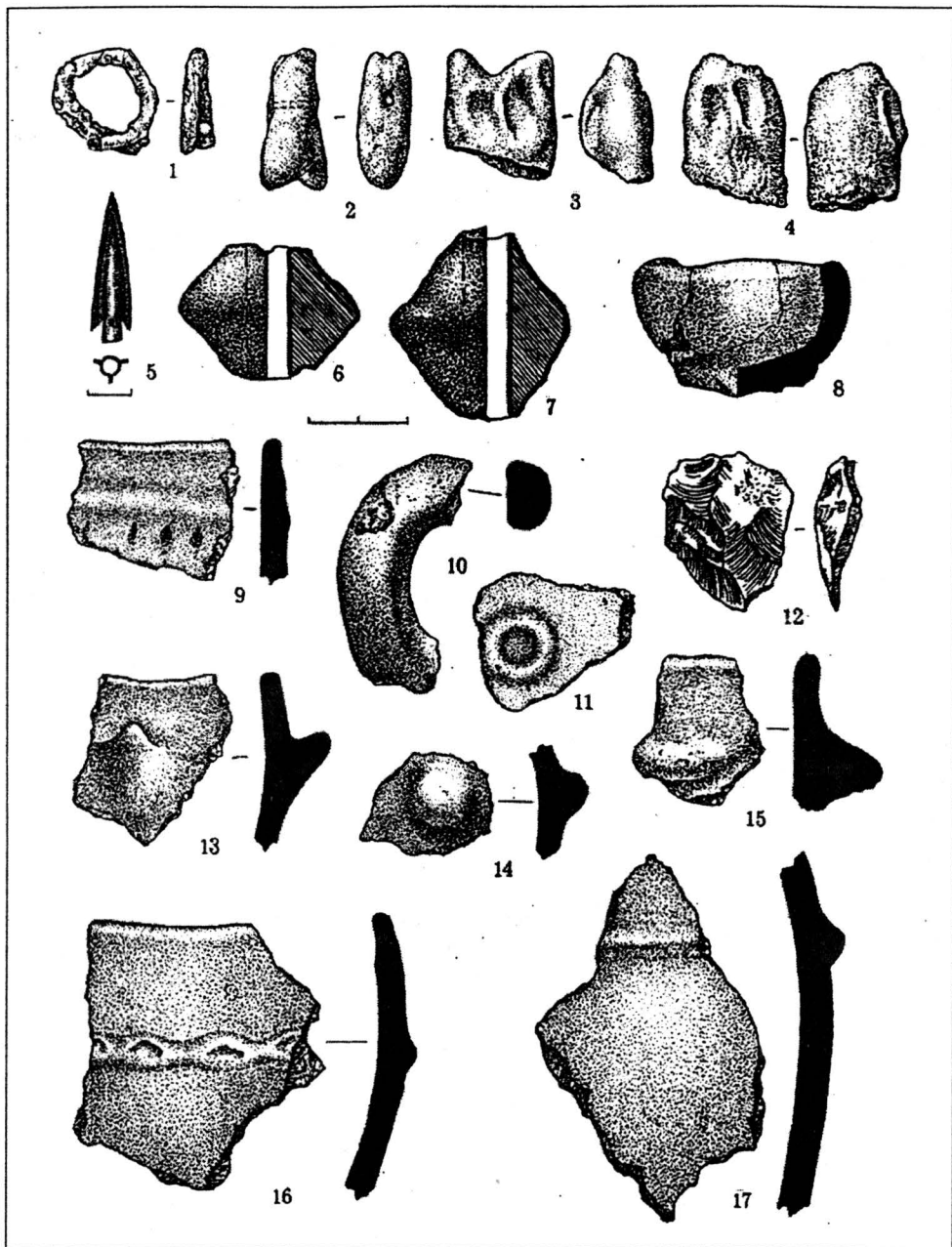
PL. XLIII. Cetățuia Mateuți. Planul și profilul sistemului defensiv. A) pământ deștelenit; B) humus; C) lut cu incluziuni calcaroase; D) cărbuni; E) fragmente de lipitură; F) cernoziom; G) lut ars; H) lut nisipos; I) cenușă; J) fragmente mari de lipitură. După Zlatkovskaja, Polevoi, 1969.
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://iabvp.ro>

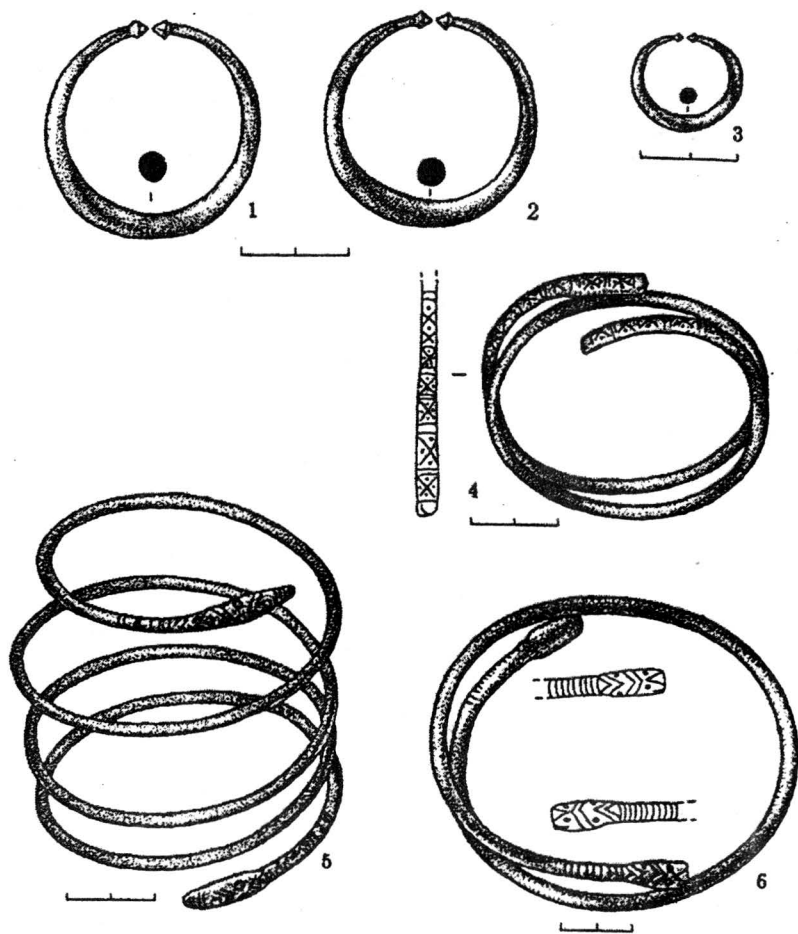
Pl. XLIV. Cetățuia Mateuți. Planul suprafeței I din 1961. A) cernoziom; B) lut ars; C) pietre; D) lipitură; E) cenușă; F) cărbuni; G) lut viu.

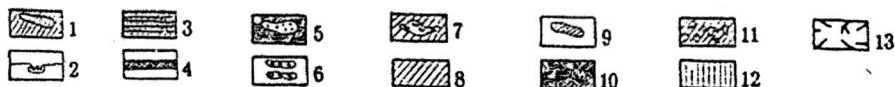
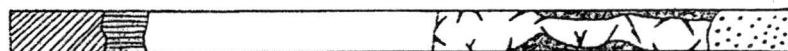
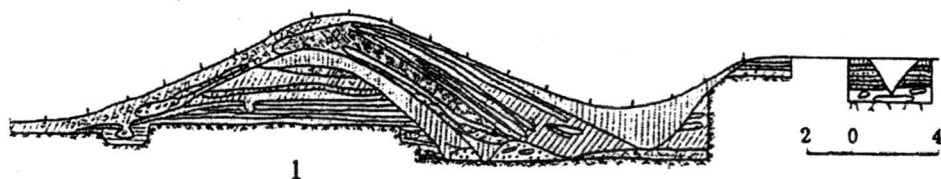
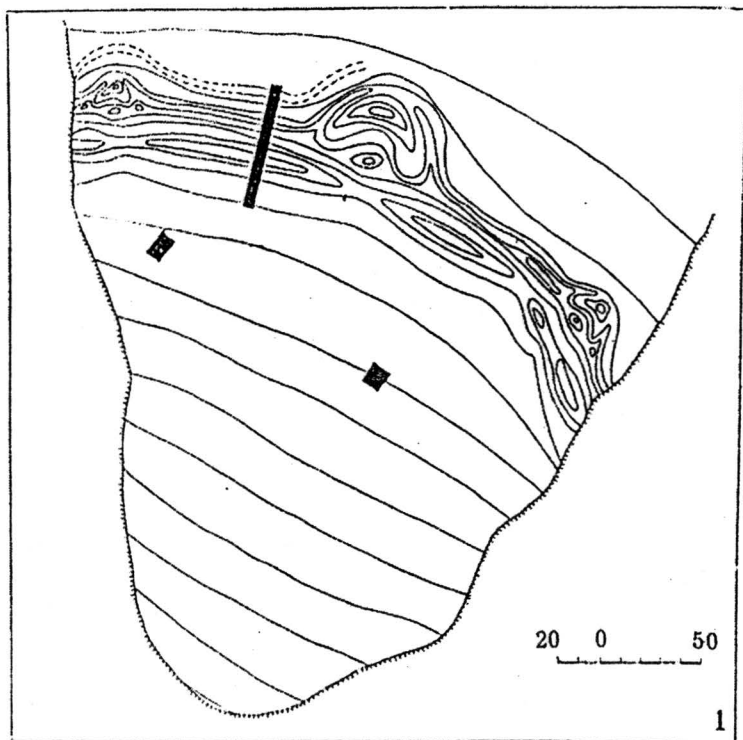
Pl. XLV. Cetățuia Mateuți. Ceramică getică din periegeza anului 1953.

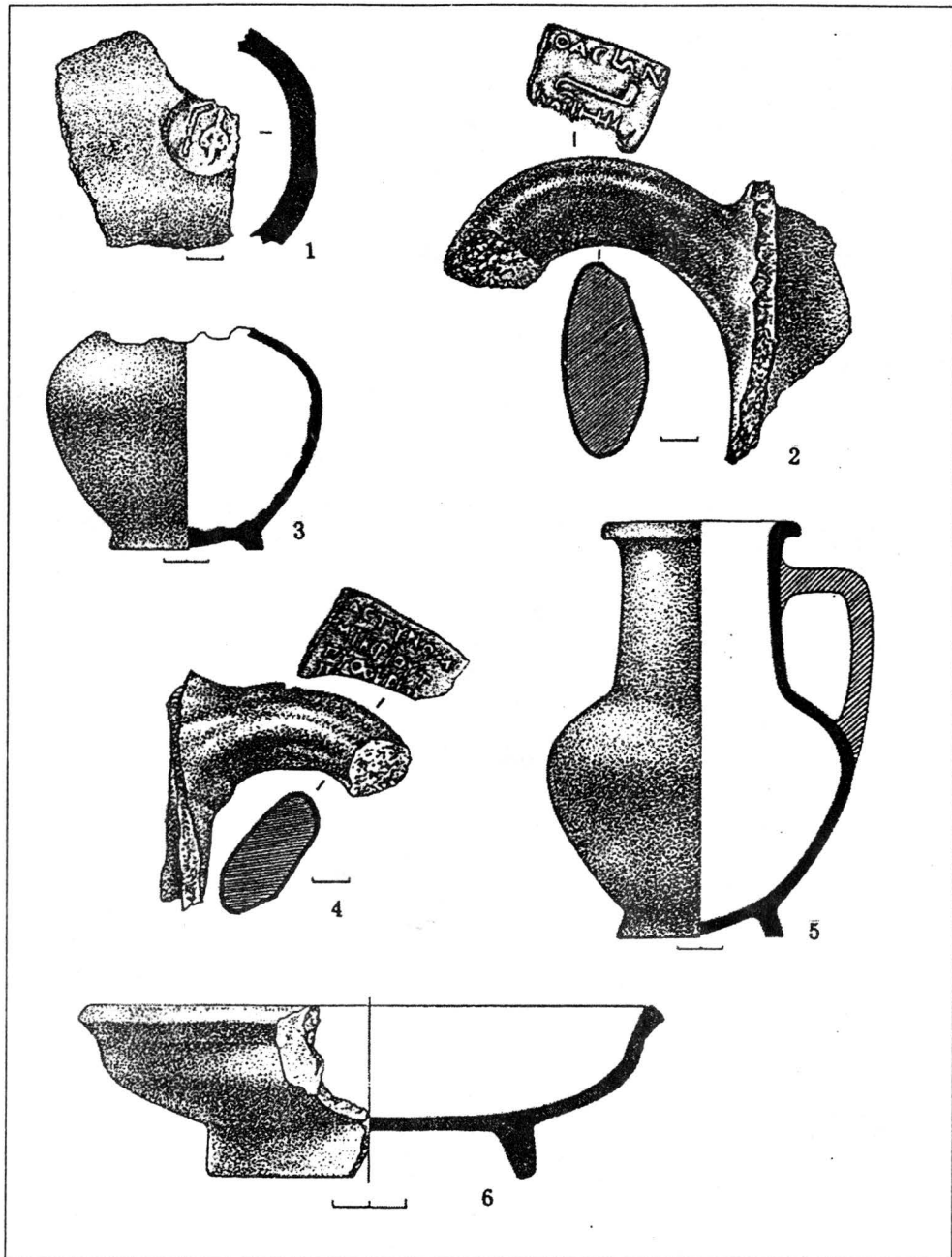
Pl. XLVI. Cetățuia Mateuți. Ceramică getică, ustensile, unelte, vârf de săgeată descoperite în suprafața I din anul 1961. 2-4, 8-11, 13-17 - lut; 1 - fier; 5 - bronz; 12 - silex.

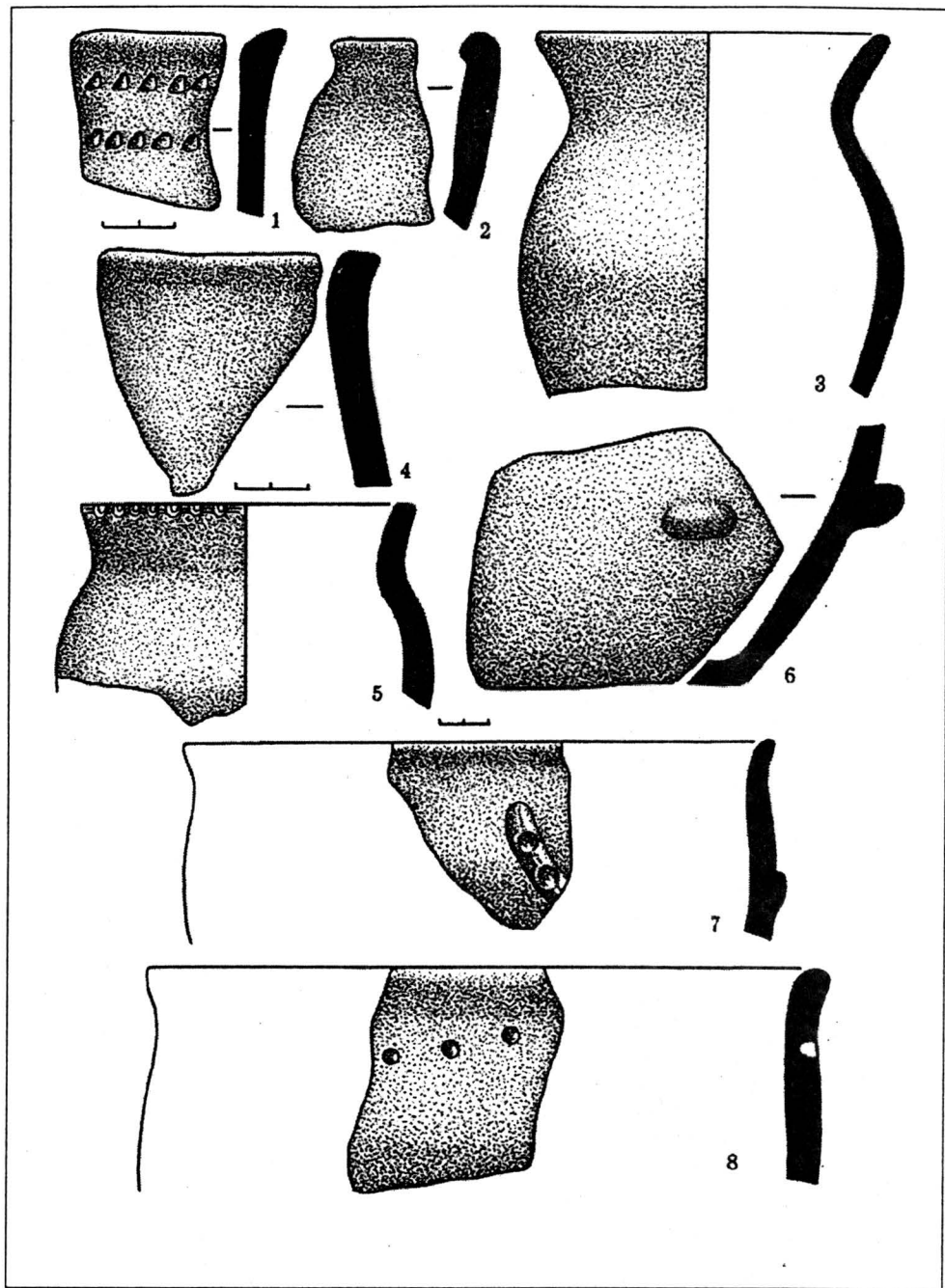
Pl. XLVII. Depozitul de la Mateuți.

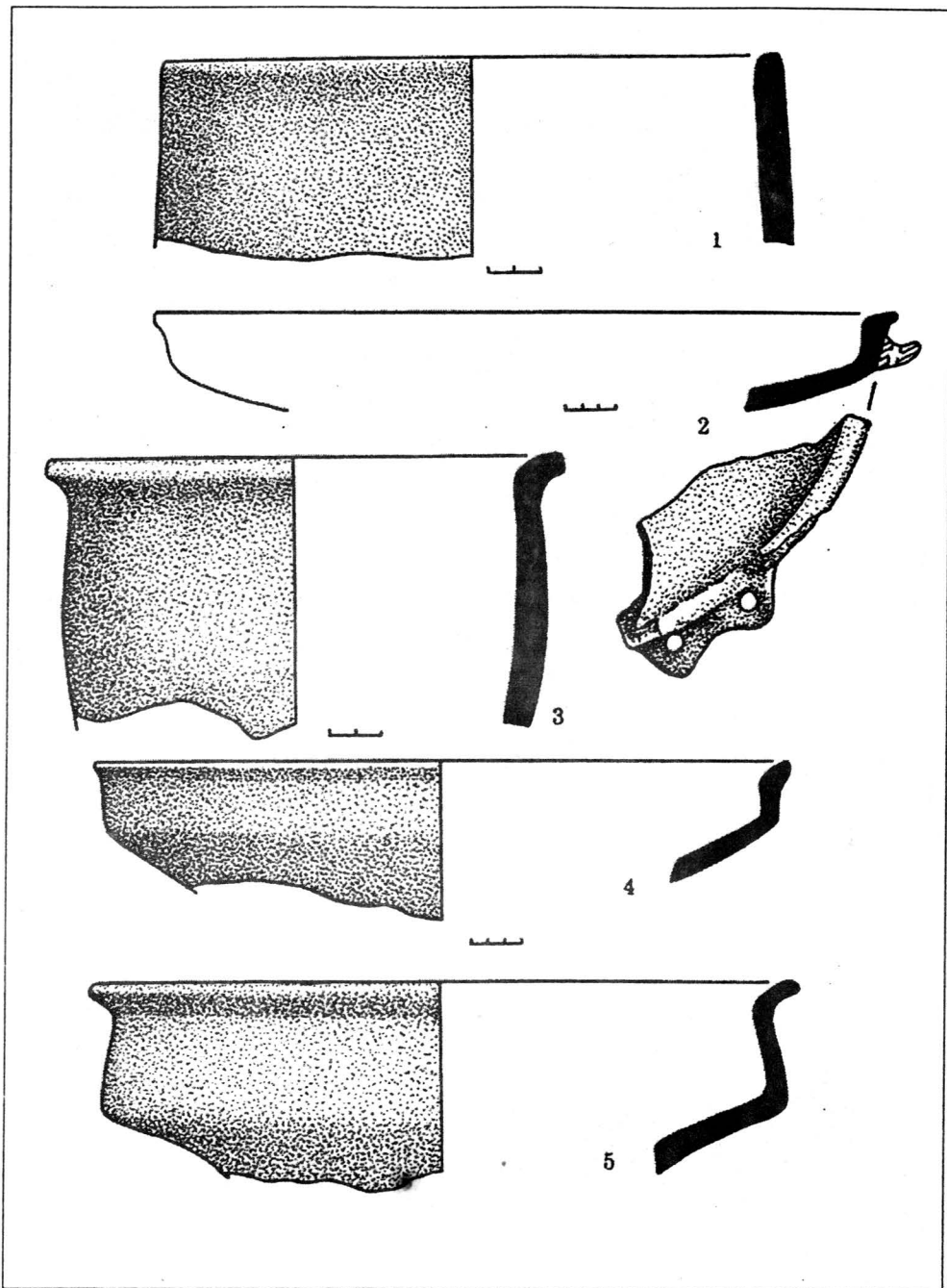
Pl. XLVIII. Cetățuia Saharna Mare. Profilul sistemului de apărare. Săpături 1946-1947.
 1 - lut ars; 2 - vatră; 3 - sol argilo-nisipos; 4 - cernoziom; 5 - lut cu infiltrații de nisip; 6 - nisip; 7 - cenușă; 8 - fâșie de cernoziom; 9 - lut; 10 - piatră; 11 - sol închis; 12 - rocă; 13 - șanț. După Gh. Smirnov.

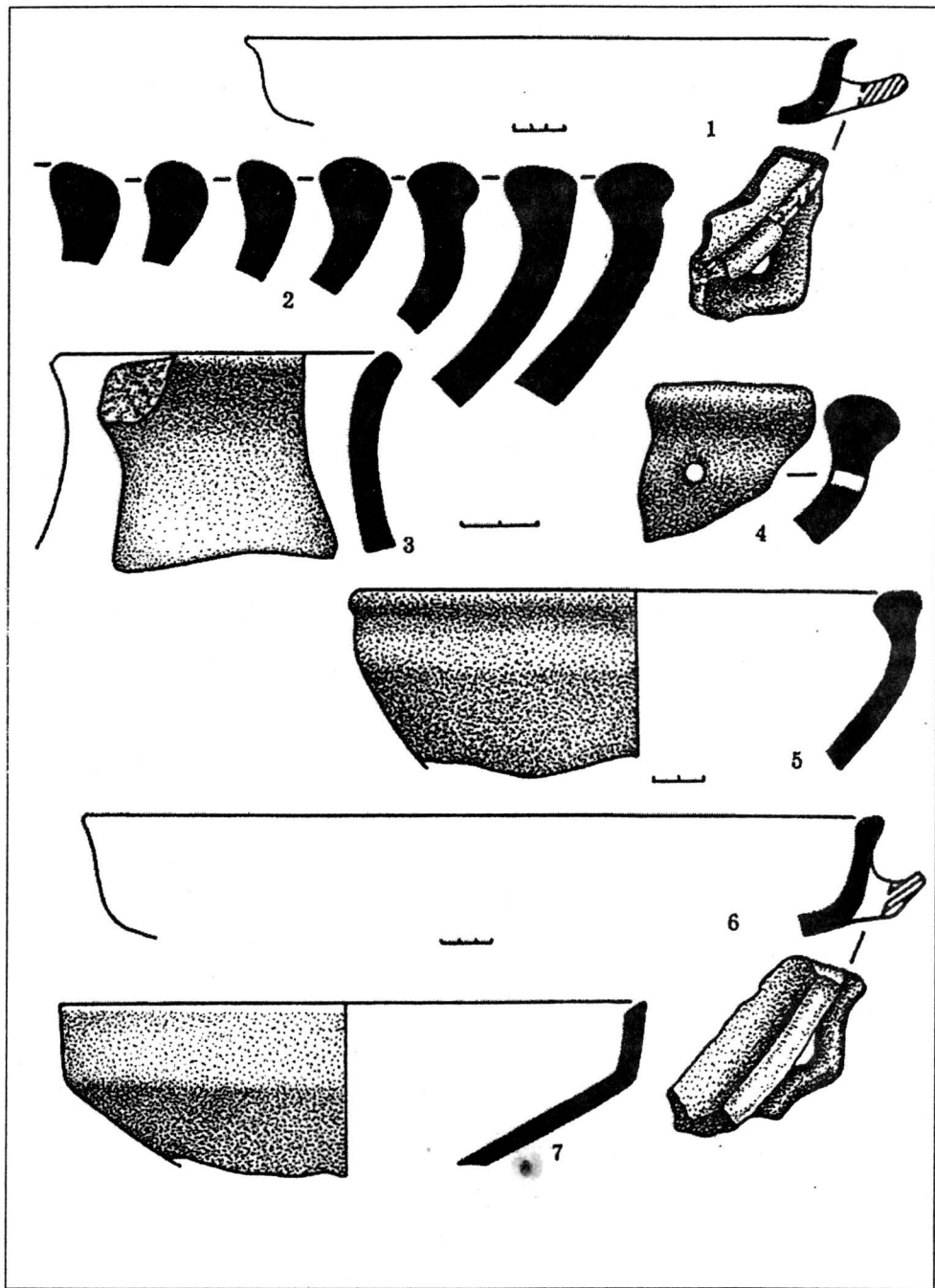
Pl. XLIX. Cetățuia Saharna Mare. Ceramică de import și ceramică lucrată la roată.
Săpături 1946.

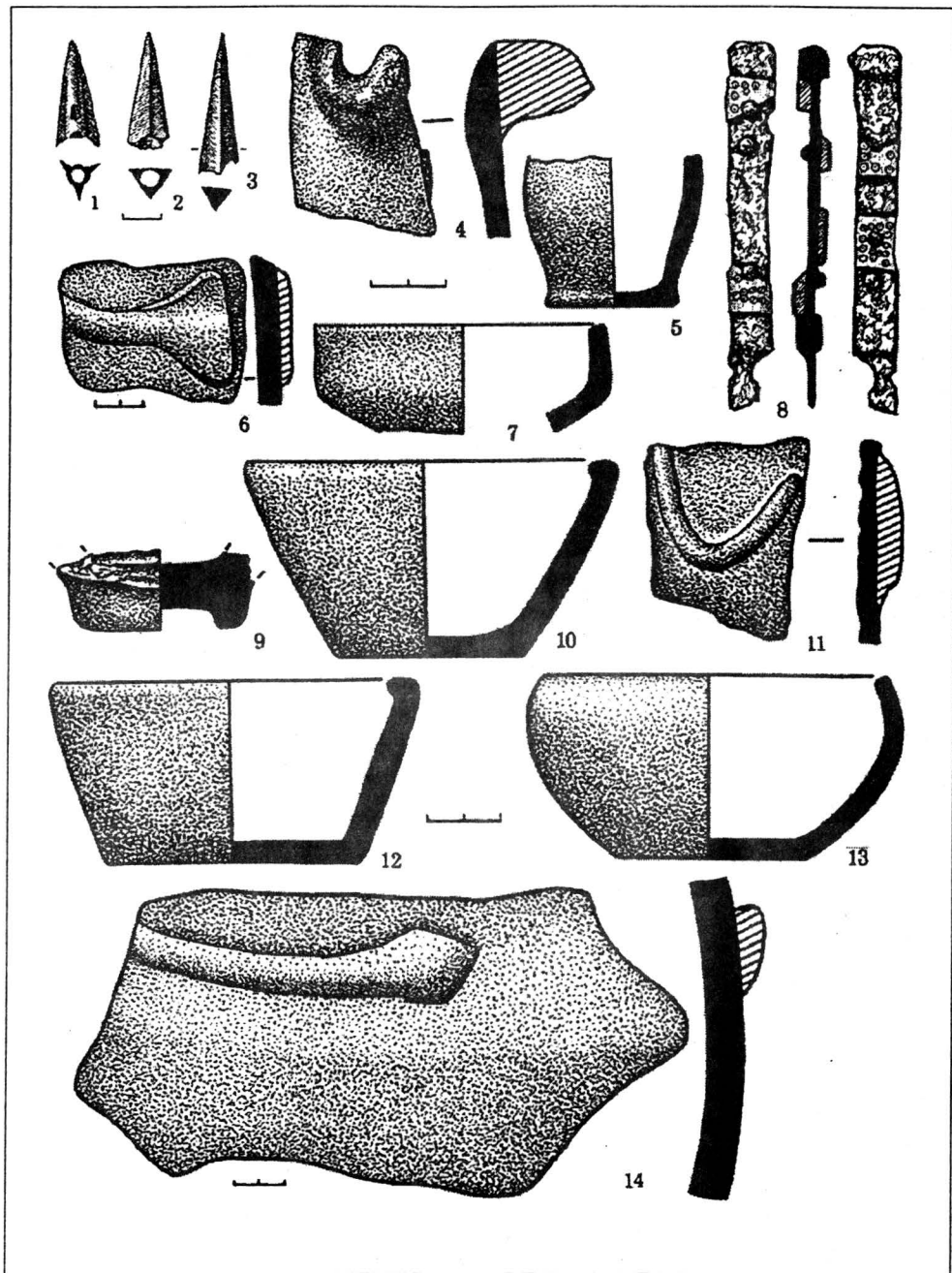
Pl. L. Cetățuia Saharna Mare. Ceramică de uz comun din orizontul getic.

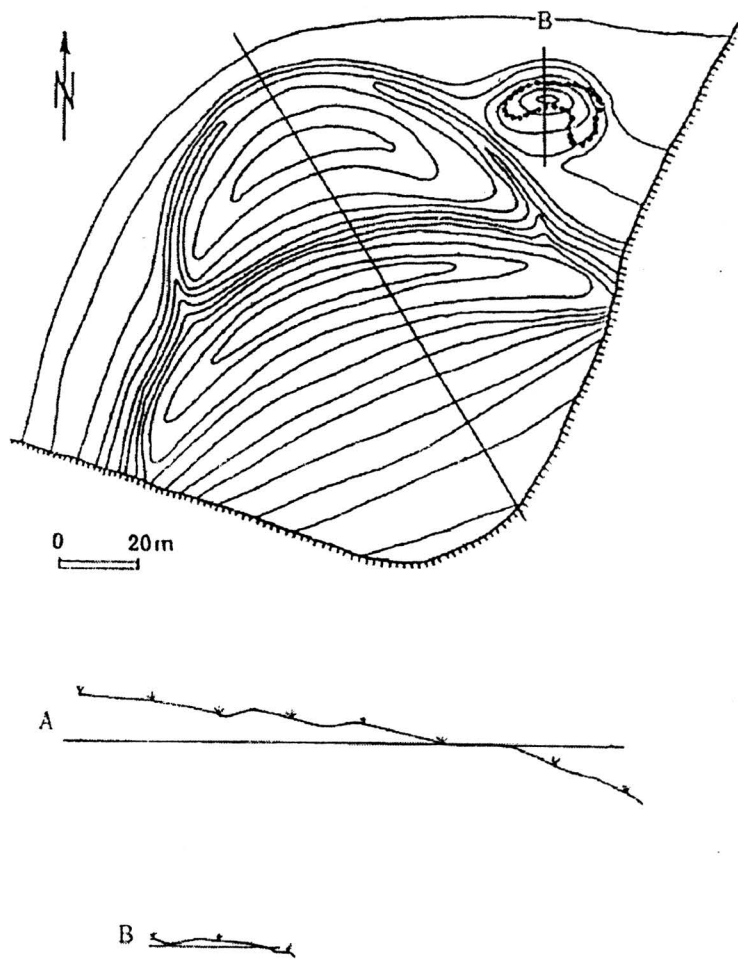
Pl. LI. Cetățuia Saharna Mare. Ceramică de uz comun și fină din orizontul getic.

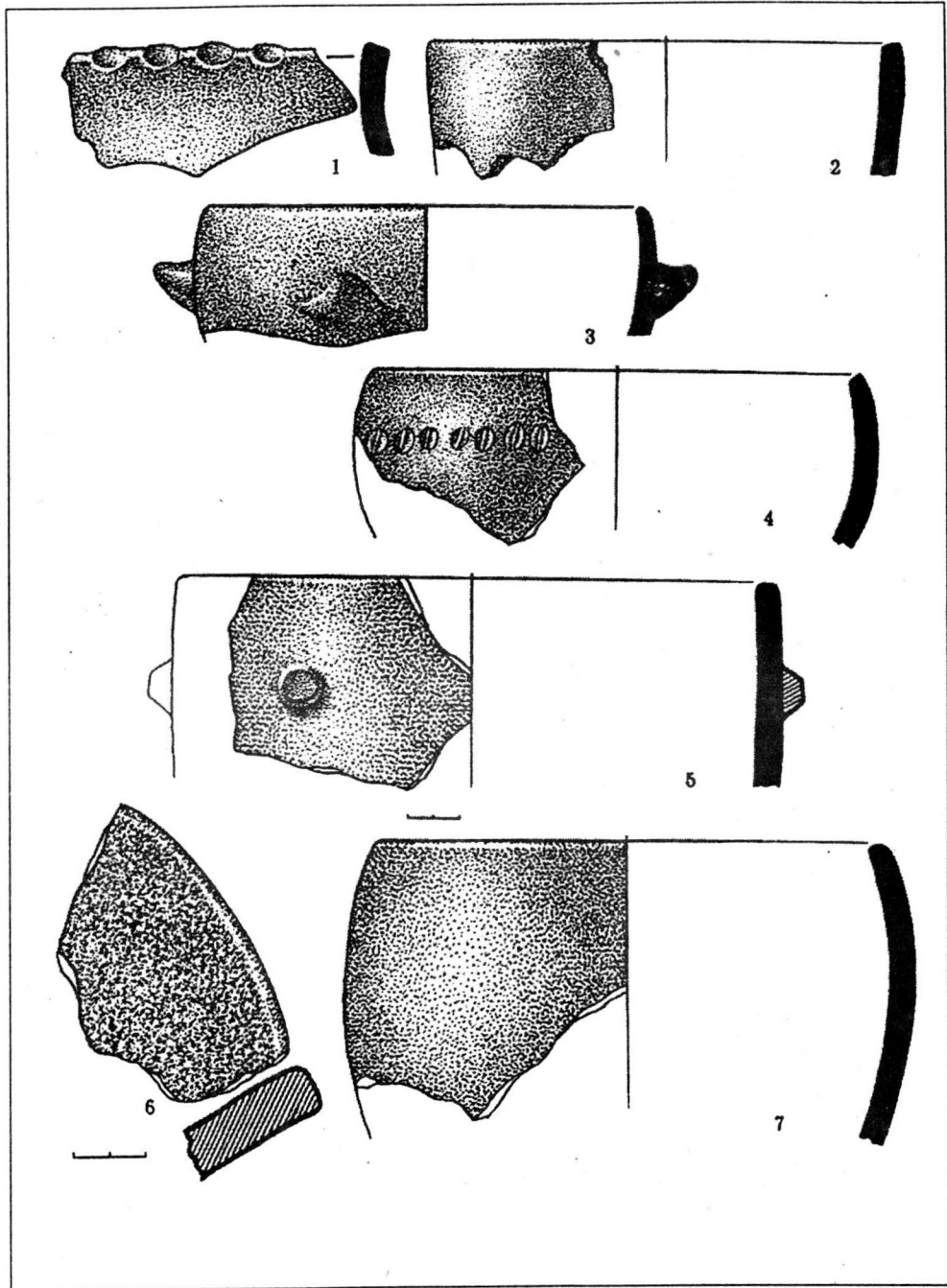
Pl. LII. Cetățuia Saharna Mare. Ceramică fină din orizontul getic.

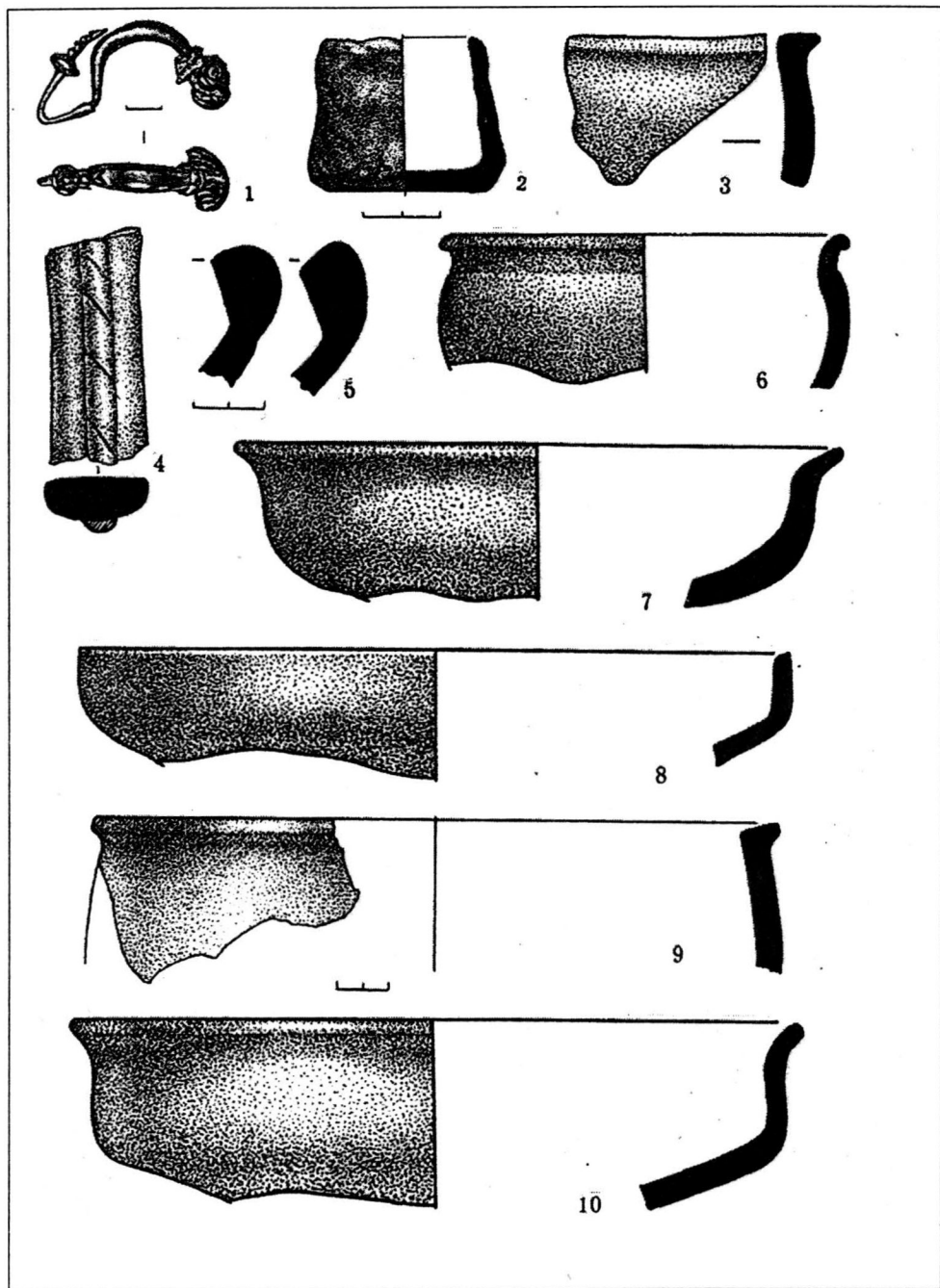
Pl. LIII. Cetăţuia Saharna Mare. Ceramică fină, vase miniaturale, vârfuri de săgeţi de bronz (1-3) şi fragment de cuţit de fier (8).

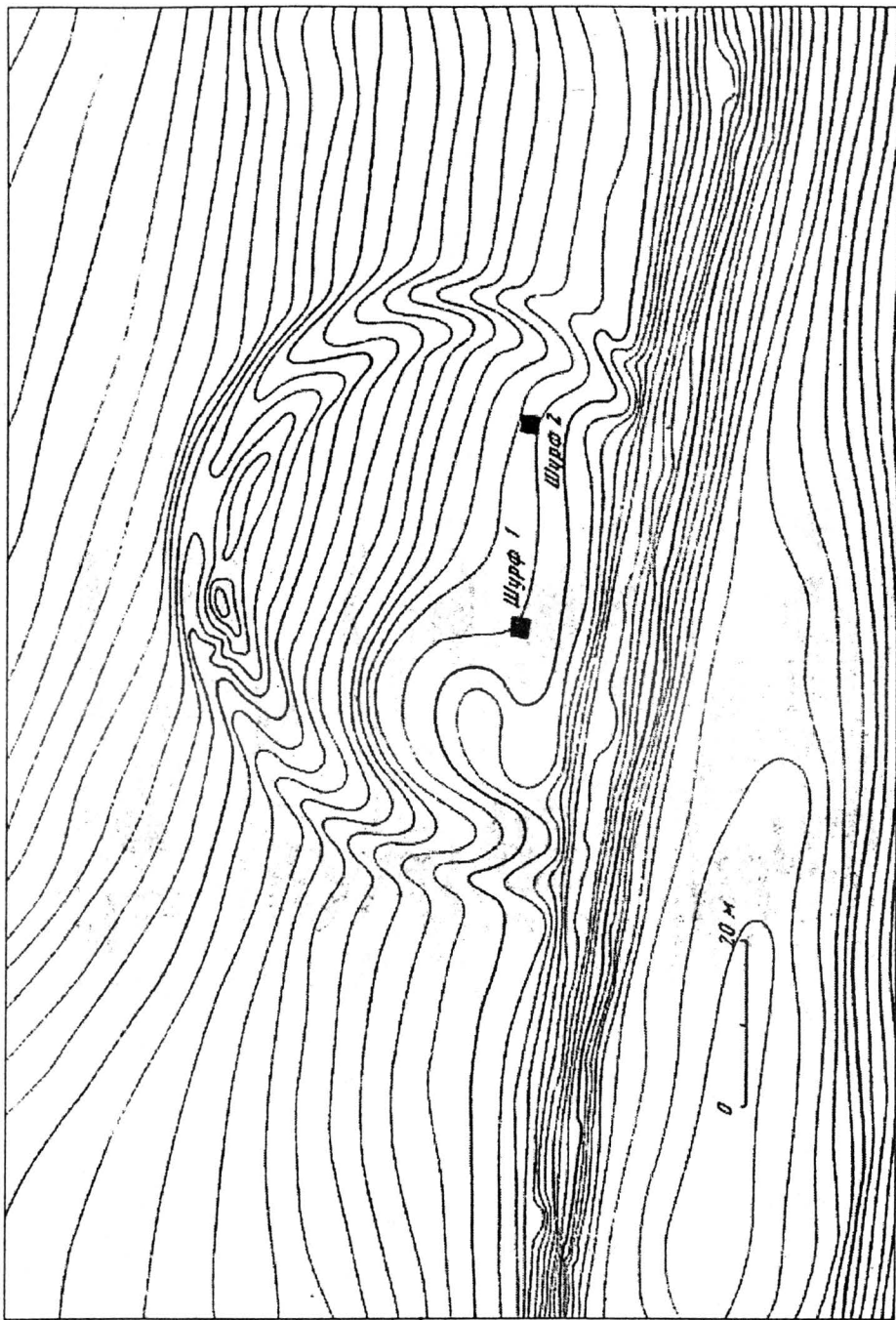
Pl. LIV. Cetățuia Saharna Mică. Plan și profil. După Gh. Smirnov (sondaje din 1946).

Pl. LV. Cetățuia Saharna Mică. Ceramică de uz comun din orizontul getic.

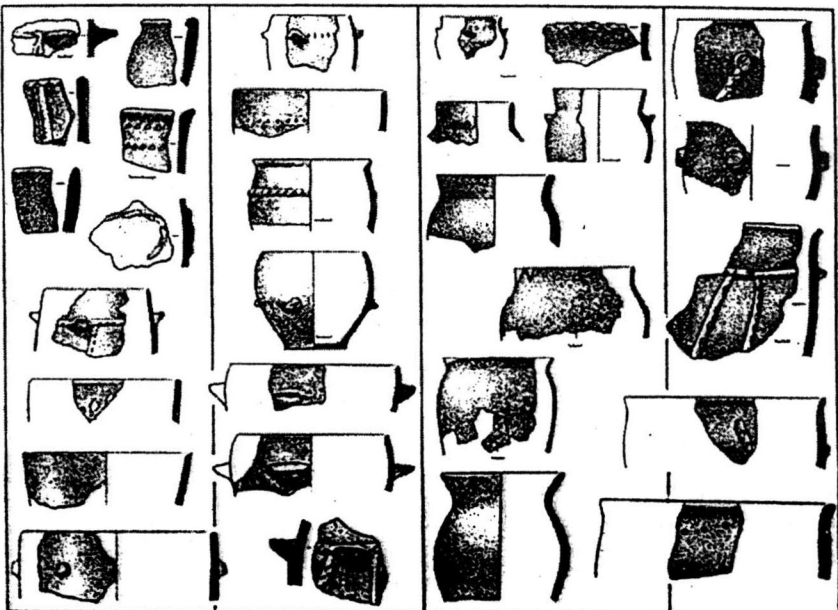

Pl. LVI. Cetățuia Saharna Mică. Ceramică fină și fibulă de bronz (1) din orizontul getic.

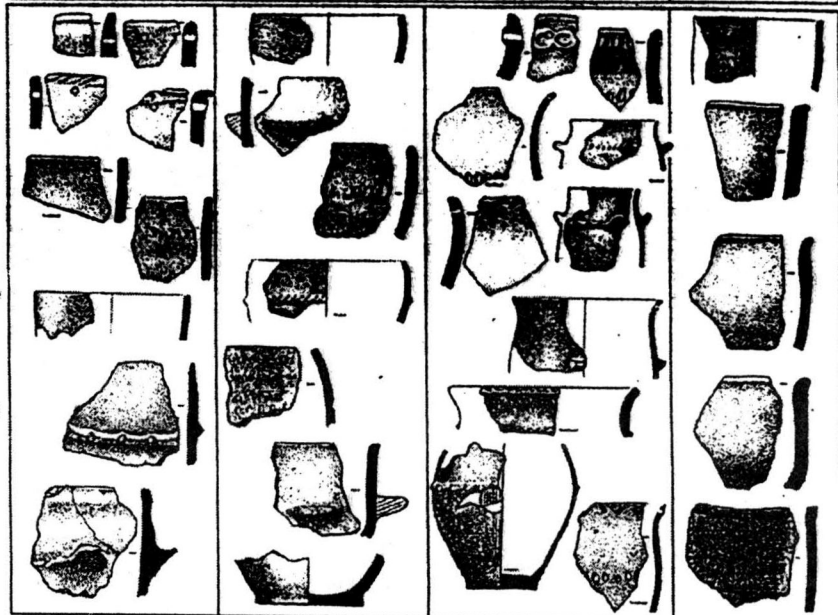

Pl. LVII. Cetățuia Curățuri. Sistemul de apărare (după Zlatkovskaja, Polevoi, 1969).

Cultura getică

Cultura getică timpurie

tipul I

tipul II

tipul III

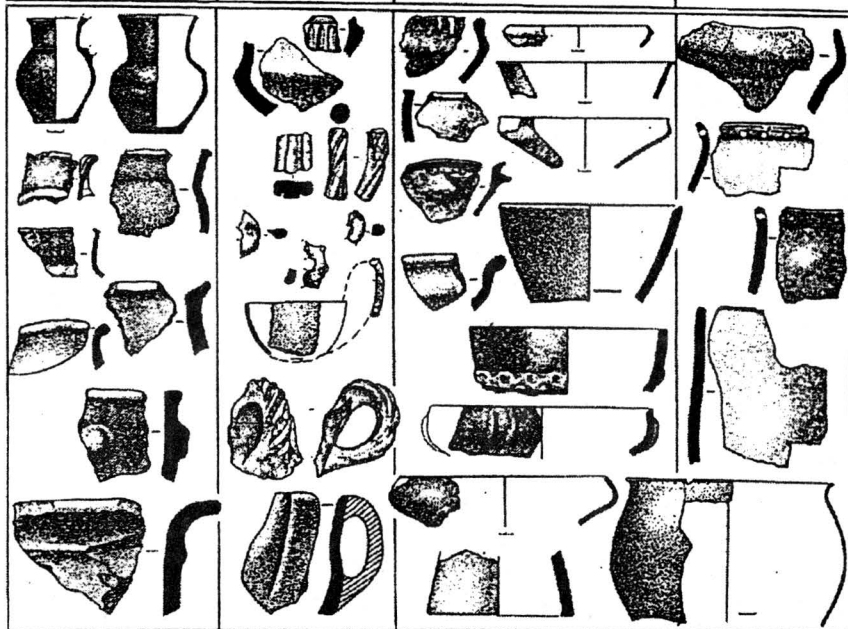
tipul IV

Pl. LVIII. Ceramica de uz comun din horizonturile getic timpuriu și getic din partea de sud a zonei Nistrului Mijlociu.

Cultura getică

Cultura getică timpurie

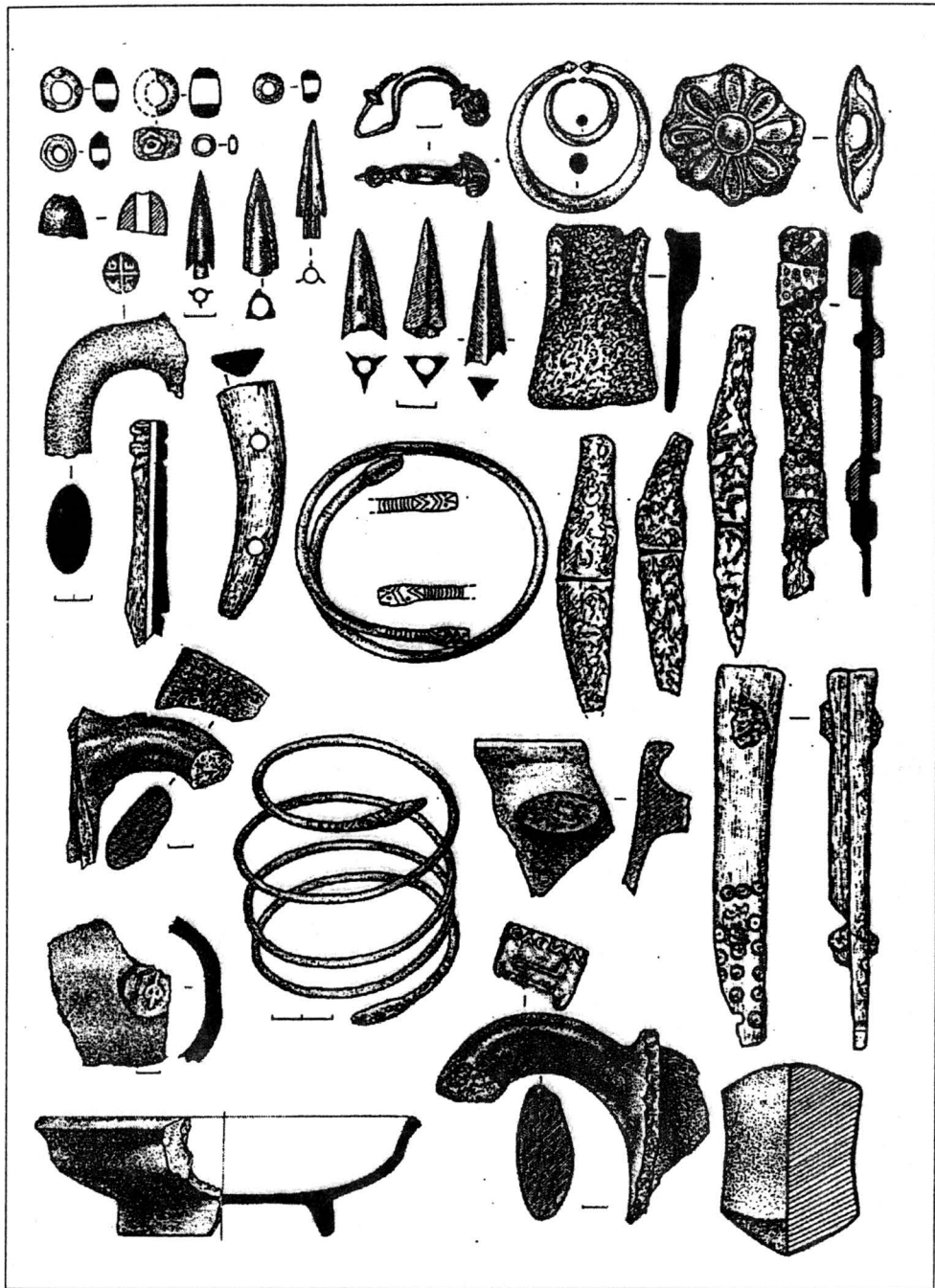
vase de tip chiup
și ulcioare

câni

străchini.

categoriai
deosebite

Pl. LIX. Ceramica fină din orizonturile getic timpuriu și getic din partea de sud a zonei Nistrului Mijlociu.

Pl. LX. Indicators cronologici ai culturilor getică timpurie și getică din partea de sud a Nistrului Mijlociu.

Seria BIBLIOTHECA THRACOLOGICA:

- I: Adrian C. FLORESCU, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România, Călărași*, 1991.
- II: Ioan ANDRIȚOIU, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, București, 1992.
- III: Eugen COMȘA, *Bibliografia referitoare la a doua epocă a fierului de pe teritoriul României*, București, 1993.
- IV: Marian GUMĂ, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, 1993.
- V: Mihai SÂMPETRU, *Orașe și cetăți romane târzii la Dunărea de Jos*, București, 1994.
- VI: Attila LÁSZLÓ, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gáva-Holihrad și Corlăteni Chișinău pe teritoriul Moldovei*, București, 1994.
- VII: Oleg LEVIȚKI, *Cultura Hallstattului canelat la răsărit de Carpați*, București, 1994.
- VIII: Grigore BRÂNCUȘ, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, București, 1995.
- IX: Adrian PORUCIUC, *Archaeolinguistica. Trei studii interdisciplinare*, București, 1995.
- X: Vasile URSACHI, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București, 1995.
- XI: Vjačeslav KOTIGOROŠKO, *Ținuturile Tisei Superioare în veacurile III î.e.n.-IV e.n.*, București, 1995.
- XII: Valentin VASILIEV, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transilvanie*, Bucarest, 1995.
- XIII: Horia CIUGUDEAN, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, București, 1996.
- XIV: Serghei AGULNIKOV, *Necropola culturii Belozerka de la Cazacția*, București, 1996.
- XV: Aurel RUSTOIU, *Metalurgia bronzului la daci*, București, 1996.
- XVI: Andrei OPAIȚ, *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia Minor (secolele IV-VI p. Ch.). Producția ceramicii locale și de import*, București, 1996.
- XVII: Oleg LEVIȚCHI, Igor MANZURA, Tatiana DEMCENKO, *Necropola tumulară de la Sărățeni*, București, 1996.
- XVIII: Nelu ZUGRAVU, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.
- XIX: Cătălina VĂTĂȘESCU, *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna*, București, 1997.

- XX: Cristian F. SCHUSTER, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeşului și Ialomiței Superioare*, București, 1997.
- XXI: Zsolt SZÉKELY, *Perioada timpurie și începutul celei mijlocii a epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, București, 1997.
- XXII: Aurel Rustoiu, *Fibulele din Dacia preromană (sec. II î.e.n. - I e.n.)*, București, 1997.
- XXIII: Ioan ANDRIȚOIU, Aurel RUSTOIU, *Sighișoara-Wietenberg - Descoperirile preistorice și așezarea dacică*, București, 1998.
- XXIV: Gheorghe POPILIAN, Marin NICA, *Groșani - monografie arheologică*, București, 1998.
- XXV: Aurel ZANOCI, *Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic, în secolele VI-III a. Chr.*, București, 1998.
- XXVI: Ion STÂNGĂ, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p. Chr.*, București, 1998.
- XXVII: Silvia TEODOR, *Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î. d. Hr. Considerații generale și repertoriu arheologic*, București, 1999.
- XXVIII: János NÉMETI, *Repertoriul arheologic al zonei Careiului*, București, 1999.
- XXIX: Victor M. BOBI, *Civilizația geto-dacilor de la curbura Carpaților (sec. VI î. Chr. - sec. II. d. Chr.)*, București, 1999.
- XXX: Grigore BRÂNCUȘ, *Concordanțe lingvistice româno-albaneze*, București, 1999.

